

**YUNAN İŞGALİNDEKİ İZMİR SANCAĞI'NDA ASKERİ-SİYASİ VE İDARİ
UYGULAMALARIN SOSYO-KÜLTÜREL HAYATA ETKİLERİ (1919-1922)**

Zeynep ÇALIKUŞU ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. S. Esin DERİNSU DAYI

2023

Her Hakkı Saklıdır.

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

ZEYNEP ÇALIKUŞU ARSLAN

YUNAN İŞGALİNDEKİ İZMİR SANCAĞI'NDA ASKERİ-SİYASİ VE İDARİ
UYGULAMALARIN SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT'A ETKİLERİ (1919-1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. S. Esin DERİNSU DAYI

ERZURUM-2023

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

: Prof.Dr.S.Esin DAYI danışmanlığında, Zeynep Çalığıuşu ARSLAN tarafından hazırlanan bu çalışma 07/07/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof.Dr.S.Esin DAYI

İmza: . Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Erdal AYDOĞAN

İmza: . Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Şemsettin ÇELİK

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 07/07/2023

Prof. Dr. S.Esin DAYI

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Yunan İşgalindeki İzmir Sancağı’nda Askeri-Siyasi ve İdari Uygulamaların Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri (1919-1922)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yönteme başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Adı ve Soyadı: Zeynep ÇALIKUŞU ARSLAN

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Tarih: 07.07.2023

ÖZET

İzmir, coğrafi konumu ve bir liman ve ticaret kenti olması gereği yüzyıllardır sosyal ve kültürel hayat açısından hep hareketli bir şehir olmuştur. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgal edilmesinin ardından İzmir'de Yunan Yüksek Komiserliği ve Komiserliğe bağlı olarak Yunan Yüksek Siyasi Temsilciliği kurulmuştur. İzmir, işgalden 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nın imzalanmasına kadar, Yunan ve Türk ortak yönetimi altında bulunmuştur. Sevr Antlaşması'nın ardından, Yunan yönetimi, idareyi tek başına ele almıştır. İşgalden, 9 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşuna kadar, gündelik hayatın bir gereği olarak sosyal ve kültürel hayat devam etmiştir. Hayatın bu boyutunda, Yunan İşgal yönetimi, propaganda politikaları ile çeşitli faaliyetler yürütmüştür. İşgal amacı ile değil, yerleşme amacı ile gelen Yunanlar, şehirde kalıcı olabilmek için çalışmışlardır. Yunan Yönetiminin, sosyal ve kültürel hayattaki faaliyetleri, milletlere yönelik belirlenmiştir. Yunan işgali altındaki İzmir Sancağı'nda sosyal ve kültürel hayatın her boyutu işgal yönetiminin, milletlere yönelik belirlediği kurallar ve kısıtlamalara göre yaşanmıştır.

Yunan İşgal Yönetimi, İzmir'de özellikle Türklere yönelik kısıtlayıcı faaliyetlerde bulunmuştur. Bu kısıtlamaların amacı işgalci Yunan askerlerine karşı herhangi bir direniş olmaması içindir. İşgal boyunca sosyal ve kültürel faaliyetlerin devam ettiği görülmektedir. Bu devamlılık, yönetimin eşit ve adil olduğu sonucunu vermemektedir. Türklere, bir direniş oluşturma imkanlarının olduğu her türlü etkinlik yasaklanmış ve sık sık evleri aranmıştır. Yunan işgalinin devamı için güvenli ortam oluşturulmuştur. Türkler, her türlü baskı ve sansürün ardından gündelik hayatlarına devam etmişlerdir. Türklere yönelik baskıcı ve kısıtlayıcı faaliyetlerin yanında, Rumlar ve diğer azınlıklar özgür bir ortamda normal hayatlarına devam etmişlerdir. Bu araştırmanın amacı; Yunan İşgali altındaki İzmir Sancağı'nda (1919-1922) Türklerin, Rumların ve azınlıkların faaliyetleri ve bu faaliyetlerin yürütülmesinde Yunan İşgal Yönetiminin etkisi ve tavrının belirlenmesidir.

Anahtar Kelimeler: İzmir, İşgal, Yunan İşgali, Sosyal Hayat, Kültürel Hayat

ABSTRACT

İzmir has always been a dynamic city in terms of social and cultural life throughout the century. The reason why is its geographical location and multicultural society. After İzmir had been occupied by the Greek Military on May 15, 1919, Greek High Commission and depending on this commission Greek High Political Agency were established. From the occupation to the Sevres Treaty, which was signed on August 10, 1920, İzmir had been under Greek and Turk common administration. After the Sevres Treaty, the Greek administration took charge. From the occupation to the liberation of İzmir on September 9, 1911, social and cultural life continued by the necessity of Daily life. In this aspect of life, the Greek occupation administration carried out various activities with its propaganda policies. The Greeks, who came not for occupation but for settlement, worked to be permanent in the city. The Greek Administration determined its activities in social and cultural life according to the nations. Every aspect of social and cultural life in İzmir Sanjak under the Greek Occupation, was lived according to the rules and restrictions determined by the occupation administration for the nations.

The Greek Occupation Administration carried out restrictive activities in İzmir, especially against the Turks. The aim of these restrictions was that there was no resistance to the invading Greek Soldiers. It was seen that social and cultural activities proceeded during the occupation. This continuity was not lead to the conclusion that the administration was equal and fair. It was forbidden to the Turks any activities that they could mount a resistance, and their homes were frequently searched. A safe environment was created for the continuation of the Greek occupation. Although every kind of pressure and ban, the Turks continued their daily lives. When the Turks were treated in oppressive and restrictive ways, (on the other hand) the Greeks and the other minorities continued their everyday life in a free environment. The purpose of this research is to show (tell) the activities of the Turks, Greeks, and minorities in İzmir Sanjak under the Greek occupation (1919-1922) and to determine the influence and attitude of the Greek Occupation Administration on the activities.

Keywords: İzmir, Greek Occupation, Social Life, Cultural Life

İÇİNDEKİLER

KABUK TUTANAĞI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ÖNSÖZ.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
KAYNAKÇA.....	xiii
GİRİŞ.....	1
A- ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖZGÜN DEĞERİ.....	1
I- Araştırmanın Amacı.....	1
II- Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar.....	1
III- Araştırmanın Özgün Değeri.....	3
IV- Araştırmanın Yaygın Etkisi.....	3
V- Araştırmanın Yöntemi.....	4
VI- Veri Kaynakları.....	4
VII- Veri Toplama Teknikleri.....	5
VIII- Verilerin Analizi.....	5
B- SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT TANIMININ KAVRAMSAL OLARAK İNCELENMESİ.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

YUNAN İDDİALARI VE İZMİR'İN İŞGALİ

A- İŞGAL ÖNCESİNDE DEVLETLERİN ASKERİ VE SİYASİ DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	8
I- Osmanlı Devleti'nde Genel Durum.....	8
1- Askeri Durum.....	8
2- Siyasi Durum.....	12
a) Heyet-i Nasiha (Nasihat Heyetleri).....	12
3- Azınlıkların Durumu.....	14

II- Yunanistan'da Genel Durum.....	15
1- Siyasi Durum.....	15
2- Askeri Durum.....	17
B- YUNANİSTAN'IN TRAKYA, BATI ANADOLU VE İZMİR PROPAGANDASI..	18
I- Paris Barış Konferansı ve Yunan İddiaları	20
II- 6 Mayıs 1919 Kararları.....	27
C- İŞGAL ÖNCESİ İZMİR'DE GENEL DURUM.....	27
I- İşgalden Önce İzmir'deki Türk Ordusunun Durumu.....	31
II- İşgal Kuvvetlerinin Durumu.....	32
D- İZMİR'İN İŞGALİ (15 MAYIS 1919).....	33
I- İlk Kurşun Meselesi	41

İKİNCİ BÖLÜM

İZMİR'DE YUNAN İDARESİ

A- İZMİR'İN İŞGALİNİN ARDINDAN YUNANLARIN İDAREYİ SAĞLAMA FAALİYETLERİ	46
B- ARİSTİDİS STERGİADİS'İN SİYASİ TEMSİLCİ OLARAK GÖREVLENDİRİLMESİ	59
C- İZMİR'DE YUNAN YÖNETİMİNİN KURULMASI.....	53
D- SEVR ANTLAŞMASI'NIN ARDINDAN İZMİR'DE İDARE.....	59
I- İyonya Devleti ve Batı Anadolu'da Özerk Bölge Kurma Faaliyetleri.....	62
E- YUNAN İDARESİ TARAFINDAN GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞGAL ALTINDAKİ İZMİR SANCAĞI'NDA SOSYAL HAYAT

A- NÜFUS	80
I- Toplumsal Yapı.....	80
II- Yerleşim Yerleri	83
B- İŞGAL SONRASI İZMİR'DE GÖÇ HAREKETLERİ	85

C- SAĞLIK HİZMETLERİ	90
I- Hastaneler	90
II- Sağlık Personelleri ve Faaliyetleri.....	97
III- İşgal Döneminde İzmir'deki Hastalıklar	99
IV- İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay Cemiyeti).....	104
1- Savaş Esirleri ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti.....	106
V- Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti (Yunan Kızıllaç'ı)	110
D- HAYIR KURUMLARI VE TOPLUMSAL ÖRGÜTLER	114
I- Azınlıklara Ait Hayır Kurumları ve Toplumsal Örgütler	115
1- Rumlara Ait Hayır Kurumları ve Toplumsal Örgütler.....	118
2- Ermenilere Ait Hayır Kurumları ve Toplumsal Örgütler.....	119
3- Musevilere Ait Hayır Kurumları ve Toplumsal Örgütler.....	122
II- Türklere Ait Hayır Kurumları ve Toplumsal Örgütler	120
E- DİNİ HAYAT.....	124
F- ULAŞIM.....	137

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞGAL ALTINDAKİ İZMİR SANCAĞI'NDA KÜLTÜREL HAYAT

A- EĞİTİM FAALİYETLERİ.....	141
I- Türklerin Eğitimi ve Türk Okulları.....	144
1- İzmir Milli Kütüphane.....	152
II- Rumların ve Diğer Azınlıkların Eğitimleri ve Okulları	156
B- BASIN VE HABERLEŞME.....	161
C- EĞLENCE HAYATI VE KÜLTÜREL FAALİYETLER.....	180
I- Sinema ve Tiyatro Faaliyetleri	184
II- Spor Faaliyetleri	189
SONUÇ.....	198
EKLER.....	202

ÖNSÖZ

Yunan işgali, tüm ülkede büyük ses getirmiştir. 15 Mayıs 1919 günü başlayan bu haksız işgal, 9 Eylül 1922 tarihine kadar yaklaşık olarak üç buçuk yıl sürmüştür. Yunan İşgal Kuvvetleri, İzmir'e sadece işgal amacıyla gelmemiş, yerleşme amacı ile gelmişlerdir. Bu sebeple, kalıcı olmak istedikleri şehirde, sempatik alanlar oluşturmak istemişlerdir. Türklere karşı uygulanan baskı ve mezalim gerçeğinin aksine, Yunan yönetiminin iyi bir idare yürüttüğünü tüm dünyaya göstermek, adil politikalar yürütüldüğü ve halkın Yunan yönetimini seçtiğini göstermeye çalışarak, yapay bir algı yaratmaya çalışmak en büyük amaçlarıdır. Yunan İşgal Kuvvetleri, bu amaçları doğrultusunda şehirdeki Türklere, Rumlara, Azınlıklara ve Levantenlere karşı nasıl politika belirlemiş ve ne tür faaliyetler yürütmüşlerdir? Araştırmamız, sosyal ve kültürel hayatın incelenmesi olmakla birlikte, bu ana soru etrafında şekillenmiştir.

Araştırmanın ana dayanağı arşiv belgeleri, dönemin gazeteleri ve hatıralar olmuştur. Konu ile ilgili araştırma eserlerden, makalelerden, ansiklopedilerden ve ilgili akademik çalışmalardan faydalanılmıştır. Bilgi ve belgelerden faydalanırken; dönemin gazetelerinde verilen bilgiler hatıralar ve belgeler ile karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Özellikle gazetelerden alınan bilgilerin, araştırmaya işlenmesinde işgal süreci olduğu ve sıkı bir sansür olduğu gözlenmiştir.

İşgal yıllarındaki sosyal ve kültürel hayatın Yunan politikaları çerçevesinde değerlendirildiği bu araştırmada; araştırmanın amacı ve özgün değeri, araştırma verileri "Giriş" bölümünde ifade edilmiştir. Birinci Bölüm olan "Yunan İddiaları ve İzmir'in İşgali" başlığı altında, Yunanistan ve Türkiye'nin I. Dünya Savaşı öncesi durumları; sosyal, siyasi ve ekonomik olarak incelenmiş ve Yunanların Anadolu hayalleri tüm yönleri ile ele alınmıştır. İzmir'in işgaline giden süreç ve işgalin gerçekleşmesi bu bölümde anlatılmıştır.

"İzmir'de Yunan İdaresi" başlıklı İkinci Bölüm'de; işgal ile birlikte İzmir'de sağlanmaya çalışılan Yunan İdaresi, idarenin ve idarecilerin durumu ve politikaları anlatılmıştır. Bu bölümde, İşgal Kuvvetleri Yüksek Komiserliği'nin idaresi ve Sevr Antlaşması'nın (10 Ağustos 1920) ardından İzmir'de kalıcı, özerk bir Yunan Devleti kurulma çabaları anlatılmıştır. İşgal süresince bölgedeki asayişin durumu da bu başlık altında incelenmiştir.

“İşgal Altındaki İzmir Sancağı’nda Sosyal Hayat” Üçüncü Bölüm başlığı altında; İzmir’deki nüfus durumu, işgal öncesi ve işgal süresince değişen demografik yapı incelenmiştir. Sağlık faaliyetleri, hayır kurumları ve toplumsal örgütler, dini hayat, ulaşım hayatı bu bölümde anlatılmıştır. Bu bölümde; Türklere, Rumlara ve azınlıklara ait olan kurum ve kuruluşlar, toplumsal örgütler, karşılaştırılabilirliği ve anlaşılabilirliğinin artırılması amacı ile tablolar halinde verilmiştir. Dini hayatın da incelendiği bu bölümde, işgal süresince İzmir’de yaşayan tüm grupların dini bayramları ve özel günleri Rumi, Hicri ve Miladi Takvim ile tespit edilmiş ve tespit edilen günler, gazetelerde taranmıştır. İşgal altındaki İzmir Sancağı’nda ulaşımın nasıl gerçekleştiği yine bu bölüm altında incelenmiştir. Ulaşım bölümünde de çalışanların kimler olduğu, ulaşım ağının durumunu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

“İşgal Altındaki İzmir Sancağı’nda Kültürel Hayat” başlıklı dördüncü ve son bölümde ise İzmir Sancağı’nın kültürel olarak canlılığı ifade edilmiş ve bu canlılığın işgal yıllarında çeşitli milletler nezdinde ne şekilde devam ettiği, işgal yönetiminin politikaları vurgulanmıştır. Eğitim, basın ve haberleşme, kültürel aktiviteler olarak ve gündelik hayatın da bir parçası olan sinema, tiyatro ve spor faaliyetleri de bu bölüm altında incelenmiştir. Bu bölümde de tablolardan faydalanılmıştır. Araştırma boyunca ana başlıklar altında incelenen tüm konular, kronolojik olarak verilmiş ve tarihsel gerçekliğin dışına çıkılmamıştır. Öznel ifadelerden kaçınılmıştır. Konu bütünlüğünün sağlanması açısından, tüm milletlere karşı uygulanan siyaset, başlıklar altında bütüncül ve karşılaştırmalı bir şekilde sunulmuştur. Araştırma boyunca sunulan kuramlar, sonuç bölümünde değerlendirilerek, araştırmanın sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın tüm aşamalarında desteklerini esirgemeyen, her aşamasını sabır ile inceleyerek yönlendiren, bilgi ve önerileri ile rehberlik yapan değerli Danışman Hocam Prof. Dr. S. Esin DERİNSU DAYI’ya saygılarımı sunar teşekkür ederim. Araştırma boyunca manevi destek ve önerilerde bulunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. İsmail EYYÜPOĞLU’na teşekkür ederim. Çalışma sürecimde konu ile ilgili yöntem ve yaklaşım açısından fikir veren ve yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer Prof. Dr. Asaf ÖZKAN’a, Prof. Dr. Engin BERBER’e ve Prof. Dr. Kemal ARI’ya teşekkürlerimi sunarım. Çalışma süresince belge, gazete ve tasniflerinden faydalandığım Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi çalışanlarına teşekkür ederim. Yüksek Lisans Eğitimim süresince yapılan tüm çalışmalardan dolayı

Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü akademik ve idari personeline teşekkür ederim.

Bu süreçte çalışmamı maddi ve manevi olarak destekleyen aileme teşekkürü borç bilirim. Fedakâr babam Arif ÇALIKUŞU'ya, değerli annem Ayşe ÇALIKUŞU'ya, ablam Suzan ASLAN'a ve eşi Âdem ASLAN'a teşekkür ederim. Çalışmam boyunca bana gösterdiği ilgi, sabır ve sevgi ile maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, sevgili eşim Muhammed Lütfullah ARSLAN'a teşekkür ederim.

Zeynep ÇALIKUŞU ARSLAN

2023-Erzurum

KISALTMALAR

AG.: Agios.

APİKAM: Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi.

ATAM: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.

ATASE: Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi

ATBD: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi.

BEO.: Bâbîâli Evrak Odası.

BOA: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi.

Çev.: Çeviren.

ÇTTAD: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi.

DH. İ.UM.: Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Kalemi.

DH. K.D.B.: Dâhiliye Nezareti Kararlar Dairesi Başkanlığı.

DH. SN. THR.: Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus İdâre-i Umumiyesi Belgeleri Tahrirat Kalemi.

DH. ŞFR.: Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi.

DH.EUM.AYŞ.: Dahiliye Nezareti Asayiş Kalemi.

DH.EUM.ECB.: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiyye Ecânib Kalemi.

DH.İ.UM. E.: Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Kalemi Ek.

DH.İ.UM.MH.: Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi.

DH.KMS.: Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti.

DH. UMVM: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye ve Vilayet Müdürlüğü.

HR. HMS.İŞO: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası.

BCA. MGM: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Muamelat Genel Müdürlüğü.

BOA. MV: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Meclis-i Vükela Mazbataları.

BOA. MF. MKT: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Nezareti Mektubî Kalemi.

BOA. İ. DH. İD: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare.

BOA. HR.S.Y.S.: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti Siyasi Kısım.

BOA. DH. MUİ.: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi.

BOA. İ. DH. İD: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare.

BOA. İ. İMS: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Osmanlı Arşivi İrade-i Meclis-i Mahsus.

Ed.: Editör.

HTVD: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi.

HR. S.Y.S.: Hariciye Nezareti Siyasi Kısım.

s.: Sayfa.

S.: Sayı.

TBMMZC: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.

TDVİA: Türkiye Diyanet ve İslam Ansiklopedisi.

TİH: Türk İstiklal Harbi.

H.: Harita

T.: Tablo

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER

Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (APİKAM)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

B- RESMÎ YAYINLAR VE TUTANAKLAR

Paper Retaling To The Foreign Relations Of The United States The Paris Peace Conference, Volume II, Washington, 1942.

Paper Retaling To The Foreign Relations Of The United States The Paris Peace Conference, IV, Washington, 1942.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Devre I, Cilt 1, İçtima 1, 15.5.1920.

The Permanent Bureau of the Turkish Congress at Lausanne, Greek Atrocities In The Vilayet Of Smyrna (May to July 1919), Lausanne, 1919.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu’da Yunan Mezalimi, II, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996.

C-SÜRELİ YAYINLAR

1- Gazeteler

Açıksöz

Ahenk

Alemdar

Hakimiyet-i Milliye

Hukuk-ı Beşer

Islahat

İkdam

İzmir’e Doğru

Köylü

Müsavat

Sada-yı Hak

Şark

Vakit

2- Dergiler

Akademik İncelemeler Dergisi

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD)

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (ATAM)

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

Atatürk Yolu

Belleten

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

E Vita-Vira Dergisi

Erdem

Harp Tarihi Belgeleri Dergisi (HTVD)

İzmir Göğüs Hastalıkları Hastanesi Dergisi

İzmir Tıp Mecmuası

Karadeniz Araştırmaları

Tarih İncelemeleri

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Toplumsal Tarih

Turcology Research

Türkiyat Mecmuası

D-SÖZLÜK KLAVUZ VE ANSİKLOPEDİLER

1- Sözlükler

Tahsin Saraç, **Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük**, I, Ankara, 1976.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu (TDK), Ankara, 2011.

2- Ansiklopediler

Yeni Türk Ansiklopedisi, VI, İstanbul, 1985.

İzmir Mimarlık Ansiklopedisi, Ed.: E. Kayın, F. Özkaban, II, İzmir, 2013.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. VI, İstanbul, 1992.

E- KİTAPLAR

1- Hatıralar

- AHMET İZZET PAŞA, **Feryadım**, II, İstanbul, 1993.
- ALTAY, Fahrettin, **10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası**, İstanbul, 1970.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş**, IV-VI, İstanbul, 1997.
- DOĞAN, Fazıl, **Millî Mücadele Hatıralarım**, İstanbul, 2020.
- DURSUN, M. Kâmil, **İzmir Hatıraları**, haz. Ümit Şenel, İzmir, 1994.
- GÜNDEM, Naci, **Günler Boyunca Hatıralar**, İzmir, 2002.
- KAYGUSUZ, Bezmi Nusret, **Bir Roman Gibi**, İzmir, 1955.
- OLGAÇ, Ulvi, **Güzel İzmir Ne İdi Ne Oldu**, İzmir, 1939.
- ÖKTEM, Haydar Rüştü, **Mütareke ve İşgal Anıları**, Hazırlayan: Prof. Dr. Zeki Arıkan, Ankara, 1991.
- ÖZALP, Kazım, **Millî Mücadele (1919-1922)**, Ankara, 2020.
- TURGUT, Hulusi, **Atatürk'ün Sırdaş Kılıç Ali'nin Anıları**, İstanbul, 2022.

2- Araştırma Eserler

- A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921**, Haz.: Rifat N. Bali, İstanbul 2009, s.33-34.
- ABBOTT, George Frederick, **Greece and Allies (1914-1922)**, London, 1922.
- AKŞİN, Sina, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul, 2018.
- AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, 2021.
- ALPKAYA, Şükrü Oğuz, **Yörük Ali Efe**, Der. Atilla Oral, İstanbul 2009.
- APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Ankara, 1942.
- ATALAY, Bülent, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, Ankara, 2020.
- ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, İstanbul, 2020.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, III/1, Ankara, 1997.
- BERBER, Engin, **Bir İzmir Kâbusu: Mütareke ve İşgal Dönemi Yazıları**, İzmir, 2002.
- , **İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, İzmir, 1998.
- , **Rumeli'den İzmir'e Yitik Yaşamların İzinde**, İzmir, 2002.

- , **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, Ankara, 1997.
- BEYRU, Rauf, **19.Yüzyılda İzmir’de Sağlık Sorunları ve Yaşam**, İzmir, 2005.
- BÖKE, Pelin, **İzmir 1919-1922 Tanıklıklar**, İstanbul, 2006.
- COŞAR, Ömer Sami, **İstiklal Harbi Gazetesi**, İstanbul, 1969.
- ÇAPA, Mesut, **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1923)**, Ankara, 2010.
- ÇELEBİ, Mevlüt, **Heyet-i Nasiha: Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri**, İzmir, 1992.
- DAĞTAŞ, Lütfü, **İzmir Gazinoları (1800’lerden 1970’lere)**, İzmir, 2004.
- DERİNSU DAYI, Sinever Esin, **Nazilli Kongreleri (1919)**, Erzurum, 1998.
- ERDEHA, Kâmil, **Millî Mücadele’de Vilayetler ve Valiler**, İstanbul, 1975.
- ERDEM, Nilüfer, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, İstanbul, 2010.
- ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, I, Ankara, 1953.
- GIBBONS, Herbert Adam, **Venizelos**, Boston and New York, 1920.
- GLOGG, Richard, **Modern Yunanistan Tarihi**, İstanbul, 1997.
- GÖKALP, Ziya, **Türk Medeniyeti Tarihi**, İstanbul, 2015.
- GÖKBEL, Asaf, **Millî Mücadelede Aydın**, Aydın, 1964.
- GÖKÇEN, Salim, **Türkiye’de Rum Yunan Vahşeti ve Terörü**, İstanbul, 2010.
- GÖRGÜLÜ, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)**, Ankara, 1993.
- GÜLER, Ali, **Yakın Tarihimizde Pontus Rum Meselesi ve Rum Yunan Terör Örgütleri**, Ankara, 1984.
- GÜNEŞ, Günver, **(1850-1922) Osmanlı’dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir’e Gelişi**, İzmir, 2012.
- GÜRLEK, Ahmet, **100. Yılında İzmir Milli Kütüphane**, İzmir, 2012.
- Hamdi Gürler, **Kurtuluş Savaşı’nda Albay Bekir Sami Günsav**, ATASE (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.
- JAESCHKE, Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, Ankara, 1970.
- KAPLAN, Mehmet, **Kültür ve Dil**, İstanbul 1983.
- KARAL, Enver Ziya, **Büyük Osmanlı Tarihi**, V, Ankara, 1966.
- KARAYAMAN, Mehmet, **20. Yüzyılın ilk Yarısında İzmir’de Sağlık**, İzmir, 2008.

- KIRANLAR, Safiye, **Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)**, Ankara, 2013.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, Ankara, 1993.
- KİTSİKİS, Dimitri, **Yunan Propagandası**, İstanbul, 1963.
- KURT, Sadık, **İzmir’de Kamusal Hizmetler (1850-1950)**, İzmir, 2012.
- MİLTON, Giles, **Kayıp Cennet**, İstanbul, 2009.
- NEMUTLU, Özlem, **II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İzmir’de Tiyatro**, İzmir, 2011.
- OCAK, Başak, **Halk Sağlığı Hizmetinde 107 Yıl İzmir Büyükşehir Belediyesi Eşrefpaşa Hastanesi**, İzmir, 2016.
- , YILDIRIR KOCABAŞ, Özlem, **İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi’nden İzmir Devlet Hastanesi’ne “Bir Hastane Öyküsü”**, İzmir, 2016.
- ÖZMAKAS, Yavuz, **İyonya’da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis’in İzmir Günleri**, İzmir, 2010.
- ÖZTOPRAK, İzzet, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, Ankara, 2006.
- , **İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.
- PALLİS, Alexsander Anastasius, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, Çev: Orhan Azizoglu, İstanbul, 1997.
- PARLAK, Türkmen, **İşgalden Kurtuluşa Yunan Ege’ye Nasıl Geldi? “İlk Günler”**, İzmir, 1982.
- SEFERCİOĞLU, Nejat, **Eyüp Sabri: Bir Esirin Hatıraları ve Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi: Yunan İllerinde Zavallı Esirlerimiz**, İstanbul, 1978.
- SALIŞIK, Selahattin, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eterya**, İstanbul, 1968.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, I, Ankara, 1993.
- , **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918- 8 Eylül 1922)**, Ankara, 1989.
- , **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, Ankara, 1995.
- SERÇE, Erkan, **İzmir’de Kitapçılık (1939-1928)**, İzmir, 2002.

- SEVİNÇLİ, Efdal, **İzmir Basın Tarihi Gazeteler, Dergiler**, İzmir, 2019.
- SMİTH, Michael Llewellyn, **İonian Vision: Greece İn Asia Minor (1919-1922)**, London, 1998.
- SMİTH, Michael Llewellyn, **Yunan Düşü**, Ankara, 2002.
- SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**, Ankara, 2000.
- SOYSAL, Mehmet, TOK, Abdullah, **İzmir'de Türk Spor Kulüplerinin Kısa Kuruluş Tarihçeleri, İzmir Spor Tarihi**, Ankara, 2019.
- STILL, John, **A Prisoner In Turkey**, London, 1920.
- SU, Kâmil **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, Ankara, 1981.
- ŞİMŞİR, N. Bilal, **İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e**, İstanbul, 1989.
- TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken Hasan Tahsin**, İstanbul, 1998.
- TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, Ankara, 2019.
- , **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, III, Ankara, 2019.
- TSİTSELİKİS, Konstantinos, **Old and New Islam Greece From Historical Minorities To Immigrant Newcomers**, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2012.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, II, İstanbul, 1989.
- TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi**, Ankara, 1999.
- TÜRKMEN, Zekeriya, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılandırılması (1918-1920)**, Ankara, 2001.
- Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 1999.
- Türk İstiklal Harbi (TİH), Batı Cephesi**, II/1, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 1994.
- UMAR, Bilge, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, İzmir, 1974.
- , **Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı**, İstanbul, 2002.
- YAZAR KİREMİTÇİ, Mahire, **Osmanlı Gazetelerinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti**, İstanbul, 2018.
- YILDIRIM, Hatice, **Mütareke Döneminde Göç ve İskân (1918-1923)**, Ankara, 2020.

3- Lisansüstü Tezler

a) Yüksek Lisans Tezleri

AKDULUM, Tuğçe, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir'de Açılan Yabancı Hastaneler**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Emine Gümüşsoy), Eskişehir, 2020.

BULUT, Fatma, **I. Dünya Savaşı Yıllarında İzmir'de Eğlence Kültürü ve Toplumsal Yaşama Etkileri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Türkan Başyigit), İzmir, 2010.

CEREZCİ, Serap, **1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de Gündelik Yaşam**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Kemal Arı), İzmir, 2003.

DURGUN, Bülent, **1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de İktisadi Durum**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Kenan Kırkpınar), İzmir, 1998.

ÖZKES, Sevilay, **Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zeki Arıkan), İzmir, 1992.

SEKİLİ, Ayhan, **Millî Mücadele Dönemi'nde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri (1919-1922)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Turan), Ankara, 2019.

TANTAY, Ayfer, **İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetleri (1919-1922)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yar. Doç. Dr. Türkan Başyigit) İzmir, 2008.

TUTSAK, Sadiye, **İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Tuncer Baykara), İzmir, 1996.

YILDIRIM, Cevriye, **Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti İzmir Merkezi’nin Kuruluş ve Faaliyetleri (1911-1945)**, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Karayaman) Uşak, 2013.

b) Doktora Tezleri

BAYRAK, Meral, **1821 Mora İsyanı ve Yunanistan’ın Bağımsızlığı**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Yavuz Ercan) Eskişehir, 1999.

KILIÇOĞLU CİHANGİR, Çiğdem, **İkinci Meşrutiyet’ten Millî Mücadele’ye Anadolu’da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan), Ankara, 2017.

OBAN ÇAKICIOĞLU, Raziye, **İzmir’in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. İbrahim Atalay), İzmir, 2006.

SEZGİN, Ahmet, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu’da Eğitim Faaliyetleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaynar), Ankara, 2022.

TABAK, Serap, **İzmir Şehri’nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)**, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Tuncer Baykara), İzmir, 1997.

F- MAKALELER

ADİYAMAN, Süleyman Vasfi, *“Bir Gümrükçünün İşgal Yılları Anıları”*, **Üç İzmir**, İstanbul, 1992, s.237-263

ARI, Kemal, “*Türk Kurtuluş Savaşı’nın Bitiminde İzmir’in Genel Ekonomik Durumu*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)**, 1/3, 1993, s.29-46.

ARIKAN, Zeki, “*İşgal Sırasında İzmir’de Kurulan Bir Dernek*”, **Atatürk Yolu**, I/3, 1989, s. 355-369.

-----, “*Teşvik-i Maarif Cemiyeti İç Tüzüğü*”, **Atatürk Yolu**, II/7, 1991, s. 403-421.

-----, “*İşgal Dönemi İzmir Basını*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (ATAM)**, 5, Ankara, 1988, s.145-166.

-----, “*Köylü Gazetesi ve İşgal*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, 1, Ankara, 1988, s.187-200.

ALTUN, Didem Akyol, “*İzmir’de Sağlık Yapıları Mimarisi*”, **İzmir Mimarlık Ansiklopedisi**, Ed.: E. Kayın, F. Özkaban, II, İzmir, 2013, s.267-316.

BAŞYAKA, Muzaffer “*İngiliz Basınına Göre Bulgaristan’ın Birinci Dünya Savaşı’ndan Çekilişi ve Selanik Antlaşması*”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, X/1, 2015, s.51-74.

BERBER, Engin, “*Aydın Valisi İzzet Bey’in Hastalığı ve Ölümü*”, **Toplumsal Tarih**, II/12, Aralık 1994, s. 11-12.

-----, “*Kurtuluş’tan Sonra İzmir’de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler*”, **ATAM**, III/8, Ankara, 1987, s.443-460.

ÇAPA, Mesut, “*Anadolu’da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler*”, **ATAM**, 10, Ankara, 1994, s.379-390.

ÇAPA, Mesut, “*Millî Mücadele Yıllarında Anadolu’daki Yunan Savaş Esirlerini Ziyaret Eden Uluslararası İlk Kızılhaç Heyeti*”, **Atatürk Yolu**, II/6, Ankara, 1990, s.281-293.

ÇELEBİ, Mevlüt, “*İtalyan Arşiv Belgelerinde İşgal Dönemi’nde İzmir Basını*”, **Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Sempozyum Bildirileri 6-8 Eylül 2009**, İzmir, 2010, s.57-71.

DEMİREL, Fatih, “*II. Meşrutiyetten Sonra Osmanlı’da Orta Öğretim: Sultaniler*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXVII/2, Aralık 2012, s. 339-358.

- DİLEK, Mehmet Sait, “*Paris Barış Konferansı’nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu*”, **Karadeniz Araştırmaları**, XXXVI, 36, Haziran 2013, s.31-42.
- ERDEM, Nilüfer, “*Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu’da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV/29, Ankara, (2014-Güz), s.97-140.
- GÜNEŞ, Günver, “*Mütareke ve İşgal Yıllarında İzmir Milli Kütüphanesi*”, **ÇTTAD**, XV/31, Aralık 2015, s. 157-175.
- GÜNEŞ, Müslime, “*Mütareke ve İşgal Döneminde Aydın Sancağı’nda Eğitim ve Eğitim Kurumları*”, **Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri (6-8 Eylül 2009)**, Hazırlayan: Oktay Gökdemir, II. Kitap, İzmir, 2010, s.121-136.
- GÜRGAN, Mahmut, “*Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti’nin Propaganda Faaliyetleri*”, **İzmir Göğüs Hastalıkları Hastanesi Dergisi**, 27/2, İzmir, 2013, s.139-144.
- HACISALİHOĞLU, Mehmet, “*Yunanistan*”, **TDVİA**, XLIII İstanbul, 2013, s.586-595.
- İNCEBURUN, Nazlı, MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, “*İşgal Dönemi’nde İzmir ve Çevresinde Gerçekleşen Asayiş Olayları 1919-1922*”, **ÇTTAD**, XXI/43, İzmir, 2021, s.679-712.
- İPEK, Nedim, “*İzmir ve Göç*”, **Uluslararası İzmir Göç ve Mübadele Sempozyumu**, İzmir, 2018, s.201-210.
- JAESCHKE, Gotthard, “*İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İngiliz Çıkartması*”, **Belleten**, XXXII/128, çev. Mihin Eren, Ekim 1968, s.567-576.
- KALELİOĞLU, Oğuz, “*Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 41, Mayıs-2008, s.105-123.
- KARAYAMAN, Mehmet, “*İşgal Atlındaki İzmir’de Yunanlıların Yürüttüğü Sağlık Propagandası*”, **Kuruluşun ve Kurtuluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyum Bildirileri, (16-18 Eylül 2012)**, Ankara, 2015, s.97-124.

- KAYA, Erol, “*Millî Mücadele Dönemi’nde Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Anadolu ve Yunanistan’daki Türk ve Yunan Esirlerine Yaptığı Yardımlar*”, **Literature and History of Turkish Studies**, 3/2, Ankara, 2008, s.465-486.
- KÖSE, Resul, “*Millî Mücadelede Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin (Kızılay) Yardım Faaliyetleri Karşısında Yunanistan’ın Tutumu*”, **Taras Shevchenko 6th International Congress On Social Sciences**, 4-5 Nisan 2021, Kiev/Ukrayna, s. 1235-1245.
- KURAN, Ercüment, “*Birinci Dünya Savaşı*”, **TDVİA**, C. VI, İstanbul, 1992, s.196-200.
- KURULOĞLU, Fehim, “*İzmir Spor Tarihi İçin Yeni Bir Belge: İzmir İdman Yurdu Nizamnamesi*”, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Aralık 2021, s. 202-213.
- Çağla D. Tağmat, “*İki Vatanlı Bir Rum Futbol Kulübü: Apollon Smyrnis (1891-2017)*”, **AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi**, 64, Ankara, Bahar 2019, s. 344-347. 339-356.
- Kuruloğlu, Fehim, “*Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı*”, **ÇTTAD**, XVIII Özel Sayı, Ankara, 2018, s.297-314.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, “*Batı Anadolu’da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet: İoanya*”, **ATAM**, IX/27, Ankara, 1993, s.569-580.
- ORHONLU, Cengiz, “*Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcir’in Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler*”, **Belleten**, XXXVII/148, Ankara, 1973, s.485-495.
- ÖNCÜ, Ali Servet, “*Rethondes Mütarekesi*”, **Turcology Research**, 74, 2002, s.417-428.
- ÖZGİRAY, Ahmet, “*P. Hadkinson’un Yunan İşgali Altında Bulunan Yerler Hakkındaki Gözlemleri*”, **ÇTTAD**, I/3 İzmir, 1993, s.149-158.
- ÖZSÜER, Esra, “*19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri*”, **Türkiyat Mecmuası**, 26/2, İstanbul, 2016, s.325-344.
- PEHLİVANLI, Hamit, “*Askeri Polis Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Batı Cephesi’nde Yunan Askeri Harekâtı ve Zulmü*”, **ATAM**, VIII/22, Ankara, (Kasım 1991), s.155-160.

SARI, Muhammed, “Yeni Türk Devleti’nde İlk Maarif Vekaleti (Kuruluşu ve Çalışmaları 1920-1923)”, **Atatürk Yolu Dergisi**, S.54, Bahar 2013, s. 169-194.

SERÇE, Erkan, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İzmir’de Kütüphanecilik”, **Erdem**, VII/20, 1991, s. 735-751.

SOFUOĞLU, Adnan, “İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu’da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş”, **Atatürk Yolu Dergisi**, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, Ankara, s.131-142.

SONYEL, Salahi, “Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu’da Uyguladıkları Siyaset”, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu Tebliğleri**, Haz: Tuncer Baykara, İzmir, 1994, s.970-978.

TANTAY, Ayfer, “Millî Mücadele Yıllarında İzmir’de Etkili Olan Başlıca Bulaşıcı Hastalıklar (Emraz-ı Sariye)”, **ÇTTAD**, VI/15, Ankara 2007, s.39-54.

TAYLOR, Sir Edward Burnett, “Kültür Bilimi”, çev. Esra Dabağcı, **Vira-Verita E-dergi**, 4, 2016, s.91-110.

TINAL, Melih, “Mekteb-i İdadi’den Günümüze İzmir Atatürk Lisesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S.24, 2008, İzmir, s. 125-134.

TURAN, Mustafa, “İstiklal Harbinde, “’Müttefikler Arası Tahkik Heyeti’ Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi”, **Atatürk Yolu Dergisi**, VIII, Ankara, 1991, s. 695-722.

TURAN, Şerafettin, “Edirne Antlaşması”, **TDVİA**, X, İstanbul, 1994, s.442-443.

URAL, Selçuk, “Millî Mücadele’de Yunanlılaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 18, Erzurum, 2001, s.309-319.

ÜLKER, Necmi, “İzmir’in Kahraman Subayı Süleyman Fethi Bey”, **Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s.289-306.

G-ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://www.archives.gov/topics/wwi> Erişim Tarihi: 18.10.2021.

<https://www.abtff.org/html/index.php?link=detay&id=50&arsiv=1&typ=1>

Erişim Tarihi: 07.11.2021.

<https://www.britannica.com/biography/Sir-Edward-Grey-3rd-Baronet> Erişim Tarihi: 12.09.2021.

<http://www.venizelosarchives.gr/en/rec.asp?id=3864> Erişim Tarihi: 06.03.2022.

<http://www.venizelosarchives.gr/en/rec.asp?id=3824> Erişim Tarihi: 06.03.2022.

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210571/tarihi-camiler.html> Erişim Tarihi: 19.12.2022.

<https://www.milliyet.com.tr/ege/iskal-yillarinda-izmir-belediyesi-5111018> Erişim Tarihi: 04.04.2023.

GİRİŞ

A- ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖZGÜN DEĞERİ

I- Araştırmanın Amacı

Araştırmanın konusu belirlenirken 3 yıl 3 ay 23 gün boyunca İzmir’i idare eden Yunanların faaliyetleri merak konusu oldu. Araştırmanın amacı; işgal süresince Yunan idaresinin, Sancaktaki Türklere, Rumlara ve diğer azınlıklara ve Levantenlere yönelik sosyal ve kültürel faaliyetlerinin belirlenmesidir. Araştırma boyunca hayatın akışına bağlı olarak devam eden bu faaliyetlerin arka planı göz önüne alınmaya çalışıldı. İşgal yönetimi, Müslümanlara ve Gayrimüslimlere yönelik politikalarını belirlerken neleri önemsemişler veya neleri kıstas almışlardır? İzmir’deki sosyal ve kültürel hayatta Türkler ne kadar etkili olabilmiştir? Araştırmanın amacı, bilimsel araştırma, inceleme, yayımlama ve yazma çerçevesinde bu sorulara yanıt aramak ve bu yanıtları ararken tamamen objektif bir sonuç ortaya koymaktır.

II- Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Yapılan araştırmada ortaya konulmaya çalışan ana hedef; Yunan idaresinin politikalarıdır. Araştırmada, bu politikalar; sosyal ve kültürel hayat ile ilişkisi bağlamında değerlendirildi. Araştırma, sosyal ve kültürel bağlamda sınırlandırıldı. İşgal süresince devam eden hayatın ve bu hayatın belirlenmesindeki faaliyetlerin kuramsal arka planı verildi. Buna bağlı olarak konunun anlaşılması için “Giriş” bölümünde, İzmir’in işgali olayı anlatıldı. İşgalin ardından işgal kuvvetlerinin İzmir’de idari, sosyal ve kültürel olarak nasıl bir yönetim izledikleri araştırmacılara aktarıldı. Araştırmada ekonomik ve idari hayata yer verilmedi.

Araştırma konusunun ana kaynakları arşiv belgeleri, dönemin gazete ve dergileri, anılar, mektuplar, görsel materyaller, ikinci el kaynaklar olan araştırma eserler ve makalelerdir. Konu ile doğrudan ilişkili yüksek lisans ve doktora tezleri yapılmıştır. Bu tezlerden en bilineni Prof. Dr. Engin Berber’in işgal yıllarında İzmir Sancağı’nı anlattığı “Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı” isimli doktora tezidir. Bu tez, daha sonra kitap olmuştur. İncelemeler sonucunda bizim çalışmamızla benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konuldu. Berber’in doktora tezinde İzmir ile ilgili uzun ve genel bilgiler verilmiş ve devamında mütareke ve işgal İzmir’i ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Mütareke dönemi ile ilgili bilgiler oldukça geniş bir çerçevede verilmiştir. İşgal döneminde ise Sancak genelindeki göçler, eğitim, basın ve özellikle adalet konuları işlenmiştir. Berber, Yunanca bilgisi ve

Yunanistan arşivine ulaşabilme başarısından dolayı özellikle Yunan Mahkemeleri ile ilgili çok fazla yeni bilgi ortaya çıkarmıştır. Kitap haline getirilmiş olan tezi, bizim araştırmamızda da yararlanılan önemli kaynaklardan bir tanesidir. Araştırma ile ortaya koyulan farklılıklar; sosyal ve kültürel hayatın her boyutu ile detaylı bir şekilde verilmesi ve Yunan idaresinin politikalarının değerlendirilmesidir.

İşgal dönemi İzmir'i ile ilgili yapılan ve araştırmamız ile doğrudan ilişkili olan diğer tezlerden bir tanesi de Doç. Dr. Bülent Durgun'un, *"1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de İktisadi Durum"* isimli yüksek lisans tezidir. Tezin son bölümünde iktisadi hayatın, sosyal hayat ile ilişkileri anlatılmıştır. Tezin geneli, konumuzdan uzak olsa da sosyal hayat bağlamında işçilerin ve ücretlerinin incelendiği bölümde Bülent Durgun'dan faydalanılmıştır.

Bir diğer tez, Ayfer Tantay tarafından hazırlanan *"İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Sağlık Hizmetleri (1919-1922)"* isimli yüksek lisans tezidir. Bu tez, sağlık bölümünün araştırmalarında faydalandığımız bir çalışmadır. İşgal döneminde İzmir'deki Türk doktorlar, faaliyetleri ve eczane hizmetleri hakkında bilgiler edinebileceğimiz *İzmir Tıp Mecmuası'ndan* yararlanılmıştır. İki nüshası bulunan dergi, araştırmamızda kullanılarak farklı bilgiler ortaya konuldu. Aynı zamanda sosyal konularda çok önemli bir kaynak olan Amerikan heyetlerinin raporları da araştırmamızda faydalandığımız bir kaynak oldu.

Konu ile ilgili yapılan bir diğer araştırma ise Serap Cerezci'nin *"1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de Gündelik Yaşam"* isimli yüksek lisans tezidir. Bu çalışma derinlemesine incelendi ve kültür hayatı ile ilgili birçok eksiklikleri saptandı. Yapılan çalışmalarda basın, eğitim ve adalet ile ilgili bilgiler bulunsa da spor faaliyetleri, sinema ve tiyatro faaliyetleri ile ilgili bilgiler oldukça azdır. Diğer araştırmalardan farkı da bu noktadadır. Araştırmamızda diğer araştırmalardan da zaman zaman yararlanılarak sosyo-kültürel hayat tüm boyutları ile detaylı bir şekilde incelendi. Sentez ve Analiz aşamalarının ardından çalışmamız bütüncül bir kavrayış ile sunulmaya çalışıldı.

III- Araştırmanın Özgün Değeri

Ana tema işgal altında olan çok unsurlu bir sancaktaki sosyal ve kültürel yaşamdır. Konu ile ilgili elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve araştırma bulgularının ortaya konulması bakımından özgün bir çalışmadır. İdarenin, konu başlıklarına ayrılmış alanlarda nasıl politikalar belirlediği okuyucuya sunuldu. Araştırma, analitik düşüncenin ortaya

çıkardığı bilgi ve değerlendirmelerin sonucudur. İşgal dönemi İzmir ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça fazladır. Ancak eksiklikler vardır. İnsan hayatı için çok önemli olan sosyal ve kültürel boyut konusunda eksiklikler olması bizi bu araştırmaya yönlendirdi. Yapılan diğer çalışmalarda, sosyal ve kültür hayat incelenmiş olsa da bu incelemeler genel bilgi niteliğindedir. İzmir Sancağı'ndaki yaşam hakkında verilen bilgiler sınırlıdır. Diğer araştırmalarda Yunan idaresinin faaliyetleri, politikaları bağlamında değerlendirilmemiştir.

Araştırmamızda, bir sancağın sosyo-kültürel yaşamı ile ilgili bilgiler, idarenin amaç ve siyasi hedefleri bağlamında değerlendirilmeye çalışıldı. Bu araştırma, daha önce yapılan çalışmalarda olmayan bir bütünlük içerisinde yapıldı. İzmir Sancağı'nın, üç yılı aşkın işgal hayatı, yalnızca sosyal ve kültürel olarak incelendi. Buna bağlı olarak, genel bilgilerle sınırlı kalınmadı. Yapılan çalışmanın tarihi, günümüze uzak olduğundan yeni ortaya çıkan belgeler ve gazete nüshaları bu araştırmada kullanıldı. Diğer çalışmalarda olmayan pek çok yeni bilgi ortaya konuldu. Konu ile ilgili analitik değerlendirmeler yapılırken, kişisellikten uzak durularak; araştırma, tamamen objektif bir bakış açısı ile değerlendirilmeye çalışıldı.

IV- Araştırmanın Yaygın Etkisi

Araştırmanın, sosyal bilimler alanında çalışan her araştırmacı için faydalı olması amaçlandı. Tarih, sosyoloji, toplum bilimi, sinema ve tiyatro, gazetecilik ve daha pek çok alanda çalışma yapacak akademik çalışanlar ve araştırmacılar için faydalı olması hedeflendi. Bu çalışma; akademik, bütüncül ve kaynaklara dayalı bir araştırmadır. Sosyal ve kültürel alanlar, ayrı başlıklar altında incelenerek bütün bir çalışma ortaya konuldu. Bu araştırmanın incelenmesi, araştırmacıya elde edilen bilgiler ve sonuçları ile propagandanın her alanda etkilerini gösterir. En temel ihtiyaçlarda dahi siyasi amaçların olduğunu açığa çıkarır. Bu bilgiler, Yunanistan'ın Batı Anadolu hedefleri olarak değerlendirilmelidir.

V- Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, araştırma için en geçerli ve güvenilir yöntem olan nitel araştırma yöntemleri arasından doküman inceleme yöntemi kullanıldı. Bu yöntem, veri toplama amacı ile tercih edildi. Araştırma süresince bulunan yazılı dokümanlar; arşiv belgeleri, resmi yayın ve tutanaklar, gazeteler, dergiler, araştırma eserler, hatıralar, fotoğraflar ve görsel materyaller kullanıldı. Bu dokümanlardan alınan veriler analiz edilerek araştırmaya işlendi.

VI- Veri Kaynakları

Araştırma yapılırken, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesindeki Osmanlı Arşivi'nden, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi ve Kütüphanesi'nden, Foreign Office'den, Venizelos Archives'den belge ve görsel kaynaklar edinildi. Milli Kütüphane'den arşiv malzemesi olarak tanımlanan belge ve fotoğraflar elektronik ortam üzerinden sağlandı. Metinde kaynak belirtirken, malzeme üzerindeki tanımlama dipnot olarak verildi.

Gazete ve dergiler için İstanbul Üniversitesi Dijital Arşivi ve Ahmet Piriştina Kent Arşivi'nin dijital arşivi kullanıldı. Konu ile ilgili, mahalli ve milli basın tarandı. İlgili yıllar tespit edildi. Tespit edilen yıllarda yayımlanan gazetelerin nüshaları temin edildi. Gazete ve dergiler yeni yazıya aktarıldı. Yapılan çevirilerde elde edilen kayda değer bilgiler, tasniflerinin arkasından değerlendirmeleri yapılarak araştırmaya aktarıldı. İşgal döneminde İzmir'de bulunan Amerikan heyetlerin raporları, Foreign Office'den elde edilerek çevrildi. Bu raporlardan en önemlisi, İzmir Büyükşehir Belediyesi yayınlarından çıkmış ve Aykan Candemir tarafından çevrilmiş olan sosyal konular hakkındaki raporlardı. Bu raporların hem İngilizcesi hem de Türkçe çevirisi incelenerek karşılaştırıldı. Yapılan değerlendirmenin ardından araştırmaya aktarıldı.

İkincil kaynaklar olan; kitap, dergi, makale, anı, tez, elektronik kaynaklar literatür taraması yapılarak tespit edildi. Tespit edilen kaynaklar konularına göre tasnif edildikten sonra incelenip değerlendirildi. Dönemin tanıklarının anıları okundu ve incelendi. Çapraz okumalar ve analitik değerlendirmeler sonucunda elde edilen bilgiler araştırmaya aktarıldı.

Bu tez, birincil kaynak olan arşiv belgeleri, dönemin gazeteleri ve raporları, ikincil kaynak olan kitap, anı, makale ve dergilerden edinilen bilgilerin analiz ve sentez aşamalarından geçirildikten sonra oluşturuldu. Kaynaklar, metin oluştururken, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü tez yazım kılavuzunda belirtildiği gibi dipnot verildi. Yazım aşaması tamamlandıktan sonra, metin şahsımca ve alanında uzman hocalar tarafından okunup değerlendirildi. Gerekli düzenlemeler yapıldı.

VII- Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırma nitel yöntemle tasarlanmış bir araştırmadır. Buna bağlı olarak derin bir kavrayışa ulaşma amacı vardır. Nitel olarak tasarlanan bu araştırmada yalnızca determinist yaklaşım ön planda tutulmadı. Araştırma boyunca tablolar aracılığı ile konulara açıklık

getirilmeye çalışıldı. Sayısal verilere ve istatistiklere daha az yer verilirken nitel analizlere daha fazla vurgu yapıldı. Olaylar, bağlam içerisinde değerlendirildi. Bu araştırmada sosyal bilimler için en yaygın veri toplama tekniklerinden bir tanesi olan yazılı ve görsel materyallerin incelenmesi tekniği kullanıldı. Doküman inceleme tekniği ile yapılan araştırmada, konu ile ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren belgeler analiz edildi.

VIII- Verilerin Analizi

Sosyal bir bilim olarak tarihsel araştırma konularının nitel araştırma sonucunda elde edilen bulguların genellemesi oldukça zordur. Araştırmamız süresince zaman, mekân, sosyal ve kültürel bağlamında gerçekleşen olayların pek çok kaynağı vardı. Araştırma çalışmaları arttıkça elde edilen bulgular ve değişkenlikleri de arttı. Bilgiler değişim içerisinde oldu. Nitel araştırmamız sonucunda elde edilen bulgular, konunun derinlemesine keşfedilmesini sağladı. Buna bağlı olarak özellikle sosyal olayların anlamlandırılmasını sağladı. Araştırmamızda, kazanılan bulgular analiz edilerek yorum ve analitik düşünce ile değerlendirildi. Araştırmanın son aşamasında toplanan verilere anlam kazandırıldı. Toplanan veriler arasındaki ilişkiler açıklanarak, neden-sonuç ilişkisi kuruldu. Bulgulara ve elde edilen bilgilere sonuç kazandırıldı. Çalışma yürütülürken kaynakların durumları göz önünde bulunduruldu. Elde edilen bilgilerin hangi gazetelerden alındığı, gazetelerin kimler tarafından ve nerelerde çıkarıldıkları, uğradıkları sansür ile bağlantılı olarak değerlendirildi. Belgeler, metni inşa edecek ana kaynağımız oldu.

İkincil kaynaklar ise çeşitli alan okumalarının ardından anıların değerlendirilmesi ve belgeler ile doğrulandığı takdirde metne aktarıldı. Araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliği bu bağlamlara dayanarak güçlendirilmeye çalışıldı.

B- SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT TANIMININ KAVRAMSAL OLARAK İNCELENMESİ

Sosyo-kültürel hayatın anlatıldığı araştırmalarda, araştırma konusuna geçilmeden önce bu tanımın ne anlama geldiği irdelenmelidir. Bu tanıma oluşturan sosyal ve kültür kelimeleri kavramsal boyutta incelenmeli ve bu kelimelerin insan hayatı ile ilişkisi açıklanmalıdır. Sosyal kelimesi, İngilizce ve Fransızca kökenli olup; “*toplumsal*” anlamına gelmektedir.¹ Toplumlarda içerisinde bulunan bireyler oluşturur. Dolayısıyla sosyal olan her

¹ **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu (TDK), Ankara, 2011, s.2143.

şey toplumsaldır. İnsana dair ve insana özgüdür. Sosyal kelimesinin etimolojik olarak açıklaması kısa olsa da içerdiği anlam bakımından oldukça geniştir. Her alanın sosyal bir boyutu vardır. Sosyal hayat, bireysel ve bireyin içerisinde bulunduğu toplum ile ilişkilerinin açıklanmasıdır. Bu bağlamda gün içerisinde yapılan her eylem, sosyal hayata dahildir. Bu araştırmada, incelenecek olan sosyal hayat tanımı, insan ilişkileri ve insanın, toplum içerisindeki yaşama biçimine bağlı boyutudur.

Kültür ise Fransızca kökenli olup; *“tarihsel, toplumsal gelişme süreci içerisinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü”* ve *“bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü”* anlamlarına gelmektedir.² Kültür de sosyal kelimesi gibi oldukça geniş bir anlam taşır. Kültür, bir milletin kendisine özeldir ve başka bir millete geçmez. Çünkü; kültür, içten gelir ve sezgiseldir. Kültürü oluşturan tüm öğeler, bir milletin kendisine özeldir. Toplumda, kişilerin birbirleri ile uyumunu sağlayan tüm oluşumlar, kültür oluşumlarıdır.³ Kültürü oluşturan bu öğeler; edebiyat, resim, müzik, güzel sanatlar, dans, mimari, heykeltirlik, yiyecek-içecek, giyim gibi oldukça çeşitli alanları kapsamaktadır.⁴ Kültür, bir topluma özeldir. Toplumun her türlü maddi ve manevi değerler bütününe kültür denilmektedir. Bununla beraber ait olduğu toplumun tek bir unsur ve dinden olması gerektiği durumunu da barındırmaz.

Çeşitliliğine bakılmaksızın bir arada yaşayan ve tarihi bir geçmişi olan bir toplum, kendi kültürünü oluşturabilir. Edward Burnett Taylor’a göre; kültür bütüncül bir kavrayış yaklaşımı ile değerlendirilmelidir⁵. E. B. Taylor’a göre kültürün oluşması için aynı ırktan olmak veya aynı özellikleri taşımak zorunluluğu yoktur. Kültür; bilgi, sanat, din, ahlak, adalet, gelenek-görenekler ve bireyin toplumun bir üyesi olarak kazandığı diğer bütün beceri ve alışkanlıklarını barındıran karmaşık bir bütündür.

Sosyal hayat ve kültürel hayat tanımlamalarının altında toplumların hayatları vardır. Bu hayat, toplumun zamanı, maddi ve manevi oluşumlarıdır. Sosyo-kültürel hayat tanımı, bireylerin toplum içerisindeki ilişkilerinin ve içerisinde bulundukları toplum tarafından

² **Türkçe Sözlük**, TDK, s.1558.

³ Ziya Gökalp, **Türk Medeniyeti Tarihi**, İstanbul, 2015, s.17-21.

⁴ Mehmet Kaplan, **Kültür ve Dil**, İstanbul, 1983, s.11.

⁵ Sir Edward Burnett Taylor, *“Kültür Bilimi”*, çev. Esra Dabağcı, **Vira-Verita E-dergi**, 4, 2016, s.96-97.

oluşturulan kültürün bir bütünüdür. Sosyal ve kültürel hayatın bütünleşik etkenleri sonucunda ortaya çıkmış bir tanımdır. Bireyin aktif olduğu soyut ve somut olan her unsur sosyo-kültürel hayata dahil edilebilir.

Bu araştırmada, kültür tanımının bütüncül yaklaşımı olarak sosyo-kültürel tanımı üzerinden inceleme yapıldı. Bütüncül yaklaşımın benimsenmesinin sebebi; yıllardır çeşitli azınlıkta insanlar barındıran İzmir Sancağı'nda ortak bir kültürün oluşturulmasıydı. Toplum içerisindeki dini, dili, ırkı farklı olan bireyler, bir arada yaşamanın getirmiş olduğu birleştiricilik ile ortak bir yaşam belirleyerek kendi kültürlerini oluşturdu. Kültürün toplumun realitesine bağlı olarak ortaya çıkardığı yaşam biçimleri değerlendirildi. Sosyal hayata dahil olan çalışma hayatı ekonomik ve iktisadi hayata gireceğinden bu araştırmada yer verilmedi. Yalnızca bireylerin iş gücü ve çalışma şartları, sosyal durumun ortaya konulması amacı ile işlendi. Bununla birlikte, bir toplumun sosyal ve kültür hayatının aktarılabilmesi için bulunan belge ve bilgiler ışığında her konuya değinildi.

Toplumun sosyal durumunun anlaşılabilmesi için öncelikle İzmir Sancağı'nın nüfus durumu incelendi. Toplumun sosyal güvenliğinin sağlanabilmesi için en önemli konu olan idare ve asayiş üzerinde duruldu. Bunların yanı sıra sosyo-kültürel hayat tanımının bizde uyandırdığı ulaşım, eğitim, basın, dini hayat, hukuk, spor ve sinema faaliyetleri, sağlık hizmetleri, iş gücü ve işçilerin sosyal durumları ve toplum için en önemli alan olan kamusal hizmetler incelendi. Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalar, araştırmacının rolü etkisinden genel tanım ve kavramlar üzerinden dahi konu ve başlık farklılıkları gösterebilmektedir. Bu araştırmada da sosyo-kültürel hayat tanımının gerektirdiği konular kaynakların el verdiği ölçüde seçildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUNAN İDDİALARI VE İZMİR'İN İŞGALI

A- İŞGAL ÖNCESİNDE DEVLETLERİN ASKERİ VE SİYASİ DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

28 Temmuz 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı 11 Kasım 1918'de İtilaf Devletlerinin⁶ galibiyeti ile sona erdi.⁷ Bu galibiyetin ardından kaybeden İttifak Devletleri⁸ ile mütareke imzalandı. Mütarekenin niteliği itibarıyla savaş sona erdirmesi gerekiyordu. Kaybeden devletlere ağır yükler yüklendi. Özellikle Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu ile imzalanan antlaşmalar, bu iki ülkenin topraklarının paylaşılması mahiyetindeydi.⁹ Bu büyük savaşa Yunanistan, 1917'de İtilaf Devletleri'nin tarafında dahil olurken; Osmanlı Devleti ise İttifak Devletlerinin safındaydı. Yani, savaş sona erdiğinde Yunanistan; payına düşecek toprakları bekleyen ülke iken, Osmanlı Devleti, topraklarını kaybedecek ülkeldi. Yunanistan'ın savaşa girmesinin sebebi de yıllardır arzuladığı Anadolu topraklarından kendisine pay almaktı.

I- Osmanlı Devleti'nde Genel Durum

1- Askeri Durum

Osmanlı Devleti, başlangıçta büyük savaşta tarafsızlık politikası güdüyordu. Bu politikasını güderken 1914 yılı süresince savaşan devletler ile de temas içerisinde oldu. 1914 temmuz ve ağustos aylarında Bükreş'te İngiltere, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan ile görüştü. 19 Ağustos 1914'te Bükreş'te Osmanlı Devleti adına Maliye Nazırı Cavit Bey, İngiliz Büyükelçisi ile konuştu. İngiliz Büyükelçisi'ne savaşta tarafsız kalacaklarını, savaşın yalnızca Yunanistan ile yapılacağını onun da karadan yürütüleceğini söylediğinde; İngiliz Büyükelçi, Yunanistan'ın, Avusturya ile savaş halinde olan Sırlar ile müttefik olduğunu ve dolayısıyla İngilizlerin de müttefiki olduğunu söyleyerek bu durumda İtilaf Devletleri'ne karşı savaş ilan etmiş olunacağını bildirdi.¹⁰

⁶ Savaş başladığında Fransa, İngiltere ve Rusya arasındaki ittifak ile oluşan “üçlü itilaf” devletleridir. Savaş süresince İtilaf Devletleri'ne dahil olan ülkelerin sayısı artarken; Rusya ise 1917 İhtilali dolayısıyla savaştan ayrıldı. (National Archive, <https://www.archives.gov/topics/wwi> Erişim Tarihi: 18.10.2021)

⁷ Ercüment Kuran, “Birinci Dünya Savaşı”, **Türkiye Diyanet ve İslam Ansiklopedisi (TDVİA)**, C. VI, İstanbul, 1992, s.196.

⁸ İttifak Devletleri ise Almanya, Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğundan oluşan ittifaktır. Savaş devam ederken Bulgaristan da İttifak Devletleri'nin safında savaşa dahil oldu.

⁹ Sina Akşin, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul, 2018, s.11.

¹⁰ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, III/1, Ankara, 1997, s.126-127.

Ağustos ayının sonlarına doğru Osmanlı Devleti, Bükreş'te Yunanlar ile de görüşti. Yunan temsilcisi, Adaların Yunanlara bırakılması, Padişah tarafından Yunan bir Valinin atanması ve bu şekilde yönetilmesini istedi. Bükreş'te bu konuda bir sonuç alınamadan görüşmeler kesildi. Ancak Sadrazam Talat Paşa'nın fikri: Yunanistan ve Sırbistan'ın üzerine yürümekti.¹¹

1914 yılının ilk yarısında Osmanlı Devleti, tarafsızlığını korusa da yılın ikinci yarısında savaşa dahil olmak için kendisine taraf bulma çabasına girdi. İttihatçı liderler, savaşa katılarak kaybedilen toprakların geri alınmasını hedeflediler. Önce, İngiltere ve Fransa ile görüşüldü. İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girmek istendi ancak reddedildi. Bu sürede Almanya ise Osmanlı'yı kendi safında yani İttifak Devletleri'nin yanında savaşa sokmak arzusundaydı.

Yılın son aylarında Almanya, Osmanlı'yı savaşa dahil etmek için çok fazla girişimde bulundu. Son olarak Akdeniz'de bulunan ve İngilizlerin takibinde olan *Goeben ve Breslau* isimli iki Alman savaş gemisi, Çanakkale önlerine gelerek, Enver Paşa'nın izni ile boğazdan geçirildi.¹² *Yavuz* ve *Midilli* isimlerini alan bu gemilerin, Osmanlı'ya dahil oldukları açıklandı¹³ ve mürettebatına da fes giydirildi. Bu iki geminin başında görevli olan Alman Amiral Wilhelm Souchon, Donanma Komutanlığı görevine getirildi. Souchon, tatbikat bahanesi ile Karadeniz'de harekete geçti. 29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı donanması bu savaş gemileri ile Rus limanlarını bombaladı. Bunun üzerine 1 Kasım 1914 tarihinde Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.¹⁴ Bu ilanı, 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi takip etti.¹⁵

Osmanlı Devleti, bu savaşta 10 ayrı cephede savaşmıştır. Kafkas (Doğu) Cephesi; Karadeniz içlerinden Doğu Anadolu, İran civarına kadar uzanan ve Ruslar ile mücadeleyi kapsıyordu. Irak- İran Cephesi'nde Basra Körfezi'ne asker çıkaran İngilizler ile mücadele edilmiştir. Filistin-Suriye Cephesi; Bu cephede de İngilizler ile Filistin ve Orta Doğu toprakları için mücadele edilmiştir. Bunlar Kanal Cephesi de

¹¹ H. Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, III/1, s.1278.

¹² **BOA.DH.KMS**.27.2.1.

¹³ **BOA. HR. SYS**. 2095/3.15.31.

¹⁴ H. Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, III/1, s.237-240.

¹⁵ Enver Ziya Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi**, V, Ankara, 1966, s.398.

denilmektedir. Bu cephe, en çok mücadele edilen cephelerdendir. Çanakkale Cephesi; İngiliz ve Fransız Donanma Kuvvetleri'nin 18 Mart 1915'te Çanakkale Boğazı'ndan, İstanbul'a doğru ilerlemesi için yaptığı saldırının başarısız olması sonucunda açılmıştır. Osmanlı Devleti, kendi toprakları dışında, müttefik olduğu devletlere yardım amacı ile toprakları dışında da Avrupa'da açılan cephelerde savaşmıştır. Bu cepheler; Hicaz-Yemen Cephesi, Libya Cephesi, Galiçya Cephesi, Makedonya ve Romanya Cepheleridir.¹⁶ Osmanlı Devleti, toprakları içerisinde ve toprakları dışında lojistik yetersizlik, olumsuz iklim koşulları, askeri gücün eksikliği ile İtilaf Devletleri'ne karşı zorlu bir şekilde mücadele etmiştir.

Henüz savaş devam ederken İtilaf Devletleri kendi aralarında yaptıkları gizli antlaşmalar ile Osmanlı Devleti'nin paylaşımını gerçekleştirdiler. Bu anlaşmalar; Mart 1915 tarihinde yapılan *İstanbul Anlaşması*, Nisan 1915'te yapılan *Londra Anlaşması*, 1916 yılında yapılan *Sykes-Picot Anlaşması*, 1916 yılının ilkbaharında Anadolu ve Arap memleketlerinin paylaşılması ve 1917 yılında yapılan *St. Jean de Maurienne Anlaşması*'dır.¹⁷ Bu anlaşmalar ile daha savaş bitmeden İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Yunanistan ve Osmanlı Devleti'nin topraklarını çıkarları doğrultusunda paylaştılar. 1917 yılında Rusya'da gerçekleşen Bolşevik İhtilali ile Bolşeviklerin bu gizli anlaşmaları açıklaması sonucunda, anlaşmalar gizliliğini yitirdiler.

Osmanlı Devleti 1914 yılının Kasım ayında savaşa dahil oldu.¹⁸ 1918 yılında barış istemesine kadar geçen 4 yıllık sürede 10 ayrı cephede savaştı. Bu savaş askeri, maddi ve manevi açıdan Osmanlı için oldukça yıpratıcıydı. Savaşın bir an önce bitmesi için 1918 yılına gelindiğinde barış girişimlerinde bulunuldu. Ancak bu yıpratıcı savaşın bitiyor olması hiçbir şey ifade etmiyordu. Çünkü asıl büyük savaş daha yeni başlayacaktı.

I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında, 30 Ekim 1918'de *Mondros Mütarekesi* imzalandı. Mütareke, İtilaf Devletleri'nin adına İngiltere'nin Akdeniz donanmasının Başkomutanı Amiral Sir Arthur Cough Calthorpe ve Osmanlı Devleti adına ise Donanma Bakanı Rauf Bey (Orbay), Dışişleri Bakanı Müsteşarı Reşat Hikmet Bey

¹⁶ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)*, Ankara, 1993, 54-190.

¹⁷ E. Z. Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, V, s.548-549.

¹⁸ BOA. İ.MMS.191.2.1-2.

ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'den Yarbey Sadullah Bey arasında imzalandı.¹⁹ Bu mütarekenin koşulları, tamamen İtilaf Devletleri tarafından hazırlanmış ve Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına yönelikti.

Mütareke, 25 maddeden oluşmaktaydı. Çanakkale ve Karadeniz Boğazları kalelerinin İtilaf Devletleri tarafından işgali, Türk ordusunun terhisi, savaş gemilerinin ve her türlü askeri malzemenin teslimi, Toros Tünellerinin, demiryollarının ve haberleşme kanallarının işgali gibi ağır şartlar içeriyordu.²⁰ Ancak Mütarekenin en önemli iki maddesi; 7. ve 24. Maddeleri idi. Mütarekenin 7. Maddesi'ne göre, "*Müttefikler, kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum karşısında herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkı*" elde ediyorlardı. 24. Maddeye göre ise Vilayet-i Sitte²¹ dediğimiz "*6 Doğu Vilayetinde*" herhangi bir karışıklık çıkması durumunda bu bölgelerin işgal hakkını elde ediyorlardı.²²

Mütareke, Osmanlı Devleti'ne ağır şartlar dayatıyordu. İzmir'in işgalinden önce ülke genelinde ve İzmir Sancağı'nda durum oldukça kötüydü. Ekonomi zayıftı. Uzun yıllar süren savaş dolayısıyla halk, ellerinde ne varsa orduya vermişti. Neredeyse köylerde tarım ile ilgilenecek kimse kalmamıştı. Ülke genelinde asayiş de sarsılmış durumdaydı. Hükümet, kendi ülkesini kontrol edemez oldu. Rum ve Ermeni çeteler, İtilaf Devletleri'nden aldıkları güven ile Türk köylerinde çetecilik yapıyor ve terör faaliyetlerinde bulunuyordu.²³ Mütarekeyi takip eden günlerde ülke genelinde azınlıklar çetecilik faaliyetlerini arttırdılar. Özellikle Rumlar, henüz 1918 yılında, Yunanların Osmanlı topraklarını işgal edeceğini söyleyerek bu güven ile hareket ediyorlardı.²⁴

Askerî açıdan ise mütarekenin doğurduğu şartlar ile Türk ordusu oldukça küçültülerek gücünü kaybetmesi sağlandı. İşgallerden önce kara kuvvetleri mütareke gereğince terhis edildi. Mütarekeye göre ordu teslim olacak, savaş gemileri dahil ordunun silah, araç ve gereçleri müttefiklere bırakılacaktı. Osmanlı Devleti'nin güvenliği için ordu

¹⁹ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**, Ankara, 2000, s.11.

²⁰ **BOA. HSD. AFT.6.73.1-8.**

²¹ Erzurum Vilayeti (Bayburt, Erzurum, Ağrı illerimiz ve Yusufeli, Kiğı ilçeleri dahil), Van (Van ve Hakkâri), Diyarbakır (Diyarbakır ile Mardin illeri ve Siverek ve Palu ilçeleri), Elâzığ (Malatya, Adıyaman, Dersim), Bitlis (Merkez, Muş, Siirt, kısmen Şırnak ve Bingöl) ve Sivas (Sivas, Amasya, Karahisarişarki ve Tokat Sancakları) Vilayetlerimiz. (Fahrettin Kırzioğlu, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, Ankara, 1993, s.201-231.

²² **BOA. HSD. AFT.6.73.1-8.**, İ. Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**, s.14.

²³ **Türk İstiklal Harbi (TİH), Batı Cephesi**, II/1, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 1994, s.19.

²⁴ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, Ankara, 2019, s.79.

yalnızca 50.000 bin kişilik Jandarma Kuvveti ile sınırlandırıldı.²⁵ Deniz ve hava birliklerinde ise 20 Piyade Tümeni ve 4 Süvari Alayı kaldı.²⁶ Mütarekeye göre Osmanlı ordusu; Başkomutanlık Karargâhı ve I. Ordu İstanbul'da, II. Ordu Adana'da, III. Ordu İstanbul'da, IV. Ordu birlikleri VI. ve VII. Ordu'ya pay edilecek; V. Ordu Gelibolu'da, VI. Ordu Musul'da, VII. Ordu İslâhiye'de, VIII. Ordu Suriye'de mağlup olarak dağılmıştı. Ordu, 1918 Ekim ayında lağvedilerek mensubundaki 17. Kolordu, 56. ve 57. Tümenleri İzmir'de bırakıldı. Bu tümenlere ek olarak 23., 61. ve 25. Tümenler de verildi. IX. Ordu Kars'ta olmak üzere düzenlendi.²⁷

2- Siyasi Durum

a-) Heyet-i Nasiha (Nasihat Heyetleri)

Mütarekenin ardından Osmanlı Devleti'nde askeri, ekonomik ve sosyal durum bu şekildedir. Bununla birlikte ülke içerisindeki siyasi kargaşa ve asayişsizlik ile mücadele etmek amacıyla Hükümet yeni önlemler aldı. Bu önlemlerde; Hükümetin, kendisine olan güveni arttırabilmek amacı vardı. Halkın saygın ve sakin kişilerinin katılacağı bir *Nasihat Heyeti* oluşturulmasına karar verildi. Bu heyetler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerini gezerek halk ile iletişim halinde olacak ve halka nasihatler verecekti. Damat Ferit Paşa, bu heyetlerin "*devlet hukukunu ve varlığını devam ettirmek ve padişaha güven toplamak amacıyla olduğunu*" belirtti.²⁸

Bu amaçla iki adet heyet oluşturuldu. Her ikisinin de başkanı Şehzâde Abdürrahim Efendi'ydi. Abdürrahim Efendi amaçlarını; "*Heyetlerin bu seyahatlerinin amacı; savaşın acı felaketlerinden etkilenen Anadolu halkını, padişahın selamı ile taltif etmek ve aynı zamanda Anadolu'nun ihtiyaçlarını yakından görüp bunları hükümete bildirmek*"²⁹ olarak açıkladı.

Heyetlerden birisi Anadolu'ya diğeri de Trakya'ya gönderildi.³⁰ Anadolu Heyetlerinin başında Şehzade Abdürrahim Efendi, Ali Rıza Paşa, Ferik Mahmut Hayret Paşa, Süleyman Şefik Paşa, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi Efendi ve Eski Pazarcık Müftüsü Halil

²⁵ Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılandırılması (1918-1920)*, Ankara, 2001, s.27.

²⁶ *TİH, Batı Cephesi*, II/I, s.22.

²⁷ Z. Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılandırılması (1918-1920)*, s.30.

²⁸ *Vakit*, 15 Nisan 1919, S. 528.

²⁹ *İkdam*, 11 Nisan 1919, S. 7963.

³⁰ *BOA. HR. SYS.* 2462.35.1-10.

Fehmi Efendi, Dahiliye Nezareti Müdürlerinden Ohannes Efendi, Karahisar Mebusu Yanko Kovenidi Beyler vardı.³¹ Heyet, gittiği yerlerde bir beyanname okuyordu. Sesi gür olduğu için bu görev Halil Fehmi Efendi'ye verilmişti. Halil Fehmi Efendi'nin halka okuduğu beyannamenin içeriği şu şekildeydi:

*“Ey Ahali! Memleket harpten yeni çıktı. Büyük bir felaket içerisindeyiz. Hükümet, bu tehlikeli günleri atlatmak için çalışıyor. Siz de işinizle gücünüzle meşgul olun, birbirinizle kardeş gibi geçinin, devletin başına gaile çıkarmayın...”*³²

Heyet, 16 Nisan 1919'da İstanbul'dan yola çıkacaktı. Sırası ile Bursa-Balıkesir-İzmir- Afyon-Antalya-Isparta-Konya-Eskişehir'i dolaşılacaktı. Heyet 26-30 Nisan tarihleri arasında İzmir'de kaldı. Nasihat Heyeti ve Şehzâde, İzmir'de Türkler tarafından oldukça hoş karşılandı. Bu karşılamada Rumlara bir nispet amacı vardı. Şehzade Abdürrahim Efendi, Uşakizâde Muammer Bey'in konağında, diğer üyeler ise Espilandid Palas Otelinde kaldılar. Heyetin Basmahane'deki karşılaşmasına büyük bir tören ile Müslümanlar, Ermeniler, Rumlar olmak üzere çeşitli milletlerden çok büyük bir kalabalık katılım gösterdi. Heyet, İzmir'de törenler eşliğinde karşılanıp, ziyafetler verdikten sonra Buca'ya geçti. Burada da Rumlar tarafından büyük bir heyecan ile karşılandı.³³ Celal Bayar, Heyetin Rumlar tarafından hoş karşılandığını Rum gazetesi olan *Kozmos* gazetesinde şu sözler ile eleştirildiğini yazmaktadır:

*“Emellerimize kavuşmak üzere olduğumuz bu günlerde, altı yüz senedir öptüğümüz kirli! Kanlı! Elleri öpmekte hala devam edecek miyiz?”*³⁴

Heyet, 29 Nisan'da Aydın'a geçti. Aydın'da da Şehzâde Abdürrahim Efendi, Kemal Bey'in evinde kalırken; paşalar Asya Otelinde kaldılar. Heyet Aydın'dayken, Şehzade Abdürrahim Efendi, karşılamada din adamlarının olmayışını fark ederek etrafındakilere nedenini sordu. Mutasarrıf Vekili Fuat Bey, İttihat ve Terakki'den Esat Hoca'nın (Esat İleri) etkisi ile gelmediklerini söyleyince Şehzade, Esat Hoca ile görüşmek istedi. Görüşmeye gelen Esat Hoca, gelmemelerinin sebebini: *“Bizim nasihata ihtiyacımız yoktur. Hristiyanlarla iyi geçinmediğimizi kim söylüyor? Eğer siz söylüyorsanız bütün cihan umumi efkarına siz ilan ve tebliğ etmiş oluyorsunuz. Bu havaliyi gezecek ve göreceksiniz, Hristiyan*

³¹ Mevlüt Çelebi, **Heyet-i Nasiha: Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri**, İzmir, 1992, s.12.

³² Asaf Gökbel, **Millî Mücadelede Aydın**, Aydın, 1964, s.42-43.

³³ M. Çelebi, **Heyet-i Nasiha: Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri**, s.34-37.

³⁴ Celal Bayar, **Ben de Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş**, VI, İstanbul, 1997, s.28.

mahalleri mamur ve abadan, İslam mahalleleri ise muhtaç-ı umrandır. Biz Türkler cephelede harp edip aziz vatanımızı korumaya çalışırken, onlar fabrikalar kurmuşlar, bağlar, bahçeler içinde yaşarlar.” sözleri ile yanıt vermiştir. Bu tepki, Nasihat Heyeti’nin, gezi süresince aldığı tek tepkidir.³⁵ Bu sözler, Şehzade ve beraberindekileri etkilememiş olmalıdır. Savaşın ve yaşananlardan sorumlu tuttukları İttihatçılardan olduğu için Esat Hoca’nın söyledikleri ile ilgilenmeden, seyahatlerine ve nasihatlerine devam etmişlerdir.

Ertesi gün Aydın’dan yola çıkıldı. Hayret Paşa Muğla’ya, Şehzâde ve beraberindekiler Isparta-Burdur-Antalya güzergahında yollarına devam ettiler. Korkuteli-Akşehir üzerinden Konya’ya geçtikleri sırada İzmir’in işgal haberini almışlardı. Heyet, İzmir’in işgalinin ardından seyahat planını değiştirerek Eskişehir-Afyon üzerinden İstanbul’a dönmek zorunda kaldı.³⁶

3-Azınlıkların Durumu

Mütarekeden, İzmir’in işgaline kadar geçen sürede ülke içerisinde askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan bir kaos ortamı vardı. Azınlıklar çeşitli terör faaliyetleri yürütürken, Hükümet, İtilaf Devletlerinin işgallerine sessiz kalmayı protesto ile yetinmeyi tercih ediyordu.

Osmanlı hakimiyeti altındaki azınlıklar, kendi içlerinde din ve kültür işlerinde serbestlerdi. Azınlıklar, ticari, iktisadi, dini ve kültürel faaliyetlerini kendileri yürütürlerdi. Her bölgede azınlıklara ait okullar, kiliseler, havralar gibi kurumlar vardı.³⁷ Zamanla bu kurumlar siyaset merkezlerine dönüştü. XIX. yüzyılda Rum çocukları, Osmanlı hakimiyeti altındaki Rum okullarında okuyor, yüksek ihtisas için Atina’ya gidiyor ve meslek sahibi olarak döndüğü Osmanlı topraklarında imparatorluk aleyhine çalışıyorlardı. Mütarekenin ardından Batı Anadolu’daki Rum kilise ve hastaneleri silah depoları haline getirildi. Buralarda toplanan silahlar Rum halka dağıtıldı. Silahlar ile çetecilik yapan Rum komitacılar yine Batı Anadolu kıyılarındaki Rum köylerinde saklanıyor ve köylüler tarafından besleniyordu.³⁸

³⁵ M. Çelebi, **Heyet-i Nasiha: Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri**, s.46.

³⁶ A. Gökbil, **Millî Mücadelede Aydın**, s.43.

³⁷ Ali Güler, **Osmanlı’dan Cumhuriyete Azınlıklar**, Ankara, 2003, s.39,136,139.

³⁸ A. Gökbil, **Millî Mücadelede Aydın**, s.28.

II- Yunanistan'da Genel Durum

1- Siyasi Durum

Osmanlı yönetimi altında bulunan Rumlar, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Fransız İhtilali'nin de yaymış olduğu milliyetçilik akımının etkisi ile Osmanlı yönetime giderek kin duymaya başladılar. Azınlıklar; din, sosyal ve ticaret hayatlarında özgür olsalar da Osmanlı hakimiyeti altında yaşamak istemiyorlardı. Yunan edebiyatçılarının devamlı bağımsızlık konularında yazdıkları yazılar ve Ortodoks din kardeşleri olarak gördükleri Rusların kendilerini kurtarmak istemeleri Yunan milleti arasında da yayıldı.

Osmanlı'ya karşı yürütülecek olan isyan hareketini yönetmek için üç Yunan genci tarafından *Philik-i Eterya* isimli bir cemiyet kuruldu.³⁹ 1814 yılında bugünkü Ukrayna sınırları içerisinde kurulan cemiyet, Yunan bağımsızlık hareketinde ve Türk bağımsızlık savaşında Yunan çıkarları uğrunda Türklere yönelik terör faaliyetlerinde etkin rol oynadı. Filhelenist⁴⁰ Komiteler, Fransız İhtilali'nin etkisi ile Yunan sevgisi ve Yunanlılığın yaygınlaştırılması için maddi ve manevi olarak isyancılara destek vermişlerdir. 1821 yılına gelindiğinde, Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımının etkisi ile Mora Yarımadası'nda büyük bir isyan hareketi başladı.⁴¹ Bu isyan hareketi ile beraber Yunan iç siyaseti oldukça karıştı. 1823-1825 yılları arasında isyan iç çatışmaya döndü. Yunan komutanlarla, siyasetçileri, aydınları ve toprak ağaları arasında iç savaşlar çıktı. Osmanlı'dan kurtarılan bölgelerin yönetimi konusunda anlaşmazlıklar yaşayan Yunan komutan ve siyasetçileri, kendi aralarında çatışmalar yaşarken Osmanlı'ya karşı girişilen isyan hareketini yavaşlattılar.⁴²

Yaşanan siyasi durum ve isyanlardan faydalanmak isteyen Rusya, 1828 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı savaş başlatarak İstanbul sınırlarına kadar geldi. Bu duruma daha fazla dayanamayan Osmanlı Devleti, 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Antlaşması'nı imzalayarak Yunanistan'ın özerkliğini tanıdı.⁴³

³⁹ Richard Glogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, İstanbul, 1997, s.51.

⁴⁰ “Filhelenizm: Yunanca dost ve Yunan kelimelerinin (Filos ve Ellinas) birleşmesi ile oluşmuş, Yunan dostu anlamında kullanılan kelimedir. Türkçede “*Yunanperver*” anlamına gelmektedir. Yunan'a ve Yunan ile ilgili her şeye gönülden bağlanan kişiler için kullanılır.” (Esra Özşüer, “19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri”, **Türkiyat Mecmuası**, 26/2, İstanbul, 2016, s.330.)

⁴¹ Meral Bayrak, **1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Yavuz Ercan) Eskişehir, 1999, s.68.

⁴² R. Glogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, s.53-57.

⁴³ Şerafettin Turan, “*Edirne Antlaşması*”, **TDVİA**, X, İstanbul, 1994, s.442.

Bu devlet; Antik Yunan'a gönderme olarak *Hellas* adını aldı ve Mora Yarımadası'nda ve Atina'yı da içine alan, Attika'dan Tesalya'ya kadar uzanan sınırlara sahipti.⁴⁴ Londra'da İngiltere, Fransa ve Rusya'nın da katılımıyla bir konferans yapıldı. Bu konferansın ardından 3 Şubat 1830'da Yunanistan'ı bağımsız bir devlet olarak tanıyan *Londra Protokolü* imzalandı. Yunanistan'ın bağımsızlığının tanınması şarta bağlanıyordu. Bu şart: İngiltere, Fransa veya Rusya'ya bağlı olacak ve krallık ile yönetilecek olan bir Yunanistan olmasıydı. Kral ise bu devletler tarafından belirlenecekti.⁴⁵

Yunanistan'ın ilk yöneticisi Kapodistrias, 1831'de Batılılaşmayı sindiremeyen ve devletten sürekli tazminatlar isteyen 1821 komutanlarından Mavromihalis Kardeşler tarafından o dönemdeki Başkent Nauplion'da bir kiliseye gireceği sırada öldürüldü.⁴⁶ Böylece Yunanistan'ın iç siyasi durumu yine karışıklık yaşadı. 1832 yılında ise Büyük Devletler, Osmanlı Devleti'nin kesin olarak Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımamasını sağlamaya çalıştı. İstanbul Antlaşması (Mayıs 1832) ile Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın tam bağımsızlığını tanıdı.⁴⁷ Yunanistan'ın bağımsızlık mücadelesi bu şekilde gerçekleşti. Bundan sonraki dönemlerde Yunanistan'ın iç siyaseti hep karmaşık dönemler geçirdi.

Yunanistan'da büyük savaş öncesi tahtta 6 Mart 1913'den itibaren Kral I. Konstantin vardı. Başbakan ise 1910 yılında göreve gelen Elefterios Venizelos'tu. Savaş başladığında Yunanistan Kralı Konstantin, savaş dışı kalma politikası güdüyordu. Ancak Kralın aksine Başbakan Venizelos, savaşa katılmaktan yanaydı. İngilizler, Yunanistan'ı kendi saflarına savaşa dahil etme taraftarıydı. Bu amaçları doğrultusunda, Yunanistan'a; 22 Kasım 1914'te Güney Arnavutluk'u, 30 Mart 1915'te tüm Aydın Vilayetini⁴⁸ ve 7 Kasım 1915'te de Kıbrıs'ı vaat ettiler. 24 Ocak 1915 tarihinde Sir Edward Grey⁴⁹, Büyük Britanya Hükümeti adına Yunanistan'a İtilaf Devletlerinin yanında savaşa girme teklifi sundu. Bu teklifin karşılığında, Yunanistan'a Batı Anadolu kıyılarından tavizler verileceğini söyledi.⁵⁰

⁴⁴ Mehmet Hacısalihoglu, "Yunanistan", *TDVİA*, XLIII İstanbul, 2013, s. 589-590.

⁴⁵ R. Glogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, s.62-63.

⁴⁶ R. Glogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, s.61.

⁴⁷ <https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=50&arsiv=1&typ=1> Erişim Tarihi: 07.11.2021.

⁴⁸ Bugünkü İzmir, Saruhan (Manisa), Aydın, Muğla ve Denizli illerimiz ve Menteşe ilçesi Aydın Vilayeti altındaydı. Vilayet merkezi İzmir'di.

⁴⁹ Sir Edward Grey, diğer bir adı ile Baranoti olarak da bilinir. 1905-1916 yılları arasında İngiltere Dışişleri Bakanlığı görevini yapmıştır. (<https://www.britannica.com/biography/Sir-Edward-Grey-3rd-Baronet> Erişim Tarihi: 12.09.2021)

⁵⁰ George Frederick Abbott, *Greece and Allies (1914-1922)*, London, 1922, s.22.

İngiltere'nin Yunanistan'ı desteklemesindeki ve savaşa dahil olmaya zorlamasındaki amacı; İngiliz şark politikasında, Yunanistan'ı maşa olarak kullanabilmektir.⁵¹ Bu vaatlerin rüyasına kapılan Venizelos teklifi derhal kabul etti. Savaşa girmek ve yıllardır hayalini kurduğu Batı Anadolu topraklarına sahip olmak istiyordu, ancak Kral Konstantin savaşmak istemiyordu.

Başbakan Venizelos, 24 Ocak 1915 günü Kral'a bir muhtıra verdi. Bu muhtırada savaşmanın şart olduğunu belirtiyordu. Kral teklifi yine reddetti. Bunun üzerine savaşmanın arzusu içerisindeki Venizelos 30 Ocak'ta Kral'a, vaat edilen toprakları vurguladığı yeni bir muhtıra verdi.⁵² Kral yine reddetti. Venizelos ise Kral'ın onayı olmadan Sir Edward Grey'e Bulgaristan ve Romanya'nın da savaşa girmesi koşulu ile teklifi kabul ettiğini bildirdi.⁵³

Venizelos, Krala verdiği yeni bir muhtıranın ardından Yunan Genelkurmay Başkanı Albay Metaxas ile görüşerek durum hakkında bilgi aldı. Metaxas, yapılması planlanan bu Anadolu hareketinin büyük bir hata olduğunu düşünüyordu. Venizelos'un savaşa katılmakta ısrarı üzerine Albay Metaxas ordudan istifa ettiğini bildirdi. Albayın istifası basında itaatsizlik olarak yansıtıldı.⁵⁴

Kralın savaş dışı kalma politikasından ödün vermemesinin üzerine Başbakan Venizelos Ocak 1915'te istifa etti. Venizelos'un yerine Aleksandros Zaimis Başbakan oldu. Yeni Başbakan Zaimis de Kral Konstantin gibi savaş dışı kalma politikası izliyordu. Venizelos emellerinden vazgeçmek niyetinde değildi. 1915 yılının Ekim ayında Sırlara yardım etmek bahanesi ile Selanik bölgesine gitti. Oraya yaptığı askeri çıkartma harekâtını İtilaf Devletlerinin desteği ile bir ihtilal durumuna getirdi. 1916 yılında başlayan İhtilal, Kral Konstantin'in Haziran 1917'de ülkeyi terk etmesi ile sonuçlandı.⁵⁵

2-Askeri Durum

Kralın gidişinin ardından Venizelos yönetimi ele geçirdi. Yaptığı ilk icraat ise Kral I. Konstantin'in ikinci oğlu olan Kral Alexander'i tahta çıkartmak oldu. Daha sonra yaptığı ise yıllardır hayalini kurduğu topraklar ve Büyük Yunanistan hedefi uğruna savaşa katılmak oldu. 30 Haziran 1917'de Yunanistan, İttifak Devletleri'ne savaş ilan etti.⁵⁶ Savaştan galip

⁵¹ A. Gökbek, **Millî Mücadelede Aydın**, s.6.

⁵² Herbert Adam Gibbons, **Venizelos**, Boston and New York, 1920, s.219-220.

⁵³ Gibbons, **Venizelos**, s.222-224.

⁵⁴ Gibbons, **Venizelos**, s.222-224.

⁵⁵ Michael Llewellyn Smith, **İonian Vision: Greece İn Asia Minor (1919-1922)**, London, 1998, s. 38-39.

⁵⁶ M. Smith, **İonian Vision: Greece İn Asia Minor (1919-1922)**, s. 38-39.

çıkan İtilaf Devletleri'nin yanında olmak, Yunanistan'ın kısa süreli sevincine yol açtı. Büyük Yunanistan İmparatorluğu'nun kurulacağını düşündü. Bu uğurda girdiği savaş, savaşın ardından başlattığı propaganda, İtilaf Devletlerinin gönlünü yaptıktan sonra girdiği askeri harekât Yunanlılar için hezimet ile sonuçlandı.

Yunanlıların savaşa girmesi ile 1922 yılına kadar uzanan bir süreç başladı. Bu sürecin sonucu ise Yunanistan için çok acı oldu. Yunan ordusunun yok olduğu ve hayalleri süsleyen İzmir'in yanıp kül olmasına sebep oldu.⁵⁷

B- YUNANİSTAN'IN TRAKYA, BATI ANADOLU VE İZMİR PROPAGANDASI

Savaşın ardından kazananlarla beraber olan Yunanistan, emelleri uğruna hareket etmeye başladı. Mütarekenin imzalanmasının ardından savaşta İtilaf Devletleri'ne yaptığı hizmetlerin karşılığını almak istedi. Savaşa girme sebebi de savaş sonunda alacaklarıydı. Artık hesap vakti gelmişti. Yunanistan'ın Batı Anadolu'da ekonomik çıkarları vardı. Aynı zamanda Venizelos'un en büyük hedefi olan *Megali İdea*⁵⁸'yı gerçekleştirmek ve Doğu Roma İmparatorluğunu diriltmek emellerinin hedefinde Anadolu toprakları, Kuzeyde Bozcaada'dan, Güneyde Meis Adası'na kadar uzanan Ege sahili ve Marmara'ya açılan bir kapı olarak Bandırma Limanı ve özellikle İzmir ve çevresi vardı.⁵⁹

Venizelos, talep ettiği Batı Anadolu toprakları için “*Ben gençliğimden beri Sykros Adasını*⁶⁰, *Hellenizmin coğrafi merkezi saymışımdır.*”⁶¹ demiştir. Bu sözleri, Venizelos'un hırsları, Hellenizm için en verimli ve stratejik bölgeleri istediğinin göstergesidir. Venizelos, yıllardır hayalini kurduğu Hellenizmi canlandırmak, Büyük Roma İmparatorluğunu

⁵⁷Alexsander Anastasius Pallis, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, çev. Orhan Azizoğlu, İstanbul,1997, s.19.

⁵⁸ Kelime olarak “Büyük Ülkü”, “Büyük Fikir” anlamına gelir. İstanbul merkezli, Doğu Roma topraklarının da Yunanistan Krallığına dahil olduğu büyük bir Yunan Krallığı kurma hedefidir. Bu düşüncenin ilk hedefi Yunanistan'ı bağımsızlığına kavuşturmak; Yedi Adaları almak, Teselya, Epir, Makedonya, Trakya, Girit Adası, Kıbrıs Adası, Oniki Adalar, İstanbul dahil olmak üzere Anadolu'nun Sakarya'ya kadar olan Batı kısmını ve Karadeniz kıyılarını da alarak büyük bir Pontus Rum Devleti oluşturmaktır. Yunanistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra bu hedef uğruna çalışmıştır. (Nilüfer Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, İstanbul, 2010, s.38., Oğuz Kalelioğlu, “*Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 41, Mayıs-2008, s.108.

⁵⁹ D. Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.33-37., Salim Gökçen, **Türkiye'de Rum Yunan Vahşeti ve Terörü**, İstanbul, 2010, s.73.

⁶⁰ Ege'de Şeytan Adaları olarak bilinen, İskiri/Skiros Yunan adasıdır.

⁶¹ S. Esin Derinsu Dayı, **Nazilli Kongreleri (1919)**, Erzurum,1998, s.6.

diriltmek ve Anadolu topraklarını ele geçirmek için fırsat ele geçirdi. Bu fırsat Yunanistan için ağır sonuçlar doğuracaktı.

Yunanistan, I. Dünya Savaşı'na da bu hedefleri uğrunda katıldı. Savaşın ardından barış görüşmelerinde de bu uğurda büyük çaba gösterdi. İtilaf Devletleri'nin maddi ve siyasi desteğini alıyordu. İtilaf Devletleri'nin yerine askeri gücü kendisi verecekti. Yunanistan, Büyük Anadolu Harekâtına başlayacak ancak Anadolu'nun bozkır topraklarında ordusunu yok edecekti. Büyük savaşın ardından gerçekleşen barış görüşmelerinde Batı Anadolu için Türklerin üzerine yürümeyi ve Anadolu Harekâtını kabul edecekti. Ancak, Yunanistan'ın ve İtilaf Devletlerinin hesaba katmadığı bir şey vardı: Türk milletinin gücü. Bu güç; Mustafa Kemal'in önderliğinde başlayıp bağımsızlığın kazanılmasını sağlayacak olan kurtuluş arzusu ile oluşmuştu. Paris Konferansı'nda Osmanlı'nın toprakları paylaşılırken Türklerin milli bir direniş başlatacakları hiç planda yoktu. Konferansta her devlet kendi çıkarları için çabaladı.

Yunanistan'ın hedefleri siyasi olarak sınırlı değildi. O dönemlerde İzmir'de olan John Still⁶²'in hatıralarına göre; İzmir'de yaşayan Rumların da Yunanistan ile birleşmek istediğini ve hatta bunun *“denizcinin denize özlemi gibi”* olduğunu ifade eder. Aynı zamanda Rumların, Yunanistan ile birleşmeleri durumunda fakirleşeceklerini bildiklerini söyleyen Still, sebebini ise İzmir'in ekonomik olarak daha iyi durumda olduğuna bağlıyor. Rum halkın, Yunanistan ile birleşmeleri durumunda Atina'nın beslenmesi uğrunda fakirleşeceklerini düşündüklerini aktarır. Still, sözlerine kendi fikirleri ile son vermektedir. İzmir'in Yunanistan'a verilmesini, Yunanistan'ın İtilaf Devletlerine yaptığı fedakarlıklar ve yardımın miktarına göre belirlenmesi gerektiğini düşünmekteydi.⁶³

Yunanistan, Batı Anadolu hedefleri için çok yoğun bir propaganda savaşı başlattı. Savaştaki başarılarını kanıtlayıp hak ettiğini düşündüğü bölgeleri almaya çabaladı. Trakya, Karadeniz, İstanbul, Marmara ve Ege Bölgesinde Rum nüfusunun çoğunlukta olduğunu ve orada yaşayan Rumların antik Yunanlıların torunları olduklarını iddia etti. Bununla beraber

⁶² I. Dünya Savaşında İngilizlerin Gelibolu Çıkartması sırasında 9 Ağustos 1915 tarihinde Türklere esir düşmüş İngiliz Teğmendir. Teğmen 3 yıl boyunca Anadolu topraklarında esaret hayatı yaşamıştır. 1919 yılında ülkesine döndüğünde ise 3 yıllık esaret hayatını anlatan hatıratını yazmış ve 1920 yılında basılmıştır. Bu hatıratında esaret günlerini anlatmakla beraber dönem ile ilgili, dönemin yönetimi ve azınlıkların durumu ile ilgili çok ciddi bilgiler içerir. (John Still, **A Prisoner In Turkey**, London, 1920, s.424.)

⁶³ J. Still, **A Prisoner In Turkey**, s.424.

soydaşlarının uzun yıllardır Türk hakimiyeti altında ezildiği ve kötü muameleye maruz kaldığını iddia etmeye başladı.⁶⁴

Yunanistan'ın propaganda savaşını bizzat Venizelos yönetti. Bu sürede İtilaf Devletleri ile çıkar alış-verişi içerisinde oldu. Yunanistan'da günlük gazeteler yolu ile halka da propaganda işlendi. Gazete kupürlerinde devamlı Batı Anadolu'da Yunanlılara verilecek bölgelerden bahsedilerek⁶⁵ halk heyecanlandırılmaya çalışıldı.

I- Paris Barış Konferansı ve Yunan İddiaları

Savaşın ardından İtilaf Devletleri ve mağlup olan İttifak Devletleri arasında mütarekeler yapıldı. Savaşta başarısızlığa doğru ilerleyen Bulgaristan, Almanya'dan istediği yardım ve desteklerden ümitsiz yanıt alınca mütareke imzalamak istemiştir. Bulgaristan'ın talebi İtilaf Devletleri tarafından memnuniyetle karşılanmış ve 29 Eylül 1918'de Bulgaristan ve İtilaf Devletleri arasında Selanik Mütarekesi imzalanmıştır. Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi ile Osmanlı Devleti'nin müttefikleri ile kara yolu bağlantısı kesilmiş ve yalnız kalmıştır. Bulgaristan imzaladığı antlaşma ile işgal ettiği bölgelerden çekilmeyi, tüm ordusunu terhis etmeyi, tüm ulaşım araçlarını ve mühimmatını İtilaf Devletleri'ne bırakmayı, Tuna Nehri üzerindeki söz hakkının sona ermesini, stratejik bölgelerinin İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesini ve ek olarak askeri işgalinin Britanya, Fransa ve İtalya tarafından yapılacağını kabul etmiştir.⁶⁶

Almanya da İtilaf Devletleri'nin yoğun saldırıları sonucunda 3 Ekim 1918'de İsviçre aracılığı ile barış istemiştir. Barış cevabı gelene kadar Almanya'nın iç siyasi durumu da oldukça karmaşık bir hal almıştır. Kayzer II. Wilhelm ülkeyi terk etmiş, hükümet değişikliğe uğramış ve ülkede Cumhuriyet ilan edilmiştir. Almanya, bir an önce barış imzalamak ve savaşı sonlandırmak istemektedir. Nihayet, İtilaf Devletleri'nden 5 Kasım'da bir nota ile dönüş yapılmıştır ancak bu notada belirtilen şartlar Almanya'ya oldukça ağır gelmiştir. Alman Hükümeti, mütareke maddelerinin görüşülmesi ve hafifletilmesi için bir heyet göndermiş ve İtilaf Devletleri temsilcileri ile 8 Kasım 1918'de Compiègne Ormanı'nda bulunan Rethondes Treni'nde toplanmışlardır. Çekişmeli geçen müzakereler sonucunda Almanya'nın talepleri reddedilmiş ve 11 Kasım 1918'de Almanya ağır şartlar içeren

⁶⁴ N. Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)*, s.128.

⁶⁵ N. Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)*, s.130.

⁶⁶ Muzaffer Başyaka, "İngiliz Basınına Göre Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan Çekilişi ve Selanik Antlaşması", *Akademik İncelemeler Dergisi*, X/1, 2015, s.61-64.

Rethondes Mütarekesi'ni imzalamak durumunda kalmıştır. Bu mütareke ile Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olması ve işgal ettiği bölgelerden çekilmesine karar verilmiştir. Almanya, tüm gücü ile teslim olmuştur.⁶⁷

Almanya'nın ardından 3 Kasım 1918'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da barış imzalamak zorunda kalmıştır. İmzaladığı Villa Gusti Mütarekesi ile ordu ve mühimmatını İtilaf Devletlerine bırakmayı kabul etmiştir. İmparatorluk parçalanmış ve hem işgal ettiği hem de bünyesinde bulunan topraklardan çıkmak zorunda bırakılmıştır. Son olarak, yalnız kalan Osmanlı Devleti de barış istemek zorunda kaldı. Barış tekliflerine yanıt beklediği süreçte Osmanlı'nın da iç siyasetinde büyük değişiklikler olmaktaydı. 14 Ekim'de hükümeti Ahmed İzzet Paşa kurdu. Sadrazam İzzet Paşa'nın yaptığı ilk faaliyet, barışı sağlamak oldu. İzzet Paşa tarafından, İngiliz Amiral Calthorpe aracılığı ile barış teklifi gönderildi. 23 Ekim'de İngiltere'den teklifin kabul edildiği cevabı geldi. Hükümet, mütareke için sınırlar belirlemişti. Bu sınırlara göre; hükümete karışılmamasına, İtilaf Devletleri'nden para yardımı yapılmasına, Yunan gemileri hariç olmak üzere boğazların açılması gerektiğinde askerin terhis edilmesi şartları sağlanması istenildi. Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda gerçekleşen görüşmelerde, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı. Bu mütareke ile Osmanlı Devleti'nin belirlediği hiçbir sınır gözetilmedi. Osmanlı toprakları tamamen işgale açık bir hale getirildi. Ordu terhis edilirken; haberleşme araçları ve askeri mühimmatın teslimi ile gücünü tamamen kaybetti.⁶⁸

Kaybeden devletler ile imzalanan mütarekeler, devletlerin siyasi ve askerî açıdan yok edilmesini hedeflemekteydi. İmzalanan bu antlaşmalar, Paris Barış Konferansı'nda yapılacak olan barış antlaşmalarının temeli niteliğindeydi. Ateşkes antlaşmalarının imzalanmasının ardından, sözde barış düzeninin sağlanabilmesi için 1918 yılında, 32 devletin⁶⁹ temsilcileri Paris'te bir araya geldiler.⁷⁰ Konferans, 18 Ocak 1919'da Paris'te toplandı. Bu konferansın en mühim özelliği galip devletler tarafından yeni bir dünya düzeninin belirlenecek olmasıydı.

⁶⁷ Ali Servet Öncü, "Rethondes Mütarekesi", *Turcology Research*, 74, 2002, s.418-419.

⁶⁸ BOA. İMMS.191.2.1-2.

⁶⁹ Bu devletler; Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Fransa, İtalya, Yunanistan, Japonya, Çin, Hindistan, Avusturalya, Güney Afrika, Yeni Zelanda, Belçika, Bolivya, Brezilya, Küba, Ekvador, Guatemala, Haiti, Hicaz, Honduras, Liberya, Nijerya, Panama, Peru, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Tayland, Slovakya ve Uruguay'dır. (**Paper Retaling To The Foreign Relations Of The United States The Paris Peace Conference**, Volume III, Washington, 1942, S.59-62.

⁷⁰ S. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I, s.156.

Konferans görüşmelerine yalnızca I. Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletler davetliydi.⁷¹ İç siyasi kargaşasından dolayı yalnızca Rusya bu toplantılara katılmamıştı. Katılan bu devletler, mağlup olan devletler için anlaşmalar yapacak, aralarında pastayı bölüştükten sonra onlara bildirilecekti. Konferansta önemli kararlar verme yetkisi Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın başbakan ve dışişleri bakanlarından oluşmuş *"onlar konseyi"* nin elindeydi.

Osmanlı Devleti, savaşın sona ermesi için barış istedi. Bu isteğin hemen ardından İngiliz Başbakan Lloyd George, Venizelos'u Kasım 1918'de Paris'e çağırdı. Venizelos'un emri üzerine konferansa katılacak olan Yunan Heyeti, 1918 yılının Kasım ayı boyunca çalışmalar yürüttü. Bu çalışmalar, Yunanistan'ın Batı Anadolu ve Trakya'daki hak iddia ettiği topraklar ile ilgiliydi. Bölgedeki Rum nüfusu ile ilgili araştırmalar yapıldı. Kendi çıkarları doğrultusunda Rum nüfusu çoğunluklu duruma getirerek bu veriler konferansa sunulmak üzere hazırlandı.⁷² Konferans öncesinde ise Venizelos, diplomatik ilişkilere başladı. Öncelikle, 2 Kasım 1918'de İngiltere Başbakanı Lloyd George'a bir mektup göndererek:

*"Yunanistan'ın oldukça büyüyebilmesi, ancak Batı Anadolu'daki Yunan parçasının kaderini, Yunanistan'a ilhak suretinde düzenlemekle mümkündür. Eğer Yunanistan'ın inkişafı bu cihette vaki olmazsa, Trakya tarafında vaki olmak ve hudutları Karadeniz'e kadar genişletmek lazımdır. Fakat bu çözüm yolu, Batı Anadolu'ya doğru genişlemenin çıkaracağından, daha büyük engellere çarpacaktır. Anadolu'nun batı kısmının Yunanistan'a verilmesi, müttefiklerin prensipleri açısından da zaruridir."*⁷³ sözleri ile isteklerini önden belirtmiştir. İsteklerinde, Batı Anadolu için ısrar etmekte, verilmemesi durumunda ise hayali kurulan, Karadeniz'de, bir Pontus Rum Devleti'nin canlandırılması hedeflenmiştir. Yunanistan'ın Konferans öncesi İngiltere Başbakanı ile diplomatik ilişkiler kurmasının ardından resmi olarak Aralık 1918'de Yunanistan'ın istek ve politikalarını ifade etmek için Paris Konferansı'na Yunan Başbakanı Venizelos öncülüğünde bir heyet katıldı.⁷⁴ Venizelos,

⁷¹ S. Akşin, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, s.11.

⁷² N. Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, s.133.

⁷³ Mehmet Sait Dilek, *"Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu"*, **Karadeniz Araştırmaları**, XXXVI, 36, Haziran 2013, s.32.

⁷⁴ **TİH, Batı Cephesi**, II/1, s.3.

Yunan iddialarının somut bir şekilde tanınması ve onaylanması için 6 ay boyunca Paris'te durmaksızın çalıştı.⁷⁵

Müttefikler, Yunanistan'ın Büyük Savaş ve sonrasında tüm askeri ve deniz kuvvetleri ile Türkiye'ye saldırmasını istedi. Bunun karşılığında ise Yunanistan'ın toprak bütünlüğünün korunacağı ile beraber, Osmanlı Devleti'nin dağılışının ardından İzmir garanti edildi.⁷⁶

4-5 Aralık 1918'de Paris'te yapılan görüşmelerde Amerika'nın Yunanistan'daki Elçisi Droppers, son zamanlarda Trakya'da, On iki Ada'da ve İzmir'de Türklerin Rumlara yönelik terör faaliyetlerinde bulunduklarına dair çok fazla dilekçe aldığını belirtti.⁷⁷ Devam eden günlerde Yunanistan Dışişleri Bakanı Nicolas Politis, Washington'a bir bildiri verdi. 6 Aralık 1918 tarihli bu bildiride Türkler aleyhinde propaganda devam etti. Bu bildirisinde; Hristiyanların müttefiklerin galibiyeti ile sevinç yaşadıklarını ancak Türklerin faaliyetlerinin bu sevinci yarıda bıraktıklarını söylüyordu. Politis'e göre Türkler arasında Jön-Türklere mensup olanlar hala var ve faaliyetleri devam ediyordu. Hristiyan halkı tamamen silahsızdı ancak Türkler tamamen silahlandırılmışlar ve ellerindeki silahlarla Hristiyanlara saldırmak için hazır bekliyorlardı. Türk basını da halkı ayaklandırıyor, savaşın henüz bitmediği söyleniyor, halk mücadeleye davet ediliyordu ve bu durum apaçık bir isyandı. Türk askerlerinin tasfiyesi durumu değiştirmemiş, silahlanan Türkler saldırılara devam ediyordu ve bu davranışlarda bulunan Türkler yalnızca tehditten anlardı. Bildirinin sonunda ise müttefiklere sitem vardı. Müttefik komutanlarının bölgedeki halk ile müzakere halinde olması, Türklere kibir ve güven veriyordu. Bu güven ile terör devam ediyordu. Hristiyanlara yönelik terör faaliyetlerinin en çok yaşandığı bölge ise İzmir civarıydı.⁷⁸

İngiltere Başbakanı Lloyd George, Venizelos'tan Osmanlı'nın tasfiyesine dair bir rapor hazırlamasını istedi.⁷⁹ Bunun üzerine Venizelos, 2 Kasım 1918⁸⁰ Muhtırası'nın ardından 30 Aralık 1918⁸¹'de Konferansa açık bir şekilde isteklerini belirten bir muhtıra daha verdi. Ona göre bu muhtıralar oldukça objektifti. Osmanlı hakimiyeti altındaki azınlıklar ile

⁷⁵ Gibbons, **Venizelos**, s. 351-352.

⁷⁶ Abbott, **Greece and The Allies (1914-1922)**, s.35.

⁷⁷ **Paper Retaling To The Foreign Relations Of The United States The Paris Peace Conference**, Volume II, Washington, 1942, s.275.

⁷⁸ **Paper Retaling To The Foreign Relations Of The United States The Paris Peace Conference**, s.277.

⁷⁹ A. Gökbel, **Millî Mücadelede Aydın**, s.9.

⁸⁰ İzzet Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, Ankara,2006, s.25.

⁸¹ İ. Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, s.25-29.

ilgili harekete geçilirken önemli nüfusa sahip olan Rumların görmezden gelinemeyeceğini iddia etti.⁸²

30 Aralık'ta verilen muhtırada belirtilen nüfusa adalardaki nüfus da dahil edildi. Suriye, Filistin ve Mezopotamya'nın Osmanlı topraklarından ayrılmasının ardından bölgede 1.000.000 civarı Ermeni ve 2.473.000 civarı Rum kaldığı iddia edildi. Bu istatistiklerin ise savaş öncesine ait olduğunu, sayıların değişmesinin normal olduğunu savundu. Nüfus sayısındaki değişimi ise Türklerin bölgedeki Rum ve Ermeni nüfusa karşı yaptığı katliam ve zorla sürgüne bağlıyordu. Hristiyanlara yapılan bu zulmün ancak Batı Anadolu'nun tamamının Yunanistan'a verildiği zaman son bulacağı iddia edildi.⁸³

30 Aralık tarihli muhtırada, Yunan istekleri toplu bir şekilde belirtiliyordu. Buna göre Yunanistan;

- Güney Arnavutluk'un tamamı⁸⁴
- İstanbul hariç bütün⁸⁵ Trakya⁸⁶
- Pontus (Sinop, Samsun ve Trabzon Vilayetleri) ve Adana Vilayeti'nin ise Rumların iyiliği için Ermenistan'a verilmesini⁸⁷
- Batı Anadolu; Bursa Vilayetlerinin bir kısmı (Balıkesir, Edremit, Ayvalık, Bandırma, Mudanya), Denizli Sancağı hariç Aydın Vilayeti'nin tamamı⁸⁸
- İmroz, Bozcaada, Midilli, Sakız, Sisam, Nikya, Rodos, Meis, On iki Ada ve Kıbrıs⁸⁹ bölgelerinde hak iddia etti. Yunan Hükümeti'nin amaç ve politikalarını dayandırdığı sebeplerin hiçbir tarihi geçerliliği yoktu. İddia ettiği haklar, devletler arası hukuka aykırıydı. Yunanistan'ın tek amacı; zaten parçalanacak olan Osmanlı topraklarından kendi ülkesine alabileceği topraklardı.

Yunanistan'a göre; *“Batı Anadolu’da Bandırma’nın 25 kilometre doğusu, Kurşunlu’dan başlayarak, Karadağ-Demircidağ-Uşak’ın 20 km batısından, Sarayköyün 20*

⁸² A. Gökbel, **Millî Mücadelede Aydın**, s.9.

⁸³ İ. Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, s.29.

⁸⁴ Dimitri Kitsikis, **Yunan Propagandası**, İstanbul, 1963, s. 7.

⁸⁵ İstanbul'un kendilerine verilmeyeceğini bildiklerinden İstanbul için İtilaf Devletlerinin ortak yönetimini ve Doğu Trakya'nın ve Batı Trakya'nın ise tamamını kendileri için istedi. (İ. Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, s.35-45.)

⁸⁶ İ. Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, s..28.

⁸⁷ İ. Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, s.30.

⁸⁸ İ. Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, s.34-35.

⁸⁹ İ. Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, s.20-36.

*km batısı, Muğla'nın 10 km doğusu, Bozdağ'ın güneyi ve Akdağ, Kalkan bölgesinden Akdeniz sahillerinde” hak talep ediyordu.*⁹⁰

Konferansta yapılan toplantılarda Yunanlara verilecek olan toprak meseleleri konuşuldu. Yunanistan'ın istediği bu topraklar, aynı zamanda İtalya'nın ve Bulgaristan'ın da gözü olduğu topraklardı. Batı Anadolu'da yalnızca Yunanistan'a toprak vaatlerinde bulunulmamıştı. Aynı zamanda 26 Nisan 1915 tarihinde gerçekleşen *Londra Paktı* ile İtalya'ya Anadolu'nun güney sahilleri ve Antalya teklif edilmişti. Toplantıda İtilaf Devletlerinin üç büyükleri, bu bölgelerin Yunanlılara verileceğini savundu. Ancak daha önceden imzalanan gizli antlaşmalar ile İtalya'ya verilmesi vaat edilmişti. 1917 yılında İngiltere ve Fransa, İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girmesi koşulu ile İtalya ile St. Jean Maurienne gizli anlaşmasını imzalamışlar ve karşılığında İzmir de İtalyanlara verilmişti.⁹¹ 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından, Bolşevikler gizli anlaşmaları açıklamışlardı. İtalya, kendisine vaat edilen toprakların hakkı olduğunu iddia etmekteydi.⁹² İngiltere ise bölgede Yunanların olmasını tercih ediyordu. İtalyanlar ile Yunanlar çıkar çatışması yaşıyordu.

Batı Anadolu'da yaşayan nüfusun çoğunluğu Türk-Müslüman olmasına rağmen gerçekler göz ardı edildi. Amerika Başkanı Woodrow Wilson, bölgede Rumların çoğunlukta olduğu iddiasından yana olarak bu toprakların Yunanlılara verilmesini savunuyordu.⁹³ Venizelos'un taleplerinin arkasında asılsız sebepler vardı. Türklerin hakimiyetleri altındaki Rumları katlettikleri, bölgedeki sanat ve zanaat da olmak üzere her alanda Rumların çoğunlukta olduğunu savundu. Ancak Aydın Vilayeti için nüfus şu şekildeydi;

Türk nüfusu: 1. 249.067. Rum: 299.097 Ermeni: 20. 287 diğer azınlıklar: 29.812⁹⁴
idi.

Aydın Vilayeti'nde nüfusun binde dağılım oranı ise;

Türk nüfusu: 776 Rum nüfusu: 185 Ermeni nüfusu:12 diğer azınlıklar:27⁹⁵ idi.

Yunanistan, bölgedeki iddia ettiği Rum nüfusunun çokluğu dolayısıyla bölgenin kendisine verilmesini talep ediyordu. Aynı zamanda bölgede yaşayan Müslümanların,

⁹⁰ **TİH, Batı Cephesi**, II/1, s.3.

⁹¹ A. Gökbel, **Millî Mücadelede Aydın**, s.11.

⁹² S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, s.149.

⁹³ S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, s.156.

⁹⁴ E. Dayı, **Nazilli Kongreleri (1919)**, s.15. **TİH, Batı Cephesi**, II/1, s.6.

⁹⁵ E. Dayı, **Nazilli Kongreleri (1919)**, s.15.

istedikleri takdirde, Türklere bırakılan yerlere göç edebileceği ancak ellerindeki taşınmaz mallara el konulacağını savunuyordu. Bu teklifin amacı; verimli olan arazilerden Türklerin tasfiyesi ve çorak, bakımsız Anadolu'nun içlerine hapis olmasıydı.⁹⁶

Amerika, Yunanistan'ın iddialarının üzerine 18 Ocak- 9 Aralık 1918 tarihleri arasında araştırmalar yapmak üzere bir heyet⁹⁷ oluşturdu. Bu heyetin başında Frank Lyon vardı. Yunan iddiaları ile ilgili heyete başkanlık edecek kişi ise William Linn Westermann'dı. Mr. Westermann yaptığı araştırmaların sonucunu Konferans'a 4 ana başlık ile sundu. Verdiği bilgiler ve istatistikler, Yunanistan'ın hak taleplerini ve iddialarını yalanlar nitelikteydi. Mr. Westermann, 1908 yılında Amerika'nın Aydın Vilayeti'ndeki nüfus oranlarının %63 Türk'e karşılık %32 Rum'un⁹⁸ bulunduğunu hatırlattı. Aynı zamanda bölgenin Yunanistan'a verilmesi durumunda coğrafi olarak Türklerin çorak ve bakımsız topraklara kalacağını belirtti.⁹⁹ Bu verilere rağmen, Amerika bu durumları göz ardı etti.

Konferansa katılan Amerika Başkanı Wilson'un yanında bulunan Albay House, Wilson'un Konferans'a tamamen barışı sağlamak idealleri ile gittiğini; ancak orada, İtilaf Devletleri tarafından kandırıldığını ifade ediyordu. Özellikle, konferansta İzmir'in Yunanlara verilmesine kendisinin şiddetle karşı çıktığı, Wilson'un ise karşı çıkmamasına oldukça şaşırdığını ifade etmektedir.¹⁰⁰

2 Mayıs Cuma günü yapılan toplantıda İngiltere, Fransa ve Amerika, İtalya'dan gizli bir görüşme yaptılar.¹⁰¹ Bu görüşmede İzmir'in Yunanlılara verilmesi konusu vardı. Fransa, Yunanlılara Ege Bölgesi'nden geniş bir alan verilmesini istedi. Amerika Başkanı Woodrow Wilson da Yunanlıları refah içerisinde görmek istediklerini belirterek; İtalyanların bu bölgeyi yönetemeyeceklerini savundu.¹⁰² İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon ise aynısını Yunanlılar için

⁹⁶ TİH, Batı Cephesi, II/1, s.11.

⁹⁷ Heyette, Amerikan yazar ve ekonomist Clive Day, Amerikan araştırmacı Donald Paige Frary, sekreter Edward M. House, Amerikan iş insanı ve politikacı Vance McCormick, Amerikan yazar Sidney Edward Mezes, tarihçi George Louis Beer, Robesrt Lansing ve Charles Pelot Summerall vardı. (National Archive, <https://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/256.html>, Erişim Tarihi, 03.05.2023.)

⁹⁸ TİH, Batı Cephesi, II/1, s.11-12.

⁹⁹ TİH, Batı Cephesi, II/1, s.11.

¹⁰⁰ A. Gökbel, Millî Mücadelede Aydın, s.15.

¹⁰¹ Paper Retaling To The Foreign Relations Of The United States The Paris Peace Conference, IV, Washington,1942, s.4

¹⁰² Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C.I, Ankara, 1993, s.211.

düşünüyordu. Curzon, Yunanlıların Selanik'e 5 mil uzaklıktaki bir bölgede asayışı sağlayamazken İzmir'i nasıl yöneteceklerini sorguluyordu.¹⁰³

5 Mayıs günü yapılan toplantıda da konu yine İzmir ve Yunanlar idi. İngiltere Başbakanı Lloyd George, İtalyanlara karşılık Yunanlıları savundu. İngilizler, Ege'de Yunanların olmasından yanaydı. Çünkü, bölgede İtalya'nın olması kendileri için tehlikeliydi. İngiltere'nin asıl amacı sömürgelerine giden yolların güvence altına alınmasıydı. Bu durumda İtalyanların her an bir hareket yapabileceğinin göz önünde bulundurularak Yunanlıların acele etmesine karar verildi. Böylelikle İzmir konusunda sonuç olarak net kararın alınması 6 Mayıs günü yapılacak olan toplantıya bırakıldı.¹⁰⁴

II- 6 Mayıs 1919 Kararları

6 Mayıs günü yapılan toplantıda, Fransa Başbakanı Clemenceau ve Wilson, Lloyd George'un önerisini kabul ederek Yunanların İzmir'e çıkarma yapması kararını aldılar. 6 Mayıs'ta verilen kararın ardından, Venizelos zaman kaybetmeden Atina'ya bir telgraf çekti. İzmir'in işgalinin derhal yapılacağını ve buna dayanarak Yunan 1. Tümeni'nin eldeki tüm gemiler ile yola çıkmasını emretti. Bu taşımacılığın ise İngiliz koruması altında yapılacağını belirtti.¹⁰⁵ İlk işgalin İngiliz korumasının altında gerçekleşmesi, Mondros Mütarekesi görüşmelerinde Türk Hükümeti'nin özellikle Yunan işgalini istememesi ve işgalin Yunanlar tarafından yapıldığını gören Türklerin ilk tepkilerinin hafifletilmesi amacı olmalıdır.

İşgalin planlanması için 7 Mayıs günü, İtilaf Devletlerinin gemileri İzmir Limanı'nda toplandı. Aynı gün Paris'teki Venizelos, Türkler tarafından mukavemet olmaması için işgal kararının son anda haber verilmesini istedi. Venizelos'un bu isteği 10 Mayıs günü görüşüldü. Alınan karara göre; işgal, İtalyanlara 12 Mayıs'ta, Türklere ise 12 saat önce haber verilecekti.¹⁰⁶

C- İŞGAL ÖNCESİ İZMİR'DE GENEL DURUM

Yunanlar, İzmir'in işgal planını dikkatlice izliyorlardı. İşgal için İtilaf Devletlerine yönelik propagandalarını yürütürken bir yandan da Yunanistan ve adalardan Rumlar İzmir'e getiriliyorlardı. Anadolu'da bulunan Rumlar da Ege kıyılarına, özellikle İzmir'e geliyor ve

¹⁰³ Z. Sarihan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, s.208.

¹⁰⁴ **Paper Retaling To The Foreign Relations Of The United States The Paris Peace Conference**, V, Washington, 1942, s.229-232.

¹⁰⁵ İ. Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, s. 61.

¹⁰⁶ Z. Sarihan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C. I, s.227-231.

yerleştiriliyorlardı. Bu faaliyetlerdeki amaç; bölgedeki Rum nüfusunu arttırmaktı.¹⁰⁷ İşgalin öncesinde Yunanistan- adalar ve İzmir arasında haftanın iki günü sefer yapan bir gemi vardı. Bu gemi, Yunanistan ve adalardan aldığı askeri malzemeyi İzmir'e taşıyan Yunan savaş gemisiydi. İzmir'de işgal hazırlığı vardı. Mütarekenin ardından Osmanlı kıyı şehirlerine işgal gemileri gelmeye başladı. İzmir'e de 4 Kasım 1918'de 19 numaralı bir İngiliz monitörü geldi. Bunu 24 Kasım'da İtalyan kruvazörü takip etti. Bundan sonra da İngiliz, Fransız ve İtalyan savaş gemileri sık sık İzmir'e geldiler ve bazıları da devamlı İzmir'de kaldılar.¹⁰⁸

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri'ne ait gemilerin İzmir'e gelmesinin ardından, Kasım 1918'de, İzmir'de İngiliz, Fransız ve İtalyanlar tarafından "*Abluka ve Seyr-i Sefer Kumandanlığı*" kuruldu. Bunun yanında, İzmir'de bu devletlere ek olarak Yunanların da dahil olduğu Siyasi Temsilcilikler açıldı.¹⁰⁹

İzmir Rum Metropoliti Hrisostomos Kalafatis, Türklere yönelik düşmanca faaliyetlerin yöneticisiydi. Bölgede yerleşmiş olan Rumlar, metropolitten aldıkları emirler ile çetecilik yapıyorlardı ve Türklere karşı terör hareketlerinde bulunuyorlardı. Metropolit, Yunanistan, Yerli Rumlar ve Rum cemaatleri arasında iletişimi sağlıyordu.¹¹⁰

Yunanistan, Mütarekenin ardından İzmir'in işgaline kadar geçen sürede sürekli İzmir'deki Rum nüfusunu arttırmaya yönelik faaliyetlerde bulundu. Adalardan ve Yunanistan'dan getirilen Rumlar ege kıyılarına ve özellikle İzmir'e yerleştirildi. Bir de İzmir'de "*Küçük Asya Cemiyeti*" ismi ile bir dernek kuruldu. Bu derneğin amacı siyasi ve sosyal kargaşa çıkarmak ve işgal hazırlığı yapmaktı.¹¹¹ Cemiyet, işgal öncesi ve sonrasında Aydın Vilayeti genelinde çete faaliyetlerine maddi destek sağlamış, İzmir'in işgali için bölgenin Rumlaştırılması için hem Türklere karşı katliam hareketlerinde hem de İzmir'deki Rumların silahlanmasında aktif rol oynamıştı.

İzmir'in işgal edileceği, bölgede yaşayan Türkler tarafından da fark edildi. Mütarekenin ardından Aydın'a 20 Ocak 1919'da (Sakallı) Nurettin Paşa (Nurettin İbrahim Konyar) vali olarak atandı. 29 Ocak günü Urla'da ayaklanma çıktı. Bu ayaklanmanın

¹⁰⁷ **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD)**, S. 43, Ankara, (Haziran) 2001, Belge No: 4112, s.4.

¹⁰⁸ S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, s.160-161.

¹⁰⁹ S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, s.161.

¹¹⁰ **BOA, DHEUM.3.Şb.** 27.47.01, **BOA, DH.KMS.** 52.5.69.1-6., **İzmir'e Doğru**, 7 Aralık 1919., Bülent Atalay, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, s. 141-147.

¹¹¹ S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, s.161.

bastırılması üzerine Nurettin Paşa, İzmir Valiliği Bölge Komutanlığı'na atandı.¹¹² Paşa, yiğit ve vatansever bir kişiliğe sahipti. Paşa, İzmir'de herhangi bir işgale karşı direnişi sağlamak amacı ile bölgede “*Müdafaa-i Milliye, Türk Ocağı, Cemiyet-i İlmiye, Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye ve İhlas-ı Vatan*” gibi cemiyetlerin kurulmasında rol oynadı.¹¹³

23 Ocak 1919 tarihli *Anadolu* gazetesi, İzmir'in işgal edileceğini yazdı. Bu haberin ardından ülke genelinde telaş arttı.¹¹⁴ 17 Mart 1919 günü İzmir'de Beyler Sokağı'ndaki sinema binasında *İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kongresi* toplandı. Kongrede, İzmir'in işgali söz konusu olursa kanları pahasına direnileceğine karar verildi. Kongreye, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa ve Balıkesir sancaklarından müftü ve belediye reisleri katıldı. Bu toplantıda tarihe gururla kaydedilecek olan açıklamalar yapıldı. İzmir için direnileceği ve asla düşman işgaline bırakılmayacağına karar verildi. Kongrede alınan tarihi kararlar bir bildiri halinde 20 Mart 1919 günü yayınlandı.¹¹⁵ Bu bildiride şu sözler yer alıyordu:

“*Aşağıda Vaziülümza, biz, Aydın Vilayeti ile Menteşe (Muğla) ve Karesi (Balıkesir) Sancakları Heyet-i Temsiliyesi mezkûr muntıkada tamamen Türk olan halkın beşte dördü namına beyan ederiz ki; bu vilayet ve sancakların nüfusunun kesafeti (ekseriyeti) ve tarihi rabitaları ile milli bir kül olup Osmanlı İmparatorluğunun ve Türk vatanının en esaslı bir unsurunu teşkil eder.*

Teessürle şahit oluyoruz ki; feci vaziyetimizden istifadeye koyulan bazı küçük milletler, kendilerine tamamen yabancı olan bu milyonlardan müteşekkil ırka tahakküm sevdasına düşmüşlerdir. Biz Türkler, bu topraklar üzerindeki kadim ve mukaddes haklarımızın masuniyetini talep ederken burada yapılacak zecri ıslahat sayesinde ekalliyetlerinin hukuku tekeffül edileceği gibi bu toprakların ana vatana bağlı kalmaları suretiyle de yakın şarkta sulh ve sükunun en mühim bir amili teşkil edeceğine kaniyiz. Binaenaleyh, ırkımızı tehdit eden tehlikenin önüne geçilerek bu derece bariz bir milli hukukumuzun ve bil netice cihan sükununun siyasetine beli himmet buyurulması hususunda arzı ihtirmat”¹¹⁶

¹¹² Genelkurmay Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, Ankara 1989, s.29.

¹¹³ S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, s.62.

¹¹⁴ S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, s.164.

¹¹⁵ A. Gökbel, **Millî Mücadelede Aydın**, s.33.

¹¹⁶ A. Gökbel, **Mili Mücadelede Aydın**, s.34-36.

Bu kongrede işgal karşısında direniş ve zorluk konusunda dik duruşunu bozmayan Vali Nurettin Paşa, nihayetinde İtilaf Devletleri'nin dikkatini çekti. Zorluk çıkartacağı fark edilen Paşa'nın bölgeden derhal uzaklaştırılması için İstanbul Hükümeti'ne baskı kurdular.¹¹⁷

İtilaf Devletleri, Paşayı bölgeden uzaklaştırmak için bir yalan planladı. Aydın Vilayetinde Yugoslav Kolonoviç isimli Türk bir Jandarma Subayı, Nurettin Paşa'nın yazdığını iddia ettiği bir emir belgesini, Aydın ve İzmir'deki Rum önderlerine götürdü. Bu emir, Rumların katliamı için yazılmıştı. Aydın ve İzmir'deki Rum ileri gelenleri sahte emir metnini İzmir'deki İngiliz ve Fransız Temsilciliklerine bildirdiler. Bu katliam iftirasını içeren emir metni, Paris Konferansı'na da taşındılar.¹¹⁸ Böylelikle İstanbul'a yapılan baskılar iyice arttı. Katliam yapacağı bahane edilerek Nurettin Paşa, 22 Mart 1919'da İstanbul'a çağırıldı ve görevden alındı.¹¹⁹ Nurettin Paşa'nın görevden alınmasının ardından 23 Mart 1919'da Aydın Vilayeti 'ne daha "*silik bir karakter*" olan Vali (Kambur) İzzet Paşa atandı.¹²⁰ (İzzet Paşa, İzmir'in işgal edileceği haberlerine inanmamış, işgal gününe kadar hem İzmir halkına hem de Hükümet'e, bu haberlerin gerçek olmadığını belirtmiştir. İşgal gerçekleştiğinde ise yine bu işgalin geçici olduğunu savunmakta ve görev süresi boyunca İşgal altında olan İzmir'de Yunanların yararına politikalar yürütmüştür.¹²¹) İzmir'de yeni görevlendirme sonucu XVII. Kolordu Komutanı ise Ali Nadir Paşa oldu.¹²²

İşgal hazırlığı devam ediyordu. 17 Nisan Perşembe günü, İzmir Limanı'nda bulunan Averof Zırhlısı'ndan 18 kişilik bir Yunan birliği çıktı. Bu askerler kordon boyunca gezindiler. Gezintideki amaç; işgal öncesi teftiş anlamındaydı. XVII. Kolordu Komutanı Vekili Albay Süleyman Fethi Bey'e "devriye geziyoruz" diyen Yunan askerleri Süleyman

¹¹⁷ S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, s.166.

¹¹⁸ **TİH, Batı Cephesi**, II/1, s.9.

¹¹⁹ Z. Türkmen, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılandırılması (1918-1920)**, s.29.

¹²⁰ Kâmil Erdeha, **Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler**, İstanbul, 1975, s.388.

¹²¹ İşgal gerçekleşene kadar, kendisi de işgalin olmayacağını düşünüyor ve bu konuda hem İzmir halkını hem de Hükümet'i telkin ediyordu. 14 Mayıs günü İtilaf Devletleri Temsilcisi Amiral Calthorpe tarafından işgal bildirisi yapıldı, işgalin olmayacağını savunuyordu. İzmir işgal edildiğinde ise bu işgalin geçici olduğu fikrindeydi. İzzet Paşa, işgal sürecinde İzmir'de Yunanları kızdırmamak amacı ile hep Yunanlara karşı ılımlı politikalar güderek Türklerin sindirilmesine sebep olmuştur. (**BOA. DHEUM.AYŞ.8.29.1-13.**, **BOA. DH. İ.UM.EK.66.12.1-13.**, B. Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.76, Engin Berber, "*Aydın Valisi İzzet Bey'in Hastalığı ve Ölümü*", **Toplumsal Tarih Dergisi**, II/12, Aralık 1994, s.11-12.

¹²² **BOA. İ. DUİT. 158.64.1-3.** S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, s.169.

Fethi Bey'in girişimleri ve engellemeleri ile Kordon'dan uzaklaştırıldı.¹²³ Yunanların bir çıkarma yapma olasılığına karşı Hükümet, 14 Nisan 1919'da

“ *“Sevahilimiz bir noktasına karşı Yunanistanlıların herhangi bir tecavüzüne kolorduca kuvvetle muhalefet edilmelidir ve böyle bir emir alındığında İzmir'deki bilumum mümessillerce (yabancı devlet temsilcileri) ve vilayet-i celileye tebliğ olunmalıdır. İtalyanların teşebbüsü muvacehesinde suret-i harekât makam-ı sadr-ı uzmâdan sorulmuştur. Fakat herhalde İtalyanlara karşı mütarekenameye muhalif her hareketin protesto edilmesi, kıtaat ve memurin-i Osmaniye'nin katiyen terk-i mevki etmemeleri ve kıtaatlarımızın icabında mukabele edecek bir surette topluca bulundurulması lazımdır.”* sözleri ile gerekli hazırlıkların yapılmasını ve önlem alınmasını istedi.¹²⁴ Buna bağlı olarak 19 Nisan'da Harbiye Nezareti, Kolordu Komutan Vekili Albay Süleyman, Fethi Bey'e Averof Zırhlısı'ndan İzmir'e çıkarılacak herhangi bir kuvvet karşısında karşılık verileceğini bildirdi.¹²⁵ Yunanlar, 1919 yılının Nisan ayında İzmir'de işgal için hazırlıklarına hızla devam etti.

I- İşgalden Önce İzmir'deki Türk Ordusunun Durumu

Mütarekeden sonra ordunun yeni düzenine göre VIII. Orduya bağlı, XVII. Kolordu 56. ve 57. Tümenleri ile İzmir'de bırakıldı. Bunlara ek olarak 23., 61. ve 25. Tümen de İzmir'e gönderildi.¹²⁶ XVII. Kolordunun konuşlanışı ise şu şekildedir:¹²⁷ 56. Tümen İzmir (Komutanı: Yarbay Hürrem Bey), 57. Tümen Aydın (Komutanı: Albay Mehmet Şefik Bey (Aker)), Kolordu ve 56. Tümen Topçuları Gaziemir, 57. Piyade Tümen Alayı Denizli, 135. Jandarma Piyade Alayı Söke, 172. Alay Ayvalık (Komutanı: Yarbay Ali Bey (Çetinkaya)), 173. Alay Urla (Komutanı: Yarbay Kazım Bey), 174. Alay İzmir- Kışla, 175. Piyade Alayı Aydın, 176. Piyade Alayı Antalya, 8 Tayyareli 5. Deniz Tayyare Bölüğü Güzelyalı bölgelerinde konuşlanmıştır.

¹²³ Hamdi Gürler, **Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami Günsav**, ATASE (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 37., Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, I, s.206.

¹²⁴ Necmi Ülker, *“İzmir'in Kahraman Subayı Süleyman Fethi Bey”*, **Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 294.

¹²⁵ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, I, s.209.

¹²⁶ Z. Türkmen, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılandırılması (1918-1920)**, s.30.

¹²⁷ **TİH, Batı Cephesi**, II/1, s.29

21 Nisan günü, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa (Çakmak), ordunun savaşıacak durumda olmadığını ve Yunanların ise İzmir'e herhangi bir çıkarma yapmayacağını söyledi. Ancak yine de tedbir amaçlı geçici olarak XVII. Kolordunun mevcudunun arttırılması ile ilgili rapor hazırlandı. Harbiye Nazırı Şevket Paşa, böyle bir durumun İtilaf Devletlerinin bilgisi olmadan yapılamayacağını bildirdi.¹²⁸ 23 Nisan 1919'da Damat Ferit'in, İngiliz Someiset Arthur Gough Calthorpe, Fransız M. Defrance ve Amerikan Lewis Heck olmak üzere üç yüksek komisere verdiği notaya göre İzmir'deki askeri kuvvetin 25.000 kişidir.¹²⁹ Yunanların, istihbarat tespitine göre ise İzmir'de tahminen 3000 kadar askeri kuvvet vardı. *Türk İstiklal Harbi*'nde verilen bilgiye göre İzmir'deki bu kuvvetin sayısı 3402 kişiliktir.¹³⁰

II- İşgal Kuvvetlerinin Durumu

İzmir çıkarmasında kullanılacak olan ordu ve ordunun her türlü ihtiyaçları ile Venizelos bizzat ilgilendi. Ordunun mali kaynağını ise İtilaf Devletleri sağladı. Venizelos, Paris'te aldığı karara göre çıkarma için 15 hazır tümendenden 1. Tümen seçildi. Yalnızca 1. Tümenin hazırlanmasını istemesinin sebebi; işgal öncesi bölgede yapılan hazırlıklar ve bu hazırlıklar sırasında herhangi bir zorluk ile karşılaşılmasıydı. Aynı zamanda mütareke ile Osmanlı ordusu kalmamıştı. Bu sebeplerden dolayı çıkarma için 1. Tümen yeterli görüldü. Bu Tümen; 4. ve 5. Piyade Alayları, 1138 Evzon Alayı, Topçu Alayı, İstihkam ve Muharebe Bölükleri ve Sıhhiye, Lojistik bölümlerinden oluşuyordu. Tümen komutanı ise Albay Zafiriü'ydu.¹³¹

13 Mayıs 1919 günü Tümen, 18 Yunan savaş gemisi ile Selanik'ten yola çıktı. Albay Zafiriü, yola çıktıkları sırada, erlere bir emir bildirdi. Bu emirde; esaret altında yaşayan din ve kan kardeşlerinin kurtarılması amacı ile yola çıktıklarını söyledi. İşgal için gittikleri bölgelerde ise Türk, Yahudi ve diğer milletlerden halka iyi davranılması gerektiğini tembihledi. Özellikle Türklere iyi davranılarak, Yunanların başkalarını da gayet iyi yönettiğini kanıtlamak istiyorlardı. Aynı zamanda Venizelos'un da erlere yönelik bildirisinde gidilen bölgelere Yunan şerefi ile gidildiği ve bu sebeplerden dolayı şerefe yakışır bir şekilde

¹²⁸ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, I, s.211.

¹²⁹ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, I, s.212.

¹³⁰ **TİH, Batı Cephesi**, II/1, s.34-35.

¹³¹ **TİH, Batı Cephesi**, II/1, s.31.

davranılması gerektiğini tavsiye etti.¹³² Bu tavsiyeler üzerine yola çıkan Yunan kuvvetleri 12.000 kişilikti.¹³³ Yunan kuvvetleri 13 Mayıs günü hareket etti. Askerler, 14 Mayıs gecesini Midilli'nin Yero Limanı'nda geçirdi. 14 Mayıs'ı 15 Mayıs'a bağlayan gece yola çıkıldı. Kuvvetler sabah saat 7.30'da İzmir'e ulaştı.¹³⁴

D- İZMİR'İN İŞGALİ (15 MAYIS 1919)

İzmir'in işgal edileceği haberini, İzmir'deki Rumlar 13 Mayıs 1919 günü öğlenden sonra saat 16.00'da öğrendiler. Bu haber Metropolithanenin salonunda Mavrudis tarafından müjdelendi. Bu haber ile birlikte Rum halkı bayram sevinci yaşadı.¹³⁵ İzmir'deki Türkler de limandaki gemilerin çoğalmasından şüphe duyuyorlardı.¹³⁶

Yunan işgali sırasında İzmir'de bulunması emredilen Amiral Calthorpe, 13 Mayıs günü İzmir'e geldi. İzmir'de, İtilaf Devletleri'nin ve Yunanların temsilcileri ile görüştü. Görüşme sonucunda 14 Mayıs günü itilaf devletleri adına istihkamların alınması, 15 Mayıs günü ise Yunan işgalinin başlaması kararlaştırıldı.¹³⁷ 14 Mayıs günü Calthorpe adına Mr. Morgan Valiye ve Albay Smith de XVII. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya ilk notayı verdiler. Valiye ve Komutana¹³⁸ 14 Mayıs günü istihkamların işgal edileceği bildirildi.

XVII. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, *“İzmir Kumandanlığından: Buraya gelen Amiral Galtrop'dan bir nota aldım. Bunda İzmir istihkâmâtı ile civarında mevâki' tertibatında haiz bulunan arazinin mütarekenin yedinci maddesi mucibince bugün öğleyin saat on ikide işgal edeceklerini ve bunun düvel-i müttefike tarafından ve bunun Bâb-ı âliye bildirildiği yazıyor. Emrinize muntazır olduğum ma'ruzdur.”*¹³⁹ sözleri ile Calthorpe'den aldığı istihkamların işgali notasını Hükümet'e bildirdi.

Vali ise Hükümet'e bildirdiği bu istihkam notası hakkında üzüntü duyduğunu ancak işgal ile ilgili bir istihbarat alınmadığını da belirtti.¹⁴⁰ Vali, işgalin ardından hazırladığı raporda 14 Mayıs gününü şu şekilde anlatır:

¹³² Z. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s.235.

¹³³ *TİH, Batı Cephesi*, II/1, s.35.

¹³⁴ S. Gökçen, *Türkiye'de Rum Yunan Vahşeti ve Terörü*, s.174.

¹³⁵ C. Bayar, *Ben De Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş*, VI, s.34.

¹³⁶ C. Bayar, *Ben De Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş*, VI, s.36.

¹³⁷ S. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I, s.173.

¹³⁸ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD)*, S.112, Ankara, Haziran 2001, Belge No: 4112, S.4.

¹³⁹ *ATBD*, S.112, Ankara, Haziran 2001, Belge No: 4112, S.4.

¹⁴⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.İ.UM. E., 66.12.1.*

“İzmir’in işgalinden bir gün evvel yani Mayıs’ın On Dördüncü çarşamba sabahı İngiltere mümessil-i siyasi James Morgan ile mümessil-i askerisi Kolonel (Albay) Smith daire-i hükümete gelerek İzmir ve civarı kala” ve istihkâmâtının düvel-i kuvve-i mu”telife tarafından işgal olunacağından, memurin-i askeriye tebligat ifa etmekliğim için bana Amiral Galtrop’un bir notasını tebliğ ettiler. Bu notayı alınca fevkalade dûcâr-ı yeis ve ıstıraba müteessir oldum. Zira böyle bir şey vukuuna katiyen istihbar etmemiştim. Dört beş gün evvel gerek Smith Mavrudis ve gerek rüfeka”sıyla vaki olan mülakatımda, bunlardan hiçbirisi bu gibi bir şeyin vukua geleceğine dair ufak bir imada bile bulunmamış idiler. Nota düvel-i İtilafiye namına Amiral Galtrop tarafından yazılmış olmasına nazaren ittibağı zaruri gördüm. Protesto etmekle beraber derhal On Yedinci Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa ile Erkan-ı Harbiye Reisi Abdülhamit Bey”i davet ederek Mösyö James Morgan ve Smith muvâcehesinde notanın mündericâtını tebliğ ettim ve ayrıca icra-ı icab-ı lüzumatı da hemen kendilerine tezkire-i resmiyemle bildirdim”¹⁴¹

Vali’ye verdikleri notanın ardından Morgan ve Smith hükümet konağından çıktıklarında bir Türk yedek subayının onlara İngilizce olarak şu sözleri söyledi: *“Büyük bir millet olduğumuzu ve henüz ölmediğimizi lütfen biliniz. Biz belki uyur görünüyoruz fakat uyanacağız. İngiltere bir Müslüman devletidir ve büyük devlet olarak İzmir’in Yunanlılara verilmesine mâni olabilir. Biz ölmedik. Karışıklıklar olacaktır. Belki biz de başkaları gibi öleceğiz”*¹⁴² Bu sözler, henüz işgal başlamadan Türk milletinin işgale direneceğinin habercisiydi.

Vali İzzet Bey, aldığı nota hakkında görüşmek için Amiral Calthorpe’nin yanına gitti. Hoş bir muamele ile karşılaşan Vali, Amiral’e gerçekleşmesi planlanan işgalin kim tarafından yapılacağını sordu. Yunanlar cevabını alan Vali orda ağlamaya başladı.¹⁴³ İşgal için değil, işgalin Yunanlar tarafından yapılacağına üzülmüyordu. Calthorpe’dan işgale engel olunmasını istese de yetkisi olmadığı cevabını aldı. Vali İzzet Bey, Hükümete yazdığı raporunda bu işgalin bir ilhak anlamında olmadığını geçici olduğunu öğrendiğini de ekledi.¹⁴⁴ Calthorpe, İngiliz Hükümeti’ne yaptığı bilgilendirmesinde şu sözleri söylemiştir: *“Vali*

¹⁴¹ BOA, DH.İ.UM.E, 66.12.1.

¹⁴² Gotthard Jaeschke, *“İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İngiliz Çıkartması”*, **Belleten**, XXXII/128, çev. Mihin Eren, Ekim 1968, s.574.

¹⁴³ BOA, DH.İ.UM. E., 66.12.2.

¹⁴⁴ BOA, DH.İ.UM. E., 66.12.3.

benimle görüşmek istedi. Öğleden sonra onu gemide kabul ettim. Son derece heyecanlı idi, zira, olacağını önceden tahmin ettiği İzmir'in işgalinin Yunanlılar tarafından yapılacağını zannediyordu. Böyle bir hareketin Türk halkı üzerinde en kötü şekilde tesir edeceğinden korkuyordu. Ona gayri resmi olarak ancak, müttefikler ne karar alırlarsa alsınlar, halkı sakinleştirmek için elinden geleni yapmasını tavsiye edebildim. Bu bana söz verdi. Akşam saat 7 de ikinci bir toplantı yaparak Yunan çıkartmasından Türk makamlarını gece haberdar etmeye karar verdik. Aynı mahiyette notalar Vali'ye ve Kolordu Kumandanına saat 10'a doğru verildi. Çok heyecanlı ve üzüntülü idiler."¹⁴⁵

Vali İzzet Bey, Amiral Calthorpe'a vermiş olduğu sözü tutarak, bildiklerini gizledi. Vali'nin, 14/15 Mayıs gecesi Köylü gazetesinde yaptırdığı haberde işgali şu sözleri ile yalanladı: "Bazı kötü niyetliler, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında şayialar çıkarmışlardır. Tekzip olunur" ancak, bu gazete haberini halk, 15 Mayıs sabahı işgalin gerçekleşmesi ile birlikte okudu.¹⁴⁶

14 Mayıs günü Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, istihkamların işgali telgrafından sonra 15 Mayıs günü Yunanların İzmir'i işgal edeceği konusunda duyumlar aldığını bildirdi.¹⁴⁷ Aynı gün, henüz Hükümet'ten bir yanıt gelmemişken, Amiral Calthorpe'dan aldığı işgal haberini de bildirdi. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, Hükümet'e çektiği telgrafında aldığı notayı bizzat aktarıyordu:

"Şimdi 14.5.35 saat sekiz sonrada Amiral Galtrop'dan aldığım notada şerait-i mütarekenin yedinci maddesi mucibince düvel-i mutelifi nâmına İzmir'in Yunan kıtaât-ı askeriyesi tarafından işgal olunacağı ve karar-ı vaki'in Bab-ı âliye bildirildiği ve ihraç kuvvetinin yarın 15.5.35 saat 8 evvelde İzmir'e muvasalat edeceği ve Yunan bahriye müfrezelerinin yedi saat evvelden i'tibaren iskeleleri işgal edeceği ve vekayi'-i müessifeye meydan kalmamak üzere kıtaâtımızın bulundukları mahallerde kalması ve bir İngiliz müfreze-i bahriyesi tarafından işgal edilecek olan telgrafhanede sansüre edilmek üzere muhabere-i resmiyeye müsaade edileceği ve Yunan makâmât-ı askeriyesinin kendilerine dair olan arzularının iş'arına intizar etmeleri lüzumu bildirilmekte olduğu ma'ruzdur."¹⁴⁸

¹⁴⁵ G. Jaeschke, "İngiliz Belgelerinin Işığında Yunanlıların İngiliz Çıkartması", s.571.

¹⁴⁶ TİH, Batı Cephesi, II/1, s.40

¹⁴⁷ ATBD, S.112, Ankara, Haziran 2001, Belge No: 4112, s.4.

¹⁴⁸ ATBD, S.112, Ankara, Haziran 2001, Belge No: 4112, s.4-5.

O sırada İstanbul'da bulunan Sadrazama da Sir Richard Webb tarafından nota verildi. Foreign Office evraklarını inceleyen Gotthard Jeaschke'ye göre; Sadrazam'a verilen notada İzmir'in işgal edileceği bildirilmiyor, sadece istihkamların işgalinden bahsediliyordu.¹⁴⁹ 14 Mayıs gecesi İzmir ve İstanbul ile haberleşme sürdü.¹⁵⁰

Falih Rıfık Atay, İstanbul'a verilen işgal haberini bizzat şahitlerinden dinlediği şekilde aktarır: *"14 Mayıs gecesi Harbiye Nezareti'ndeki nöbetçi memur devamlı "acele" işareti ile arama yapan muharebe makinesinin tıkırtısı ile uyanmış. Böyle heyecan ve acele halinde arayanın kim olduğunu sorduğunda İzmir cevabını almış. Memur, İzmir'deki kolordu askerlik dairesi reisi Süleyman Fethi Beyin harbiye nazırı ile çok acil görüşmek istediği cevabını almış. Görevli memur derhal Nazıra haber vermiş. Harbiye Nazırı Müşir Şakir Paşa ve Fevzi Paşa (Çakmak) ve Küçük Fevzi Paşa (Ahmet Fevzi) nezarete gelmişler. Yapılan görüşmede Süleyman Fethi Bey, İzmir limanında demir atan itilaf donanması amirali Calthorpe'nin mütarekenin 7. Maddesini sebep göstererek istihkamları istediğini ve istihkamların teslim edilmesini durumunda derhal Yunan işgalinin başlayacağını söyleyen Fethi Bey, müsaade edildiği takdirde Calthorpe'nin isteğinin reddedileceğini ve ne koşulda olursa olsun İzmir'i savunacaklarını bildirmişti. Memurun anlattığına göre; Şakir Paşa bu cevabı okuduğunda heyecanla yerinden fırlayarak "Haydi evlatlar! Allah muvaffakiyet versin. Tanrı yardımcınız olsun" diye cevap vermiş. Memur sözleri kâğıda yazmak gerektiğini söyleyince ise 3 paşa bir araya gelerek mütarekenin 7. Maddesine karşı gelmenin mümkün olmadığına, yalnızca protesto ile yetinilmesine karar vermiş. Şakir Paşa, üzülerek İzmir'e cevap göndermiş ve Calthorpe'nin dediklerinin aynen yapılmasını emretmişti."*¹⁵¹

İzmir'in işgal haberini alan Müftü Rahmetullah Efendi, 14 Mayıs günü durum ile ilgili bilgi almak için Vali İzzet Bey ile görüşmeye gitmiştir. Vali, sakin olunması gerektiği, Yunanların, İtilaf Devletleri adına İzmir'e geldiklerini söyleyerek telkin etmiştir. Müftü, Vali'nin bu sözleri üzerine:

"Vali Bey! Bu kanımla kırmızıya boyanabilirim, fakat alnımda Yunan alçağını sükûnet ve tevekkülle karşılamış olmanın karası olduğu halde huzur-ı ilahiye çıkamam" sözleri ile çıkmıştır. Müftü Rahmetullah Efendi, Vali'nin yanından ayrıldıktan sonra

¹⁴⁹ G. Jeaschke, "İngiliz Belgeleri Işığında Yunanlıların İzmir Çıkartması", s.571.

¹⁵⁰ ATBD, S.112, Ankara, Haziran 2001, Belge No: 4113.

¹⁵¹ Falih Rıfık Atay, Çankaya, İstanbul, 2020, s.193-194.

doğrudan sesi güzel olan hafızlara haber göndererek İzmir'in camilerinden ezan ve sela okutmuştur.¹⁵²

14 Mayıs günü, İtilaf Devletleri adına, İngiltere, Fransa, Amerika tarafından İzmir'e asker çıkarması yapıldı.¹⁵³ 14 Mayıs günü İzmir'deki Türkler arasında işgalin gerçekleşeceği bilgisi kesinlik kazanınca şehrin milliyetçi asker ve sivilleri derhal harekete geçtiler. Miralay Süleyman Fethi Bey, Miralay Kazım Bey, Mümin Bey, Moralızade Halit Bey, Ragıp Nurettin (Ege) Bey, Mevlevi Şeyhi Nureddin Efendi, *Köylü* gazetesi Sahibi Mehmet Refet Bey, *Ahenk* gazetesinin başyazarı Şevki Bey, Gazetenin sahibi Ali Nazmi Bey, Sultani Mektebi İkinci Müdürü Kemal Bey, Edebiyatçı İsmail Habip Bey (Sevük), İdadi Müdürü Ahmet Nail Bey, Riyaziye Öğretmeni Nazmi Bey, Maiyet Memuru Enver Bey, Fescizade Halim Bey, Çiftçi Necati Bey, Doktor Menekşeli Hüsnü Bey, Şifa Eczanesi sahibi Ferit Bey, Sadrazam Zabiti Mümin Bey, Poligon Müdürü Yüzbaşı Faik Bey (Cenat), ve daha pek çok kişi Sultani Mektebi'nde toplandılar. İşgale karşı derhal protesto mitingi düzenlenmesini ve İtilaf Devletleri temsilcilerine de işgali protesto eden telgrafların çekilmesine karar verdiler.¹⁵⁴

14 Mayıs günü İzmir'deki tüm halk, davullar çalınıp, el ilanları dağıtılarak işgale karşı direnişe davet edildi. Maşatlık'ta bir miting düzenleneceği bildirildi. Bir taraftan da İzmir Redd-i İlhak Heyeti beyanname bastırarak İzmir'in sokaklarına dağıttı. Hükümet, kaderine razı bir şekilde işgali kabullenmiş herhangi bir faaliyet göstermezken; İzmir halkı, işgale karşı korkulu ama tepkiliydiler.¹⁵⁵

Maşatlık Mitingi'nde konuşma yapan Müftü Rahmetullah Efendi: *"Çan seslerine katlanmaktansa, şerefle ölerek şehadet şerbetini içmek daha iyidir. Kardeşlerim! Ciğerlerinizde bir soluk nefes, damarlarınızda bir damla kan kaldıkça, anavatanınızı düşmana teslim etmeyeceğinize Kur'an-ı Kerim'e el basarak benimle birlikte yemin edin."*¹⁵⁶ sözleri ile işgale karşı tepkisini koymuş ve bir din adamı olarak halkı vatan sevgisine yönlendirmiştir. Bu çağrı üzerine mitingde bulunan Redd-i İlhak Heyeti üyeleri, 14 Mayıs günü gece yarısından sonra İzmir Redd-i İlhak Heyeti, bütün liva ve kaza merkezlerine şu

¹⁵² Recep Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*, Ankara, 2017, s.66-67.

¹⁵³ *ATBD*, 37, Vesika nr: 894., *ATBD*, 37, Vesika nr:896.

¹⁵⁴ İzzet Öztoprak, *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. 60. A. Gökbel, *Millî Mücadelede Aydın*, s.71.

¹⁵⁵ Naci Gündem, *Günler Boyunca Hatıralar*, İzmir, 2002, s.33., Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü, I*, s.237-238.

¹⁵⁶ R. Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*, s. 66-67.

telgrafı çekti.¹⁵⁷ “İzmir ve havalisi Yunan’a ilhak ediliyor. İşgal başladı. İzmir ve mülhakatı kamilen ayakta ve heyecanda. İzmir son tarihi günlerini yaşıyor. Son imdadımız sizin göndereceğiniz muavenete bağlıdır. Mitingler yapınız, telgraflarla her yere başvurunuz ve vatan ordusunu iltihaka hazırlanınız. Vakar ve sükunetinizi son derece muhafaza ederek kimsenin incinmemesine itina ve dikkat ediniz.” sözleri ile yardım istemişlerdir.

15 Mayıs sabah 06.00 civarında İzmir Redd-i İlhak Heyeti, Mevlevî Şeyhi Nuri Efendi öncülüğünde Vali’nin yanına gitti. Valiye, heyetin işgale karşı direneceğini ve Türklerin haklarının savunulacağını, işgale engel olunacağını anlattı. Bunun ardından Vali, bu kararlarına hak verdi. Ancak kararlarının konsolosluğa bildirilmesi gerektiğini belirtti. Ardından, dün İngiliz amirali ile görüşüğünü ve İzmir’in Yunanlılar tarafından asla işgal edilmeyeceğini, işgal amacı ile tek bir Yunan askerinin çıkmayacağını; yalnızca İstanbul’daki gibi karakol sistemi olacağını söyledi. Bu sözlerin üzerine odada bulunan Muvaffak Menemencioğlu dayanamadı. Valiye, dün Metropolithanedeki işgal kararının açıklanmasını ve Rumların kutlamalarını sordu. Vali İzzet Bey artık inkâr edemedi. Dün gecedan beri İstanbul ile iletişim halinde olduğunu ve suskunluk talimatı verildiğini söyledi.¹⁵⁸

Amiral Calthorpe, herhangi bir zorluk ile karşılaşılması için İzmir’in etrafının hızlıca çevrilmesi planını yaptı. Bu planı Yunan Deniz Albayı Mavridus ile görüştü. Plana göre;

Evzon Alayı, Kadifekale üzerinden batı ve güneybatıyı çevreleyecek

4. Piyade Alayı yerli kılavuzların gösterdiği sokakları işgal edecek

5. Piyade Alayı kuzey ve kuzey doğuyu kuşatacak¹⁵⁹

1. Tümen Komutanı Zafiriu ise Evzon Alayının Pasaport, 5. Piyade Alayının Alsancak’a çıkarılmasından sonra 4. Piyade Alayının da Alsancak üzerinden karaya çıkartılması planlandı.¹⁶⁰ İşgal başlamadan önce Sancak içerisinde Albay Zafiriu’nun

¹⁵⁷ HTVD, 36, Vesika nr: 880., Aynı tarihte İzmir Redd-i İlhak Heyeti’nin Liva ve Kazalara göndermiş olduğu telgraflar ile Hükümet’in bilgilendirilmesine dair belgeler arşivde bulunmakla birlikte şifreli belgelerdir. (BOA.DH. ŞFR.630-65.1-3., BOA.DH. ŞFR.630.55.1-2.)

¹⁵⁸ C. Bayar, Ben De Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş, VI, s.42-43.

¹⁵⁹ TİH, Batı Cephesi, II/1, s.35.

¹⁶⁰ TİH, Batı Cephesi, II/1, s.41.

beyannamesi dağıtıldı.¹⁶¹ Yunan birlikleri sabah saat 8.40'ta karaya çıkmaya başladı. Yunan askerleri karada Rumlar tarafından sevinç gösterileri ile karşılandı. Hatta Anadolu Rumları bu çıkartma harekâtını “İsa'nın dirilişi” olarak değerlendirdi.¹⁶² Çıkartma sırasında Metropolit Hrisostomos, beraberindeki din adamları ile birlikte Yunan askerlerini ellerinde altın bir tepsi ile karşıladılar. Yunan askeri, limana çıktığında Hrisostomos, Yunan bayrağı altında diz çökerek ağlamaya ve gelen askerleri elinde kutsal su ile kutsamaya başladı. İlahiler söyleyerek, kutlama yapıyordu. Metropolit, askerlere “*feslileri öldürün*”, “*Türk kanı içmenin intikam ateşlerinin göstergesi olacağını*” ve bu zaferlerinin de ne kadar Türk kanı dökerlerse o kadar sevaba gireceklerini söyleyerek vahşetin kışkırtıcısı oldu.¹⁶³

Telgrafhaneden Alsancak'a kadar olan rıhtım tamamen Yunan askerleri ile doldu.¹⁶⁴ Çıkarma tamamlandıktan sonra gerçekleşen törenin ardından Alay Komutanı ve askerleri Hükümet Konağı istikametinde bir yürüyüş başlattılar. Rum halkı da bu yürüyüşe katılarak tezahüratlarda bulundu Yunan askerleri Hükümet Konağı'nın önüne geldiler. Konaktan, zorluk çıkartılmayacağını belirtmek amacı ile beyaz bir bez sallandı. Ancak buna rağmen Yunan askerleri konağa hücum ederek askerleri ve Vali'yi zor kullanarak soydular. Vali, kendisini tanıtmak istedi ancak Yunan askerleri anlamadı. Zorla soyulmuş Türk askerleri ve Vali Kordon boyunca yürütüldü. Vali İzzet Bey, raporunda bugünü şu sözleri ile anlatır:

“Memurların talebi ve istekleri üzerine pencereden bir beyaz bez uzattık derhal ateş altına aldılar, sonra hemen üzerine diğer bir bezi astık ve kapıları da açtık, derhal içeriye süngülerle hücum ettiler. Ben hemen mevki-i resmîyeme geçtim, memurlarım da etrafımı aldılar, bu sırada odaya da süngülü askerler girdi, hepimizi süngülerle tehdit ederek önlerine

¹⁶¹ Albay, beyannamesinde Yunan askerlerine halka kötü muamele edilmemesini, Türklere ise silah taşımamalarını ve zorluk göstermemelerini tavsiye ediyordu. Beyannamenin tam metni: “*İşgal münasebetiyle vuku'a gelen vekayi'den sonra, asayiş-i umumiye-i memleket tamamıyla iâde olunduğu cihetle bil-cümle me'mur-i mülkiye, ruhaniye ve ahali-i memleketi vazifeleri başına da'vet ederim. Memleketin işgâlinde i'tibaren i'lân edilmiş olan idare-i örfiye ahkâmına tevfiân hareket etmeleriyle mühall-i asayiş her türlü harekât-ı tecâvüz-kârânenen katiyyen ictinâb eylemelerini ahaliye tavsiye ederim. Bilâ-tefrik cins ve mezheb ufak bir cebre ma'rûz kalacak olan her şahıs mütearrızın derhal tecziyeleri hususunda bilâ- ifate-i zaman mürâcaât etmelidir. Her kimin kusuru görülürse bilâmerhamet adalet dairesinde tecziye olunacağından silah taşımamalarını dahi bil-hassa ahali-i muhteremeye rica ve tavsiye ederim.*” (ATBD, S.112, Ankara, Haziran 2001, Belge No: 4117, s.20.)

¹⁶² S. Gökçen, **Türkiye'de Rum Yunan Vahşeti ve Terörü**, s.174.

¹⁶³ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMMZC)**, Devre I, Cilt 1, İçtima 1, 15.05.1920., s. 305-312. **TİH**, **Batı Cephesi II/I**, s.42., S. Gökçen, **Türkiye'de Rum Yunan Vahşeti ve Terörü**, s.175., B. Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s. 159-160; S.Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, s. 196.

¹⁶⁴ C. Bayar, **Ben De Yazdım**, VI, s.47.

katıp aşağı indirdiler ve ellerimizi kaldırtarak ve “Zito Venizelos” dedirterek enva-i hakaretle sevk etmeğe başladılar. Kimsenin üzerinde başında bir şeyi kalmadı, hep soydular ve hiçbir fes kalmadı, hep yırttılar. Ben valiyim dedim, kimseye meram anlatmak kabil olmadı. Yolda birkaç Yunan zabıtine müracaat etmek istedim, dinletemedim. Böylece rıhtım üzerinde teknil memurlarımla enva-i hakaretle sevk olunuyordum. Rıhtımda biri beni tanıdı, o sırada oradan geçen Yunan Konsoloshanesi memurlarından Ayadimis de beni gördü, bunların müdahalesiyle beni ve oğlumu kafileden ayırdılar, orada biz kaldık, diğerlerini o hakaret ve şiddet içinde sevk edip götürdüler”¹⁶⁵

Bir taraftan da Kışlaya giren Yunan askerleri bütün komutan ve subayları hakaretler eşliğinde Kordon’da yürüttüler. 56. Tümen Kumandanı Kurmay Yarbay Hürrem Bey, 173. ve 174. Alayın tamamı Pasaport İskelesi’nde demirlenmiş ve Evzon Alayını taşıyan *Patris* isimli gemiye bindirerek ambara hapsedtiler.¹⁶⁶

Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, Kurmay Başkanı Abdülhamid ve Kurmay Yarbay Hürrem Bey İzmir’in tahliyesi ile görevlendirilerek 2 saat içerisinde serbest bırakıldılar. Askerler ise 18 Mayıs’ta serbest bırakıldı. Evli olanlar ailelerinin yanına gönderilirken bekar olan askerler Yunan gözetimi altında tutuldu.¹⁶⁷ Türk askerlerinin kışladan soyularak ve dövülerek çıkartıldığını gören bazı askerler camlardan atlayıp kaçarak Aydın-Manisa taraflarına kaçarak Millî Mücadele’ye katıldılar.¹⁶⁸

Türk askerinin zorla Kordon boyu yürüyüşü sırasında hakaretlere eşlik eden darbeler ile 9 Türk subayı şehit düştü, 21 subay yaralandı ve 27 subay ise akıbeti bilinmez bir şekilde kayboldu. Evzon Alayının Güzelyalı güzergahında yürüyüşü devam ederken diğer işgal kuvvetleri de karaya inerek bölgeye yerleştiler. İşgal bölgelerinde sıkıyönetim ilan edildi. Yunan işgal kuvvetleri karakolları işgal ederek yönetimi ele geçirdiler.¹⁶⁹

Kışla Meydanı’nda İtilaf Devletleri adına İzmir’in işgalinde görevli olan Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriü, Hükümet Meydanı’na gelerek etrafındakiler ile birlikte silahlar patlattı. O sırada görevi başında olan Fethi Bey meydana çıkartıldı. Fethi Bey’den

¹⁶⁵ BOA, DH.İ.UM. E., 66.12.7-8.

¹⁶⁶ Esir edilen askerlerden bir kısmı ise bir süre sonra Mudanya İskelesine götürülerek serbest bırakıldı. Serbest bırakılan askerler daha sonra millî mücadele hareketine katıldılar. (A. Gökbel, **Millî Mücadelede Aydın**, s.50.)

¹⁶⁷ C. Bayar, **Ben de Yazdım: Millî Mücadelede Gidiş**, VI, s. 57.

¹⁶⁸ A. Gökbel, **Millî Mücadelede Aydın**, s.80.

¹⁶⁹ TİH, Batı Cephesi, II/1, s.44.

Yunanistan ve Venizelos adına “Zito” diye bağırılması istendi. Fethi Bey: “*Bir Türk miralay bir Türk kumandanı, padişahına ve milletine saadet temenni eder. Başkalarına Asla!*” diye yanıt verdi. Bunun üzerine Yunan askerleri Fethi Bey’e süngü ve dipçiklerle saldırdılar. Orada şehit düşen Fethi Bey’in son sözleri ise şunlardı: “*Allah’ım masum milletimin intikamını al*”¹⁷⁰ Fethi Bey, aldığı süngü darbeleri ile merdivenlerden aşağı yuvarlandı. Yunan askerleri bununla da yetinmedi. Şehit edilen Fethi Bey’in kafasını taşla ezdiler. Şehidin na’sını ise ayağına bir ip bağlayıp meydanlarda sürüdüler.¹⁷¹ Bilge Umar’ın anlatımına göre Albay Süleyman Fethi Bey, yaralı olarak hastaneye kaldırıldı. Birkaç gün sonra şehit oldu.¹⁷² Fethi Bey, şehadete ulaşırken Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa¹⁷³ ise bir Yunan eri tarafından tokatlandı.¹⁷⁴

I- İlk Kurşun Meselesi

Yunan askeri Güzelyalı istikametinde yürüyüşünü yaparken Konak İskeleyi’ne geldiklerinde, Hükümet Konağı’nın, Kemeraltı tarafından bir kurşun patladı. Bu kurşun, Türkler tarafından atılmıştı. Yunan askerleri böyle bir hareketi hiç beklemediklerinden şaşkına uğradılar. İlk şaşkınlıkları geçtiğinde ise çok sert karşılık verdiler. İlk kurşun Türkler tarafından atılmıştı. Ancak Yunanlar bu kurşuna karşılık Kışlayı, askeri oteli ve Hükümet Konağı’nı yaylım ateşine tuttular.¹⁷⁵ Bu karşılık sırasında Kemeraltı girişinde bekleyen sivil halk topluluğu da vardı.

Peki bu kurşunu kim atmıştı? Yunanların anlattıklarına göre bu kurşun; hapishanelerin üst katlarına çıkan ve olay çıkarmak isteyen Türkler tarafından atıldı. Yine Yunanlara göre Evzon Alayı tabancalarının ucuna çiçekler takmış bir şekilde yürüyüş yaparken Türk mahallelerinden ve Hükümet Konağı’ndan ateşler edilmeye başlanmıştı. Yine Yunanlara göre Evzon Alayı barış içerisinde yürüyüşünü yaparken, Türkler tarafından saldırıya uğramıştı. Bu saldırıda Evzon Alayı’ndan 10 Yunan askeri ölmüştü.¹⁷⁶

¹⁷⁰ İzmir’e Doğru, 16 Kasım 1919, S. 74.

¹⁷¹ Şükrü Oğuz Alpkaya, Yörük Ali Efe, Der. Atilla Oral, İstanbul 2009, s. 87.

¹⁷² Bilge Umar, İzmir’de Yunanlıların Son Günleri, İzmir, 1974, s.173. Fethi Bey’in kaldırıldığı hastanenin azınlıklara ait Katolik Hastanesi olduğu hakkında bkz. s.88.

¹⁷³ Ali Nadir Paşa, ordunun tasfiyesi ve Yunan işgalinin ardından Anadolu’ya geçerek Kuvayı İnzibatiye ’ye katılmıştır. Ancak daha sonra, düşman ile iş birliği yaptığı gerekçesi ile “yüz ellilikler” listesine alınmış ve vatandaşlıktan çıkarılmıştır. (Şaduman Halıcı, “Yüzellilikler”, Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yuzellilikler/?pdf=3257>)

¹⁷⁴ S. Tansel, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, I, s.182.

¹⁷⁵ A. Gökbel, Millî Mücadelede Aydın, s. 79.

¹⁷⁶ C. Bayar, Ben De Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş, VI, s. 48-49.

İlk kurşunun atılması ve yaşananları Yunan yazar Khatzeantoniou'nun anlattığına göre Evzon Taburu Hükümet Binası ve hapishanelerin önünden geçerken İtalyanlar tarafından örgütlenmiş Türkler ateş ederek direnişe geçmişlerdi. Yunan Tabur Komutanı, bu direniş karşısında çatışma emri verdi. Kısa sürede direniş bastırıldı. Khatzeantoniou'ya göre bu direniş, İtalyanlar tarafından kışkırtılan ve desteklenen Türkler tarafından yapılmış ve Evzon Alayı'nın başarısı ile bastırılmıştı. Planlanana göre direniş büyüyecek ve ateş devam edecekti. Yazar, Türklere yönelik katliam ve Rumların yağma hareketlerinden bahsetmemektedir.¹⁷⁷

Yunan yazar Kapses ise bugünü şu sözlerle anlatıyor: *“Birdenbire, Evzonlar kalabalık arasından yol açmaya çabalamakta iken, sağanak gibi gelen kurşun ateşi öncülerini biçti. Yüzbaşı Nikolaou çatışmaya girme komutunu verdi; ama kalabalık, erlerinin hareket etmesini güçleştirmekteydi. On Evzon eri vurulup kaldırılma düştü; ikisi ölüydü. Diğer yandan, bunlarla birlikte, onlarca çoluk çocuk, kadın yere yıkıldı, canice arkadan vurulmuşlardır. Durum tehlikeliydi; Türkler çok sayıda ve berkitilmiş durumda idiler; orada, kentten çekip gitmemiş olan, tam tamına bir kolordu, 18. Kolordu vardı. Ama Yunan askerleri ürkmедiler. Zaferin tatlı şarabından sarhoş süngüleriyle fırlıyorlar. Türklerin üzerine saldırıyorlar ve onları delikten fare çıkarırcasına hükümet konağından, kışladan ve Türk mahallesinin evlerinden dışarı çıkarıyorlar. Çatışma bir saat sürüyor; ama Türklerin direnişi onların kendi kanında boğuluyor.”*¹⁷⁸ Kapses'in bu anlatımı tamamen abartı ve gerçek dışıdır. Türkler tarafından bir silahlı direniş söz konusu olmamıştır. Tek bir kurşunun atılması ile Yunan Evzon alayının bayrakçısı ölmüştür ve bir kurşunun diğer tabura hatta sivillere gelmesi mümkün değildir. Kapses'in 18 Kolordu dediği İzmir'deki 17. Kolordu olmalıdır ancak İzmir'de mevcut bir askeri kuvvet de yoktur. Asker, kışlalara kapatılmış ve silahları ellerinden alınmış durumdadır.

Kapses, ilk kurşun olayının ardından yaşananları aktarırken de abartılı bir ifade ile Türklerle sert çatışmalar olduğunu ancak Yunanların Türklere karşı herhangi bir kötü muamelede bulunmadığını, bunun Yunanistan'a atılmak istenen bir iftira olduğunu iddia ederek, tüm bunların aksine Türklerin Hükümet Konağı'ndan, Hapishanelerden, evlerden, ağaç tepelerinden ve daha birçok gizli yerlerden Yunanlara karşı ateş açtığını, katliam

¹⁷⁷ Bilge Umar, **Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı**, İstanbul, 2002, s.30.

¹⁷⁸ B. Umar, **Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı**, s.32

yapmak istediklerini yazmaktadır. Türklerin “*canice*” davranışlarının aksine kendilerinin Türk esirlere iyi muamele ettiği ve bu direnişi sert de olsa bastırıp herhangi bir kötülük yapılmadığını savunmaktadır.¹⁷⁹

Hükümet Konağı’nın tramvay yoluna bakan kapısının önünde bekleyen bir delikanlı tarafından kurşun atıldığını belirten¹⁸⁰ Türklerin anlattıklarına göre ise soygun yapma amacı ile yerli Rumlardan birisi Türklere ateş açmış, Yunan askerleri de bu ateşin Hükümet Konağı’ndan yapıldığını düşündüğünden yaylım ateşine başlamışlardı. Bir diğer anlatılan, Yunan askerinin askeri kulübün önüne geldiğinde hapisten yeni çıkmış bir Türk delikanlı tarafından nişan alınıp ateş açıldığı ve Yunan bayraktarını vurduğu yönündedir. Yine bir fikir de yerli bir Rum’un eğlence amaçlı silah patlattığı ve bu Rum’un yaptığı düşüncesizliği Türklerin ağır bedeller ile ödediğidir. Bu iddiaya göre; kurşun Rumlar tarafından atılmıştır. Ancak, kurşun Türkler tarafından atılmıştı.

İşgal günü yaşanan olayları araştırmak üzere İngiltere, İtalya, Fransa ve Amerika temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmuştu. Yunan İşgal Kuvvetleri Yüksek Komiseri Stergiadis, Yunanistan için zor bir durum olmaması için komisyonda yalnızca Yunan görevliler olmasını ve İzmir’de yalnızca Rumları dinlemesini talep etmişse de reddedildi. İtalya adına General Dellollo, Amerika adına Amiral Bristol Riar, Fransa adına General Bounoust ve İngiltere adına General Hare’den oluşan¹⁸¹ bu komisyon ilk kurşun meselesini de araştırdı. Bölgede tanıklardan ifadeler aldı. Bu konunun önemi büyüktü çünkü ilk kurşunun atılmasının ardından Yunan askerleri Türklere yönelik saldırılara başlamışlardı. Komisyon, ilk kurşunu kimin attığının belirlenemeyeceğini ancak 15 Mayıs sabahı bu kurşun atıldıktan sonra Yunan askerinin yaylım ateşi başlattığını rapor ile sundu.¹⁸²

Celal Bayar, o ana tanıklık eden *Ahenk* gazetesi Başyazarı Şevki Bey’in kendisine yazdığı bir mektupta bu olayı anlattığını yazar. Şevki Bey’in anlattığına göre; Yunan askeri, bayraktarı takip ederek Kemeraltı tarafına yürümeye başlamıştı. Bu sırada Hükümet Konağı önünde toplanan Türkler arasından iri görümlü ve siyah giyimli bir Türk tarafından kurşun

¹⁷⁹ B. Umar, *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı*, s.35-36.

¹⁸⁰ A. Gökbel, *Millî Mücadelede Aydın*, s.79.

¹⁸¹ İsmail Ediz, *Batı Anadolu’da Yunan İşgali (1919-1922)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Cezmi Eraslan), İstanbul, 2011, s.186.

¹⁸² Mustafa Turan, “*İstiklal Harbinde, “Müttefikler Arası Tahkik Heyeti’ Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi*”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, VIII, Ankara 1991, s.704.

atıldığını söyler. O sırada saatçi Aziz Efendi'nin silahını cebine koyduğunu ve Kemeraltı'nın içlerine doğru yürüdüğünü gören Şevki Bey, bu kurşunun Aziz Efendi tarafından atıldığını anlatır.¹⁸³ Vali İzzet Bey ise Sadarete yazdığı raporunda; ilk kurşunu kimin attığı hakkında bir bilgi edinemediğini, kimilerinin bir Rum tarafından atıldığını kimilerinin ise Türk bir sipahi tarafından atıldığını söylediğini belirtir. Kendisinin fikri ise bu konunun tamamen bilinmez olduğudur. Yine konu ile ilgili ilk kurşunun kesinlikle Hükümet Konağı'ndan atılmadığını garanti eder. Konak'taki subayların silahlarının bizzat kendisi tarafından alındığını da ekler.¹⁸⁴ Vali İzzet Bey'in bu ifadesi, işgali karşıladığının itirafı olduğundan çok önemli bir ifadedir.

Rahmi Apak, ilk kurşunu atan kişinin *Hukuk-ı Beşer* gazetesinin Başyazarlığını yapan Hasan Tahsin (Osman Recep Nevres) olduğunu aktarır. Bu bilginin herkes tarafından bilindiğini söyleyerek bir genelleme yapan Apak, olayı şu sözlerle anlatır:

*“Efsun taburu, üstü otel ve altı kahve olan ve adına Askeri Otel denilen binanın önüne geldiği vakit otelden bir silahın patladığı işitildi. Bu silah sesi üzerine tekmil Efsun taburu yüz geri ederek darmadağın rıhtımdaki toplanma noktasına doğru kaçmaya başladı. Bu kaçış görülmeye layıktı. Efsunların püskülleri, ufki bir vaziyette arkalarında uçuyordu. Bu silahı Hasan Tahsin isminde bir gencin patlattığını ve kendisini de orada Yunan askerlerinin öldürdüğünü herkes söylüyor”*¹⁸⁵

Yunanistan ve İtilaf Devletleri ilk kurşunun Türkler tarafından atıldığı için Yunan askerinin karşılık verdiğini söylemektedir. Hatta Yunanlı yazarlar, Yunan askerlerinin İzmir'e çıktıklarında süngülerinin uçlarında çiçekler takılı olduğunu bildirmektedir. Ancak, olaya şahitlik eden Türk askerlerinin hatıralarına baktığımızda Yunanlar, işgal için İzmir'e çıktıkları andan itibaren kan dökmeye başlamışlardı. Yörük Ali Efe, işgal sırasında karakol binasında Jandarma Teğmeni Ragıp Bey ve Cezaevi Müdürü Nuri Bey ile Yunanlara karşı direndiklerini anlatır. İşgali kutlayan yerli Rumların rastgele ateş açtıklarını bu ateş sırasında birçok Türk askerinin ve masumun katledildiğini anlatır.¹⁸⁶

İşgalin ardından saat 11.30 gibi asıl çarpışmalar başladı ancak direnen Türklere karşı yerli Rumlar ve Yunan askeri çok sert müdahalelerde bulundu. İşgal ile heyecanlanan Rumlar

¹⁸³ C. Bayar, **Ben De Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş**, VI, s.50.

¹⁸⁴ **BOA, DH.İ.UM. E.**, 66.12.13.

¹⁸⁵ Rahmi Apak, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Ankara, 1942, s.11.

¹⁸⁶ Ş. O., Alpka, **Yörük Ali Efe**, s.89.

ve Yunan askerleri, Müslüman Türklere karşı bir katliam hareketi başlattılar. Bu saldırılar ile binlerce Türk kadını ve çocuğu öldürüldü, ırza ve mala tecavüzler yaşandı.¹⁸⁷ Yunan askerleri ve yerli Rumlar, Türk sokaklarına saldırıyor ve kurşun yağdırmışlardı. İlk günlerde yaşanan cinayetler, yalnızca Yunan askerleri tarafından yapılmış değildi. Yıllardır Anadolu topraklarında yaşayan Rumlar da soydaşlarının hakimiyeti altına girdikleri düşüncesi ile Türklere saldırmışlardı. Komşular, esnaflar aralarında anlaşmazlık olan, Türklere düşmanlık besleyen her Rum, işgalin sevinci ile silahlanıp en yakınındaki “düşmanına” saldırmıştı. Bu ifadelerle Makedonyalı Yunan zabitanın, eşini ve kardeşini arayan Türk kadınına, gördüğü cesetler üzerine söylediği “*Bunları yalnız Yunan askeri öldürmedi. Daha çok yerliler yaptı.*”¹⁸⁸ sözleridir. Türk gençleri ise aralarında anlaşmış ve ellerine geçirebildikleri silahlar ile bu vahşete karşı direnmeye başladılar.¹⁸⁹ Böylelikle 15 Mayıs 1919 günü Türk’ün acı bir günü oldu. Kadim Türk şehri İzmir, Yunanlar tarafından işgal edildi.

İşgalin ilk günlerinde İzmir’de 5.000 kadar Türk feci bir şekilde öldürüldü.¹⁹⁰ 25.000 kadar kişi de hapis edildi. Bu kişiler, birkaç gün sonra serbest bırakıldı.¹⁹¹ Yunan askeri ve yerli Rumların büyük bir çoğunluğu Türklere karşı sebepsiz işkence ve katliam hareketlerinde bulundular. Öldürülenlerin arasında çocuklar da vardı. Bu iki gün boyunca cinayet, tecavüz ve yağma devam etti.¹⁹² Yunan Tümeninin 4. Alayı Evangelik Okulu’na, 5. Alayı Aydın hattı civarındaki tütün deposuna yerleştirildi. Evzon Alayı ise Göztepe’ye gönderildi.¹⁹³ İşgal Kuvvetlerinin İzmir’e yerleşmesinin ardından İzmir’de Yunan yönetimi sağlanmaya çalışıldı.

¹⁸⁷ S. Tansel, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, II, s.185.

¹⁸⁸ **Ahenk**, 23 Şubat 1916, S. 9709., **Ahenk**, 24 Şubat 1926, S.9710., **Ahenk**, 25 Şubat 1926, S. 9711.

¹⁸⁹ Ş. O., Alp kaya, **Yörük Ali Efe**, s.90.

¹⁹⁰ **BOA., DH.KMS.**, 52.4.1.12.

¹⁹¹ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)**, Devre I, Cilt 1, İçtima 1, 15.5.1920. s.311.

¹⁹² Ömer Sami Coşar, **İstiklal Harbi Gazetesi**, İstanbul, 1969, 17 Ekim 1919.

¹⁹³ C. Bayar, **Ben De Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş**, VI, s.47.

İKİNCİ BÖLÜM

İZMİR'DE YUNAN İDARESİ

A- İZMİR'İN İŞGALİNİN ARDINDAN YUNANLARIN İDAREYİ SAĞLAMA FAALİYETLERİ

Yunan Tarihçi Kapses'in anlatımı ile Türkler, işgalin ertesi günü normal hayatlarına dönmüşlerdi. Mağazası olanlar dükkanlarını açarken, çiftçi olanlar ise tarlalarının başlarına geçmişlerdi.¹⁹⁴ Anadolu basınındaki başlıklardan ise bu anlatımın doğruluğu şüphe uyandırmaktadır. Türk dükkân sahipleri, İzmir'in işgali dolayısıyla başlayan matem sebebiyle dükkânlarını cuma gününe kadar kapalı tutma kararı almışlardı.¹⁹⁵ Bununla birlikte işgal günü, Türklerin mağazaları, Rumlar tarafından işaretlenmiş¹⁹⁶ ve işgalden itibaren günler süren yağma ve tecavüz faaliyetleri de devam etmişti.¹⁹⁷ İşgal günü yaşananlara tanık olan İrfan Selahaddin Bey'in, işgalin ikinci gününde tanıdıklarını arama amacı ile Memleket Hastanesi'ne gittiğinde orada Rumların elleri bıçaklı bir şekilde bekleyişlerini görmesi, yaşanan katliamların bitmeyişinin göstergesidir. Yine Selahattin Bey'in ifadelerine göre; Hastane civarında Merhum Cemal Paşa'nın evinde yığınla Türk cenazeleri bulunmaktaydı.¹⁹⁸ Yine işgale tepki amacıyla, İzmirli bir Türk kadını, kollarına siyah bir bez parçasının üzerine yeşil bir kumaş ile "*İzmir*" yazılı şekilde dolaşmayı teklif etmişti.¹⁹⁹ Bu ifadeler ve tanıklıklar göstermektedir ki; Yunan tarihçi Kapses, taraflı bir anlatım kullanmıştır. Sözlerindeki netliğin aksine, işgal günü yaşanan katliamların ardından hiçbir şey olmamış gibi Türklerin işlerine dönmeleri mümkün değildir. İzmir sokaklarından Türk cenazelerinin toplanması dahi günler sürmüş, çarşılardaki dükkanlarda ne satacak bir mal ne de işe devam edecek sağlam bir dükkân kalmıştır.

İşgalin ardından İzmir'de askeri, siyasi ve hukuki idare Yunan İşgal Kuvvetleri tarafından sağlanmaya çalışıldı. Hukuki anlamda idarenin sağlanabilmesi için Yunan işgal bölgelerinde örfi idare sağlanarak Türk kanun ve mahkemeleri kaldırıldı; yerlerine Yunan Askeri Mahkemeleri kuruldu.²⁰⁰

¹⁹⁴ B. Umar, *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımı ile İzmir Savaşı*, s.53.

¹⁹⁵ *Alemdar*, 19 Mayıs 1919, S.1457.

¹⁹⁶ *Ahenk*, 1 Mart 1926, S.9765.

¹⁹⁷ *Ahenk*, 17 Şubat 1926, S. 9704.

¹⁹⁸ *Ahenk*, 19 Ocak 1926, S.9129.

¹⁹⁹ *İkdam*, 19 Mayıs 1919, S.8001.

²⁰⁰ Ö. Coşar, *İstiklal Harbi*, 21 Mayıs 1919.

İzmir işgal edildiği sırada Osmanlı yöneticileri Vali İzzet Bey, Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa²⁰¹, Mektupçu Ali Saib Bey, Defterdar Ahmet Besim Bey, Polis Müdürü Hilmi Bey, Jandarma Alay Kumandanı Süreyya Bey, Nafia Müfettişi ve Başmühendis Ali Nihat Bey, Müftü Kadı Hafız Ali Efendi, Posta Müdürü Naşid Bey, Ziraat Müdürü Zaven Efendi, Sıhhiye Müdürü Doktor Şükrü, Maarif Müdürü Vekili Hüsnü Bey ve Duyun-ı Umumiye Başmüdürü Abdülhalim Bey idi.²⁰²

Yunan işgali gerçekleşene kadar İzmir'deki görevli Olağanüstü Yüksek Komiser Yunan Deniz Albayı İlia Mavrudis idi.²⁰³ Mavrudis, işgalin ertesi günü Metropolit Hrisostomos'u, Vali İzzet Bey'in evine gönderdi. Metropolit, Vali'nin ve Osmanlı memurlarının göreve dönmesini söyledi. Valiye ve Osmanlı memurlarına iyi davranılacağı garanti edildi.²⁰⁴ İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriu, 16 Mayıs 1919 günü şehrin asayişinden sorumlu olması için Mevki Komutanlığı İdaresi'nin başına getirildi. Zafiriu'nun ilk emri; İzmir genelindeki her din ve ırktan insanların birbirlerine karşı saygılı olmalarıydı. Aynı zamanda Osmanlı memurlarını görevleri başına davet ediyor, tutukluların da serbest kalacağını duyuruyordu.²⁰⁵ Zafiriu, işgal günü yaşanan olaylar ile ilgili özür dilediğini halka bildirerek, yapılan katliamın Yunan askerleri tarafından değil, alt tabaka tarafından yaşatıldığını söylüyor ve bir daha tekrarlanmayacağını garanti ediyordu.²⁰⁶ Bu davetin üzerine görevi başına gelen İzmir'de görevli Gümrük Memuru Süleyman Vasfi Bey (Adıyaman), o günleri şu sözler ile anlatmaktadır²⁰⁷:

“19 Mayıs 1335 günü davet üzerine gümrük dairesine geldim. Daireye gelmeyen memurlar, işgal günü daireden kaçan memurlardandı. Gelenler işgal günü yaşanan olaylardan dolayı yaralıları. Gümrüklerde bulunan kasalar yağmalanarak paralar Yunan

²⁰¹ Hacı Hasan Paşa, İzmir'in işgal edildiği gün Belediye Binası'nda bulunan Türk bayrağını indirerek yerine Yunan bayrağı asmış, işgal süresince Yunan Kuvvetleri ile uyum içerisinde olmuştur. Türklerin, Yunanlar tarafından görevlendirilen Ali Naipzade tarafından kontrol altında tutulmasına müsaade etmiş ve desteklemiştir. İşgal Kuvvetlerine gösterdiği hoşgörü sebebi ile Yunan İşgal Yönetimi tarafından kendi maaşının beş katı maaş ödemesi almıştır. İşgal kuvvetlerine yardım ettiği için 11.08.1927 tarihinde alınan karar ile vatandaşlıktan çıkarıldı. (BCA., K.D.B., 25.46.16.; Milliyet, Sabri Yetkin, “İşgal Yıllarında İzmir Belediyesi”, 14.03.2004, <https://www.milliyet.com.tr/eg/ısgal-yıllarında-izmir-belediyesi-5111018>)

²⁰² Serap Tabak, *İzmir Şehri'nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Tuncer Baykara), İzmir, 1997, s.126-127.

²⁰³ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara, 1970, s.78.

²⁰⁴ C. Bayar, *Ben de Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş*, VI, s.60.

²⁰⁵ Ahenk, 17 Mayıs 1919, S.7079.

²⁰⁶ Ahenk, 20 Mayıs 1919, S.7079.

²⁰⁷ Süleyman Vasfi Adıyaman, *Bir Gümrükçünün İşgal Yılları Anıları*, Üç İzmir, İstanbul, 1992, s.246.

askerleri tarafından ele geçirilmişti. Bu olayların tespiti ve eksiklerin tedariki için bir heyet kuruldu. Heyet 4 kişiden oluşuyor, ikisi sivil Rum, biri Yunan zabiti diğeri de başmüdür agah beydi. Yunan İşgal Kuvvetleri Liman Reisi Argiroplos, gümrükleri kontrol altına aldı. İthalat Gümrüğü Müdür Vekili Esat Bey odasından çıkartılarak bu odaya iki Rum yerleştirildi ve odaların girişine Yunan arması asılarak Yunan gümrük kontrol memurluğu ibareli levhalar asıldı.”

İşgalin ardından, Venizelos tarafından İzmir için siyasi temsilci olarak Aristidis Stergiadis'i seçti. Stergiadis İzmir'e gelinceye kadar, İzmir'deki yönetimin ve asayişin sağlanması görevi Repulis'e verildi.²⁰⁸ Venizelos'un bizzat isteği; şehirde Osmanlı idaresinin devamıydı. Repulis'ten bu idarenin devamının sağlanmasını istedi. Vali'nin görevine geri dönmesi, dönmediği takdirde yeni bir Vali görevlendirilmesi emrini verdi.²⁰⁹ Bu emirlerin üzerine Sancak genelindeki işlerin aksamaması için her türlü mülkiye, belediye ve adliye memurlarının görevlerine dönmeleri hakkında bir uyarı yayınlandı.²¹⁰ Venizelos'un Osmanlı idaresinin devamlılığının sağlanması konusunda ısrarlı davranışları tamamen Batılı Devletlere karşı güdülen propaganda siyasetinden dolayıdır. Yunan siyasileri ve askerleri, İzmir'e geldikleri andan itibaren tek ve kalıcı idarenin kendilerine ait olmasını istediler. İşgal ile birlikte Hükümet Konağı'nı yağmalayan Yunan askerleri, Osmanlı arşiv belgelerini, evrak ve dokümanlarını yok ettiler.²¹¹ Osmanlı İdaresi'nin devamlılığını istemelerinin gösterişten ibaret olduğunun bir diğer örneği; işgal süresince İzmir'deki Türklerin, 1919 Osmanlı Mebusan Meclisi genel seçimlerine katılamamasıydı. *Ahenk* gazetesinin yazarları seçim zamanında halkı seçime davet ediyorlardı.²¹² Ancak; Yunanlar, İzmir'de seçimleri engellediler. Yalnızca Yunan işgali altında olmayan (İtalyan işgali vardı) Kuşadası'nda seçimler gerçekleşmiştir.²¹³

16-17 Mayıs 1919'da işgal sahası genişlemeye devam etti. Cumaovası, Seydiköy, Urla, Torbalı, GöreceDeveli, Bornova, Karşıyaka ve Buca işgal edildi.²¹⁴ 20 Mayıs'ta Çeşme,

²⁰⁸ Başbakan Venizelos'un yardımcısıydı. Geçici görevinin ardından Atina'ya dönerek Başbakan Yardımcılığı'na devam etti. (G. F. Abbott, **Greece And The Allies (1918-1922)**, s.221.)

²⁰⁹ S. Tabak, **İzmir Şehri'nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)**, s.121.

²¹⁰ **Ahenk**, 17 Mayıs 1919, S.7079.

²¹¹ **BOA, S.Y.S.**, 2383.1.15.

²¹² **Ahenk**, 3 Kasım 1919, S.7214.

²¹³ Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918- 8 Eylül 1922)**, Ankara, 1989, s.91.

²¹⁴ **BOA, DH. ŞFR.**, 631-43-1.

21 Mayıs'ta Menemen, 29 Mayıs'ta Tire ve Ödemiş işgal edildi.²¹⁵ 1919 Mayıs ayının sonuna kadar İzmir'in tamamı işgal edildi²¹⁶

Yunan İşgal Kuvvetleri tarafından 21 Mayıs'tan itibaren akşam 06.00'dan sabah 07.00'ye kadar sokağa çıkma yasağı ilan edildi.²¹⁷ Sokağa çıkma yasağının olduğu bu günler Ramazan ayına denk geliyordu. İşgal Kuvvetleri Siyasi Temsilciliği, Türkler için hiçbir durumun aksamayacağını ve gerekli hafifletmelerin yapılacağını açıkladı. Sokağa çıkma yasağı akşam 21.00'a alınmıştı. Ramazan dolayısıyla yatsı namazının kılınması için Müslümanların ricada bulunmasının ardından 22.00'a kadar müsaade edildi. Şehirdeki Türkler, teravih namazı için zamanın biraz daha uzatılmasını talep ettiler.²¹⁸ Ramazan boyunca sokağa çıkma yasağı saatlerine denk gelen iftar saatinde Yunan Bataryası, Müslümanlar için top atışı yaptı.²¹⁹

Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı General Konstantinos Nider²²⁰, yaptığı bir açıklama ile Türklerin, ellerinde bulundurdıkları her türlü silahın Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'na teslim edilmesini duyurdu. Evlere yapılan baskın ve aramalarda silah bulunması durumunda en az beş yıl hapis cezası verilecekti.²²¹ Bu yasaklama, İzmir'de işgallerin genişleyeceği için herhangi bir Türk direnişi ile karşılaşmamak ve güvenli bir şekilde işgalci Yunan idaresini sağlamak amacı ile yapıldı.

B- ARİSTİDİS STERGIADİS'İN SİYASİ TEMSİLCİ OLARAK GÖREVLENDİRİLMESİ

Aristidis Stergiadis, 1861 yılında Girit'in Hanya kentinde doğdu. Atina'da hukuk eğitimi gördü. 1917-1919 yılları arasında Epir Valiliği'nin yanında Elefterios Venizelos'un hükümetinde Müslüman Hukuku Uzmanı olarak danışmanlık yaptı. Stergiadis, Venizelos'un çok sevdiği ve güvendiği biriydi. Siyasi ve kişisel çıkarlarının temel hedefi olan politikalar güdecek birisi değil, dürüst bir görev insanıydı.²²² Epir Valiliği yaptıktan sonra 1919-1922 yılları arasında İzmir'de Yüksek Komiser olarak görev yaptı. Türk ve İslam hukukunda iyi

²¹⁵ Ahenk, 17 Mayıs 1919, S.7079., Ahenk, 28 Haziran 1919, S.7114.

²¹⁶ S. Tabak, *İzmir Şehri'nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)*, s.118-119.

²¹⁷ Ahenk, 21 Mayıs 1919, S.7082.

²¹⁸ Ahenk, 20 Mayıs 1919, S.7081.

²¹⁹ Ö. Coşar, *İstiklal Harbi*, 28 Mayıs 1919.

²²⁰ 2 Haziran 1919'dan, Eylül 1922 tarihine kadar Yunan I. Kolordusunun Komutanı olarak görev yapmıştır.

²²¹ Ö. Coşar, *İstiklal Harbi*, 1 Temmuz 1919.

²²² Yavuz Özmakas, *İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri*, İzmir, 2010, s.10-11.

yetişmiş biriydi.²²³ Venizelos, 1919 Şubat'ında, İzmir'e göndermek için Stergiadis'i düşünüyordu. Buna karşın Stergiadis, İzmir'e gelmek konusunda isteksizdi.²²⁴ Yunan tarihçiler, Venizelos'un en büyük hatasının İzmir Yüksek Komiseri olarak Stergiadis'i seçtiği düşünülmektedir. Stergiadis, Yunan tarihçilerinin ve dönemin görevlilerinin anlattığına göre oldukça adaletsiz ve yumuşak huylu birisiydi. Türkleri kışkırtmamak için işgal süresince yunanların sevinç gösterileri yapmasına izin vermedi. Yunanlar, "özgürlüğün" tadını onun yüzünden çıkaramadı.²²⁵ Bu ifadeler, taraflı ve Yunan İşgal Kuvvetleri'nin Türklere yönelik yaptığı katliamların yanında Stergiadis'in çete politikası gütmemesinin değerlendirilmesidir. Yunan İşgal Kuvvetleri'nin Türklere yönelik adaletli herhangi bir politikası olmamıştır.

Stergiadis, Venizelos'un Batı Anadolu üzerindeki hedeflerini hayalci buluyordu. İzmir üzerinde Yunan İdaresi'nin sağlanacağına hiçbir zaman inanmadığı için bu görevi kabul etmek istemedi.²²⁶ Venizelos'un Stergiadis'ten isteği, işgal günü yaşanan olayların tesirlerini unutturmak ve Yunan yönetimini kurarak yasa ve düzeni sağlamaktı.²²⁷

Venizelos, Stergiades'i 6 Mayıs'ta telgraf ile İşgal Bölgesi Komutanlığı'nın Siyasi Temsilciliği görevi için haberdar ederek²²⁸ Atina'ya davet etti. Yunan Hükümeti, Stergiadis'i İzmir'e "*İzmir İşgal Kuvvetleri Komutanı'nın Siyasi Temsilcisi*" olarak atadı. Bu unvanı, İzmir Valisi Ahmet İzzet Bey'in 6 Ocak 1920'de ölümünün ardından "*Yunan Fevkalade Yüksek Komiseri*"²²⁹ olarak değiştirdi.²³⁰ Yüksek Komiserliğin üç temel görevi; bölgede Yunanistan'ın tam yönetim sağlamasına kadar Osmanlı yöneticilerinin üzerinde "*ölçülü*" bir denetim sağlamak, Yunan çıkarlarını savunmak ve Yunanistan'ın bölgede kalıcı olması için hazırlık yapmaktı.²³¹

²²³ Engin Berber, "*Kurtuluş'tan Sonra İzmir'de Yunan İşgal Dönemine tepkiler*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, III/8, Ankara, 1987, s.446.

²²⁴ Y. Özmakas, **İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri**, s.13.

²²⁵ N. Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, s.190.

²²⁶ 1930 Yılında *Patris* gazetesine verdiği bir röportajda Batı Anadolu Hareketini "Büyük bir coğrafi ve siyasi hata" olarak değerlendirmiştir. (A. Pallis, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, s.23.)

²²⁷ Selçuk Ural, "*Millî Mücadele'de Yunanlaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği*", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 18, Erzurum, 2001, s.310-311.

²²⁸ Yunanca telgraf metni. <http://www.venizelosarchives.gr/en/rec.asp?id=3864> Erişim Tarihi: 06.03.2022.

²²⁹ Komiser sözcüğü Fransızca kökenli olup "Commissaire" kelimesinden gelmektedir. Anlamı; "özel ve geçici işler" demektir. (Tahsin Saraç, **Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük**, I, Ankara, 1976, s.252.)

²³⁰ S. Ural, "*Millî Mücadele'de Yunanlaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği*", s.311.

²³¹ N. Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, s.184-185.

16 Mayıs 1919²³² günü Stergiadis, Atina'ya varmak üzere yola çıktı.²³³ Stergiadis 21 Mayıs gecesinde İzmir'e ulaştı. Gelirken, kendi oluşturacağı kadrosunu da yanında getirdi. Bunlar; Genel Sekreter Petros Gunarakis, Preveze Mutasarrıfı Krionas, Milli Ekonomi Bakanlığında Yorgos Ksinopulos, Avengelos Kufidis ve Drama Mutasarrıfı Naibzade Ali Bey'di.²³⁴ Stergiadis, Yunan I. Tümeni'nin Siyasi Temsilcisidir. Temsilcilik için Yunan Konsolosluk binasını seçti.²³⁵ Kordon'daki Eski Avcılar Kulübü'nü orduvine çevirip karargahını da oraya kurdu. Vali İzzet Bey'in ölümünün ardından yeni Vali Yunanlar tarafından kabul edilmeyince, Vilayet Konağı'ndaki Valinin odasına yerleşti.²³⁶

Stergiadis, kişilik olarak oldukça gergin ve öfkeliydi. Onun yönetim metodu genellikle sakin ve durağandı. Ancak hiç beklenmedik anlarda beklenmedik sert tepkiler verirdi. Rumlar tarafından çok sevilmezdi. Türkler ise genellikle “*tarafsız*” tutum sergilediğinden daha çok benimsemişlerdi.²³⁷ İzmir'in idaresi için Stergiadis'e Yunan Hükümeti tarafından ayrılmış bir bütçe yoktu. İdarenin ekonomik desteği; yerel yönetimin gelirleri ile sağlanmaktaydı. 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması'nın imzalanmasına kadar Yunan Yönetimi açısından siyasi yetkinliği tek başına elinde tutan Stergiadis, her türlü sorumluluğu, mahkemelerin ve askerlerin idaresini de elinde bulundurmak zorundaydı.²³⁸

Stergiadis, 22 Mayıs 1919 Perşembe günü görevine başladı. Her kolu kendisine bağlı bir yönetim oluşturdu. Petros Gunarakis, Genel Sekreterliğe getirildi. İçişlerinden sorumlu Petros Evripeos, Dışişlerinden Spiros Vasilas, göçmenlerden Evangelos Nosrakis, hapisanelerden Stilyanos Glikofridis, Bayındırlık işlerinden Maçız ve Ortencatos, Polislerden ise Nikiforos Nikiforakis sorumlu memur olarak atandı. İslam İşleri Şubesi'nin

²³² Stergiadis'e çekilen telgrafın tarihi muhtemelen 23 Nisan, Yunanca belgede 16 Mayıs olarak verilen tarih ise muhtemelen 3 Mayıs'tır. Yunanistan o dönem Jülyen Takvimi kullanıyordu. Bu takvim, Miladi takvimden 13 gün geridedir.

²³³ Yunanca telgraf metni. <http://www.venizelosarchives.gr/en/rec.asp?id=3824> Erişim Tarihi: 06.03.2022.

²³⁴ Y. Özmakas, **İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri**, s.12.

²³⁵ **İkdam**, 22 Mayıs 1919.

²³⁶ Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.209.

²³⁷ Michael Llewellyn Smith, **Yunan Düşü**, Ankara, 2002, s.140.

²³⁸ M. Smith, **Yunan Düşü**, s.141.

başına ise vatansever olarak gördüğü, kendisinin iyi tanıdığı Giritli bir Müslüman olan eski Drama Valisi Ali Naipzade²³⁹ atandı.²⁴⁰

Stergiadis görevine başladığında, 25 Mayıs günü Vali İzzet Bey'i ziyaret etti. Bu ziyaretinde yaşanan olaylardan dolayı üzgün olduğunu belirterek İzzet Bey'e şehirdeki Türklere çeşitli yardımların yapılacağı taahhüdünü verdi. Sancak'ta zarar gören Türklerin, zararlarının karşılanacağını ifade etti.²⁴¹ Görüşmenin ardından Vali İzzet Bey, bir beyanname yayınlarak Türk idaresinin devam ettiğini söyledi.²⁴² Görüşmeden memnun olan Vali, Stergiadis'e övgülerde bulunduğu bir röportaj verdi. Ilımlı ve iyi bir yönetimin sağlanacağını belirten Vali, oldukça mutluydu.²⁴³

Stergiadis, 26 Mayıs günü de Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa²⁴⁴'yı ziyaret etti.²⁴⁵ Bu görüşmede Stergiadis, şehrin uygun görüldüğü bir yerine büyük ve hijyen kurallarının sağlandığı bir mezbaha kurulmasının gerekli olduğunu, karaborsacılık ile ilgili önlemler alınması gerektiğini ve şehrin aydınlatılması ile ilgili çalışmalar yapılması gerektiği hakkında konuştu.²⁴⁶

Kendisine göre bir yönetim belirleyen Stergiadis, yönetimi süresince kural tanımaz tavırlar sergiledi. Stergiadis, İzmir'de göreve başlamasının hemen ardından sert önlemler alması ve tarafsız politikaları sebebiyle Rumların tepkisini aldı. Yunanlara göre Stergiadis'in amacı; *"Smyrna ve Anadolu'daki Yunanlıları korkutmak, çile çekertmek, kurban etmek, zarar vermek ve gücünü her fırsatta Türklerin, Levantenlerin, yabancıların ve Yahudilerin çıkarına kullanmak"* olarak değerlendirilmekteydi.²⁴⁷ Stergiadis, yanında bir sopa taşıyordu. Bu sopayı, hatalarında ısrar eden ve sözden anlamayan kişileri dövmek için kullanırdı.²⁴⁸ Stergiadis, Türk Jandarma ve Polis Teşkilatı'nı saf dışı bırakarak, İzmir genelindeki tayin ve

²³⁹ Giritli politikacıdır. 1913 yılında Drama ve Kavala Valiliği yapmıştır. Yunan Başbakan'ı Venizelos'un yakın arkadaşıdır. İşgal yıllarında İzmir'de bulunmuş, yüksek görevler almış ve İşgal Kuvvetleri Komutanı Aristidis Stergiadis'in yardımcısı olmuştur. (Konstantinos Tsitselikis, **Old and New Islam Greece From Historical Minorities To Immigrant Newcomers**, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2012, s.59.) İşgalci Yunan yönetimi ile iş birliği içerisinde olmuştur.

²⁴⁰ Y. Özmakas, **İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri**, s.25.

²⁴¹ N. Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, s.185.

²⁴² Bayar, **Ben de Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş**, VI, s.181.

²⁴³ **Ahenk**, 26 Mayıs 1919, S.7086.

²⁴⁴ Bknz. s.46.

²⁴⁵ **Ahenk**, 27 Mayıs 1919, S.7087.

²⁴⁶ **Ahenk**, 27 Mayıs 1919, S.7087.

²⁴⁷ Giles Milton, **Kayıp Cennet**, İstanbul, 2009, s.115.

²⁴⁸ M. Smith, **Yunan Düşü**, s.142.

azil işlerine de doğrudan müdahalelerde bulundu.²⁴⁹ İzmir’de Türk Kuvvetlerinden askeri bir güç kalmadı, güvenlik Yunan Jandarması ile sağlanmaktaydı. Müslüman işlerine dahi kendi politikalarının destekçisi olacak Ali Naipzade’yi atadı. İzmir’in mülki idaresini tamamen kendisine bağladı.

C- İZMİR’DE YUNAN YÖNETİMİNİN KURULMASI

İşgal Kuvvetleri Komutanı’nın 25 Mayıs 1919 günü yayınlanan emri ile işgal bölgelerinde açık veya kapalı yerlerde toplanmak ve konferanslar vermek yasaklandı. Kazalara ulaşım için ise Mevki Komutanlığı’ndan seyahat izni alınması gerektiği bildirildi. İzin belgeleri Çalgıcıbaşı’ndaki Haralambo Sokağı’ndaki bulunan Rumlara ait Büyük Kız Okulu’na yerleşmiş olan Jandarma Komutanlığı tarafından verilecekti.²⁵⁰ Sıkıyönetimin üzerinden iki ay geçtikten sonra yasaklar biraz daha hafifletildi. İzmir’de azınlıkların ve Levantenlerin yaşadığı, Hükümet Konağı’ndan Lunapark’a kadar (Basmene) Kordon’da bulunan tüm mahalleler, kahvehaneler, birahaneler, lokantalar, sinemalar, tiyatrolar gece yarısından 01.00’e kadar açık kalabilecekken; diğer mahallelerde -yani Türk mahalleleri- 23.00’da kapatılacaktı.²⁵¹ Türklerin evlerine geceleri gaz lambası veya mum yakmaları zorunluluğu getirildi.²⁵² Türklere yönelik yasaklar, zorunluluklar ve kısıtlamaların sebebi; İzmir Türklerinin herhangi bir örgütlenme hareketinde bulunmalarını engellemek ve daima kontrol altında tutabilmektir.

Sıkıyönetimin yayınladığı 25 Mayıs 1919 tarihli beyanname ile Türk subaylarının işgal kuvvetlerine varlıklarını bildirmeleri şartı ile görevlerinin başına dönmeleri duyurusu yapıldı. Aynı gün, Vali İzzet Bey de İzmir’de Osmanlı yönetiminin devam ettiğini ve memurların görevleri başına dönmelerini emrettiyse de geri dönüş oldukça az oldu.²⁵³ Stergiadis, işgal sırasında zarar görenler için “*Karma Hasar Komisyonu*” oluşturdu. Bu komisyonun görevi zararların ve kayıpların tespit edilip gerektiği şekilde tekrar temin edilmesiydi.²⁵⁴ Stergiadis, memur maaşlarının Osmanlı Hükümeti tarafından karşılanmasını

²⁴⁹ S. Ural, “*Millî Mücadele’de Yunanlılaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği*”, s.312.

²⁵⁰ **Ahenk**, 25 Mayıs 1919, S.7085.

²⁵¹ **Ahenk**, 24 Temmuz 1919, S.7134., **Ahenk**, 26 Temmuz 1919, S.7136.

²⁵² Pelin Böke, **İzmir 1919-1922 Tanıklıklar**, İstanbul 2006, s.40-41.

²⁵³ **Ahenk**, 25 Mayıs 1919.

²⁵⁴ S. Ural, “*Millî Mücadele’de Yunanlılaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği*”, s.312.

ve sancak ve kazalardaki gelirlerin ise İzmir merkezine, kendi bünyelerine gönderilmesini istedi.²⁵⁵ Stergiadis'in yönetiminde, yüksek rütbeli görevliler için Atina'dan gelen Yunanlar veya yerli Rumlar atanırken; alt statüdeki memurluklarda Türkler çalışmaya devam etmişlerdir. Stergiadis, 1920 yılından itibaren bu memurları göstererek İzmir'in kaza ve sancaklarının gelirlerini kendi bünyesi için istemiş ve maaşların Yunan Yüksek Komiserliği tarafından ödeneceğini söylemişti.²⁵⁶ İzmir'in gelirlerini kendi bünyesine almak, Sancak gelirlerinin de işgal edilmesi demektir. Memur maaşlarının İşgal Kuvvetleri tarafından ödenmesinin amacı; görevlilerin gelir kapısı olarak İşgal Kuvvetlerini görmesini ve işgalcileri tanımalarını, benimsemelerini sağlamaktır. Yunanlar, işgalin ardından İzmir genelindeki görevli memurların maaş ödemelerini iki defaya mahsus olmak üzere Yüksek Komiserlik bütçesinden Drahmi ile ödemişlerdi.²⁵⁷ Türk memurlar, işgal dönemi boyunca parasızlık sıkıntısı çekti.

Yunan kuvvetleri, İzmir'in ardından hızlı bir şekilde işgal sahalarını genişlettiler. 25 Mayıs 1919'da Manisa, 5 Haziran 1919'da Akhisar işgal edildi.²⁵⁸ Ancak, İngilizler bu işgali onaylamadıkları için 10 Haziran'da Akhisar tahliye edildi.²⁵⁹ Stergiadis, Başbakan Venizelos'a, Akhisar'ın tahliyesi için "*Ne bir öldürme ne de hırsızlık söz konusudur. Yönetim iyi işlemektedir.*" demiştir.²⁶⁰ Ancak bu sözlerin aksine, gittikçe genişleyen Yunan işgal sahasında; Midilli, Bornova, Torbalı, Bayındır, Manisa, Salihli, Bergama'da işgalin ardından Türklere yönelik mezalim devam etmiştir.²⁶¹ Ödemiş'te köy ve kazaları yakıp yıkan Yunan askerleri, Müslümanları katletmişlerdir.²⁶² Bergama'ya giren Yunan askerleri, Müslümanlara yönelik katliam, gasp ve tecavüzde bulunmuşlardır. Canlarını kurtarabilenler ise Bergama'yı terk edip göç etmişlerdir.²⁶³ Menemen'de de Müslüman halka ve Hükümet memurlarına yönelik darp ve katliam hareketlerine girişmişler ve halkın mallarına gasp ve tecavüzde bulunmuşlardır.²⁶⁴ Rum evleri, Yunan iş birliği içerisinde silah deposu haline getirilmiş ve

²⁵⁵ BOA, DH.İ.UM, 20.24.14.13

²⁵⁶ BOA, DH.İ.UM., 20.24.14.

²⁵⁷ E. Berber, "*Kurtuluş'tan Sonra İzmir'de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler*", s.447.

²⁵⁸ BOA, DH. KMS. 52-20-1

²⁵⁹ BOA, DH. KMS. 52.30.2.

²⁶⁰ Ahmet Özgiray, "*P. Hadkinson'un Yunan İşgali Altında Bulunan Yerler Hakkındaki Gözlemleri*", ÇTTAD, I/3 İzmir, 1993, s.152.

²⁶¹ BOA, HR.SYS., 2712-1-1.

²⁶² BOA, HR.SYS. 2602.50.1., BOA, DH. KMS. 52.2.21

²⁶³ BOA, DH. KMS. 52.2.21.

²⁶⁴ BOA, DH. KMS. 52.2.52.

Rumlar, Türk köylerine baskınlar yaparak mezalim yapmışlardır. Büyük Menderes Nehri, Türk köylülerin cesetleri ile dolmuştur.²⁶⁵ Ödemiş'te Yunan askerleri, Türklerin tarlalarına gitmelerine izin vermayerek tarım ve ticareti engellemişler ve Türkleri açlığa mahkûm etmişlerdir.²⁶⁶ Bu katliamlar, Yunanların yaptıkları mezalime yalnızca örnek olması açısından verilmiştir. Arşiv kayıtları, Batı Anadolu'da Türklere karşı yapılan Yunan mezaliminin belgeleri ile doludur. Herhangi bir cinayetin olmadığını iddia eden Yunanistan'ın, Batılı Devletlere karşı işgal bölgelerinde iyi bir yönetimin sağlandığını kanıtlamak ve bu doğrultuda İzmir'de kalıcı olmak ana hedefiydi.

Yunan yönetimi bir yandan şehirde Türklerin kendilerinden memnun olmaları için çeşitli propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur. Stergiadis, yönetimi boyunca Türklere ılımlı yaklaşmaya ve Türklere yönelik suç işleyen Rumlara ağır cezalar vermeye özen göstermiştir. Venizelos, İzmir'de Yunan yönetimi tarafından Türklere para dağıtılmasını emretmiştir.²⁶⁷ Bu tamamen bir propaganda hareketidir. Para dağıtarak İzmir Türklerinin Yunan yönetimini tercih etmelerini sağlamaya çalışmışlardır. İzmir'deki Türk idaresi bu durumu tehlikeli gördüğü için İstanbul Hükümeti'ne durumu bildirmiş, Hükümet, Türk idaresinin para dağıtmasına gerek olmadığını belirtmiştir.²⁶⁸ Yunanistan'ın İzmir'de halka para dağıtarak kendi taraflarına çekme politikası oldukça yaygındır. Halka, kendilerini sevdirmek amacı ile para dağıtmışlardır. İşgal günü yaşanan katliam olaylarını yerinde araştırmak için İtilaf Devletleri tarafından bir “*Tahkik Heyeti*” kurulmasının ardından, heyet İzmir'e gelmeden önce de yine para dağıtarak gerçeklerin söylenmesini engellemeyi planlamışlardır.²⁶⁹

Yunan Siyasi Temsilciliği'nin geçici idaresinin kurulması, işgalin kalıcı olma amacının göstergesidir. İzmir'de Yunan kontrolü kurmak ve Türk idaresine son vermek amacı vardı. Siyasi Temsilciliğin idari kontrolü ele aldıktan sonra Türk idarecileri de göreve çağırılmış olması tamamen Batılı Devletlere yönelik siyasi bir hareketti. Her ne kadar var olan bir Türk idaresi olsa da bu hakimiyet ve hükümet ismen var olup²⁷⁰, fiilen yoktu. Bu durumu

²⁶⁵ BOA.DH.KMS.53.4.36., BOA.DH.KMS.54.3.19.

²⁶⁶ BOA.DH.KMS.52.5.9.

²⁶⁷ BOA, DH.KMS. 35.1.1.

²⁶⁸ BOA, DH.KMS. 54.43.2.

²⁶⁹ BOA, DH. ŞFR. 640.120.1.

²⁷⁰ BOA, HR.SYS., 2383.1.15

İzmir Jandarma Kumandanı Miralay Kemal Sırrı Bey'in Hükümet'e sunduğu raporda İzmir'in idari ve sosyal durumu gözler önüne serilmektedir:

“Hâkimiyet, hükûmet ismen mevcut, fi‘len ma‘dûmdur. Valinin, polis müdürünün, jandarma kumandanının haddi ve salâhiyeti, muntaka-i icraâtı ancak masaları başına inhisâr etmektedir. Memleketin kuvve-i icraiyesini teşkil eden polis ve jandarma inhilâl etmiştir. Şehir dahi dahil olmak üzere bütün karakollar bilfi‘l taht-ı idarelerindedir. Hükûmet Konağı'nda alt kat salonunda bile bir müfreze-i askeriye yatıp kalmaktadır. Kendi polis müdürleri ve jandarma kumandanları mevcut ve ifa-yı vazife etmektedirler. Gerek polisin gerek jandarmanın esliha ve cephanesi ve bütün techizâtı kâmilten alınmıştır ve doğrudan doğruya vazife görebilmeden sarf-ı nazar iştirâk bile etdirilmemektedir. Toplanabilen ve toplu bulundurulmuş yirmi-otuz kadar jandarma neferlerini istedikleri zaman bir bahane veya vesile ile tevkif ve istedikleri zaman serbest bırakıyorlar. Jandarma zâbitânı birçok vekâyî ile hasbe'l-vazife alâkadâr bulunduklarından birçok kindar yerli Rumların eser-i teşviki neticesinde bu zâbitândan bazıları takib ve taharrî edilmektedir. İşgal günü dört yerinden yaralanıp ağır ve ümitsiz bir hâlde Rum Hastahânesi'nde yatmakta bulunan ve Adana Alayı'ndan me‘zûnen gelerek alayımıza nakletmiş olan ve kat‘iyyen masum bulunan İhtiyat Mülâzım-ı Evveli Âsaf Osman Efendi'nin Amerika Hastahânesi'ne naklettilmek teşebbüsünde bulunulduğu hâlde "komitecidir" diye hâlet-i nez‘de bulunan zavallı genci bile bırakmamaktadırlar. Bundan başka henüz yeni gelip Aydın Taburu'na verilen ve Balatlık civarında umûr-ı takibiyede istihdam edilen Mülâzım Hikmet Efendi'yi de "propagandacıdır" bahanesiyle derdest ederek İzmir Hapishane-i Umumîsi'nde canilerle beraber aynı koğuştaki taht-ı tevkife almışlardır. Velhasıl küçük bir sebeble ele geçirdiklerini habsetmekden, işkence eylemekden geri kalmıyorlar. Hükûmetin kapısına çıkarılan nöbetçinin elinden silâhını alıyorlar.” ²⁷¹

İzmir'de Yunan idaresi sağlanmış olsa da Yunan idarecileri de İzmir'de kalıcı olamayacaklarını biliyorlardı. Stergiadis, daha göreve başlamadan önce Küçük Asya Seferi'nin hezimetle sonuçlanacağını tahmin ediyordu.²⁷² İşgal sırasında Alaşehir Kaymakamı olan İzmirli Bezmi Nusret Kaygusuz, anılarında, işgalin ardından İzmir'e gittiğinde kendisini karşılayan Yunan Kumandanın; *“İzmir sizin memleketiniz. Gelirsiniz,*

²⁷¹ BOA, HR.SYS., 2383.1.15

²⁷² Y. Özmağas, *İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri*, s.13.

*gidersiniz. Biz buna karışamayız” dediğini aktarır. Bezmi Nusret Kaygusuz, zeki olan her Yunan memurunun İzmir’e ve Batı Anadolu’ya hâkim olamayacaklarını bildiklerini, tüm bu “maceraların” Venizelos’un suçu olduğunu söylediklerini belirtmektedir.*²⁷³

Yunan yönetiminin kurulmasının ardından; İzmir’deki Türk görevliler, Belediye Başkanı, Sekreter ve Görevli Baş Memur, Muhasebeci ve Muhasebe ile ilgilenen çalışanlar, baş müfettiş ve her birinin 45 yardımcısı bulunan 7 adet müfettiş²⁷⁴ vardı. Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa’nın yanına da Yunan askerleri yerleştirilerek belediye yönetimi de gözetimde tutuldu.²⁷⁵ İzmir’deki Yunan idaresini Amerikan Heyeti, raporlarında oldukça eleştirmektedir. Sancak genelinde idareye dair bilgi sahibi olan hiç kimsenin bulunmadığı, özellikle mahalle seçimlerinin oldukça geri bir biçimde gerçekleştiği, Osmanlı tebaasının yurttaşlık bilgisinden mahrum olduğu eleştirilmektedir. Bunların sebebini ise her ne kadar seçimler yapılsa da Osmanlı İmparatorluğu’nun merkezîyetçi yönetim anlayışından dolayı gücü elinde tuttuğunu ve bu seçimlere önem verilmediğini ve memurların işlerine önem vermeyecek kadar az maaş aldıklarına bağlamaktadır.

Stergiadis, yönetimin sağlıklı işlemesi için 1919 yazından itibaren işgal yönetimine bağlı taşra yönetimi kurma çalışmalarını başlattı. Bu doğrultuda kurulan “*Siyasi Temsilcilikler*” kazalarda göreve başladı. Anadolu’daki ilk Yunan Siyasi Temsilciliği 1919 Temmuz’unda Ayvalık’ta kuruldu. Onu takiben bir diğer temsilcilik Turgutlu’da açıldı.²⁷⁶ Yüksek Komiserliğe bağlı olarak vilayet merkezi olan İzmir’e uzak ve İzmir dışındaki sancak ve kazalarda da Siyasi Temsilcilikler kuruldu.²⁷⁷ Bu temsilciliklerin görevleri, yerel yönetimin idaresini sağlamaktı. Ödemiş, Bergama, Menemen, Tire, Çeşme, Eski Foça, Urla, Bayındır, Karaburun, Nif, Seferihisar, Kuşadası’nda Yunan Siyasi Temsilcilikleri kuruldu. Sancak ve kazalardaki temsilciler:

Ödemiş	Hristoforos Dardanis, Yiannis Argiropulos
Bergama	Yoannidis Aleksakis

²⁷³ Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, İzmir, 1955, s.217-219.

²⁷⁴ **A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921**, Haz.: Rıfat N. Bali, İstanbul 2009, s.33-34.

²⁷⁵ M. Kâmil Dursun, **İzmir Hatıraları**, İzmir, 1994, s.104.

²⁷⁶ Engin Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, Ankara, 1997, s.282.

²⁷⁷ S. Tabak, **İzmir Şehri’nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)**, s.124.

Menemen	Yoannis Argiropulos
Tire	Mihail Apostolidis Yoannis Spatharis
Çeşme	Nikolaos Rapesis,
Eski Foça	Nikolaos Valasopulos
Urla	Yorgos Theodorakis Mihail Apostolidis
Bayındır	Yorgor Psarelis
Karaburun	Nikolaos Sofokles
Nif	Yorgos Bellos, Mihail Apostolidis
Seferihisar	Emmanuel Anagnostopulos
Kuşadası	(Kaymakam) Athanasopulos

Manisa, Aydın, Ödemiş, Menemen, Bergama ve Turgutlu'ya da siyasi temsilcilikler kuruldu. Çeşme, Karaburun, Foça ilçelerine iskân ve göçmen memurları atanarak bu işlerle ilgilenilmesi istendi. Bu memurların kuracakları resmi daire için Rumların binalarının kullanılması, Türklerin evlerine dokunulmaması gerektiği durumda ise istenilen para karşılığında kiralanması tembihlenmişti.²⁷⁸

Vali İzzet Beyin'in 5 Ocak 1920'de ölümünün ardından yeni bir Vali gelinceye kadar Sancak Mektupçusu²⁷⁹ olan Vali Vekili olarak Ali Saib Bey, 10 Ocak 1920'de ise Vali olarak

²⁷⁸ Y. Özmakas, **İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri**, s.25.

²⁷⁹ Sancak Mektupçuluğu tayini BOA. İ. DUİT.43.129.1.

ise Emin Bey atandı.²⁸⁰ Ancak; Stergiadis, 20 Mart 1920’de Osmanlı Hükümetine Emin Bey’i Vali olarak kabul edemeyeceklerini Ali Saib Bey aracılığı ile bildirdi.²⁸¹ Osmanlı Hükümeti, Yunan istek ve taleplerine göre hareket ediyor, Stergiadis’in, Osmanlı idarecilerine olan müdahalesine tepki göstermeden dediklerini yapıyorlardı. Stergiadis’in, Hükümet’e Emin Bey’i Vali olarak kabul etmeyeceğini bildirmesinin ardından Emin Bey de çok kısa sürede istifa etti. Daha sonra İçişleri Bakanı olan Reşit Bey İzmir Valiliği’ne atandı. Reşit Bey de istifa etti. Ağustos 1920’de Sancak Defterdarı olan Ahmet Besim Bey, Vali Vekili olarak görev yapmaktaydı. Yunan yönetimi, vekillik ile durumu idare etmek istiyorlar; yeni Vali’nin atanmasını istemiyorlardı.²⁸²

D- SEVR ANTLAŞMASI’NIN ARDINDAN İZMİR’DE İDARE

Sevr Antlaşması’nın ardından resmi olarak yönetim tek yönlü Yunan idaresi’ne bırakıldı.²⁸³ Bu durum resmiyette 1920 yılında gerçekleşmiş olsa da İzmir’in işgalinin ardından Yunan idaresi sağlanmış ve Türk idaresi yalnızca ismen varlığını göstermekteydi. Bu durumu açıkça göz önüne seren Genel Jandarma Komutanı Miralay Ali Kemal Bey’in 4 Haziran 1919 tarihinde hazırlamış olduğu rapordur. Bu rapora göre; *“Mülki idare ancak hayalen kurulmuştur. Gerçekte Vilayet merkezi Aya Fotini Kilisesi, Avcılar Kulübü ve Yunan Konsoloshanesidir. Valileriyle, Jandarma Komutanı ve Polis Müdürüyle, izcileriyle, velhasıl tüm memurlarıyla İzmir’e Yunan yasaları egemen bulunmakta ve İzmir bu biçimde yönetilmektedir. Bunun dışındaki haber ve bilgiler gerçek dışı ve Osmanlı egemenliğinin varlığı kanaatini göstermek dahi vatan ve millet için büyük bir hıyanetti”*²⁸⁴

Miralay Ali Kemal Bey’in 1919 tarihinde Hükümet’e verdiği bu bilgiler, Yunan siyasetinin mahiyeti açısından oldukça önemlidir. İzmir’in işgalinde Osmanlı Hükümeti ile ikili idare kurulduğu, Osmanlı memur ve yöneticilerine karşı herhangi bir müdahale olmayacağı söylenmişti. Venizelos, sözde işgal bölgelerinde Osmanlı idaresinin devamını istemekteydi. Vali’nin görevine dönmesini talep etmişti.²⁸⁵ Osmanlı idarecileri ve

²⁸⁰ BOA. BEO. 4610.345684.1.

²⁸¹ BOA, DH. ŞFR., 657.35.1

²⁸² BOA. DH. İ .UM.20.14.1-4., Y. Özmakas, *İyonya’da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis’in İzmir Günleri*, s.68.

²⁸³ Açıksoz, 19 Ağustos 1920, S.7155.

²⁸⁴ BOA, HR. S.Y.S., 2383.1.15.

²⁸⁵ S. Tabak, *İzmir Şehri’nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)*, s.121.

memurlarının görevlerine dönmeleri hakkında bir uyarı yayınladı.²⁸⁶ Ancak, bu faaliyetler yalnızca Batılı Devletlere yönelik çıkar politikası uğruna yapılmıştır. Venizelos'un samimi olmadığı, Osmanlı idarecilerinin atamalarına yapılan müdahalelerde, idari görevlilerin yönetimde saf dışı bırakılmasında görülmektedir. Yunan siyaseti ve askerleri, İzmir'e gelme amaçları, tek ve kalıcı idarenin kendilerine ait olmasıdır.

Sevr Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Yunan Siyasi Temsilcilik Sekreteri Gunarakis, 11 Ağustos 1920'de Komiserlik İslam İşleri Şubesi Başkanı Naipzade Ali Efendi ile beraber²⁸⁷ Hükümet Konağı'na geldiler. Vali Vekili Defterdar Ahmet Besim Bey'den İzmir'in yönetimini Yunanistan adına devraldıklarını söylediler. Sevr'e bağlı yeni yönetim kurallarını bildirdiler. Bu yeni bildiri Vali Vekili Ahmet Besim Bey tarafından imzalandı.²⁸⁸ Bu bildiriye göre; Türk memurların görevlerini Yunan memurlarına bırakması ve bu görevlerin işgal yönetiminin gözetimi altında yapılması bildirildi. 11 Ağustos günü verilen bu bildiride devir teslim işlemleri 12 Ağustos günü gerçekleşti. 12 Ağustos 1920'de Hükümet Konağı, Yunan Jandarma Kuvveti tarafından "*korumaya alma*" gerekçesi ile işgal edildi. Hükümet Konağı'na Yunan bayrağı asıldı.²⁸⁹ Hükümet Konağı'ndaki Osmanlı Hükümeti'nin mührüne ve resmî belgelerine el konuldu.²⁹⁰ İzmir'in ilçelerinde bulunan Hükümet binalarındaki Osmanlı armaları söküldü.²⁹¹ Böylece, fiili Yunan işgali resmi işgal halini aldı.²⁹²

12 Ağustos'ta resmi işgalin başlaması ile göstermelik Türk-Yunan idaresi sona erdi. Resmi olarak Yunan idaresi dönemi başladı. Bu dönemden itibaren Siyasi Temsilcilikler de kapatıldı. 12 Ağustos günü Hükümet Konağı'nın büyük salonunda işgalci Yunan Kuvvetleri bir toplantı gerçekleştirdiler. Toplantıda Vali Vekili Ahmet Besim Bey de bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın ardından imzalanan protokol ile fiili Yunan işgali resmîyet kazandı. İzmir genelinde huzurun sağlanacağı temin edildi. 14 Temmuz günü Yüksek Komiserlik, bir yazı göndererek Türk memurların, istedikleri takdirde görevlerine devam edebileceklerini duyurdu. Ancak, devir teslimin ardından Yunan memurları, dairelerin kapılarını kilitleyerek

²⁸⁶ Ahenk, 17 Mayıs 1919.

²⁸⁷ Y. Özmakas, *İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri*, s.77.

²⁸⁸ Engin Berber, *Bir İzmir Kâbusu: Mütareke ve İşgal Dönemi Yazıları*, İzmir, 2002, s.83.

²⁸⁹ E. Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, s. 303-305.

²⁹⁰ BOA, DH. SN. THR., 87.61.2-3.

²⁹¹ BOA, DH. İ.U.M., 20.14.2.

²⁹² E. Berber, *Bir İzmir Kâbusu: Mütareke ve İşgal Dönemi Yazıları*, s.84.

Türk memurların bürolara girmelerine izin vermediler.²⁹³ Daha sonra göreve başlayan Türk memurlara 1920 yılının Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında maaşlar ödendi. Devam eden süreçte maaşlar ödenmeyerek, bu ödemelerin ikramiye olduğu söylendi. Yunan işgali süresince Türk memurlar hep yokluk yaşadılar.²⁹⁴ Yunan memurları Türkçe bilmediklerinden tercüme gereksinimi dolayısıyla işlerde aksama yaşanıyordu. Bu sebeple, Hükümet Konağı'nın içerisine bir dersane yapılarak, Türkçe bilen Rumlar ve Yunan askerleri, Türkçe bilmeyen Yunan asker ve memurların Türkçe öğrenmeleri sağlandı.²⁹⁵

Sevr Antlaşması ile aşamalı olarak Yunanistan'a bırakılan İzmir'de idare sistemi de değişecekti. İzmir, Manisa, Turgutlu ve Ayvalık bölgesi vilayet olarak isimlendirilecekti. Her vilayetin başına Hristiyan bir vali atanacak ve idareden sorumlu olacaktı. Yunan Garnizonu İzmir merkezde kalmaya devam edecek; vilayetin gelirleri Yunan yönetimine ait olacak ve bu gelirlerden her yıl İstanbul Hükümeti'ne vergi ödenecekti.²⁹⁶ Temsilciklerde görevli olan memurlar, kaymakamlığa yerleştirildi. Siyasi Temsilci ise "*Kaymakam*" görevine atandı.²⁹⁷ 23 Eylül 1920'de "*İzmir Yunan Yüksek Komiserliği*" tasfiye edilerek yerine "*İzmir Yunan İdaresi*" kuruldu.²⁹⁸

Stergiadis, yönetimin Yunan idaresine geçmesi ile birlikte Türk polis kuvvetlerini saf dışı bırakarak güvenliği tamamen Yunan jandarma kuvvetine verdi. İzmir merkezinde ve kazalarda çok sayıda memur işsiz kaldı. Aynı zamanda vilayet genelinde dullar, yetimler ve emekliler de aylıklarını alamaz oldular.²⁹⁹ Genel Sekreterlik, ekonomi, eğitim, toplum sağlığı ve yardım, Müslüman hizmetleri, Küçük Asya hapishaneleri ve içişleri daireleri Hükümet Konağı'na taşındı.³⁰⁰

İdarenin tamamen Yunanlara geçmesinin ardından İzmir Yunan idaresi görevlileri şu şekilde örgütlendi: Genel Sekreterlik (Basın, Politik İşler, Dışişleri, Tahsisat ve Evrak Kalemi ve Mülkiye Müfettişliği) Petros Gunarakis ve Ali Naibzade, Adliye Müdürlüğü Gulielmos Tomas, İçişleri Müdürlüğü ve Müfettişlik Petros Evripeos, Dışişleri Müdürlüğü

²⁹³ E. Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, s.297.

²⁹⁴ BOA.DH.EUM.MEM.2.53.1., BOA.HR.HMŞ. İŞO.136.10.1.

²⁹⁵ E. Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, s. 300.

²⁹⁶ N. Bilal Şimşir, *İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e*, İstanbul, 1989, s. 12-14.

²⁹⁷ E. Berber, *Bir İzmir Kâbusu: Mütareke ve İşgal Dönemi Yazıları*, s.84.

²⁹⁸ E. Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, s.301.

²⁹⁹ Z. Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918- 8 Eylül 1922)*, s.106.

³⁰⁰ *Ahenk*, 12 Ağustos 1920, S.7149., *Ahenk*, 13 Ağustos 1920, S.7150.

Spiros Skarpetis Emniyet Müdürlüğü Kapetanikis, Maliye Müdürlüğü Konstantinos Samarakis, Milli Ekonomi, Tarım, Ticaret ve Sanayi Müdürlüğü Konstantinos Samarakis ve Yohannis Karamanos, Kamu İşleri Müdürlüğü Aleks Ortencatos, Posta Telgraf ve Telefon Müdürlüğü Fotios Kiriakis/Çirimonakis, Toplum Sağlığı ve Yardımlar Müdürlüğü Yorgos Ksinopulos/Evangelos Papandonios, Göçmen Birimi Haralambos Ve Hrisanthos Nostrakis, Çeviri Andreas Psaras, Müslüman Hizmetleri Müdürlüğü Dimitrios Vuduris³⁰¹

Yunan İdaresi *Times* gazetesine göre; oldukça kötüydü. Yunanlar şehri idare edemiyorlardı. Yunanlara göre, Türkler bu konuda daha iyiydiler. İzmir çok kötü bir durumdaydı. Asayiş tamamen bozulmuş ve belediye işleri de tamamen durma noktasına gelmişti.³⁰² Paris Barış Konferansı'nda 2 Mayıs 1919'da yapılan toplantıda İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Yunanların beş mil ötesinde dahi idare sağlamayacaklarını söyleyerek; İzmir'in Yunan'a verilmesini yanlış bulmakta ve kesinlikle idareyi sağlayamayacağını savunmaktaydı.³⁰³ Lord Curzon, haklıydı. Yunan İşgal Kuvvetleri askeri ve siyasi olarak İzmir'de hiçbir zaman iyi idareyi sağlayamadı. Yalnızca zoraki bir idare gerçekleştirdi. Sevr Antlaşması'nın imzalandığı süreçte Yunanistan'ın siyasi durumu da oldukça karışıktı. 14 Kasım 1920'de Yunanistan'da bir genel seçim yapıldı. Bu seçim sonucuna göre Venizelos görevinden ayrıldı ve yerine Dimitris Gounaris Başbakan oldu. Kral I. Konstantin tekrar başa geçti. Bu hükümet değişimi Yunanların Anadolu macerasını etkilemedi. Yeni Hükümet de uyarılara rağmen, Anadolu harekâtına devam etti.³⁰⁴ Bu değişim, İzmir'de de etkisini gösterdi. 15 Kasım 1920 tarihinde İzmir Yunan Yüksek Komiser Stergiadis, Yunanistan Hükümeti'ne bir telgraf çekerek istifa ettiğini bildirdi ancak bu istifası kabul edilmedi.³⁰⁵

I- İyonya Devleti ve Batı Anadolu'da Özerk Bölge Kurma Faaliyetleri

1920 yılının yaz aylarında değişen Yunan siyasi tavırları 1921 yılında gittikçe sert bir dönüş yaşadı. Yunan yönetimi, Türklere yönelik baskılarını arttırmakta ve taraflı stratejiler yürütmekteydi. Bu durum, şehirde genel idarenin bozulmasına sebep olmaktaydı.³⁰⁶ Sevr Antlaşması ile İzmir, Manisa, Akhisar ve Ayvalık bölgesini kapsayan 16.000 kilometrelik

³⁰¹ S. Tabak, *İzmir Şehri'nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)*, s.129-130.

³⁰² *Açıksöz*, 3 Ocak 1922, S.1.

³⁰³ Z. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s.208.

³⁰⁴ A. Pallis, *Yunanlıların Batı Anadolu Macerası*, s.52-74.

³⁰⁵ Y. Özmakas, *İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri*, s.88.

³⁰⁶ Y. Özmakas, *İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri*, s.90.

bir alan Yunanistan'a verilmişti.³⁰⁷ Sevr Antlaşması'nın ardından Yunanistan'ın iç siyasi durumu oldukça karıştı. Kral Konstantin'in seçimi kazanması ile ordudaki Venizelos taraftarı subaylar tasfiye edilmeye başlandı. Bu subaylar, 14 Kasım 1920 Yunanistan Hükümet seçimlerinin ardından İstanbul'a kaçarak; *Ulusal Savunma Örgütü (Ethniki Amyna)* isimli bir örgüt kurdular. Örgüt, İzmir, Londra ve Selanik'te de aktifti. Örgütün ana amacı Venizelos'u tekrar başa geçirmekti. İzmir'deki örgütün adı Küçük Asya Savunma Örgütü (Mikrasiatiki Amyna) idi. Amacı, İngiltere'nin desteği ile İzmir ve çevresinde bağımsız bir devlet kurmaktı.³⁰⁸ 1921 Ekim'inde kurulan örgütün amacı; işgalci Yunan ordusu için seferber olarak, bölgede Yunanların kesin kalışını sağlamaktı. Örgüt, savaşta olan Yunan ordusuna Rum gençlerinden asker toplamak, Rumlara ait gayrimenkullere, kiliselerdeki değerli eşyalara el koyarak, dernek ve cemaatler aracılığı ile yardım toplayarak Yunan ordusuna destek vermekle görevliydi.³⁰⁹

1922 Nisan ayında, Küçük Asya Savunma Örgütü önderlerinden Nicholas Pavlidis, İzmir'de bulunan İngiliz Konsolos Yardımcısı Mr. Hole'a İyonya Devleti hakkındaki beklentilerini bildirdi. Mr. Hole, 27 Nisan 1922'de bu beklentileri, İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'a aktardı. Mr. Hole, bölge Rumlarının güvenliği için, özerkliğin gerekliliğini vurgulamaktaydı.³¹⁰

Haziran 1921'de İzmir'deki idarenin bir sonuca ulaşması için İngiltere girişimlerde bulundu. 18 Haziran 1921'de İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Türk-Yunan askeri savaşını sonlandırmak için İzmir ve civarına “özerklik” verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu düşüncesini Fransa ve İtalya'ya da bildirdi.³¹¹ Başkenti İzmir olmak üzere özerk bir devlet kurulacak, yaklaşık olarak 18.000 kilometre karelik bir alanı kapsayacaktı. Bu devletin adı ise “İyonya Devleti” olacaktı. Planlanan devletin özelliği; Batı Anadolu'da İzmir merkezli, bağımsız bir devlet olmasıydı. İngilizlere göre Yunanlar, İzmir'i idare edebilecek kabiliyette değillerdi. 1921 yılında yapılan İngiliz gözlemlerine göre İzmir ve Aydın'da Yunan idaresi terörizm hareketine dönmüş ve yerli halkın durumu içler acısıydı. İzmir'de idare hiçbir

³⁰⁷ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, I, Ankara, 1953, s.552-553.

³⁰⁸ Alptekin Müderrisoğlu, “Batı Anadolu'da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet: İoanya”, *ATAM*, IX/27, Ankara, 1993, s.570.

³⁰⁹ E. Berber, *Sancılı Yıllar (1919-1922)*, s.342.

³¹⁰ A. Müderrisoğlu, “Batı Anadolu'da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet: İoanya”, s. 573.

³¹¹ B. Şimşir, *İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e*, s.292.

zaman sağlanamadı ve özellikle 1921 yılına gelindiğinde güvenlik tamamen bozuldu.³¹² İngilizler gibi diğer Batı Devletleri de Paris Barış Konferansı'ndan bu yana Yunanistan'ın kabiliyetsiz idaresinin ve istilacı politikalarının farkında olup, kendi çıkarları uğrunda sessiz kalmaktaydılar.

1922 Mayıs'ında Yunanlar, Batı Anadolu Rumlarının yaşadığı topraklar için Büyük Yunanistan hayalinden vazgeçmiş en azından bağımsız İyonya Devleti'nin kurulmasını savunmaya başlamışlardı.³¹³ İngilizler, özerk bir devlet planlarken; Küçük Asya Savunma Örgütü ve Rumlar bağımsız bir devlet planlıyorlar, Yunanistan ise askeri yönetimi destekliyordu. Türkler arasından Mustafa Kemal karşıtlarından oluşan da bir grup, “*Anadolu Cemiyeti*” adı altında Mustafa Sabri Bey ve medrese öğrencileri tarafından 1921 yılında kurulmuştu. Bu Cemiyet, Padişah VI. Mehmed (Vahdettin) tarafından desteklenmekteydi. Yunanistan ile iş birliği yaparak Batı Anadolu'da özerk devlet kurulmasını destekliyorlardı. Amaçları; Mustafa Kemal'in işgal bölgelerinde hâkim olmaması, Yunanistan'ın yönettiği, Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk idarelerinin sağlanmasıydı.³¹⁴

Cemiyet, Aralık 1921'de İstanbul'da bulunan Yunan Siyasi Temsilcisi Triandafilacos ile görüşerek, iş birliği teklif etmişlerdi. Tekliflerini 11 Aralık 1921'de ikinci bir görüşme ile detaylandırdı. Triandafilacos'a sunulan anlaşmaya göre Batı Anadolu'da, padişaha bağlı bir devlet kurulması, Türk ve Rum tebaanın huzur içerisinde yaşaması için çalışılması, Yunan Kuvvetlerinin emrinde 35.000 kişilik askeri gücün İzmir'de kalması teklifleri edilmiştir.³¹⁵ Cemiyet, Yunan Hükümeti'nden maddi destek almaktaydı.³¹⁶

Yunan ordusunun Sakarya Meydan Muharebesi'nde yaşadığı mağlubiyetin ardından Yunan ordusunda komutan değişikliği yapılmıştır. Haziran 1922'den itibaren, General Anastasios Popoulas'ın yerine, Yunan Küçük Asya Ordusu'nun başına komutan olarak Georgios Hacıanestis getirilmiştir.

Yunan Küçük Asya Ordusu'nun Anadolu Harekâtı başarısızlıkla ilerlemekteydi. Bu askeri başarısızlıklar, Batı Anadolu Rumlarını ve Yunanistan'daki Yunanları rahatsız

³¹² Salahi Sonyel, “*Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu'da Uyguladıkları Siyaset*”, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu Tebliğleri**, Haz: Tuncer Baykara, İzmir, 1994, s.69.

³¹³ B. Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.277.

³¹⁴ A. Müderrisoğlu, “*Batı Anadolu'da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet: İonya*”, s. 573.

³¹⁵ B. Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.246-247.

³¹⁶ B. Şimşir, **İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e**, s.290-295.

etmekteydi. Yunanistan basınında 1922 Şubat ayında Rumların artık tekrar Türk hakimiyetine giremeyecekleri ve tam bir özgürlük, bağımsızlık istedikleri yazmaktaydı.³¹⁷ Rumların tekrar Türk hakimiyetine girmek istememelerinin sebebi; işgal süresince yapmış oldukları terör ve çete faaliyetlerinde bulunmaları ve bu faaliyetlerinden vazgeçmek istememeleridir.

Temmuz ayında Atina Hükümeti aldığı karara göre Batı Anadolu'da İzmir'de bağımsız bir “*Anadolu Devleti*”, “*İyonya Devleti*” veya “*Ege Devleti*” ismiyle³¹⁸ yeni bir devlet kurulacak, başına da Stergiades getirilecekti.³¹⁹ İngiltere'nin ve Rumların özerk bir devlet fikrinin yanında Yüksek Komiser Stergiadis ise İzmir bölgesinin özerk olmasını savunuyordu. Yunanistan'ı maddi çöküntüye uğratan Türk- Yunan savaşının bir an önce bitmesi taraftarıydı. Bu özerk bölge fikrini 8 Temmuz 1922'de Atina'da bulunan İngiliz Temsilci Lindley'e bildirdi. Stergiadis'in özerk yönetim fikrine göre burada Yunanistan'a ait bir yönetim değil; uluslararası bir yönetim sürdürülecekti. Bu sırada İzmir'de özerklik söylentileri duyulmaya başladığından yerli Rumlar İyonya Devleti'nin kurulması için çeşitli taleplerde bulunuyorlardı.³²⁰

29 Temmuz 1922 tarihinde İzmir'de tellallar dolanarak yarın Hükümet Konağı'nın önünde toplanılması gerektiği, esnafların ve fabrikaların kapalı olacağı, törene katılımın zorunlu olduğu duyuruldu. Dükkanlarını açık tutanlara ceza verilecekti. Kamu kurum ve kuruluşları da kapalı olacak ve görevli memurlar törene katılmakla yükümlü olacaklardı.³²¹ Belediye Başkanı Hasan Paşa, 28 Temmuz Cuma günü, Belediye Binası'nda bir toplantı yaptı. Bu toplantıda, halkı pazar günü yapılacak olan mitinge davet etti. Esnafları da dükkanlarını kapatarak mitinge katılmaları konusunda uyardı.³²² 29 Temmuz günü Eşrefpaşa'ya giderek, halka Yunan idaresini öven konuşmalar yaptı. Yeni devletin kurulmasının iyi bir şey olduğunu, Osmanlı hakimiyetinin ebedi olacağını bildirdi.

³¹⁷ Nilüfer Erdem, “*Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler*”, *ÇTTAD*, XIV/29, Ankara, (2014-Güz), s.97.

³¹⁸ N. Erdem, “*Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler*”, s.97.

³¹⁹ Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, s.278.

³²⁰ Y. Özmakas, *İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri*, s.112.

³²¹ A. Müderrisoğlu, “*Batı Anadolu'da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet: İyonya*”, s. 573.

³²² *Hakimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1922, S.585.

Muhtariyet ilanını bildiren beyanname 29 Temmuz günü yayınlandı.³²³ 30 Temmuz 1922’de Hükümet Konağı önünde İzmir’in özerkliği ilan edilecekti.³²⁴

30 Temmuz günü Stergiadis, Hükümet Konağı’nın balkonundan topluluğa bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında Batı Anadolu’nun özgürlüğünü kazandığı ve bir daha Türk yönetimi altına giremeyeceğini söyledi. Üç yıldır İzmir’de Yunanların tek başına çalışıp didindiğini, tüm unsurlar için barış ve güvenin sağlanmaya çalışıldığını belirtti.³²⁵ Küçük Asya’da Yunan İşgal Kuvvetleri adına bir yönetimin belirleneceği ve bu yönetimde idare yetkisinin Yunanistan Hükümeti tarafından, İzmir Olağanüstü Komiseri’ne verildiğini söyledi.

Stergiadis, yaptığı konuşmada İyonya Devleti’nin kurulduğunu ilan etmiyor, özerkliği ilan ediyordu. Bu konuşma ile İzmir’in özerk bir bölge olduğu ilan ediliyordu.³²⁶ Stergiadis, konuşmasında; milletler arasında var olan düşmanlığın kaldırılacağını ve bu süreçte büyük görevin Rumlara düştüğünü açıkladı. Padişaha ve Halifeye sözde eskisinden daha fazla saygı gösterileceğini de belirterek tüm halktan destek talep etti.³²⁷ Mitingin yapıldığı gün, Hükümet Konağı’na Yunan bayrağı ve yeni kurulacak olan devletin bayrağı asıldı. Bu bayrakta, Türkleri temsilen kırmızı bir şerit vardı.³²⁸ Stergiadis’in konuşmasının ardından İzmir genelinde duvarlara muhtar devletin kurulduğu ve bu devletin idaresine dair bilgilerin olduğu beyannameler asıldı.³²⁹

30 Temmuz 1922’de gerçekleşen törenin ardından, İzmir’de bulunan İtalyan Başkonsolosu, Roma’ya, tören ve muhtar devlet hakkındaki görüşlerini bildiren bir telgraf çekti. Bu telgrafında: *“Yunanlıların bölge halkına özerklik ve bağımsızlık tanımada içten olmadıkları bellidir. Kuracakları yönetimin Türklerin azınlıkta olduğunu ileri sürdükleri İzmir’de bile başarıya ulaşması olanağı yoktur. Uluslararası açıdan küstahça ve tehlikeli olan bu hareketin, ne gibi ulusal çıkar sağlayacağı yönüne gelince; Yunanistan doğu sorunları konusunda kendini büyük devletler arasında görmekte ise de işin doğrusu ordusunu kurtarmak istemektedir. Stergiadis’in konuşmasında ve ayrıca yayınladığı bildiride söz*

³²³ **Hakimiyet-i Milliye**, 22 Ağustos 1922, S.586.

³²⁴ **BOA, DH. KMS.**, 62.33.1

³²⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Ağustos 1922, S.584.

³²⁶ Y. Özmakas, **İyonya’da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis’in İzmir Günleri**, s.118-120.

³²⁷ **Şark**, 1 Ağustos 1922, S.301.

³²⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Ağustos 1922, S.576.

³²⁹ **BOA, DH. KMS.**, 62.33.1, **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Ağustos 1922, S.576.

konusu yönetimin sınırları belirtilmemekteyse de Yunan ordusunun görüşüne görünüşüne göre bu sınır kuzey ve kuzeydoğudan Balıkesir-Alaşehir-Ödemiş vadisiyle denize dek Menderes ırmağı boyu olacaktır. Yunanlıların bu girişimi daha başlangıçta suya düşmüş, yapılan törene ne Türkler ne de öteki azınlıklar beklenen ilgiyi göstermemişlerdir. İzmir müftüsü ile çeşitli azınlıkların üyesi bulunduğu eğitim komisyonu görevlerinden istifa etmişlerdir. Törene katılan Rumların bile neşesiz olduğu izlenmiştir. Yunanistan hiçbir değer taşımayan bu hareketiyle Batı Anadolu’da düştüğü uçurumdan kurtulmak için büyük devletleri bir olup bitti karşısında bırakmak istemektedir. Görünürde ülkeye özerk bir yönetim getirdikleri halde, gerçekte Stergiadis’in diktatörlüğü kurulmuştur.”³³⁰

30 Temmuz 1922 tarihinde İzmir için muhtariyet ilan edildikten sonra Yunan İdaresi’nin yaptığı ilk faaliyet, Osmanlı memurlarının görevlerine son vermek ve Hükümete ait binalardan Osmanlı bayraklarını indirmek oldu.³³¹ Padişaha ve Halifeye karşı saygılı olunacağını belirten Yunanlar, muhtariyetlerinin ilan edilmesinin ardından kendileri ile çelişmeye başlamışlardı. Asıl hedeflerini ve işgalden bu yana belirtilen ifadelerin gerçek dışı olduğunu bir kere daha kanıtladılar. Osmanlı Padişahına ve Halifesine sözde eskisinden çok daha saygılı olunacağını söyleyen Stergiadis, sözlerini Türklerin desteklerini beklediğini ekleyerek bitirmişti. Muhtariyet ilanının hemen ardından Türk bayraklarının indirilmesi, bu sözlerin amacının yalnızca propaganda olduğu ve Türklerin yatıştırılması ve desteklerinin alınmasının hedeflenmesi olduğunu göstermektedir.

Muhtariyet ilanının ardından Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı İzmir’de 13 Ağustos 1920 tarihinde bir şükran mitingi düzenledi. Bu mitingde, İzmir’in Türk boyunduruğundan kurtuluşu ve Yunan idaresinin sağlanması için Batılı Devletlere şükranlar sunulacaktı. Belediye binasında bir İslam Heyeti toplanıp Avcılar Kulübü’ne doğru yola çıktı. Yolda, Kordon’da toplanmış olan Rum, Musevi ve Ermeniler ile birleşerek İngiltere Konsolosluğu’nun önüne gelip İngiltere ve Lloyd George için teşekkürlerde bulunuldu. Bu teşekkürün ardından topluluk, Hükümet Konağı’nın önüne gelerek Stergaidides’e teşekkür ve minnette bulundular. Topluluk içerisindeki gayrimüslimler en son Belediye Başkanı olan Hacı Hasan Paşa’ya da “yaşasın Hasan Paşa!” diye tezahüratlarda bulunarak, Hacı Hasan Paşa’yı omuzları üzerinde gezdirmişlerdir. Hacı Hasan Paşa’ya sunulan teşekkürlerin sebebi;

³³⁰ A. Müderrisoğlu, “Batı Anadolu’da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet: İoanya”, s.577.

³³¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Ağustos 1922.

Stergiadis'in konuşmasının ardından kurulacak olan yönetime “*her millete mutluluk getirecektir*” sözleri ile övgülerde bulunmasıdır.³³²

İyonya Devleti'nin ömrü uzun sürmedi. 26 Ağustos 1922'de Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Büyük Taarruz Harekâtı başladı. Türk ordusunun İzmir'e yaklaştığı 8 Eylül'de İzmir Rum halkı Stergiadis'i protesto etmek için toplandı. Yönetim, sokağa çıkma yasağı ilan etti. Stergiadis, halkın baskısından kurtulmak ve yaklaşan Türk ordusundan kaçmak için 8 Eylül 1922'de şehrin güvenlik ve idaresini Müttefik Devletlerin Konsolosluklarına bırakarak İzmir'i terk etti.³³³ 9 Eylül 1922'de Türk ordusunun İzmir'e girmesi ile 3 yıl 3 ay 23 gündür devam eden Yunan işgali son buldu.

E- YUNAN İDARESİ TARAFINDAN GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI

I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı İmparatorluğu genelinde asayişin durumu Mondros Mütarekesi'nin maddeleri ile anlaşılmaktadır. Mütarekenin asayiş düzeni ile ilgili doğrudan üç maddesi vardır: 7. Madde; “*Müttefiklerin kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkı bulunması*”³³⁴ ve 4. Madde; belirtilen: “*Müttefik savaş tutsakları ve gözaltında bulundurulana ya da tutsak olan Ermenilerin tümünün İstanbul'da toplanarak, hiçbir koşula bağlı olmaksızın, Müttefikleri teslim edilmesi*”³³⁵ denilmesi ve son olarak da 5. Madde; “*Sınırların denetlenmesi ve iç güvenliğin sağlanması için gerekli olan askeri birlikler dışında, Türk ordusunun gecikmeksizin terhis edilmesi (birliklerin insan gücü ve konusu, daha sonra, müttefiklerce, Türk Hükümetine danışılarak saptanacaktır)*”³³⁶ maddeleridir.

Mütareke maddeleri, devlet içerisindeki asayiş düzenini tamamen bozacak mahiyettedir. İtilaf Devletleri'nin kendileri için tehlikeli gördükleri her noktayı işgal hakları keyfi işgallere yol açmaktadır. Yaptıkları hıyanetler ve güvenliğin bozulması faaliyetleri ile tutuklu olan Ermenilerin ve savaş tutsakların bırakılması mevcut olan çetecilik faaliyetlerine güç kazandıracaktır. Bu durumda serbest bırakılan suçlular, suçlar işlemeye devam edeceklerdi. Türk ordusunun terhis edilmesi ile de hem mevcut askeri düzenin

³³² **İslahat**, 14 Ağustos 1922, S.1121., **Şark**, 14 Ağustos 1922, S.311.

³³³ **Vakit**, 9 Eylül 1922, S.1702.

³³⁴ **TİH, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 1999, s.34-35.

³³⁵ **TİH, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, s.34-35.

³³⁶ **TİH, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, s.35.

bozulmasından dolayı asayiş sağlanamayacak, hem de askeri görevliler boşta kalacak ve yine bir düzensizlik durumu oluşacaktır.

Ülke genelinde iç güvenlik Dahiliye Nezareti'ne bağlı olan polisler ve Harbiye Nezareti'ne bağlı olan jandarmalar ile sağlanıyordu. Savaşın ardından polis kadrolarında çok büyük bir eksiklik ortaya çıktı. Jandarma Teşkilat Nizamnamesi 'ne göre her vilayette, vilayetin adını taşıyan bir Jandarma Komutanlığı oluşturulacaktı. Komutanlık Alayı Vilayet merkezinde, taburlar sancaklarda; bölükler kazalarda, takımlar ise nahiye ve köylerdeki karakollarda görev yaparak asayişi sağlayacaklardı.³³⁷

İzmir, Mütarekenin ardından İtilaf Devletleri'nin askeri ve siyasi olarak doğrudan müdahale ettiği bir bölge olmuştu. Yunanistan, Mütarekenin 7. Maddesi'ni bahane ederek İzmir'de asayiş sağlama görevini üstlenmek istiyordu. Asayişsizliğin asıl sebebi, Rumların oldukça silahlanması, terör faaliyetlerinde bulunmaları ve vilayet genelindeki güvenlik güçlerinin azalmasıydı.³³⁸ Yunanların asılsız iddiaları ve propaganda mücadeleleri ile İtilaf Devletleri'nin desteği ile İzmir, Yunanlar tarafından işgal edilmişti. Mütarekeye bağlı olarak Türk askeri birlikleri tasfiye edildi.

Yunan işgali sonrası, İzmir Sancağı'nda asayiş düzeni Yunan ve Türk güçlerinin ortak yönetimi tarafından sağlanacaktı. Bu yönetimde, idarenin başında Yüksek Komiser Aristidis Stergiadis'in olduğu Yunan jandarma ve polis kuvveti ve Türk polis kuvveti vardı. Yunan idaresine göre işgal merkezinde güvenliği polis kuvvetleri, köylerde ise jandarmalar sağlayacaktı.³³⁹ Türklerde ise işgalin ardından Aydın Vilayeti'nin Polis Müdürlüğü görevine 15 Ağustos 1919'da Zeki Bey tayin edildi.³⁴⁰ Zeki Bey, Aydın Vilayeti'nin Polis Müdürlüğü'ne tayin edilmişse de Vilayet Merkezi İzmir olduğundan aynı zamanda İzmir Polis Müdürüydü. İşgal süresince bu görevi Zeki Bey yürüttü.³⁴¹ Polis Müdürlüğü'nde görevli Başkatip Selahattin Bey, Tercüman Vasilius Amfilohiadis, Jandarma Komutanı Yarbay Hilmi Bey ve Müfettiş Yarbay Yusuf Efe Bey idi. İzmir Emniyet Müdürlüğü, Fransız

³³⁷ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1928-1922**, s.73-74.

³³⁸ Nazlı İnceburun, Ahmet Mehmetefendioğlu, "*İşgal Dönemi'nde İzmir ve Çevresinde Gerçekleşen Asayiş Olayları 1919-1922*", **ÇTTAD**, XXI/43, İzmir, 2021, s.686.

³³⁹ Engin Berber, **İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, İzmir, 1998, s.27

³⁴⁰ **BOA, BEO**, 4586-343944-1.

³⁴¹ Ağustos 1919- Ağustos 1920 arasında göre yapmıştır. Yunan İdaresi asayiş tek başına ele aldıktan sonra Zeki Bey, Ayvacık Kaymakamlığı görevine atandı. **BOA, DH.EUM.MH.**, 226-79-1.

Konsolosluğu'nun arkasındaki sokakta bulunuyordu. Üç emniyet bölgesine ayrılan şehir; ilki şehir merkez, ikincisi batı ucu, üçüncüsü ise güneydoğu kısmı olmak üzere üç koldan emniyet altında tutuluyordu. Üç kola ayrılan emniyet, her bir bölge ve sokakta kurulan karakollarca yürütülüyordu.³⁴²

Birinci Bölge	Fasulye Sokağı, Frenk Caddesi, Kulaki Sokağı, Mahpare Sokağı, Osmanlı Sokağı, Evangelistra Sokağı, Ag. Vukolos Sokağı
İkinci Bölge	Gümrük Borsa Sokağı, Vilayet Konağı Sahil Yolu, Ag. İoannis Theologos Sokağı, Yapıcıoğlu Sokağı, Dolaplı Birinci Yüksek Sokağı, Karataş Ali Rıfat Paşazade Sokağı
Üçüncü Bölge	Omirios Mesudiye Sokağı, Belavista Mesudiye Sokağı, Punta Bornova Sokağı, Ag. Ekatirini Sokağı, H. Frangos Sokağı, Agios Trifonos Çay Sokağı

İşgalin üçüncü gününden itibaren Yunan Yüksek Komiserliği tarafından korku ve tehdit ile merkezde askeri idare sağlandı.³⁴³ İdareye bağlı olarak asayiş de sağlanmaya çalışıldı. Ancak; İzmir merkezinde sağlanan baskı güvenliği çevrede sağlanamadı. 1919 yılının sonlarına kadar Sancak'ta asayişsizlik devam etti. Dağlarda Kuva-yı Milliyeciler faaliyet halindeydi. Bir yandan bölgelerde yaşayan yerli Rumlar ve Yunan askerleri Türklere karşı katliam ve yağma faaliyetlerinde bulunuyorlardı.³⁴⁴ İzmir merkezinde kurulan Yunan idaresi ile asayiş sağlanmaya çalışılsa da Yunan askerî harekâtı Batı Anadolu kıyılarından (Aydın) İç Anadolu'ya doğru devam ediyordu. İlerlemeye devam eden Yunanlar, geçtikleri her köyü yakıp yıkmaya devam ediyorlar ve katliam, tecavüz, yağma faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Yunan ileri hareketinin Osmanlı arşiv raporlarındaki değerlendirmelerine göre Yunan askerleri ve yerli Rumlar yalnızca Müslüman Türk halka değil, köylerdeki

³⁴² E. Berber, **İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, s.24.

³⁴³ Ö. Coşar, **İstiklal Harbi**, 18 Mayıs 1919.

³⁴⁴ Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.245.

gayrimüslimlere de katliam hareketlerinde bulunuyorlardı. Yunan askerinin olduğu bir bölgede Müslüman veya gayrimüslim hiç kimse için can, mal ve namus güvenliği yoktu.³⁴⁵

Müslümanlara karşı katliama hazır olan yerli Rumlar, sadece fırsat kolluyorlardı³⁴⁶. İzmir'in işgal edilmesi Ayvalık'ta bulunan Rumlar tarafından da sevinç ile karşılanmıştı. Bu haberi alan Rumlar, civarda Müslüman ahaliyi toplu bir şekilde katletmek için hazırlık yapmaya ve silahlanmaya başlamışlardı.³⁴⁷ Dahiliye Nazırlığı'na bildirilen bu durum karşısında Hükümet, asayişin sağlanması için bölgeye Kemal Reis Gambotu ile görevliler göndermek istediye de Ayvalık'tan bildirilen telgrafta bu gambotun İngiliz temsilciler tarafından Ayvalık'a gelmesi engellenmişti.³⁴⁸ Bu olay, henüz 1919 yılının Mayıs ayındayken dahi bölgede Osmanlı idaresinin kalmadığı ve Müslüman halkın güvenliği için herhangi bir girişimde bulunulamayacağını göstermektedir. Hükümet, Yunanların Aydın, İzmir ve Ayvalık'ta yapmış oldukları yağma hareketlerinde Müslümanların ellerinden alınan eşya ve paraların Yunan Hükümeti'nden geri alınacağı konusunda teşebbüste bulunulacağını bildirdi.³⁴⁹

İşgal öncesi Türk kıyafetleri giyerek katliam yapan Rumların yerini zeybek kıyafeti giyerek katliam yapan Yunan askerleri almıştı.³⁵⁰ Bu hareketlerdeki amaç; yapılan mezalimlerin Türkler tarafından gerçekleştirildiği konusunda kamuoyu oluşturmak ve Yunan idaresinin kalıcı olması ve Batılı güçler tarafından bunun desteklenmesiydi.

Rum ve Türk çetelerinin faaliyetleri dışında işgal bölgelerinin genelinde; yağma, firar, gasp, yan kesicilik, adam yaralama ve öldürme, hırsızlık ve fuhuş başlıca suçlardı. Rum çeteleri, İzmir'deki Türk evlerine baskınlar yapıyor ve “*silah arama*” bahanesi ile soygunculuk faaliyetlerinde bulunuyorlardı. İşgalin ardından İzmir'deki camilerde halı ve kilim kalmamıştı. Rum çete örgütleri camilerdeki eşyaları çalıyorlardı.³⁵¹ Yunan Yüksek Komiseri Stergiadis'in göreve geldiğinde yaptığı ilk işlerden birisi, İzmir genelindeki tüm

³⁴⁵ BOA, DH.KMS., 52.4.1.12.

³⁴⁶ İzmir vilayetindeki Rumların tamamı Türklere karşı faaliyet yürütüyor değillerdi. Rum halkının bir kısmı Yunan idaresini destekliyor ancak katliamlara ve kötü muameleye karşı duruyor, bir kısmı ise bizzat işgali ve mezalimi protesto ediyordu. BOA, DH.KMS., 52.5.40.1.

³⁴⁷ BOA, DH.EUM.AYŞ. 8.103.1.

³⁴⁸ BOA, DH.EUM.AYŞ. 8.103.2.

³⁴⁹ BOA, DH.EUM.AYŞ., 26.76.

³⁵⁰ BOA, DH.KMS., 52.5.50.1.

³⁵¹ Ö. Coşar, *İstiklal Harbi*, 17 Mayıs 1919.

genelevleri kapatmak olmuştur.³⁵² Ancak diğer kaynaklardan edinilen bilgilere göre genelevler hala faaliyet halindeydi. Fuhşun yapıldığı başlıca yerler; “*Kemer, Göztepe, Asansör muntakası, Karşıyaka muntakası ve Punta (Alsancak) bölgeleriydi*”. Buradaki fuhş evlerinde Müslüman kadınların çalışması yasak olup çoğunluklar Hristiyan ve yerli Rumlar çalışmaktaysa da nadir de olsa Müslüman Türk kadınları da vardı.³⁵³ Amerikan Kolejinin hazırlamış olduğu 1920 yılına ait bir raporda fuhş ile ilgili sosyal hayatı etkileyecek düzeyde fazla olduğu hatta fuhş ve hayat kadınlığı ile bulaşıcı hastalıkların da yayıldığı bildirilmişti. Yine aynı raporda Stergiadis’in fuhşu yasaklamadığı, şehrin ücra bir köşesine taşıyarak halktan ayıştırdığı ve böylelikle kolay ulaşılabilirliğini engellemiş olduğu bildirilmektedir.³⁵⁴

İşgal Kuvvetleri Komutanı Stergiadis, idaresi süresince yerli Rumların, Türklere karşı terör hareketlerinde bulunmalarını engelleyici politikalar güttü. Bu politikalarının ana hedefi Türklerin iyi muamele gördüğü için Yunan idaresine karşı sıcak düşünceler içerisine girmek ve iyi muamele gören Türklerin örgütlenip direniş göstermemesini sağlamaktır.³⁵⁵ İşgal süresince İzmir’de Yunanlara karşı silahlı bir direniş gösterilmedi. Bunun sebebi; İşgal günü yaşanan Türklere yönelik katliam hareketleri ve Yunan İşgal Yönetimi’nin, Türkler tarafından çıkabilecek herhangi bir direnişe karşı sıkıyönetim uygulamasıydı. Sıkıyönetim ile Türklerin evlerinde aramalar yapıyordu. İşgal alanlarındaki Türklere herhangi bir silah bulunmasının imkânı yoktu. Yunanlar, halkın ellerindeki silahları toplamışlar ve direniş olmaması için her türlü tedbiri almışlardı. 15-16 Mayıs günlerinde yaşanan katliamlar sebebiyle halk, direnmeye karşı geri duruyor ve tekrar aynı felaketlerin yaşanmasından korkuyordu. İzmir Türkleri, işgal günü yaşanan katliamlar, Rum çetelerinin faaliyetleri ve Yunan baskısından kaçarak civar sancak ve vilayetlere göç etmekteydi.³⁵⁶ İzmir’de direniş gösterebilecek milli cemiyetlerin ve şahsiyetlerin birçoğu da işgalden önce ve sonra farklı

³⁵² B. Umar, **İzmir’de Yunanlıların Son Günleri**, s.247.

³⁵³ Vilayet Polislerinin kayıtlarından alınan bilgilere göre Dudu ve Ummahan isimli Türk kadınlarının buralarda çalıştığı ve bir polis memurunun görev başındayken fuhş amacı ile bu kadınları ziyaret ettiği bilgisine ulaşıldı. (N. İnceburun, A. Mehmetefendioğlu, “*İşgal Dönemi’nde İzmir ve Çevresinde Gerçekleşen Asayiş Olayları 1919-1922*”, s.693.)

³⁵⁴ **A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921**, s.67.

³⁵⁵ B. Umar, **İzmir’de Yunanlıların Son Günleri**, s.245.

³⁵⁶ Göç konusu bkz. s.84

bölgeleri gitmiş ve oralarda bölgesel direnme örgütleri kurarak faaliyetlerine devam etmişlerdi.³⁵⁷

Türklerin asayişe zarar verebilecek askeri ve teçhizat gücü olmamasına karşın, İzmir Emniyet Müfettişliği'nin Hariciye Nezareti'ne bildirdiğine göre Yunan zabıtları işgalin ardından Türklere karşı propaganda yürüterek yerli Rumları silahlandırmışlardı.³⁵⁸ İşgal süresince yine Yunan Hükümeti tarafından Rum çeteleri desteklenmeye devam edildi.³⁵⁹

İşgalin ilk günlerinde Türklere ait evler yağmalandı ve Türklere yönelik tecavüzler yaşandı. Bu yaşananlarla ilgili şikayetler Yunan karakollarına yapılıyordu. Şikayetlerde bulunan Türklere, karakollarda kötü muamele ediliyor; bazıları hapis cezasına çarptırılırken bazıları da ıssız bir bölge olan Kançeşme (Gürçeşme) civarında öldürülüyordu.³⁶⁰

Yunan askerleri işgalin ilk zamanları, işgalin heyecanı ve Türkler tarafından bir direniş olmasını engellemek için çok sert davranmışlardı. Ancak; devam eden süreçte Sancağın bazı bölgelerinde askerler ve idare tarafından bu müdahalelerin azalmasının yanında Rum çetelerinin ve Yunan İşgal Kuvvetleri'nin desteklediği Rumların cinayetlerine devam ettikleri bilinmektedir.³⁶¹ Asayiş ve idarenin sağlandığı gösterilmeye çalışılmışsa da birkaç örnek dışında bütüncül adaletli bir düzen ve sistem görülmemektedir. Askerlerin davranışları tüm Sancak genelinde aynı olmamıştır. Örneğin; Menemen kazasından Mustafa Keklik, işgal anılarını anlatırken; Yunan askerlerinin işgalin ardından ilk aylar boyunca Türklere eziyet ettiklerini ifade eder. Askerler, ellerindeki yiyecek-içecek ve mesleki malzemeler (örneğin berber aletleri) ne varsa zorla alıyorlardı. Türklerin evlerine baskın yapıyorlar, zor kullanıyorlar ve ekmeklerini ellerinden alıyorlardı. Bu durum birkaç ay boyunca böyle devam etti. Birkaç aydan sonra artık bu gibi olaylar yaşanmamaya başlandı. Yunan askerleri aldıkları ürünlerin paralarını vermeye başladılar.³⁶²

Ahenk Matbaası Makinisti Hüseyin Avni'nin hatıralarından, Yunan Jandarmasının, sokaklarda gezen Türkleri durdurup para istedikleri, dövdükleri ve yine Yunan Jandarmasına

³⁵⁷ B. Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.251.

³⁵⁸ BOA, DH.EUM.AYŞ. 8.105.2.

³⁵⁹ BOA, DH.KMS.52.5.7.1.

³⁶⁰ M. Kâmil Dursun, **İzmir Hatıraları**, s.118.

³⁶¹ Yapılan mezalim ve zulüm hareketleri için ayrıca bakınız: **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi**, II, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara,1996., Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi**, Ankara, 1999.,

³⁶² P. Böke, **İzmir 1919-1922 Tanıklıklar**, s.96.

karşı saygısızlık yaptığı gibi iftiralar atarak Türklere karşı zor kullanıyorlar, dövüp üzerinde para varsa aldıktan sonra bazılarını bırakıyor, bazılarını ise nezarete atıyorlardı. Nezarete atıldığında ise orada da işkence ve zulüm yine devam etmekteydi.³⁶³

Bir başka anlatılan anıda ise Ödemiş Kazası'nda bulunan karakoldaki askerlerin beslenmelerini köylerden sağladıkları, köylünün elindeki tavukları, gıda ürünlerini, tarım mahsullerini çoğu zaman para vermeden aldıkları anlatılmaktadır.³⁶⁴ Bir başka örnek anlatım ise Aliğa Kazası'ndandır. Hüseyin Avni Çiftçi'nin anlattıklarından edinilen bilgiye göre Aliğa'nın Çitak Köyünde kurulmuş olan Yunan karakolunda 15 kişilik bir kuvvet vardı. Bu kuvvet her gün düzenli olarak talim yapardı. İşgal süresince bu köyde yaşayan bu karakoldaki Yunan erleri çok *"terbiyeliydiler"*. Köylüye karışmaz bir kötülük yapmaz, sadece kendi talimlerine bakarlardı. Genellikle domuz vurup yiyen askerler bir ihtiyaçları olduğunda muhtara söylerler köylüye hiç eziyet etmezlerdi.³⁶⁵ İzmir'deki Yunan yönetiminin genel askeri ve siyasi uygulamalarına bakıldığında, bu gibi davranışların eser miktarlarda oldukları görülmektedir. Aynı zamanda bu Yunan askerlerinin içerisinde Arnavut Müslümanların da olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu farklı davranışlar göz önüne alındığında her kazada Türklere karşı aynı politikaların yürütülmediği, kazalarda görevli jandarma ve idare kuvvetlerinin kendi inisiyatiflerine bağlı davrandıkları gözlemlenmektedir.

Yüksek Komiser Stergiades, İşgal Komutanlığı görevi boyunca yerli Rumların taşkınlıklarına engel olmaya çalıştı. Metropolit Hrisostomos'un ise Rumları kışkırttığıının farkındaydı. Metropolitin, toplantılarda yapacağı konuşmalarından önce ona haber göndererek *"yapacağı konuşmada kendi alanında konuşsun, dinsel konulardan söz etsin, politika lafları etmesin"* diyerek telkinde bulunmaktaydı. Zaman zaman da yine siyasi ve kışkırtıcı faaliyetlerde bulunan Metropoliti uyardığı bilinmektedir.³⁶⁶

Stergiadis, görevi boyunca bir direniş olmaması ve Yunan yönetiminin iyi olduğu propagandasını kanıtlamak için Türklere karşı daha ılımlı politikalar yürüttü. Ancak bütün olarak Yunan idaresinin güvenlik politikaları sancak genelindeki çeşitli milletler için farklılık arz ediyordu. Rumlar ve diğer azınlıklar gayet rahat ve özgür bir durumda iken Türkler, korku içerisinde yaşıyorlardı. Bu duyguyu işgalin tanıklarından öğrenmekteyiz. İşgal boyunca

³⁶³ Ahenk, 20 Ocak 1926, S.9730.

³⁶⁴ P. Böke, **İzmir 1919-1922 Tanıklıklar**, s.126.

³⁶⁵ P. Böke, **İzmir 1919-1922 Tanıklıklar**, s.127.

³⁶⁶ B. Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.247.

İzmir’de (Karşıyaka) yaşayan bir ailenin küçük kız çocuğu olan Şükriye Elham, işgal günlerinde dışarı özgürce çıkamadıklarını, Yunan askerlerinin onlara zarar vermesinden ve kaçırmalarından korktuklarını bu sebeple bakkal alışverişi görevini yapan kendisinin, hızlıca eksikleri alıp eve döndüğünü anlatmıştır.³⁶⁷

Sancak genelindeki asayiş düzeni politikaları çoğunlukla azınlıklara ve Türklere karşı farklılık gösteriyordu. İşlenen suçları da bu doğrultuda politika belirliyordu. Türklere karşı yürütülen politikalardan bir tanesi de göçe zorlama politikasıydı. Bu doğrultuda, Yunanlar, bölgedeki Türklere çeşitli işkence, yağma ve baskı yöntemleri uygulayarak; Türkleri Anadolu’nun iç kısımlarına göç ettirmeye çalışıyorlardı. Yağma, baskı, hırsızlık gibi suçların büyük bir kısmı Türklere yönelik ve göç etmelerini sağlamak amacı ile yapılıyordu. Göç eden Türklerin yerlerine Yunanistan’dan ve adalardan getirilen Rumları yerleştirerek, bölgenin asıl sahibi olmaya çalışıyorlardı.³⁶⁸

Merkezde her unsur için güvenlik kazalara göre daha iyi durumdaydı. Merkeze uzak kazalarda ve köylerde Yunan ve Rum çetelerinin mezalimi işgal süresince devam etti. Türk Polis Teşkilatı Genel Merkezi, İzmir çevresindeki kaza ve nahiyelerde heyetler oluşturdu. Bu heyetler aracılığı ile Yunan işkencelerini ve zulmünü çeşitli materyaller (fotoğraf, belge, istihbarat raporları) ile halka duyurmayı ve kamuoyu oluşturmaya çalışacaktı.³⁶⁹ “İzmir Fecayii” adı ile İzmir’de gerçekleşen katliama dair belge, fotoğraf ve haritalar toplandı.³⁷⁰ Basın bölümünde detayları ile işlenen sansür konusu asayiş de etkiliyordu. İşgal süresi boyunca Yunanlar; İstanbul, Ankara ve Anadolu gazetelerinde çıkan Rum çetelerin ve Yunan askerlerinin Türklere yapmış oldukları kötü muamele haberlerini İzmir Türk basınında bu hareketlerin “*hayal*” olduğunu belirterek yalanlıyorlar ve tekzip yayınlıyorlardı.³⁷¹

Sevr Antlaşması’na kadar güvenlik Yunan ve Türk hükümetlerinin ortak yönetiminde görünmekteydi. Örneğin; Yunan askerleri asayiş düzenini sağlamak için devriye gezerlerken yanlarına silahsız olmak şartı ile bir Türk askeri veya polisi de alma zorunlulukları vardı.³⁷²

³⁶⁷ P. Böke, *İzmir 1919-1922 Tanıklıklar*, s.81.

³⁶⁸ Örnek olarak Aydın Valisinin 30 Ekim 1919 tarihinde hükümete çektiği telgrafta İzmir’de Yunan askerlerinin Müslümanlara katliam yaptıkları ve İzmir’den gitmeye zorladıkları bildirilmekteydi. (BOA, DH.KMS. 52.46.2.)

³⁶⁹ Hamit Pehlivanlı, “*Askeri Polis Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Batı Cephesi’nde Yunan Askeri Harekâtı ve Zulmü*”, ATAM, VIII/22, Ankara, (Kasım 1991), s.159.

³⁷⁰ BOA.DH.KMS.52.1-205.

³⁷¹ Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918- 8 Eylül 1922)*, s. 127.128.

³⁷² Ö. Coşar, *İstiklal Harbi*, 21 Mayıs 1919.

İdare, Yunan Yüksek Komiserliği'nin elinde olsa da usulen Türk idaresi de vardı. 1920 Mart ayında Yüksek Komiser Stergiadis ve İzmir Polis Müdürü Zeki Bey arasında İzmir'de asayişin sağlanması için bir görüşme yapıldı. Bu görüşmenin sonunda Yunan jandarmasının ve Osmanlı polisinin ortak bir program doğrultusunda bir arada çalışacağı kararı verildi.³⁷³ Bu idare Sevr Antlaşması'nın imzalandığı 1920 Ağustos ayına kadar devam etti.

Sevr Antlaşması'nın imzalanmasının (10 Ağustos 1920)³⁷⁴ ardından İzmir'de güvenlik güçleri tamamen Yunan idaresine geçti.³⁷⁵ Bu durum, haksız yargılamaların ve Rum çete faaliyetlerinin artmasına sebep oldu. Ödemiş'in Balabanlı Köyü'nde Yunan askerlerinin zeybek giysileri giyerek köydeki tüm yiyecekleri ve hayvanları ele geçirip köyü yaktıkları ve 4000 lira kadar para çalıp hırsızlık yaptıkları örneği 8 Mart 1920'de Kolordu Kumandanı Vekili Hayri Bey tarafından çekilen telgrafta görülmektedir.³⁷⁶ İzmir'de güvenliğin tamamen Yunanların eline geçmesi ve artık İzmir'in tamamen güvence altına alındığı hissi ile sıkıyönetim ve sert müdahaleler artarak devam etti.

Sonuç olarak; Yunan asayiş politikaları, işgalin ilk aylarında heyecan ile Türklere karşı daha sert ve acımasızdı. Devam eden süreçte kalıcı olmak ve bölgede istenen idare olmak amacıyla daha anlayışlı ve ılımlı politikalar izlediler. Bu ılımlı politikalarda Yüksek Komiser'in tavrı ve ara bulucu kişiliği oldukça etkiliydi. Ancak; Sevr Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Türk askeri hareketinin başarıya ulaşacağını düşünmeyen Yunanlar, İzmir'in biçimsel olarak Türk hükümetine ait olsa da³⁷⁷ kesin olarak kendilerine verileceği güveninden³⁷⁸ idareyi tek başlarına ele alarak politikalarını da tekrar katılaştırdılar. Çeşitli koşullara göre farklılık arz eden Yunan politikalarının, onların ılımlı davranışlarının da tamamen bölgede kalıcı olabilmek amacıyla rol yaptıklarını göstermektedir.

³⁷³ BOA, DH.EUM.AYŞ., 35.49.1-2.

³⁷⁴ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, Ankara, 1995, s.165. Sevr Antlaşması'nın tam metinleri için bakınız, Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, I, s.524-691.

³⁷⁵ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, s.170.

³⁷⁶ N. İnceburun, A. Mehmetefendioğlu, *“İşgal Dönemi'nde İzmir ve Çevresinde Gerçekleşen Asayiş Olayları 1919-1922”*, s.695.

³⁷⁷ Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, s.165.

³⁷⁸ Sevr Antlaşması'na göre; “İzmir, Tire, Ödemiş, Akhisar ve Bergama'yı da içine alacak bir bölgedeki “Osmanlı hakimiyeti hakkının icrası” Yunanistan'a bırakılacak, yalnız Osmanlı hakimiyetine işaret olmak üzere, İzmir kalelerinden birine Türk bayrağı çekilecekti. Fakat “Mahalli Parlamento”, beş yıl sonra, çoğunluk kararıyla, İzmir'in Yunanistan'a katılmasını Cemiyet-i Akvam'dan isteyebileceği gibi aynı husus için plebisite de karar verebilecekti.” (Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, III, Ankara, 2019, s.160.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞGAL ALTINDAKİ İZMİR SANCAĞI'NDA SOSYAL HAYAT

İzmir, tarihin birçok döneminde sosyal hayatın ve canlılığın çok yüksek seviyelerde olduğu bir kent olmuştur. İzmir'de sosyal hayatın içerisindeki insanlar hep çeşitlilik göstermişlerdir. Etnik unsurlar bakımından oldukça çeşitli olan ve bir ticaret ve liman kenti olan İzmir'de, kişilerin sosyal durumları ve yaşamları ise çoğu zaman birbirinden çok farklı olmuştur.

Sancakta azınlık olarak çoğunluğu oluşturan Rumlar; “*ekonomik, sanat ve tarımda üstündürler.*”³⁷⁹ Gayrimüslimlerin askerlikten muaf olmaları, Türklerin özellikle yıkılma sürecinde olan Osmanlı Devleti'nin sürekli savaşmak zorunda olduğundan askerde olmaları bu üstünlüğün sebebidir.³⁸⁰ Özellikle İzmir'in en canlı semtleri olan Punta (Alsancak), Konak, Basmane; Rumların, Avrupalı milletlerin ve Ermenilerin yerleştiği bölgelerdir. Bu bölgeler, İzmir'in ticaretine açıldığı liman yerleşim yerleridir. Türkler, memurluk, tarım ve askerlik gibi meslekler ile uğraşırken, İzmir'in ticari zenginliğinin keyfini azınlıklar çıkarmışlardır.³⁸¹

İzmir'de işgal günlerine tanıklık eden Osman Neşet Önyer, Türklerin çok fakir olduklarını ve alım güçlerinin olmadığını kendi mesleğinden örnekler vererek ifade etmektedir. Seyyar olarak çeşitli meyve ve sebzeler satan Osman Neşet Bey, Türk mahallelerinde 10 kuruşa satamadığı meyveleri, Frenk Mahallesi'nde 50 kuruşa “*kapış kapış*” satıldığını ifade etmektedir.³⁸²

İzmir halkı, sanayi iş gücünde; tütün işlenmesi, incir ve üzüm paketleme, yün ve pamuk işleme, manifatura, matbaa, sanayi, kahvehane ve yeme içme mekanlarının işletmeciliği, ayakkabı, sigara, şal, mobilya, fırça yapımı, fırıncılık, terzilik, kiremit, makarna, sabun yapımı gaz ve elektrik üretimi gibi alanlarda çalışmakta; tarım üretimi ise özellikle üzüm, incir, pamuk, tütün, palamut, kestane, zeytin, narenciye ve susam ürünlerinde

³⁷⁹ E. Dayı, **Nazilli Kongreleri (1919)**, s.7.

³⁸⁰ E. Dayı, **Nazilli Kongreleri (1919)**, s.7.

³⁸¹ Kemal Arı, “*Türk Kurtuluş Savaşı'nın Bitiminde İzmir'in Genel Ekonomik Durumu*”, **ÇTTAD**, 1/3, 1993, s.36. Fatma Bulut, “**I. Dünya Savaşı Yıllarında İzmir'de Eğlence Kültürü ve Toplumsal Yaşama Etkileri**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Türkan Başyigit), İzmir, 2010, s.24-26.

³⁸² Engin Berber, **Rumeli'den İzmir'e Yitik Yaşamların İzinde**, İzmir, 2002, s.20-21.

gerçekleşmekteydi. Özellikle Türkler, eskiden olduğu gibi tarımla ilgilenmeye devam etmekteydiler. Üretimde yer alan Türkler, en fazla el tezgâhları, fabrika işçiliği ve küçük esnaf olarak iş gücünde var olmaya çalışmışlardır. Hayvancılık, I. Dünya Savaşı'ndan beri mera ve otlak alanların yetersizliği, savaşta kaybedilen insan gücü sebebi ile giderek azalmaya devam etmiştir.³⁸³

İşgalin ilk günü Türklerin dükkanları talan edilmiş, yağmalanmıştır. Köylerde tarım ile ilgilenenler ise Rum zulmünden kaçmak amacı ile göç etmişler ve onların terk ettikleri bölgelere Rumlar yerleşmiştir. Rumlar, birçok iş gücünde yer alırken tarımda da daha iyi durumda olmuşlardır. Yunan yönetimi, Rum çiftçiler için tarım kredisi vererek³⁸⁴, üretimi tek taraflı desteklemiştir. Yunan İşgal Kuvvetleri, işgalin ilk günü mülki ve dini memurların görevlerine geri dönmesi çağrısını yapmış, bu çağrı ile İzmir Valisi de memurları görevleri başlarına çağırılmışsa da³⁸⁵ Sevr Antlaşması'nın ardından tüm idareyi eline alan Yunanlar, Türk memurların da görevlerine son vermişlerdi.³⁸⁶ Bu kararın ardından çok az sayıda Türk memur, Yüksek Komiserliğin hizmetinde çalışmaya devam etmişlerdir. Yüksek Komiserlik bünyesinde çalışan Türk memurların maaşları bir dönem Yunan yönetimince ödenmiştir. 1921 yılında ödenen maaşlar Yunan para birimi olan Drahmi ile gerçekleşmiştir. Maaşlar yalnızca üç ay ödenmiş ve bu ödemeler için Yunan İdaresi "ikramiye" olarak değerlendirme yapmış, isteyenlerin gidebileceğini belirterek Türk memurlarını yokluğa mahkûm etmiştir.³⁸⁷ Osmanlı Hükümeti tarafından ödenen memur maaşları, savaş ve mütareke yıllarında çoğu zaman aylarca birikmiş, memurlar ve öğretmenler zor durumlar yaşamışlardır. Hükümet, memurlara, maaşlarının mahalli gelirlerden alınmasını söylemiş ancak bu duruma Yunanların engel olduğu bilgisi üzerine yazışmalar yapılacağı 20 Ocak 1921'de Hariciye Nezareti tarafından bildirilmiştir.³⁸⁸ Yunan işgali altındaki memurların ödenmeyen maaşlarının ve yine Sevr'in ardından işlerine son verilen memurların, haklarının devam

³⁸³ B. Durgun, **1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de İktisadi Durum**, s.122.

³⁸⁴ B. Durgun, **1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de İktisadi Durum**, s.108-122.

³⁸⁵ BOA., DH.İ.UM. EK.51-105-1.

³⁸⁶ C. Bayar, **Ben de Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş**, VI, s.60., **Ahenk**, 17 Mayıs 1919., S.7079., E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s. 303-305

³⁸⁷ Adnan Sofuoğlu, "*İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş*", **Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, Ankara, s.140., E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.308-311.

³⁸⁸ BOA. DH.İ.UM.20.14.1-17.

etmesi durumundan yine 1920, 1921 ve 1922 yılları içerisinde yapılan yazışmalarda, Hariciye Nezareti tarafından maaşlarının ödeneceği bildirilmiştir.³⁸⁹

Amerikan Heyeti'nin raporlarına göre İzmir'de sanayi işçilerinin sosyal durumları ise oldukça kötüdür. Çalışılan ortamlar insan sağlığı açısından elverişsiz ve birçok hastalığa yol açacak türdendir. Tütün işletmelerindeki tozlu hava ve önlem alınmaması, çalışanların verem hastalığına tutulmasına sebep olmaktaydı. Diğer iş kollarında da çalışılan ortamlar, havasız ve mevsim koşullarına uygun olmayan mekanlardı. Çalışılan yerlerde oturup dinlenebilecek ya da yemek yenilebilecek herhangi bir mekân yoktur. Şehirde çocuk işçi sayısı oldukça çoktur. Sanayide çocuk işçiler de vardır. Çocuklar, yaşlarına ve beden güçlerine göre oldukça ağır şartlar altında, zor işlerde uzun saatler çalışmaktadır.³⁹⁰

Çalışanların ücret durumlarını incelediğimizde ağır işlerde düşük ücretler karşılığında çalışıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin tabakhanede çalışma şartları oldukça zor ve kötüdür. Bu ağır koşullar altında çalışılmasının karşılığı ise oldukça düşüktür. Ücret dağılımına baktığımızda kadın erkek durumunun eşitsizliğini de görmekteyiz. İş gücünün birçok bölümünde kadınlara, erkeklere göre daha az yevmiye verilmektedir.

İstanbul'da bulunan İngiliz Firması Courthope Mnroe'nin Ticaret Sekreteri, İzmir'in sosyal ve ticari hayatı hakkında 1921 senesi ile ilgili hazırladığı bir raporda;

“İzmir'in ithal ve ihraç ticareti büsbütün durgundur. Yunan askeri gereksinimleri dışında hiçbir iş yapılmıyor. Kötü Yunan yönetiminden önce İzmir limanına 15-20 gemi gelirken şimdi ancak birkaç gemi geliyor. Bizzat kentin durumu oldukça kötüdür ve Avrupalı ve yerel halk pek ilgisiz görünüyor. Ülkede yasa diye bir şey yoktur. Yetki ve güç sahibi tek kişi Yunan Yüksek Komiseri Steryiadis'tir. Türk Belediyesi işlemsiz bir duruma gelmiştir. Yunan katlarının davranışları yüzünden Osmanlı Gaz Şirketi sokakları ışıktandıramıyor. Geceleyin birkaç otel dışında kent karanlığa boğuluyor, çünkü gaz fiyatları oldukça yükselmiştir. Çöken yollarda büyük çatlaklar baş göstermiştir ve bu yarıklar yer altındaki lağımlara dek uzanmış, kenti kötü bir koku sarmıştır. Kahvehane ve lokantalar Yunan subayları ile doludur. Bu subaylar görünürde bütün günlerini içki içerek ve politika

³⁸⁹ BOA. DH. İ. UM.20-14-17., BOA., HR. HMS.İŞO.136.10.1-2., BOA., DH. UMVM.44-93-1-7., BOA. DH. UMVM.3-79.1-4., BOA., DH.EUM.MEM.2.53.1-3.

³⁹⁰ A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921, s.35-49.

tartışmaları yaparak geçiriyorlar...Pazarlar oldukça tenha ve boştur. Fakir sınıflar ancak en gerekli gıda maddelerini satın alabiliyor...”³⁹¹

I. Dünya Savaşı ile beraber zayıflayan Türk çiftçisinin durumu, işgalin ardından Rumların kayırılması ve Rum çetelerinin vahşetinden kaçan Türklerin yerlerini Rumların alması ile daha da kötüleşmiş; küçük esnaf ve el tezgahları ile ticari hayatta var olmaya çalışanların ise fakirlikten dolayı çoğu zaman karın tokluğuna çalışmış; sanayide az da olsa işçi olarak çalışan Türklerin ise düşük ücretlere uzun saatler çalıştırılması ile iş gücü ve işçilerin durumu bakımından sosyal olarak Türklerin durumu oldukça aşağı seviyelerde olmuştur. Türklerin aksine Rumlar ve diğer azınlıklar ise ticareti ellerinde tuttuğundan, işgal günü Türklere ait ticarethanelerin yağmalanması ve Türklerin sokağa çıkmalarının kısıtlanması, baskı politikaları sebebi ile sosyal olarak Türklerden daha iyi durumda kalmışlardır.

İşgal altındaki halkın maddi durumunu kısaca ifade ettikten sonra, sosyal hayatını daha iyi anlayabilmek için bu bölüm başlıklar altında incelenecektir.

A- NÜFUS

İzmir, coğrafi konumu ve her türlü tarım ürününe elverişli toprakları dolayısıyla bir tarım ve ticaret şehridir. Aydın Vilayeti’ne bağlı olmasına rağmen vilayet merkezi İzmir olmuştur. İstanbul’dan sonra en karmaşık nüfusa sahip olan şehirdir. Bünyesinde Türkler, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler, Levantenleri³⁹² barındırmaktaydı. Kozmopolit bir nüfus yapısına sahip olan İzmir’in sosyal hayatını anlayabilmek için öncelikle şehir nüfusunun dinamiklerini ve yerleşim yerlerini incelemek gerekmektedir.

I- Toplumsal Yapı

İzmir kozmopolit bir yapıya sahipti. Şehrin nüfus çoğunluğunu oluşturanlar; Türklerdi, Türk nüfusunun ardından yoğunlukta olan nüfus Rum nüfusu idi. Türkler ve Rumların dışında Ermeniler, Levantenler, Yahudiler ve Avrupa milletinden çeşitli insanlar

³⁹¹ Salahi R. Sonyel, “Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu’da Uyguladığı Siyaset”, s.69.

³⁹² “Levanten” tanımı, Doğu’nun, özellikle ticaret için uygun olan liman ve karavan kentlerine yerleşmiş ve buralarda yaşayan Fransız, İtalyan, İngiliz, Hollandalı, Katalan, Macar topluluklar ve Sırp, Bulgar gibi Slav kökenli Avrupalı topluluklar için kullanılan bir ifadedir. Bu kişiler, yerleştikleri liman kentlerinde ticaret ile ilgilenmekte ve şehrin ekonomisine büyük katkı yapmaktaydılar. (Yeni Türk Ansiklopedisi, VI, İstanbul, 1985, s.2072.

yaşamaktaydı. XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ve Islahat Fermanları ile azınlıkların sosyal ve hukuki haklarının genişletildiği, yaşamlarının oldukça rahatladığı ve Osmanlı Hükümeti'nin idaresinden taviz verdiği bir yüzyıl olmuştur. Bu yüzyıl içerisinde, Batı Anadolu'da da nüfus dengelerinin değiştiği görülmektedir. Osmanlı yönetiminin verdiği tavizlerden ve avantajlardan faydalanmak isteyen azınlıklar, Batı Anadolu'ya doğru göç etmeye başlamışlardır. “*Adalardan, Yanya'dan ve Yunanistan'dan*” Rumlar gelip yerleşmeye başlamışlardır. Yerleştikleri bölgelerde mülk sahibi olarak, vergi ve askerlik muafiyetinin de vermiş olduğu avantajlar ile ticaret ve tarıma yönelen Rumlar, bölgede zenginleşmeye başlamışlardır.³⁹³

İzmir'de nüfusun oranı Türk, Yunan ve Avrupa kaynaklarına göre değişiklik göstermektedir. Yunanlar ve destekçileri olan Müttefik Devletler, İzmir'in idaresinin Yunanistan'a bırakılması için İzmir'de Rum nüfusun çoğunlukta olduğunu iddia etmekteydiler. Türkler, İzmir'in yüzyıllardır Türk şehri olduğunu savunmakta ve daima Türk kalacağını söylemekteydiler. Çeşitli kaynaklardan verilecek nüfus oranlarına bakıldığında; Rum nüfusunun, Türk nüfustan sonraki en yoğun nüfus olduğu görülmektedir. Ancak, Rum nüfusun çoğunlukta olduğu gerçeği yansıtmamaktadır. Yunanistan'ın siyasi hedefleri doğrultusunda İzmir ve Batı Anadolu'da Rum nüfusunu arttırmaya yönelik faaliyetleri ve asılsız nüfus sayısı iddiaları dolayısıyla Yunan kaynakları da Rum nüfusunu Türk nüfusuna göre daha yoğun oranlarda vermişlerdir.

1875 yılında Fransızlar tarafından yapılan araştırma sonucu İzmir'in nüfusu 151.000 civarındır. Bu nüfusun milletlere göre dağılımı ise:³⁹⁴

Türkler: 60.000 Rumlar: 60.000 Yahudiler: 15.000 Ermeniler: 10.000 Avrupalılar: 6.000 idi.

Yunanlar, İzmir'in işgaline giden süreçte nüfus konusuna oldukça önem vermişlerdi. Rum nüfusunun yoğunluğu, talep edilen bölgelerde hak iddia etmelerine sebep olacaktı. Bu sebeple, I. Dünya Savaşı'nın öncesi ve sonrasında bölgedeki Türkler, Rum çetecilerin baskı, yağma ve tacizleri ile bölgeden göçe zorlanırken; yerlerine adalardan ve Yunanistan'dan getirilen Rumlar yerleştirilmekteydi.³⁹⁵ Venizelos bu durumu Paris Barış Konferansı'nda

³⁹³ E. Dayı, **Nazilli Kongreleri (1919)**, s.17-18.

³⁹⁴ Engin Berber, **İzmir 1920: Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, s.3.

³⁹⁵ S. Gökçen, **Türkiye'de Rum-Yunan Vahşeti ve Terörü**, s. 185.

Rumların göçe zorlandığı şeklinde ifade etmiştir. Venizelos, Paris Konferansı'nda giriştiği propaganda savaşı dolayısıyla İzmir'in nüfusunu 416.494 olarak vermekte ve bu nüfusun 243.879'u Rum, 92.250'si Türk, 51.872'si Yabancı, 16.450'si Musevi, 7.628'i Ermeni ve 415'i Bulgar olarak belirtmektedir. Venizelos, yüzbinlerce Rum'un ise Türkler tarafından katledildiği veya Adalar ve Yunanistan'a sürüldüğünü iddia ederek normalde Rum nüfusunun çok daha fazla olduğunu savunmaktadır.³⁹⁶ Venizelos, bu iddialarını hiçbir somut gerekçeye dayandırmamaktaydı. Yunan işgali ile birlikte civardaki Rumlar ve bölgeyi Rumlaştırmak amacı ile Yunanistan'dan getirilen ve adalardan gelen Rum ve Yunan nüfusu ile birlikte İzmir'in nüfusu 400.000-500.000 civarını buldu.³⁹⁷ 1919 yılının başlarında yaklaşık üç ay içerisinde 280.000 Rum, Anadolu'ya gelerek yerleşmiştir.³⁹⁸ Buna karşın; işgal ile birlikte güvenlik sorunu yaşayan Türkler İzmir'den göç etmek zorunda kalmışlardır. İşgalin ardından henüz bir buçuk yıl geçtikten sonra İzmir'e 126.000 Yunan göçmeni getirilmiştir.³⁹⁹ Böylelikle 1919 yılının başlarından işgal sahasının genişletilmesiyle bölgeye yüz binlerce Rum göçmen getirilmiştir.

Konferansta, Osmanlı Devleti tarafından 1914 yılı Aydın Vilayeti'nde; 1.249.067 Türk, 299.097 Rum, 20.287 Ermeni nüfusu olduğu bildirilmişti.⁴⁰⁰ Konferans heyetinin nüfusun yoğunluğuna göre İzmir'in kaderini belirleyecek olması durumunda İzmir, hiçbir zaman işgal edilmemiş olmalıdır. Heyet, Venizelos'un sunduğu raporların doğruluğu ile ilgilenmemekte ve İzmir'i, maşa olarak kullandığı Yunanistan'a sebep aramadan vermektedir.

Amerikan Heyetinin 1921 yılında yaptığı araştırmalarına göre; İzmir'de I. Dünya Savaşı'ndan önce 400.000 kadar olan nüfusun: 155.000'i Rum (40.000'i Yunan, 115.000'i Anadolu Rumları), 165.000'i Türk, 35.000'i Yahudi; 25.000'i Ermeni, 10.000'i İtalyan, 3.000'i Fransız ve 2.000'i İngiliz olmak üzere yaklaşık 200 kadarı da Amerikalıydı. 1921'de İzmir'de yapılan araştırmalara göre mütarekenin ardından İzmir'e Yunanistan ve adalardan yaklaşık olarak 100.000 kadar Rum gelmişti.⁴⁰¹ Yunan rehberinin raporunda ise Yunan

³⁹⁶ Dimitri Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.34.

³⁹⁷ B. Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.259.

³⁹⁸ S. Esin Derinsu Dayı, **Nazilli Kongreleri (1919)**, s.18.

³⁹⁹ B. Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.259.

⁴⁰⁰ **TİH, Batı Cephesi**, I/2, s.6.

⁴⁰¹ **A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921**, s.15.

işgalinden önce İzmir’de nüfus: 160.000’i Rum, 80.000’i Türk, 55.000’i Yahudi, 40.000’i Ermeni ve 30.000’i Avrupalı olmak üzere 365.000 civarındaydı. Yunan rehberine göre İzmir’de Türkler, nüfusun 4/1’i veya 3/1’ini oluşturmaktadır. Bu nüfus ise şehrin en vasıfsız nüfusu olarak değerlendirilmektedir. Yunan rehberinin gözünden, Türkler, medeniyetsiz ve şehir hayatına uyum sağlayamayan gruplardı. Türklerin yalnızca topraktan ve kölelikten anladığı, şehir ve ticaret hayatında geri kaldığı ve bu geri kalmışlığı ise ancak Yunanlılığın doldurabileceğini ifade etmektedir.⁴⁰²

Sonuç olarak; I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı tebaası olarak asker alınmayan Rumların karşısında devamlı savaşta Türk erkek nüfusunun düşmesi görülmektedir. Bölgede I. Dünya Savaşı yıllarından beri Rumlaştırma çabaları devam etmiştir. Böylelikle İzmir’de XX. yüzyılın başlarından itibaren planlı bir şekilde Rum nüfusunu artarken, Türk nüfusu da azalmaya devam etmiştir. Bu oranların değişmesi planlı ve art niyetli olduğundan İzmir’in Türk yurdu olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

II- Yerleşim Yerleri

İzmir’in en canlı mahallesi, Levantenlerin çoğunlukta olduğu Frenk Mahallesi’dir. Frenk Mahallesi, İzmir’in en önemli ve canlı mahallelerindendir. Frenk Mahallesi’nin Batı ucu Hisar Camii civarında başlar. Mahallenin içerisinde bir çarşı vardır. Hisar Camii’nin önünden Çakı Bedesteni ve Çuha Bedesteni isimli iki hanın ortasından girildiğinde Frenk Mahallesine çıkar. Bu çarşı sokağında çok çeşitli ürün satılır. Züccaciye, kırtasiye, manifatura kuyumcu, kunduracı, gömlekçi ve daha birçok tüccar dükkânı vardır.⁴⁰³

Frenk Mahallesi’nin dışında İzmir’in en canlı ikinci sokağı Yemiş Çarşısı’dır. Burada yemiş başta olmak üzere pek çok ürün satılırdı. Türklere ait olan dükkanlarda, sık sık misafir ağırlanırdı. Sosyal hayatın dinamikleri Yemiş Çarşısı’ndaydı. Bu iki çarşının dışında sosyal ve kültürel olarak en canlı yerler; Kemeraltı, Başdurak, Arasta, Odunpazarı, Parmakkapı, Aya Yorgi, Meyhane Boğazı ve Fasulya Sokak’tı.⁴⁰⁴ İzmir’in kazaları; Bergama, Foçateyn, Menemen, Karaburun, Çeşme, Urla, Seferihisar, Kuşadası, Nif, Tire, Ödemiş ve

⁴⁰² Görüldüğü üzere rehber, objektif olarak yaklaşmamış ve Yunanlılığın getirmiş olduğu gerçek dışı iddialar ile kitabını yazmıştır. (E. Berber, **İzmir 1920: Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, s.2.)

⁴⁰³ B. Umar, **İzmir’de Yunanlıların Son Günleri**, s.32-33.

⁴⁰⁴ Serap Cerezci, **1919-1922 Yılları Arasında İzmir’de Gündelik Yaşam**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Kemal Arı), İzmir,2003, s.47-48.

Bayındır'dan oluşmaktaydı.⁴⁰⁵ İzmir'in işgal döneminde yaşamın olduğu sokakları ise; Agia Trias, Alaybey, Bornova, Buca, Göztepe, Karataş, Kokaryalı (Güzelyalı), Kordelio (Karşıyaka), Kokluca, Mersinli, Bayraklı, Pınarbaşı, Narlıköy, Papa (Bostanlı), Petrota (Taşlık), Seydiköy, Salhane, Tomazo (Soğukkuyu) ve Hacılar'dır.⁴⁰⁶

İzmir'de nüfus çoğunluğuna sahip olan ve yönetime hâkim millet daima Türkler olmuştur. Türkler genellikle Maşatlık (Bahri Baba Parkı) civarından uzanan⁴⁰⁷, Kadifekale (Pagos Dağı), Değirmendağı eteklerindeki mahallelerde⁴⁰⁸, ikamet etmişlerdir.

Rumlar, genellikle Machala, Romaiko Sokakları'nda, Punta (Alsancak) Burnu'ndan Basmane'ye uzanan kısımlarda ikamet etmekteydiler. Punta'nın, limana yakın olan Gündoğdu Meydanı'nın kuzey kısımlarında Levantenler yaşarken; Rumlar, Gündoğdu Meydanı'ndan Kemeraltı'na kadar olan kısımlarda yaşamaktaydılar.⁴⁰⁹ Levantenlerin yaşadığı bölge, İzmir'in kalbi niteliğindedir. Şehrin tüm hareketliliği bu civardadır.

Rumlar, şehrin ticari hayatına katkıları, çalışkanlıkları ve eğitime verdikleri önem ve eğlenceye düşkünlükleriyle tanınmaktadırlar. Genellikle meyhanecilik, bakkalcılık, kabarecilik, lokantacılık, otelcilik, kasaplık, değirmencilik, kürkçülük ve gemicilik işleri ile uğraşmaktaydılar. Alt tabakanın çoğunluğu esnaf iken seçkin Rum nüfusu, avukatlık ve doktorluk mesleklerine yönelmekteydiler.⁴¹⁰ Rumların yoğunlukta olduğu Punta Bölgesi'nin dışında Rum nüfusunun Türklere göre çok daha fazla olan bir diğer yerleşim yeri Foçateyn Kazası'dır. 1914 yılındaki nüfus bilgilerine göre; 15.670 Rum yaşarken, 7427 kişilik Türk nüfusu yaşamaktaydı. Yunan İşgal İdaresi tarafından 1921 yılında yapılan sayıma göre; Foçateyn Kazası'nın Rum nüfusu 13.550, Türk nüfusu ise 3.675 kişi olarak değişmiştir.⁴¹¹

XIX. yüzyıldan itibaren İzmir'de nüfus bakımından önemli bir gelişme gösteren Ermeniler, Rumlardan sonra en çok nüfusa sahip olan azınlık grubundalardı. Ermeniler, Basmane'nin bir kısmı ile Kahramanlar arasındaki bölgede yerleşmişlerdi. Ermeniler, kentte

⁴⁰⁵ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.33.

⁴⁰⁶ E. Berber, **İzmir 1920: Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, s.5-7.

⁴⁰⁷ B. Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.21.

⁴⁰⁸ Raziye Oban Çakıcıoğlu, **İzmir'in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. İbrahim Atalay), İzmir, 2006, s.67.

⁴⁰⁹ Bülent Durgun, **1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de İktisadi Durum**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Danışman: Doç. Dr. Kenan Kırkpınar), İzmir, 1998, s.21.

⁴¹⁰ B. Durgun, **1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de İktisadi Durum**, s.21-21.

⁴¹¹ E. Berber, **Bir İzmir Kâbusu Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar**, s.88-89.

sakin ve uyumlu bir yaşam sürdürmüşlerdir. Ermeniler, Türklere benzer bir yaşam tarzı oluşturmuşlardır. Türklere en yakın olan topluluk olarak tanınmışlardır.⁴¹² Genellikle tefecilik, bankacılık, terzilik, dokumacılık ve bakkallık ile uğraşan⁴¹³ Ermeniler, şehrin ticaretinde etkin rol oynamaktaydılar.

İzmir’de bulunan toplumlardan biri de Musevilerdir. Museviler, Tükler ile pek sorun yaşamamışlardır. Kaynaklarda, toplumun alt katını oluşturan bir topluluk olduklarından bahsedilmektedir. Museviler özellikle kentin dışında kalmış olan Karataş civarında yaşamaktaydılar. Bir kısım Museviler ise; Kemeraltı, İkiçeşmelik ve Kestelli Caddesi’nin doğusuna yerleşmişlerdir.⁴¹⁴ Museviler, her yerde olduğu gibi İzmir’de de bankacılık alanında uzmanlaşmışlardı. Bankacılık, borsa, ticaret, simsarlık, ithalat, ihracat ve finans işleri ile uğraşmaktaydılar.⁴¹⁵

B- İŞGAL SONRASI İZMİR’DE GÖÇ HAREKETLERİ

Yunanistan ve Yunan Etnik-i Eteryâ Cemiyeti’nin girişimleri ile işgal öncesi Rum nüfusunun çoğunluğunu iddia ederek işgali meşrulaştırma hedefi ile İzmir ve Batı Anadolu’daki Rum nüfus, planlı bir şekilde arttırılmıştır. Özellikle Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasının ardından Yunanistan ve adalardan, Batı Anadolu kıyılarına Rum nüfus akın etmiştir.⁴¹⁶ İşgalden önce ve sonra İzmir’e durmaksızın devam eden Rum göçlerinin aksine işgalin ardından Yunan zulmünden kaçmak isteyen Türkler de Anadolu’nun içlerine doğru göç etmeye başlamışlardır.⁴¹⁷

İşgal günü İzmir’de yaşanan Türklere yönelik katliam hareketleri ve panik ile şehirdeki Türkler, bulabildikleri binek hayvanlara eşyalarını yükleyerek hızla İzmir’i terk etmeye başlamışlardı.⁴¹⁸ Yunan Yüksek Komiserliği, göç eden Türklere; herhangi bir zorlama yapılmayacağını, yerlerinde kalmalarını ve normal hayatlarına devam etmelerini duyurdu. İşgal Kuvvetleri Komutanı Zafîru, yayınladığı beyanname ile herkesin yaşam biçimine ve dini değerlerine saygı duyulacağını açıklıyor ve her milletten halkın günlük

⁴¹² R. Oban Çakıcıoğlu, *İzmir’in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi*, s.69.

⁴¹³ B. Durgun, *1919-1922 Yılları Arasında İzmir’de İktisadi Durum*, s.24.

⁴¹⁴ B. Umar, *İzmir’de Yunanlıların Son Günleri*, s.21.

⁴¹⁵ B. Durgun, *1919-1922 Yılları Arasında İzmir’de İktisadi Durum*, s.25.

⁴¹⁶ Nurdoğan Taçalan, *Ege’de Kurtuluş Savaşı Başlarken Hasan Tahsin*, İstanbul,1998, s.55.

⁴¹⁷ Mesut Çapa, “*Anadolu’da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler*”, *ATAM*, 10, Ankara, 1994, s.379.

⁴¹⁸ P. Böke, *İzmir 1919-1922 Tanıklıklar*, s.89.

yaşamına kaldığı yerden devam etmesi gerektiğini bildiriyordu.⁴¹⁹ Zafiriu'nun bu bildirisi iç göçleri durduramadı. İç göçlerin durması için öncelikle Yunan askerlerinin ve yerli Rumların taşkınlıklarının durması gerekmektedir. Türkler, durmadan İzmir yakınlarına doğru göç etmeye devam ettiler. Türklerden bazıları da daha güvenli olacağı düşüncesi ile kazalardan İzmir merkeze doğru göç etmekteydi.⁴²⁰ İzmir işgal edildiği sırada Alaşehir Kaymakamı olan Bezmi Nusret Kaygusuz, Alaşehir'e yapılan Türk göçlerini şu cümlelerde anlatmaktadır: *"Yunan'ın zulmünden kaçanlar yavaş yavaş Alaşehir'de toplanıyor, kasabanın nüfusu gündün güne çoğalıyordu. Kendimi İzmir'de ve İzmirliiler arasında zannediordum. Alaşehir, adeta bir Vilayet merkezi olmuştu."*⁴²¹

21 Temmuz 1919'da Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi, İzmir bölgesinde yaşananları tanıklarını dinlemek ve şikayetleri değerlendirmek için uluslararası bir komisyon oluşturarak İzmir'e gönderdi.⁴²² Bu komisyonun başında Amerikan Yüksek Komiseri Mark Lambert Bristol vardı. Onun dışındaki üyeler; İngiliz General Robert Hugh Hare, Fransız General Georges Hippolyte Bunoust ve İtalyan General Algreto Dall'Olio vardı. Komisyonun İzmir'de yaptıkları incelemeler sonucunda hazırladıkları ve 7 Ekim 1919'da Paris Barış Konferansı'na sundukları rapor *"Bristol Raporu"* olarak bilinmektedir. Komisyonun İzmir'de yaptıkları araştırma ve incelemeler gerçekleri yansıttığından Yunanistan için oldukça üzücüdür. Konferansın kararına göre; Yunan işgali geçiciydi ve bu yaşanan kötü olayların son bulması gerekmektedir. Komisyon, raporunda çeşitli konulara değinmiştir. Bu raporda göç konusu da görülmektedir. Komisyon'un gözlemlerine göre⁴²³; Yunan işgali dolayısıyla Müslüman halkın büyük bir kısmı memleketlerini terk etmektedir. Bu göçmenlerin sayısı tespit edilemeyecek derecede fazladır.⁴²⁴

⁴¹⁹ ATBD, S. 43, Ankara, (Haziran) 2001, Belge No: 4117, s.20.

⁴²⁰ M. Çapa, *"Anadolu'da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler"*, s.381-385.

⁴²¹ B. N. Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s.179.

⁴²² BOA, DH.KMS. 54.34.1.

⁴²³ Komisyon, 47 Madde altında topladığı raporunu Paris Barış Konferansı'na sunmuştur. Bu raporda, İşgalin ilk günü yaşanan olaylar, İlk kurşunun atılması, Yunan askerinin Türklere yönelik yaptıkları katliam ve yağma hareketleri, Yunan askerinin ilerleyişi, Türklerin her türlü mallarının yağma edilmesi, Türklere yönelik tecavüzler, katliamlarda öldürülenlerin bir kısmının kadınlar ve 14 yaşından küçük çocuklar olması ve İzmir'de yaşanan göç olaylarına yer verilmiştir. (BOA, HR. SYS.2550.2-10., BOA, HR.SYS. 2551.1-12.) Yerinde yapılan araştırmalar, gerçekleri yansıtmaktadır. Ancak, Konferans üyeleri tarafından Yunanistan'a bir yaptırım uygulanmamıştır.

⁴²⁴ BOA, HR. SYS. 2551.1.9.

Yoğun göç hareketlerinin temel sebebi; İzmir ve civarında Yunan askerleri ve yerli Rumlar tarafından Türklere zulüm yapılmasıdır.⁴²⁵ Rumlar tarafından İzmir civarında yapılan zulüm ve baskının devamı⁴²⁶ ve bu baskının giderek artması, Türkleri göç etmeye zorlamıştır. Osmanlı yönetimi yaşanan bu yoğun göç hareketlerinin farkında olup, engelleyememektedir.⁴²⁷ Osmanlı Meclis-i Vükela'sında “*Yunan Hükümeti'nin bazı bölgelerde nüfusça fazlalık sağlamak için birçok kişiyi iskân amacıyla Osmanlı sahillerine sevk ettiğine*” yönelik görüşmeler yapılmıştır.⁴²⁸ İstanbul Hükümeti'ne bu durum sıklıkla bildirilmiştir. Hükümetin almış olduğu karar; göç eden Türklerin yerlerine Rumların yerleştirilmesinden ve bölgede Rum nüfusun arttırılmaya çalışılmasından İzmir'e gitmek isteyen Rumların seyahatlerini kısıtlamaktır.⁴²⁹ Anadolu Rumlarının ve Yunanistan, Batı Trakya Bölgesi'nden gelen Rumların İzmir'e gidebilmeleri için seyahat izin kâğıdı almaları gerekmektedir. Hükümet, aldığı karar ile Rumların, Yunanistan ordusuna katılmak veya bölgedeki Rum nüfusu arttırabilmek amacı ile gittiklerinden; verilecek olan izinlerin dikkatli bir şekilde verilmesi talimatında bulunmuştur.⁴³⁰

İzmir Valisi İzzet Bey, göç edenlerin geri İzmir'e dönmesini bildirerek, Yunan yönetimi ile gerekli görüşmelerin yapıldığını ve asayişsizliğin olmayacağını bildirmektedir.⁴³¹ Buna karşı; Yunan işgal dönemi boyunca İzmir'den göç eden Türklerin yerlerine Rumlar yerleştirilerek⁴³², bölge Rumlaştırılmaya çalışılmıştır.

İzmir'den giden Türkler, Yunan işgalinin olmadığı en yakın bölgelere geçiyorlardı. Subay ve memurların bir kısmı Menemen ve Ödemiş civarına, Urla köylerindeki bir kısmı Torbalı yönüne, Bergama halkı ise Soma istikametine doğru göç etmişlerdi.⁴³³ İzmir dışına göç edenler ise tercihlerini İtalyan işgali altında bulunan Aydın, Söke ve Nazilli'den yana kullanıyorlardı. Yunan işgal hattının Söke ve Nazilli'ye doğru ilerlemesiyle Türk göçleri de daha ileri hatlara taşınmaktaydı. *Tasvir-i Efkar* gazetesine göre; Temmuz 1919'da

⁴²⁵ Bu kötü muameleler; mallara yağma, tecavüz, gasp ve cinayet gibi çeşitli suçlardan oluşmaktadır. İşgal süresi boyunca özellikle merkeze uzak olan bölgelerde yerli Rumlar, Türklere hiçbir zaman rahat vermemişlerdir. Yapılan mezalim ve zulüm hareketleri için ayrıca bakınız: Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi**, Ankara, 1999.)

⁴²⁶ BOA, DH. EUM. AYŞ. 44.63.1.

⁴²⁷ BOA, DH. KMS.52.26.1.

⁴²⁸ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.71.

⁴²⁹ BOA, DH.KMS. 54.33.2.

⁴³⁰ BOA, DH.KMS. 54.33.3.

⁴³¹ BOA. DH.KMS. 54.70.2.

⁴³² BOA, DH.KMS.52.32.1.

⁴³³ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.233.

İzmir’den göç eden Türklerin sayısı 120.000’i bulmuştu.⁴³⁴ İstanbul Hükümeti’ne gönderilen rapora göre 3 Kasım 1919’da İzmir’den civar yerleşim yerlerine göç eden Türklerin sayısının 80.000’e ulaştığı bildiriliyordu.⁴³⁵ Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti’nin Yunan Konseyi’ne bildirisine göre bu sayı 300.000’i bulmuştu.⁴³⁶ Türk köylerinin göçe maruz kalması ile İzmir’de tarım alanında büyük problemler ortaya çıktı. Tarım ile ilgilenen nüfusta büyük boşluk ortaya çıktı. Köyde kalan Türkler ise Rum çetelerin faaliyetlerinden dolayı korkudan tarlalarına gidemez olmuşlardı.⁴³⁷

İstanbul’da Ferit Paşa Kabinesi, göçmenlerin geri ikamet ettikleri yerlere dönmesi konusunda bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Muhacirin Umum Müdürlüğü tarafından “*İade-i Muhacirin Heyeti*” isimli bir heyet oluşturulmuş ve bu heyet, göçmenler ile görüşmeler gerçekleştirerek, tekrar yerlerine dönmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Bu oluşturulan heyetlerden ilki, Mülkiye Müfettişi Süleyman Hikmet Bey ve Fahrettin Bey başkanlığında 4 Eylül 1919’da İzmir’e gönderilmiştir.⁴³⁸ Bu heyetlerin bölgede yaptıkları incelemeler sonucunda göçün oldukça fazla olduğu ve bu durumun mutlaka engellenmesi kararlaştırılmışsa da heyetler hiçbir etki gösterememişlerdir. Göç edenler, Yunan zulmünden korktuklarından, tekrar yerlerine dönmekte ısrarcıdır. Heyetler, göçmenlere yönelik ziyaretlerini gerçekleştirirken bir yandan da göç devam etmektedir. Yunan işgalinin Batı Anadolu’da hızla ilerlemesi ile göç yönü İstanbul’a doğru değişmiştir. İstanbul’da sayısı artan göçmenler için çeşitli yardım kuruluşları kurulmuştur. Kızılay başta olmak üzere, Fransa, Amerika ve İngiltere tarafından İstanbul’da göçmenler için yardım dernekleri kurularak temel ihtiyaçlar konusunda destek sağlanmaya çalışılmıştır.⁴³⁹

İstanbul’daki yardım kuruluşları İzmir’de de göçmenler için harekete geçmiştir. Muhacirin Komisyonu’nun İzmir başkanlığındaki Salih Bey, beraberindeki Hacı Hasan Paşa, Müftü Rahmetullah Efendi, İlhami Mehmet Sadık Bey, Tüccardan Halil Zeki Bey, Salepçizade Refik Bey, Şeritcizade Hüseyin Galip Bey, Türk şirket sahibi Mustafa Bey, eski Mektupçu Ahmet Şükrü Bey, Tokadizade Şekip Bey ve Ömer Lütfü Bey, göçmenler için

⁴³⁴ Hatice Yıldırım, **Mütareke Döneminde Göç ve İskân (1918-1923)**, Ankara, 2020, s.16.

⁴³⁵ Cengiz Orhonlu, “Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcir’in Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler”, **Belleten**, XXXVII/148, Ankara, 1973, s.487-488.

⁴³⁶ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.235.

⁴³⁷ S. Cerezci, **1919-1922 Yılları Arasında İzmir’de Gündelik Yaşam**, s.50

⁴³⁸ M. Çapa, “Anadolu’da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, s.380-383.

⁴³⁹ M. Çapa, “Anadolu’da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, s.385.

yardım faaliyetlerinde bulundular.⁴⁴⁰ Müftü Rahmetullah Efendi, göçmenlerin yerleştirilmesi ve iaşesi için kampanya başlatarak Müslüman şehir halkını göçmenler için yardıma davet etti.⁴⁴¹

Göç yalnızca İzmir dışına olmamıştır, İzmir'in ilçelerinden merkeze doğru bir iç göç de yaşanmıştır. Köylerde yaşayan Türkler, merkezde daha güvenli bir ortam olduğu düşüncesi ile İzmir merkezine doğru göç etmişlerdir. Çevreden gelen göçmenler, camii, medrese, okul ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne ait çamaşırhanelere yerleştirilmişlerdir. İzmir'e gelen göçmenlerden işe ihtiyacı olanların; katiplik, çıraklık, çiftçilik, hizmetçilik, süt annelik gibi işlerde çalışmak için her gün öğleden sonra bizzat Muhacirin Müdüriyeti Dairesi'ne başvurmaları duyuruldu.⁴⁴²

İzmir Yunan idaresi, 1921 yılında, Türk göçmenlere yönelik sağlık hizmetleri kampanyası başlattı. Bu kampanya doğrultusunda Keçeciler Konağı'nda bir dispanser açıldı. Dispanserin başında İzmir Muhacirin Müdürü Sırrı Bey vardı. Civardaki medrese ve camilere yerleşmiş olan göçmenlerin ilaç desteklerinin buradan ücretsiz olarak karşılanacağı ve tedavi edilecekleri duyuruldu. Dispansere gelemeyecek olanlar için doktorlar, hasta göçmenlerin bulundukları yerlere gidecekler; durumlarına göre ücretsiz tedavi veya dispansere yatış vereceklerdi. Aynı zamanda Yunan İdaresi tarafından propaganda amacı ile zaman zaman Türk göçmenlere, et, süt, çeşitli yiyecek içecek ve yakacak malzeme desteği yapılmaktaydı.⁴⁴³

Yunan idaresinin göçmenlere yönelik sosyal yardım faaliyetlerinde bulunması, İtilaf Devletleri tarafından konunun dikkat çekmesinden dolayıdır. İzmir'den göç edenlerin dışında Yunan Yönetimi tarafından Türk aydınların bir kısmı da Yunanistan'a sürgün edilmiştir.⁴⁴⁴ Yunan İdaresinin sosyal yardımlar ve göçmen politikası da siyasi bir propaganda aracı olmuştur. Bir taraftan göç ve sürgün devam ederken diğer taraftan Rumlar, bölgeye planlı bir şekilde yerleştirilmeye devam etmiştir. Yunanlar, Göçmenler Komisyonu aracılığı ile İzmir'e yerleşen Rum gençleri silahlandırarak çete faaliyetlerinin yürütülmesine destek

⁴⁴⁰ Ahenk, 4 Temmuz 1919, S.8116.

⁴⁴¹ Ahenk, 5 Ağustos 1919, S.7144.

⁴⁴² Ahenk, 4 Mayıs 1920, S.7368.

⁴⁴³ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.245-246.

⁴⁴⁴ Nedim İpek, *"İzmir ve Göç"*, **Uluslararası İzmir Göç ve Mübadele Sempozyumu**, İzmir, 2018, s.206.

olmuşlardır.⁴⁴⁵ Bir yandan İzmir'in kazalarında da asayiş durumuna göre halk, İzmir dışına veya İzmir merkeze doğru göç etmiştir. İzmir, dış göç vermiş, göç almış ve iç göç yaşamıştır. İşgal dönemi boyunca İzmir, nüfus yönünden hep bir hareketlilik içerisinde olmuştur.

C- SAĞLIK HİZMETLERİ

İzmir, coğrafi konumunun avantajı ile her zaman bir ticaret kenti olmuştur. Bu ticari hareketlilik, Batılı Devletlerin şehre olan yatırımları ile sonuçlanmıştır. Erken tarihlerden itibaren, Avrupa Devletleri, ticaret amacı ile gelen gemicilerinin tedavileri için İzmir'de sağlık kurumları açmışlardır. İzmir'deki sağlık kurumları başlangıçta tamamen azınlıkların elindedir. İzmir'de Türkler, önceleri serbest çalışan doktorlar tarafından ücret karşılığında tedavi edilmekteyken; XVII. yüzyılda yoksullar için ücretsiz hizmet veren bir hastane açılmıştır. Daha sonra İzmir'de; 1840 yılında Urla-Kilizman'da bir Karantina Hastanesi, 1851 yılında Gureba-i Müslimin Hastanesi, 1908 yılında Eşrefpaşa'da Zührevi Hastalıklar Hastanesi, 1910 yılında Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastanesi açılmıştır.⁴⁴⁶

I- Hastaneler

İzmir'de işgal süresince Müslümanlara ve Gayrimüslimlere ait, ortalama 1000 yatak kapasiteli 16 tane büyük hastane ve çok sayıda klinik vardı. Bu süreçte İzmir'deki hastaneler:⁴⁴⁷

Hastane	Bulunduğu Yer	Kuruluş Amacı ve Faaliyetleri	Hizmet Ettiği Nüfus
	Hastaneler Sokağı'nda (Bugünkü)	İngiliz gemicileri tedavi etmek amacıyla kurulmuştur. Yönetimi	Perşembe günleri Rumlara ve Müslümanlara

⁴⁴⁵ Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Derleyen: Hulusi Turgut, İstanbul, 2022, s.38.

⁴⁴⁶ Rauf Beyru, 19.Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam, İzmir,2005, s.65-80.

⁴⁴⁷ A Survey Of Some Social Conditions İn Smyrna, s.63., Tuğçe Akdulum, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir'de Açılan Yabancı Hastaneler, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Emine Gümüşsoy), Eskişehir, 2020., R. Beyru, 19. Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam, s.62-78., Didem Akyol Altun, "İzmir'de Sağlık Yapıları Mimarisi", İzmir Mimarlık Ansiklopedisi, Ed.: E. Kayın, F. Özkaban, II, İzmir, 2013, s.267-316., Ahenk 13 Temmuz 1919, S.7120., Ahenk, 20 Temmuz 1919, S.7130., Ahenk, 24 Temmuz 1919, S.7134., Ayfer Tantay, İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetleri (1919-1922), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yar. Doç. Dr. Türkan Başyigit) İzmir, 2008, s.36-59., Mehmet Karayaman, 20. Yüzyılın ilk Yarısında İzmir'de Sağlık, İzmir, 2008, 21-26. , Başak Ocak, Özlem Yıldırım Kocabaş, İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi'nden İzmir Devlet Hastanesi'ne "Bir Hastane Öyküsü", İzmir, 2016, s.123-125. , Başak Ocak, Halk Sağlığı Hizmetinde 107 Yıl İzmir Büyükşehir Belediyesi Eşrefpaşa Hastanesi, İzmir, 2016, s.76.

İngiliz Hastanesi	Behçet Uz Hastanesinin bulunduğu mevki) kurulmuş, Ayayani Mahallesi, İzmir Bahçeler Sokağı ve Keçeciler’de ek binaları bulunmaktadır.	İzmir İngiliz Konsolosluğu’nun elindedir. İşgal yıllarında da faaliyet halindedir. 1937 yılında yönetimi İtalyanlara verilmiş, bir süre sağır, dilsiz ve körler okulu olarak kullanılmıştır. Günümüzde Nevvar Salih İşören Anadolu ve Turizm Meslek Lisesi Binası olarak kullanılmaktadır.	hizmet veren hastane, cumartesi günleri Musevilere hizmet vermektedir. 1913 Yılında Kolera Salgını için açılan binasına Türkler kabul edilmemiş, yalnızca azınlıkların tedavisi yapılmıştır. İşgal yıllarında Türklerin tedavisi için yüksek fiyatlar sunulmakta ve konsolosluk izni gerekmektedir.
Rum Hastanesi (Aya Haralambos Hastanesi)	Bugünkü Çankaya Meydanı ve Atatürk Lisesi arasında kurulmuştur.	Rum hayırseverler tarafından Rumlar ve durumu olmayan insanların tedavisi için kurulmuştur. İzmir’in en büyük ikinci hastanesidir. İşgal yıllarında da faaliyet göstermiştir.	Millet ayrımı yapılmamaktadır. Durumu olmayanlar için bağış yolu ile ücretsiz tedavi imkânı sunulmaktaydı. Bağışlar, nakit olarak veya piyango bileti, sinema bileti yolu ile sağlanmaktaydı.
		Sağlık hizmeti vermek isteyen Yahudi Cemaati	Müslümanlara ve Yahudilere hizmet

Yahudi Hastanesi (Karataş Hastanesi)	Karataş Senti'nde kurulmuştur. Yahudilerin yoğunlukta olduğu bir bölgedir.	tarafından kurulmuştur. İzmir Yahudi Cemaati'nin idaresindedir. Zaman zaman bağış ve kampanyalar ile idaresini sağlamıştır. İşgal yıllarında hastaneden çok bir hayır kurumu niteliğinde faaliyet göstermiştir.	vermiştir. Doktorlar ve hastane personeli tamamen gönüllü olarak çalışmışlardır. İşgal yıllarındaki hayır kurumu faaliyetlerinde yoksul ve yardıma muhtaç herkese yönelik hizmette bulunulmuştur.
Hollanda Hastanesi	Hacı İstam Mahallesi'nde kurulmuştur.	Hollandalı gemicilerin tedavileri için kurulmuştur. İşgal yıllarında da faaliyet göstermiştir.	Hollandalı gemiciler için kurulmuştur ancak zaman zaman yoksul olan diğer milletlerden insanların da tedavileri yapılmıştır.
St. Antonie Katolik Hastanesi	Rum İspitalyası Sokağı'nda kurulmuştur.	1710 yılında İtalyan bir rahip tarafından kurulmuştur. İtalyan Hastanesi veya Avusturya Hastanesi olarak da bilinmektedir. Hastane, zeytinyağı ile tedavi yönetimini uygulamaktadır. Zaman zaman Katolik	Katolikler ve yoksullar için tedavi imkânı sunmaktaydı. Katoliklere hizmet etmesinin yanında ücret karşılığında diğer milletlere de hizmet etmekteydi. Yoksul olanlar için

		toplantılarının da yapıldığı bir merkez olarak kullanılmıştır. İşgal yıllarında da aktif bir şekilde faaliyet halindedir. Bu yıllarda yönetimi: Denotovik başkanlığında olmuştur. Başkan Yardımcısı: Bellom, Sekreter: Salzani, Veznedar: Topuz ve 12 Katolik bilge tarafından yönetilmiştir.	ücretsiz bir tedavi uygulanıyordu. İzmir'in İşgal günü, Yunan askerleri tarafından süngülenen Albay Süleyman Fethi Bey, ağır yaralı halde bu hastaneye getirilmiştir ancak burada şehit düşmüştür.
Fransız Hastanesi	Bellavista'da (Bugünkü Ali Çetinkaya Bulvarı) kurulmuştur.	Fransız denizcilere tedavi imkânı sunabilmek amacı ile açılmıştır. İşgal döneminde de faaliyet halindedir.	Fransızlara hizmet vermekteydi.
Mihail Isais Hastanesi	?	Yardım ve bağış yöntemleri ile işletilen hastane tamamen hayır amaçlı kurulmuştur. Ücretsiz tedavi imkânı sunulmaktadır. İşgal yıllarında da bu faaliyetlerine devam etmiştir.	Her din ve milletten insanlara hizmet edilmekteydi.
		Ermenilerin salgın hastalıklara karşı	

Ermeni Gureba Hastanesi (St. Gregoire)	Basmane’de kurulmuştur. Ermenilerin çoğunlukta olduğu bir yerleşim yeridir.	tedavileri amacı ile kurulmuştur. İşgal döneminde de hizmete devam etmiştir.	Erkek ve Kadın ayrımı yapılmaktaydı. Hastanenin erkeklere ve kadınlara özel iki ayrı bölümü vardı.
St. Roche Veba Hastanesi (Avusturya Hastanesi)	Kültürpark ve Bahribaba Parkı Civarında kurulmuştur.	Başlangıçta hastane olarak kurulsada 1845 yılından itibaren yetimhane, doğumhane ve akıl hastanesi olarak kullanılmıştır.	?
İskoç Hastanesi	Kasap Hızır Mahallesi’nde kurulmuştur.	İskoçya Kilisesi adına bir hastane ve okul açılması kararlaştırılmış ve bu karar doğrultusunda hem okul hem de hastane olarak kullanabilmek amacı ile açılmıştır.	Müslüman ve Gayri-Müslim herkese imkân sunmaktaydı.
Alman Hastanesi	Hastaneler Sokağı’nda kurulmuştur.	Alman rahibeler tarafından yönetilmiştir.	?
İtalyan Hastanesi	?	Türk doktorların çalıştığı bilinmektedir.	?
		II. Mahmud Dönemi’nde her kışlaya bir hastane kurulması amacı ile 1829 yılında açılmıştır. 150 yatak kapasitesi vardır.	

Askeri Hastane	Kışlanın yakınlarında Karantina Senti'nde kurulmuştur.	Yunan işgali ile birlikte işgal kuvvetleri tarafından el konulmuş ve Yunan askerleri tarafından kendileri için kullanılmıştır.	Askerlere hizmet vermekteydi.
Karantina Hastanesi	Önce Mithatpaşa Caddesi'nde kurulmuş olup, daha sonra Urla Kilizman Adası'na taşınmıştır.	1840 Yılında salgın hastalıklara yönelik karantina uygulamasının yapılması amacı ile kurulmuştur. İşgal yıllarında varlığı devam etmektedir ancak faaliyetlerine rastlanmamıştır.	Salgın hastalıklarla mücadele eden halka yönelik hizmet vermekteydi.
Gureba-i Müslimin Hastanesi	Hastaneler Sokağı'nda kurulmuştur.	1851 Yılında açılan hastane, 1913 yılında Vilayet Hastanesi adını almıştır. İşgal döneminde de faaliyetlerine devam etmiştir. İşgal ile birlikte Amerikan Kızılhaç'ı hastanenin büyük bir bölümüne yerleşti. (Yunan askerlerinin işgalini engellemek için) Sakarya Zaferi'nden sonra Yunan yönetimi hastanenin idaresi	Vilayet Hastanesi'yken her din ve milletten insanlara tedavi imkânı sunmaktaydı.

		üzerinde baskılarını arttırarak, çok sayıda Türk doktoru tasfiye ederek hastanenin kapasitesini düşürmüş ve kadınlara ait olan bölümü kapattırmışlardır.	
Eşrefpaşa Zührevi Hastalıklar Hastanesi	Eşrefpaşa’da kurulmuştur.	1908 Yılında Belediye Kontrolünde deri, ağız, genital bölge ve cinsel yol aracılığı ile bulaşan hastalıkların tedavisi amacı ile kurulmuştur. İşgal yıllarında da aktif bir faaliyet içerisindeyken 1921 Yılında Yunan Yönetimi tarafından Türk doktorların ve yönetimin görevine son verilip, hastane kapatılmıştır.	Her milletten insana hizmet etmekteydi.
Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastanesi	Tepecik’te kurulmuştur. Burada kurulmasının sebebi, bulaşıcı hastalıkların en yoğun olduğu yer olmasındandır.	1910 yılında Tepecik’te Kolera hastalığının yayılması ile hastaların tecrit edilmesi amacı ile kurulmuştur. Daha sonra çeşitli salgın hastalıkların artması ile salgın hastalıklar hastanesine çevrilmiştir. İşgal yıllarında da açık kalmıştır.	Salgın hastalığa kapılmış her milletten insanın tedavisi yapılmaktaydı. Yatak kapasitesi 25 ile sınırlıydı.

		Günümüzde Suat Seren Göğüs Hastalıkları Hastanesi olarak hala faaliyet halindedir.	
--	--	---	--

Tabloda verilen hastanelerin dışında şehirde, Müslümanlara ve gayrimüslimlere ait çok sayıda klinik vardır. Bunlardan bir tanesi, Sıhhiye Müdürlüğü tarafından Basmane’de açılan ve herkese ücretsiz hizmet veren bir klinikdir. Buradaki görevli doktorlar; Ali Agah Bey, Cavit Bey, Rahmi Bey, ünlü Rum Doktor Buruneti, Şükrü Bey, Yunus Fehmi Bey, Hüsnü Muhittin Bey, Recep Şefik Bey ve Taşlıoğlu Ethem Bey’den oluşan doktor kadrosuydu.⁴⁴⁸ Müslümanlara ve gayrimüslimlere ait olan hastane ve kliniklerde durumu olmayan fakirler için ücretsiz muayene hizmeti verilmekteydi. Hastanelerin belirli gün ve saatleri, yoksullar için ayrılmıştır.⁴⁴⁹ Hastanelerin dışında, 1920 yılında İzmir’de 67 tane eczane vardır. Bu sayı, 1922 yılına gelindiğinde 50’ye düşmüştür. Bu eczanelerden 37 tanesi Rumlar tarafından işletilmekteyken, 4 tanesi Türklere ait, 4 tanesi Levantenlere ait, 2 tanesi Musevilere ve diğer 2 tanesi de Ermenilere aittir.⁴⁵⁰

II- Sağlık Personelleri ve Faaliyetleri

İşgal yıllarında İzmir’de görev yapan Türk doktorlardan isimlerine ulaşılabilenler; Sıhhiye Müdürü olan Doktor Nazıfı Şerif Bey, Doktor Şehri Bey, Doktor Hasan Sukuti Bey⁴⁵¹, Vilayet Hastanesi (Gureba Hastanesi) Baş Doktoru Mustafa Enver (Birgi) Bey⁴⁵², Doktor İsmail Hakkı Bey⁴⁵³, Doktor Esad Bey, Doktor Mithat Bey⁴⁵⁴, Doktor Bahtiyar Hüseyin Bey⁴⁵⁵, Doktor Şükrü Osman Bey⁴⁵⁶, Doktor Şükrü Nuri Bey⁴⁵⁷, Doktor Ali Agah Bey⁴⁵⁸, Doktor Ali Nurettin Bey, Doktor Mustafa Nazmi, Doktor Taşlıoğlu Ethem, Doktor Şükrü Osman, Doktor Şehri, Doktor Ali Bedri, Doktor Ömer Vasfi, Doktor Ustazade Ali

⁴⁴⁸ **Ahenk**, 22 Ekim 1919, S.7104.

⁴⁴⁹ **Ahenk**, 1 Ağustos 1919, S.7141.

⁴⁵⁰ A. Tantay, **İşgalden Kurtuluşa İzmir’de Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetleri (1919-1922)**, s.87.

⁴⁵¹ Haydar Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, Hazırlayan: Prof. Dr. Zeki Arıkan, Ankara, 1991, 86-89.

⁴⁵² N. Taçalan, **Egede Kurtuluş Savaşı Başlarken Hasan Tahsin**, s.68.

⁴⁵³ **Ahenk**, 24 Temmuz 1919, S.7134.

⁴⁵⁴ **Ahenk**, 14 Nisan 1920.

⁴⁵⁵ **Ahenk**, 8 Temmuz 1920, S.7362.

⁴⁵⁶ **Ahenk**, 11 Temmuz 1920, S.7364.

⁴⁵⁷ **Ahenk**, 13 Temmuz 1920, S. 7366.

⁴⁵⁸ **Ahenk**, 22 Temmuz 1920, S.7374.

Kemal, Doktor Yunus Fehmi, Doktor Nazmi, Doktor Reşet Faik, Doktor Nazifi Şerif, Doktor Safvet⁴⁵⁹, Doktor Mustafa Nuri, Doktor Nevzat Eşref, Doktor Cemal, Doktor Hasan Yusuf, Doktor Osman Nuri, Doktor Ali Haydar, Doktor Besim Rıfat⁴⁶⁰, Doktor Mustafa Onur ve Doktor Menekşelizade Hasan⁴⁶¹ Beyler vardı. Türk doktorların dışında, bilinen, 88 gayrimüslim doktor görevleri başında idi.⁴⁶²

1920 yılında, Belediye doktorları: Gasyan Efendi, Mehmet Ali Bey, Kostaki Efendi, Vuçinas, M. Kutuvalis, Vludimis, Storaitis, Vasilakis idi. Belediyede görevli aşı memurları: E. Koncakis ve Naum Lütüf Bey'di. Doğumlarla ilgilenen ebeler, hastane ebeleri dışında Belediye ebeleri; Hacı Münire Hanım ve Anastasia Hanımlardı.⁴⁶³ İzmir'de diş sağlığına çok önem verilmemekteydi. 1921 yılında şehirde eğitimli 12-15 kadar diş hekimi vardı. Bu hekimlerden, ismine ulaşabildiğimiz 6 tanesi Türk diş hekimleriydi. Frenk Mahallesi'nde muayenehanesi bulunan Hekim Mehmet Ali Bey, Hatuniye Camii civarında muayenehanesi bulunan hekim Diyarbakırlı Mustafa Vasfi Bey, Basmane'de muayenehanesi bulunan ve cuma günleri fakirleri ücretsiz tedavi eden hekim Hacı Süleyman, Basmane'de muayenehanesi bulunan Hekim Ahmet Cevdet, hekim Hasan Hüseyin Rauf ve Odunpazarında donanımlı bir muayenehanesi bulunan Hekim İstanbullu Selahattin Efendiler görev yapmaktaydılar.⁴⁶⁴ Bunların dışında eğitimleri olmamasına rağmen diş sağlığı ile ilgilenen 100 kadar kişi daha vardı.⁴⁶⁵ Eğitimsiz kişilerin diş sağlığı ile ilgilenmesi tehlikeli ve hijyen dışı olsa da yüzyıllardır Osmanlı tebaasının alışık olduğu bir durumdu. Özellikle berberler, dişçilik ile ilgilenirlerdi.

Doktor, diş hekimi, ebe ve aşı memurlarının dışında şehirde baytar olarak görev yapan hekimler de vardı. Bunlardan ismine ulaşılabilen Kemeraltı'ndaki Salepçioğlu Hanı'nda muayenehanesi bulunan Hasan Tahsin Bey idi.⁴⁶⁶

⁴⁵⁹ A. Tantay, *İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetleri (1919-1922)*, s. 54-60.

⁴⁶⁰ *İzmir Tıp Mecmuası*, 1 Mart 1920.

⁴⁶¹ *İzmir Tıp Mecmuası*, 1 Haziran 1920.

⁴⁶² N. Taçalan, *Egede Kurtuluş Savaşı Başlarken Hasan Tahsin*, s.121.

⁴⁶³ E. Berber, *İzmir 1920: Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü*, s.24.

⁴⁶⁴ A. Tantay, *İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetleri (1919-1922)*, s.63-64.

⁴⁶⁵ *A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna*, s.70.

⁴⁶⁶ *Ahenk*, 29 Temmuz 1919, S.7139.

Doktorlardan bir kısmı Müslüman ve gayrimüslimlere ait olan hastanelerde çalışırken büyük bir çoğunluğu sivil olarak çalışmakta, kendi muayenesini açmakta veya evlere giderek hasta tedavisi yapmaktaydı.

İzmir'deki Türk doktorlar ve eczacılar, işgal yıllarında da şehirde görevlerini yapmakta ve aktif rol oynamaktaydılar. Görevleri sırasında çoğu zaman Yunan baskısını hissetmekteydiler. Yunan askerleri, Türk hastanelerine düzenli olarak kontrol etmekte ve her gün ziyaret etmekteydiler.⁴⁶⁷ İzmir'deki Türk doktor ve eczacılar, Yunan baskısına rağmen tıp bilimi ve halk sağlığı için çalışmakta ve bilimsel hareketlerde bulunmaktaydılar. Bunun en büyük örneği: 1920 yılında İzmir'de Türk doktor ve eczacılar tarafından çıkarılan *İzmir Tıp Mecmuası*'dır. Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nden ulaşabildiğimiz iki sayısından anlaşıldığı kadarıyla, bu dergi, İzmir Beyler Sokağı'ndaki hamamın karşısında bulunan Marifet Matbaası'nda basılmaktadır. Derginin baş yazarı Doktor Ali Haydar Bey, Tahrir Müdürü ise Doktor Nevzat Eşref Beylerdi. Bu dergide yazan doktorlar: Doktor Mustafa Nur, Doktor Nevzat Eşref, Doktor Cemal, Doktor Osman Nuri, Doktor Besim Rıfat⁴⁶⁸, Doktor Mustafa Onur, Doktor Ali, Doktor Menekşelizade Hasan ve Doktor Hasan Yusuf Bey'lerdi.⁴⁶⁹ Dergide yazılan yazılar, tıp bilimi ile ilgiliydi. Hastalıklar ve tedavileri hakkında tıbbi tavsiyeler verilmekteydi. 1920 yılında çıkartılan bu dergide, Gureba Hastanesi'ne yapılan doktor tayinlerinin haberleri görülmektedir. Aynı zamanda, hastanede yapılan ameliyatlar hakkında da bilgiler verilmektedir. Bu haberlerden anlaşılan; Gureba Hastanesi, işgal yıllarında da Türk doktorlar tarafından tedavi hizmetine devam etmiştir.⁴⁷⁰

III- İşgal Döneminde İzmir'deki Hastalıklar

İzmir'deki işgal döneminde yaşanan ölümlerin çoğu bağırsak hastalıklarından olup, onu takiben kalp rahatsızlıkları, zatürre, böbrek rahatsızlıkları, İspanyol gribi, verem, sıtma, bronşit, yaşlılık, beslenme yetersizliği, yaralar, iltihaplı mide hastalıkları, grip ve kanserden olmaktaydı. İzmir'de fahişelik ve hayat kadınlığı sosyal hayatı etkileyecek düzeyde idi.

⁴⁶⁷ H. Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s.84.

⁴⁶⁸ Besim Rıfat Bey, dergide verem ile mücadele hakkında yazılar yazmıştır. İzmir'in kurtuluşunun ardından Doktor Besim Rıfat Bey ve Doktor Behçet Suat (Uz) Bey 1923 yılında "İzmir Veremle Mücadele Cemiyet-i Hayriyesi"ni kurmuşlardır. (Mahmut Gürkan, *"Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti'nin Propaganda Faaliyetleri"*, **İzmir Göğüs Hastalıkları Hastanesi Dergisi**, 27/2, İzmir, 2013, s.140.

⁴⁶⁹ **İzmir Tıp Mecmuası**, 1 Mart 1920., **İzmir Tıp Mecmuası**, 1 Haziran 1920.

⁴⁷⁰ **İzmir Tıp Mecmuası**, 1 Mart 1920.

Şehrin erkekleri hayat kadınları ile birlikte olarak çeşitli hastalıklar kapmakta ve bu hastalıkları eşlerine de bulaştırmaktaydılar.⁴⁷¹

İzmir'deki en büyük sağlık sorunlarından bir tanesi de sokaklardaki kirlilikti. Şehirde büyük bir kirlilik ve hijyen problemi vardı. Şehirdeki pislik sorunu halkın en büyük problemlerindendi. Hastalıklar pislik ve bakımsızlıktan dolayı ortaya çıkıyordu. Belediye görevlileri, kirliliği azaltmak için tedbirler almaya çalışsa da işgal yıllarında da hijyensizliğe bağlı hastalıkların oranı yüksekti. Türk ve Yunan yönetimi İzmir'in kirliliğine çare bulamadı. Bu durum Ulvi Olgaç'ın anılarında net bir şekilde görülmektedir: *"Şehir baştan başa toz, toprak, süprüntü ve pislik içerisindeydi. Tenekelerle, çöpler çarşı içerisindeki duvar köşelerine dökülür, etrafında köpekler eşinirdi. Sokaklarda taaffünden durmak kabil olmadığı zamanları da hatırlarım. Yabancı mahallelerde çıkan çiçek hastalığı günde 15-20 kişiyi öldürüyordu. Bir mahalle arasından geçtiğim sıcak bir günde entarileri ile sokaklara fırlamış erkeklerin testi testi pis çeşme sularını taşıdıklarını gördüm. Açık yerlerden gelen çeşme suları şifa niyetine içiliyor, Sâni hastalıklar getiriyordu. Sıtma ve bataklık halkı perişan ediyordu. Çarşılarda satılan yiyecek maddeleri hep kirli paslı kaplarda açıkta bulunuyordu. Yüzünü ve burnunu sile sile yağlanmış koluna simit takıp gezdirenler vardı. Bir dükkânın önünde peynir tenekesi açılmış yanında yoğurt çanağı, komşusu da kendi dükkanının önünü bunlara doğru süpürüyordu, sahibi de sokakta iskemlede oturmuş seyrediyordu."*⁴⁷²

Ahenk gazetesinde de dönem dönem bu kirliliği ve sorumlusu olarak gördüğü belediyeyi eleştirmektedir. Sokakların çöplerle dolu olduğu, temizliğe önem verilmediği, belediyenin varlığını gösteremediği ifade edilmektedir. Özellikle yaz günlerinde ve salgın hastalıkların arttığı dönemlerde hijyene çok daha dikkat edilmesi gerekirken İzmir'de bu durumun tam aksi halde olduğu belirtilirken sorumlu olarak belediye görevlileri gösterilmektedir.⁴⁷³ Ağustos ayına gelindiğinde, belediye, kirliliğe yönelik yeni tedbirler almaya başladı. Gıda ürünleri satan esnafların, yiyecekleri yerlere koymaması, ekseriyetle yüksek yerlere ve ürünlerin üzerleri örtülü bir şekilde muhafaza edilmesini, gıda sektöründeki esnafın temiz ve beyaz gömlek edinmeleri, esnafın kapısının önünü düzenli

⁴⁷¹ A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, s.56-69.

⁴⁷² Ulvi Olgaç, *Güzel İzmir Ne İdi Ne Oldu*, İzmir, 1939, s.15-16.

⁴⁷³ *Ahenk*, 21 Temmuz 1919, S.7131.

süpürmesi ve süpürülen pisliklerin etrafa atılmaması; biriktirilip çöp arabalarına verilmesi isteniyordu.⁴⁷⁴

Şehirdeki hastalıklar ile mücadelede etmek için hastane ve doktor miktarı, Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerine göre gelişmiş düzeydeydi. Her din ve milletten insanın tedavi imkânı bulabileceği yerler vardı. Hastanelerin dışında, şehirde çok sayıda gelişmiş eczane vardır. Bu eczaneler arasında Türkler tarafından işletilenler de vardı. Örneğin Hükümet Caddesi'nde bulunan, Süleyman Ferit (Eczacıbaşı) Bey'in sahibi olduğu Şifa Eczanesi, döneminin en ileri eczanelerindendi. Avrupa ve Amerika'dan çeşitli ilaçlar getirtiliyor ve uygun fiyatlara satılıyordu.⁴⁷⁵ Özel eczanelerin dışında bir de Eczacı Ömer Lütfü Bey'in başında bulunduğu Anadolu Fakirler Eczanesi'nin Başdurak'ta bir şubesi vardır. Burada şehrin yoksulları için ilaç imkânı bulunmaktadır.⁴⁷⁶ İmkanların dışında, şehrin en önemli problemleri pislik ve salgın hastalıklardı. Yunan yönetimi, salgın hastalıklar konusunda gösterdiği ilgiyi hijyen konusunda gösterememiştir.

I. Dünya Savaşı ile birlikte insanların çeşitli coğrafyalara yoğun hareketi sonucunda, Dünya'nın birçok yerinde salgın hastalıklar artmıştır. İzmir'de bu salgın hastalıklar ile mücadele eden şehirler arasındadır. Bu sebeple, savaşın ardından yaşanan salgınlar, sağlık kurumlarının gelişmesine ve büyümesine yol açmıştır.

İşgal yılları boyunca salgın hastalıkların yaygınlığı devam etti. Bunlar; verem, sıtma, kolera, kuduz, tifo, frengi, çiçek, veba, İspanyol nezlesi, difteri, tifüs ve kızamık hastalıklarıydı. Bunlardan en yaygın olanlar; sıtma, çiçek, İspanyol nezlesi, frengi ve tifoydu. İşgal kuvvetleri İzmir'e ilk geldiklerinde, gemilerden inen işgalci askerlere veba aşısı uyguluyorlardı.⁴⁷⁷ Salgın hastalıklar konusunda en tedbirli olanlar Frenk Mahallesi'nde yaşayan şehrin zengin tüccar kesimiydi. Bu Levanten grubu gerekli önlemleri alırken; Rumlar ve Türkler, önlem almamalarından dolayı salgın hastalıklara yakalananlar arasında yoğunluk oluşturuyorlardı.

İzmir Sıhhiye Müdürlüğü, salgın hastalıkları ile başarılı bir mücadele gerçekleştirdi. Bulaşıcı hastalıkların artmasının üzerine bir *Hıfzısıha Komisyonu* kuruldu.⁴⁷⁸ Bu

⁴⁷⁴ Ahenk, 1 Ağustos 1919, S. 7141.

⁴⁷⁵ İzmir Tıp Mecmuası, 1 Mart 1920.

⁴⁷⁶ İzmir Tıp Mecmuası, 1 Mart 1920.

⁴⁷⁷ S. Cerezci, 1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de Gündelik Yaşam, s.67.

⁴⁷⁸ Ahenk, 15 Temmuz, 1919, S.7122.

komisyonda Türk doktorlar da görevlendirildi. Komisyonun görevi, “*Emraz-ı Sariye*” denilen bulaşıcı hastalıklar ile mücadele etmektir.⁴⁷⁹ İzmir’in çeşitli bölgelerinde muayenehaneler açılarak aşılama noktaları kuruldu. Basın aracılığı ile halkı bilinçlendirmeye yönelik yazılar yazıldı. Halka gerekli kısıtlamalar getirilerek salgının önünün kesilmesi sağlanmaya çalışıldı.⁴⁸⁰

İzmir Sıhhiye Müdürlüğü’nün yanında Yunan Yüksek Komiserliği’ne ait Sıhhiye Dairesi de faaliyet göstermekteydi. Bu daire, Yunan ordusunun İzmir’i işgalinden 4 ay önce kurulmuştu. Bu daire, İzmir’deki çeşitli hastalıklar için tedbir almak ve tedavi etmek görevini yürütüyordu. Başlangıçta, görevlileri Türk doktorlardı. Yunan Sıhhiye Dairesi ve Türk Sıhhiye Dairesi, genellikle iş birliği içerisinde olmuşlardı. Zaman zaman anlaşmazlıkların olduğu durumlarda Yunan memurları geri çekilmişlerdi. Bu birliktelik sayesinde İzmir Sağlık İdaresi, düzenli bir şekilde işlemiş ve özellikle aşılama konusunda ilerleme kaydedilmiştir.⁴⁸¹ Salgın hastalıkların artmasıyla birlikte Türk Kızılay’ı ve Yunan Kızılhaç’ı birlikte çalışarak İzmir halkına ücretsiz hizmet vermeye başlamışlardı. 1921 yılında Yunan işgal yönetimi Türkler için dispensar kurmuş ve başvurulara ücretsiz reçete, ilaç, yiyecek ve diğer ihtiyaç malzemelerinin karşılanmasını sağlamışlardı.⁴⁸² 1921 Eylül ayına gelindiğinde, İzmir’de Uluslararası Sıhhiye Komisyonu oluşturuldu. Komisyon; serum, aşı ve gerekli tıbbi malzemelerin tedarikinden sorumluydu.⁴⁸³

1919 yılında İzmir’deki en yaygın salgın hastalık çiçek hastalığıydı. İzmir Sıhhiye Müdürlüğü, çiçek hastalığı ile savaşılabilmek için tüm halka çiçek aşısı uygulanacağını bildirdi.⁴⁸⁴ Bu uygulama için çeşitli bölgelerde aşılama merkezleri kuruldu. Aşılama noktalarının yerleri halka ilan edildi. Aşılama; Ayayani Kilisesi, Ayatrifona Kilisesi, Debbagne’de bulunan Kilise, Tepecik’teki Kostatiye Kilisesi, Gureba Hastanesi’nin Sıhhiye Dispanseri, Mortakiye Kilisesi, İkiçeşmelik’te bulunan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Darağaç’ta bulunan Ayamer kale Kilisesi, Fasulya Kilisesi, Ayainolika Kilisesi ve Basmene’de bulunan

⁴⁷⁹ Ahenk, 20 Ağustos 1919, S.7157.

⁴⁸⁰ Ayfer Tantay, “*Millî Mücadele Yıllarında İzmir’de Etkili Olan Başlıca Bulaşıcı Hastalıklar (Emraz-ı Sariye)*”, *ÇTTAD*, VI/15, Ankara 2007, s.41-52.

⁴⁸¹ Sevilay Özkes, *Mihail Rodas’ın Anıları ve Önemi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zeki Arıkan), İzmir, 1992, s.181.

⁴⁸² S. Cerezci, *1919-1922 Yılları Arasında İzmir’de Gündelik Yaşam*, s.71.

⁴⁸³ S. Özkes, *Mihail Rodas’ın Anıları ve Önemi*, s.182.

⁴⁸⁴ Ahenk, 24 Temmuz 1919, S.7134.

Sihhiye Dispanseri'nde⁴⁸⁵ yapılacaktı. Aşı noktalarına yeteri kadar kişinin gelmemesinin üzerine, Sihhiye Müdürlüğü yeni bir ilan ile aşılardan tüm halka tamamen ücretsiz olduğunu bildirdi.⁴⁸⁶ Aşılama noktalarının kiliseler olması yine Yunan yönetiminin din aracılığı ile propaganda amacı için özellikle almış olduğu bir karardır.

Salgın hastalıklarla mücadelede İzmir Sihhiye Müdürlüğü'nün en önemli girişimlerinden bir tanesi de 1920 yılında şehirde büyük artış gösteren İspanyol nezlesi ile ilgili oldu. Giderek yayılan hastalığın daha fazla yayılmasını engellemek için İzmir Sihhiye Müdürlüğü, İzmir gazetelerinde halka yeni emirler ve tavsiyeler yayınladı. Bu emirler ve tavsiyeler; hastalıklı kişilerle temastan kaçınılması, okullar, sinemalar, kahvehaneler gibi kalabalık noktalardan uzak durulması, ağız ve diş sağlığına önem verilmesi, belirtilerin görülmesi durumunda doktora başvurulması, hijyene dikkat edilmesi gerektiği ve okulların, sinemaların, kahvehanelerin; belirli bir süre kapalı kalması konusundadır.⁴⁸⁷ Bir aylık sürenin ardından hastalığın hala yayıldığına gözlemlenmesinin ardından tedbirler sıkılaştırıldı. Hastalığın görüldüğü kişilerin, etrafındakiler tarafından ihbar edilmesi ve hastalığı taşıdığı halde doktora başvurmayanların yargılanması kararlaştırıldı.⁴⁸⁸ Sihhiye Müdürlüğü'nün sıkı denetimi sayesinde yılın yaz aylarına doğru bu hastalığın yaygınlığı giderek azaldı.

Sihhiye Müdürlüğü'nün yanında Yunan Yüksek Komiserliği de İspanyol nezlesinin arttığı bu günlerde halka ve özellikle fakirlere yardım etmek ve salgının hafiflemesini sağlamak için gerekli girişimlerde bulundu. Salgına yakalanan hastaların ziyareti için askeri sınıftan oluşan bir ekip kuruldu. Bu ekip, hastaların düzenli olarak ziyaret edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması, uyarıların yapılması ile görevlendirildi. Aynı zamanda, ziyaretler sırasında yoksullar için her türlü ihtiyaç ve tıbbi malzemenin de temin edilmesi istendi.⁴⁸⁹

İşgal dönemi boyunca Belediye ve Yunan Yüksek Komiserliği, halk sağlığının korunması için gerekli önlemler almaya çalıştı. Örneğin, 1922 yılına gelindiğinde, salgın hastalıkların devam etmesinin üzerine, hayvanların sokaklara bağlanması veya sokaklarda serbest bir şekilde dolaşmaları, çöplerin ve süprüntülerin sokaklara atılması, evlerden veya

⁴⁸⁵ **Ahenk**, 23 Kasım 1919, S.7230.

⁴⁸⁶ **Ahenk**, 27 Kasım 1919, S.7234.

⁴⁸⁷ **Ahenk**, 26 Ocak 1920, S. 7280.

⁴⁸⁸ **Ahenk**, 1 Şubat 1920, S.7289.

⁴⁸⁹ **Ahenk**, 6 Haziran 1920, S. 7396.

dükkanlardan halı ve kilim silkelenmesi yasaklandı.⁴⁹⁰ Bu faaliyetler salgın hastalıkların önüne geçmek için yapılmıştı. Sağlık konusunda oldukça önem veren ve her milletten insanlara ücretsiz hizmet veren Yunanlar elbette bu hizmetlerini de art niyetsiz bir şekilde yapıyor değillerdi. İzmir’deki salgın hastalıkların artması sebebiyle, İstanbul’da bulunan İtilaf Devletleri Yüksek Komiserliği, İzmir’de uluslararası bir sağlık kurumunun kurulmasını planlamakta olduğu duyulmuştur.⁴⁹¹ Yunan İşgal Kuvvetleri de bu duyum ile İzmir’deki sağlık sistemini düzene oturtmak, salgın hastalıklar ile mücadele etmek çabasına girmiştir. İzmir’e İtilaf Devletleri’nin herhangi bir müdahalesini istemeyen Yunanlar, tüm idareyi sağladıklarını ve her şeyin kontrol altında olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Sağlık alanında çalışmaların artırılması ve tüm halka yönelik olmasının sebebi; halkın sağlığının kontrol altına alınmaması ve hastalıkların artması ile Yunan idaresinin yönetimi sarsacak ve asayişsizliğe sebep olacağından olmalı idi.

IV- İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay Cemiyeti)

İsviçre’nin Cenevre kentinde 1864 yılında askeri yaralılara yardım etmek amacıyla Kızılhaç dernekleri kurulması kararı alındı. Cenevre Sözleşmesi’nin ilkelerine göre; savaş sırasında kimlik ayrımı yapmadan yaralıların tedavilerinin yapılması, hastanelerin açılması ve gönüllü personellerin çalışması kararları alındı. Bu kararların ardından, birçok ülke kendi Kızılhaç Derneğini oluşturdu. Osmanlı Devleti de 5 Temmuz 1865 yılında bu sözleşmeyi imzaladı. 11 Haziran 1868’de Doktor Abdullah Cevdet Bey’in öncülüğünde “*Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdad ve Mu’avenet Cemiyeti*” adı ile Osmanlı Devleti’nin ilk Kızılay Cemiyeti kurulmuş oldu. Bu cemiyet, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan (93 Harbi) itibaren “*Hilal-i Ahmer Cemiyeti*” adını aldı.⁴⁹² Cemiyetin faaliyete geçmesinin ardından İzmir dahil olmak üzere çeşitli illerde şubeleri açıldı.

Kızılay’ın İzmir şubesi, önemli faaliyetlerde bulunan şubeydi. Özellikle I. Dünya Savaşı’nın ve 15 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunanlar tarafından işgal edilmesinin ardından İzmir’deki fakirlerin ve göçmenlerin sayılarının artması Kızılay’ın daha fazla aktif olmasına yol açtı. Yunan işgal döneminde, İzmir’deki cemiyetin üyelerinin göç etmesi ile şehirde bulunan Türkler arasından yeni temsilciler seçildi. İşgal döneminde İzmir’deki Kızılay

⁴⁹⁰ **İslahat**, 18 Haziran 1922, S.1107.

⁴⁹¹ M. Karayaman, **20. Yüzyılın ilk Yarısında İzmir’de Sağlık**, s.22.

⁴⁹² Mahire Yazar Kiremitçi, **Osmanlı Gazetelerinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti**, İstanbul, 2018, s.11.

merkezleri: İkiçeşmelik'te bulunan Fukara Muayenehanesi, Namazgah'ta bulunan Çamaşırlık⁴⁹³ ve Karşıyaka'da bulunan bir Dispanserden⁴⁹⁴ oluşmaktaydı.

Kızılay'ın İstanbul'da bulunan Kadınlar Şubesi, İzmir'in işgal süresince, İzmir'deki Türkler için yardım kampanyaları düzenledi. Kadınlar arasında çeşitli konserler ve piyango düzenlenerek, toplanan bilet paraları İzmir'e gönderildi. 1920 yılında, İzmir'deki göçmen ve fakirler için Ahmet Şerif Bey öncülüğünde bir heyet İstanbul'dan yola çıkarak 6 ay boyunca İzmir'de faaliyet gösterdi. Bu heyet, İzmir'de kaldığı süre boyunca 2 muayenehane açtı. Hastaların tedavileri için evlere doktorlar göndererek, şehir genelindeki sağlık kurumlarına gerekli teçhizat yardımı yapıldı. İzmir'deki şube ile ortak çalışarak, hasta ve yaralıları yardım, fakirler için ücretsiz muayene ve ilaç tedariki, göçmenler ve fakirler için yemek ve gıda yardımı, yetimler için nakit para yardımları yapıldı.⁴⁹⁵

İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti, işgal süresince, Yunan yönetiminin izin verdiği sürece yardımlarını halktan hiç esirgemedi. Cemiyet, bağış yolu ile toplanan her türlü malzeme ve parayı, İzmir'deki ihtiyaç sahipleri için harcadı. Cemiyet, yalnızca maddi bağış değil; aynı zamanda insan gücü yardımı da kabul etmekteydi. Nakdi bağışlar dışında, hastanelerde ve muayenelerde gönüllü olarak çalışacak kişilerin başvuruları beklenmekteydi. İzmir sahnelerinde, kadın ve erkek ayrı olmak üzere tek perdelik oyunlar sahnelenerek biletlerin paraları Kızılay hastanelerinde ve göçmenler için yemek noktalarında harcanmaktaydı.⁴⁹⁶ İşgal süresince *Ahenk* gazetesinde Hilal-i Ahmer'de kullanılmak üzere ürünlerin satıldığı ve yardım toplama çağrıları yapıldığı görülmektedir. Cumartesi hariç her gün çıkan gazetenin ulaşılabilen tüm nüshalarında Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Eftal (Yetimler Yurdu) için bir bölüm ayrılmış ve halk yardımı davet edilmiştir.

Cemiyetin İzmir şubesinin 1922 yılındaki görevlileri şunlardır: Başkan Mustafa Enver Bey, Başkan Vekili Hacı Hüsnü Bey, Başkatip Doktor Taşlızade Ethem Bey, Veznedar Kırımzade Ömer Lütfü Bey, Veznedar Muavini Ali Bey ve gönüllü sağlık personellerinden oluşmaktaydı.⁴⁹⁷

⁴⁹³ Mesut Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1923)*, Ankara, 2010, s.42.

⁴⁹⁴ A. Tantay, *İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetleri (1919-1922)*, s.69.

⁴⁹⁵ M. Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1923)*, s.146-147.

⁴⁹⁶ A. Tantay, *İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetleri (1919-1922)*, s.70.

⁴⁹⁷ M. Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1923)*, s.51.

Cemiyet, İzmir ve çevresindeki hasta ve yaralıların tedavisini ücretsiz karşılıyor ve yine fakirler için ücretsiz ilaç temin ediyordu.⁴⁹⁸ Bağış yolu ile işletilen Cemiyet'te tamamen gönüllülük esastı. Cemiyet, işgal boyunca İzmir'deki fakir halk için çeşitli yardımlarda bulunmuş, hastaların tedavilerini yapmıştır. Cemiyetin tedavi ettiği hasta sayısı, gazetelerden ulaşabildiğimiz kadarı ile şu şekildedir:⁴⁹⁹

Tarih	Türk	Musevi	Rum	Ermeni
1919 Temmuz	1.717 Kişi	99 Kişi	13 Kişi	2 Kişi
1919 Ekim	2.206 Kişi	142 Kişi	29 Kişi	18 Kişi
1920 Ocak	1.207 Kişi	121 Kişi	15 Kişi	5 Kişi
1920 Haziran	9.165 Kişi	2.208 Kişi	200 Kişi	56 Kişi

Tabloda görüldüğü üzere, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin tedavi ettiği kişilerin sayısı 1919 yılı içerisinde az miktardadır. Bunun sebepleri: verilen sayılar, işgalin yaşandığı mayıs ayından itibaren olduğundan, sürecin azlığı, ülkenin içerisinde bulunduğu durum, halkın korku ile şehri terki ve Yunan yönetiminin başlangıçta oldukça sert tavırlarından kaynaklanmaktadır. İşgaller ve göçler sonucunda toplanan bağışlar, çeşitli bölgelere dağılmak zorunda kaldığından İzmir için ayrılan bütçe kısıtlıdır. Sürenin de az olmasından ve Yunan yönetiminin tutumlarından dolayı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ilk yıl içerisinde çok fazla faaliyet gösterememiştir. 1920 yılı içerisinde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti ile ortaklaşa faaliyet yürüten Hilal-i Ahmer Cemiyeti, daha fazla aktif olmuştur. Tedavisi yapılan diğer milletlerin Türklere nazaran daha az miktarda olmasının sebebi, muhtemelen şehirde Türklere başka cemiyetlerin de olmasından, Türkleri tercih etmemelerinden kaynaklanmaktadır.

1- Savaş Esirleri ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti

1919-1922 yılları arasında gerçekleşen Türk-Yunan savaşında her iki tarafta da diğer taraftan esir edilen kişiler vardı. İki taraf için de esir alma anlayışı farklıydı. Türkler, yalnızca savaş meydanında ele geçirilenleri esir alırken; Yunanlar, savaş meydanı dışında kalan sivillerden, çocuk, yaşlı, engelli, kadın kimi bulmuşlarsa da esir alıyorlardı. Türkler, esirleri

⁴⁹⁸ Ahenk, 10 Mayıs 1919, S. 7073.

⁴⁹⁹ Ahenk, 7 Ağustos 1919., S.7144., Ahenk, 7 Ekim 1919., S. 7191., Ahenk 6 Şubat 1920., S.7295., Ahenk 15 Ağustos 1920, S.7390.

Anadolu’da Ankara, Yahşihan, Talas, Afyonkarahisar, Kömürler, Adana, Konya, Uşak, Güney, Alaşehir’de kurulan esir kamplarına götürerek tutuyorlar⁵⁰⁰, Yunanlar ise; alınan esirleri, kendi işgal bölgelerine götürerek, İzmir’deki Urla, Tepecik, Darağacı, Gaziemir, Pınarbaşı ve Hilal’de kurulan kamplarda tutuyorlar, bir kısmını ise İzmir ve İzmit Limanı üzerinden Yunanistan’ın Lutiye, Milos Adası, Girit-Kandiye, Pilo, Korfu, Larisa, Yusa, Gudi, Selanik, Gulos, Preveze, Patras, Dedeagaç, Girit, Hanya, İskece-Postro, Palamidi, Sakız, Sisam, Midilli ve Lefke’de bulunan kamplara gönderiyorlardı.⁵⁰¹

Yunanlar, işgal bölgelerinde kendilerine karşılık direniş oluşturabilecek, Millî Mücadele hareketine ivme kazandırabilecek potansiyelde olan aydın kişileri birer bahane olarak hapsediyor ve Yunanistan’a esir gönderiyorlardı. Böylelikle işgale karşı olacak kimseyi bırakmamış olacaktı. Bu durum ile ilgili İzmir’deki Yüksek Komiser Stergiadis, şu sözleri söylemiştir:

*“Bunları niçin nefyettik biliyor musunuz? ... Bunlar memleketin münevverleri idi. Hissiyât-ı kavmiyye-i vataniye ile mütehassis olmayanlar âlem-i medeniye de insan değildirler. Bunlar hissiyât-ı kavmiyye, vataniye icâbı filan diye, her gün boş durmayacaklar. İki ihtimâl var, ya bunu rapor eden elde edilir veya edilmez. Edilirse her zaman Kral veya İstiryadis gelip affetmez, derhal idam edilir. Sizin aleyhinize çıkar. Elde edilmezse bizim hareket-i askeriyemiz karşı tarafa işfâ edilir. Bu da bizim aleyhimize çıkar. Biz her iki tarafın zarar görmemesi için bunları uzaklaştırsak, iki taraf ta zarar görmez kanaatiyle bunları sürdük. Yoksa bunların kabahati yoktu”*⁵⁰²

Sebepsiz yere tutuklanan sivil insanlar da vardı. Bu kişilere de kamplarda çeşitli işkenceler yapılıyor ve açlığa maruz bırakılıyorlardı. Eskişehir Dede Mahallesi Muhtarı Hafız Ahmet Efendi Yunanlara esir edilmesini ve süreci “...19 Aralık 1337 (1921) senesinde Yunanlılar tarafından hiçbir sebep yokken esir edilerek, önce şimendiferle Karaköy’e ve Karaköy’den de her türlü hakaret, dayak ve işkenceye maruz bırakılmak suretiyle, Bursa üzerinden Mudanya’ya gönderildik. Yirmi dört saat Mudanya’da şiddetli yağmur altında

⁵⁰⁰ Cahide Sınmaz Sönmez, Hüseyin Türkseven, “Alaşehir Jandarma Kâtibi Necmi Efendi’nin Yunanistan Loisia (Lusiya) Kampı’ndaki Esaret Günlerine Dair Raporu”, **International Social Sciences Studies**, VIII/104, 2022, s.3739. s.3736-3747.

⁵⁰¹ Erol Kaya, “Millî Mücadele Dönemi’nde Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Anadolu ve Yunanistan’daki Türk ve Yunan Esirlerine Yaptığı Yardımlar”, **Literature and History of Turkish Studies**, 3/2, Ankara, 2008, s.466.

⁵⁰² E. Kaya, “Millî Mücadele Dönemi’nde Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Anadolu ve Yunanistan’daki Türk ve Yunan Esirlerine Yaptığı Yardımlar”, s.471.

açıkta tutulduktan sonra, yaklaşık kırk kişi ile birlikte bir vapurun ambarında son derece pis bir yere hapsedildik. İki gün iki gece aç ve susuz bırakıldık. Ardından İzmir'de karaya çıkarılıp çarşı ve pazar yerlerinde dolaştırılarak Rum ve Yunanlılara teşhir edildik. Bu teşhir sırasında yüzümüze tükürtüldü, üstümüze patlıcan, domates ve çürük yumurtalar atılarak elbiselerimiz kirletildi ve ardından bin bir çeşit hakarete maruz bırakılarak Tepecik esir karargâhına götürüldük. On iki gün boyunca o karargâhta kaldık ve ardından daha önce olduğu gibi hakaret, dayak ve işkenceye maruz bırakıldık. Yunan iskelesine getirildiğimizde kırk dört kişiydik ve vapura bindirilerek aç ve susuz bir halde iki günde Pire'ye çıkarıldık. Pire'den Atina'ya ise yaya olarak götürüldük. Amutya meydanında Yunanlılara teşhir ve hakaretlere hedef yapıldıktan sonra Lusiya esir karargâhına konulduk” sözleri ile anlatmaktadır.⁵⁰³

Kamlarda insanlık dışı şartlar hakimdi. Yetersiz beslenmeye bağlı açlık ve çeşitli hastalıklar, esirlerin üzerlerindeki değerli eşyaların gasp edilmesi, aileleri ile haberleşmeye izin verilmemesi, hava şartlarına uygun olmayan barınma koşulları ve hijyensizliğe bağlı hastalıkların yanında bir de Yunan askerlerinin işkenceleri oldukça zor şartlar oluşturmaktaydı. Kamplardaki durum öyle içler acısıydı ki işkenceden dolayı ölen Türklerin, cenazelerinin defnedilmesine dahi izin verilmiyor, cenaze günlerce ortada kalıyordu.⁵⁰⁴

Yunanlara esir düşen Türklerin en büyük problemlerinden bir tanesi de haberleşme idi. Yunanistan'daki esirlerin ailelerine gönderdikleri mektupların üzerinden adresleri kasti bir şekilde silinerek haberleşme engelleniyordu. Esirlere, aileleri için yazdıkları mektuplar, zorla Rumca yazdırılıyor ve Türkçe kullanılması yasaklanıyordu. Bu durum karşısında Ankara Hükümeti Müdafaa-i Milliye Vekaleti, Ekim 1921'den itibaren, durumun değişmemesi durumunda Anadolu'daki Yunan esirlerine Türkçe mektup yazdırılmasına karar verdiklerini, Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığı ile Yunanistan Yüksek Komiserliği'ne bildirilmişti.⁵⁰⁵

⁵⁰³ Nejat Sefercioğlu, **Eyüp Sabri: Bir Esirin Hatıraları ve Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi: Yunan İllerinde Zavallı Esirlerimiz**, İstanbul, 1978, s.63-69.

⁵⁰⁴ N. Sefercioğlu, **Eyüp Sabri: Bir Esirin Hatıraları ve Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi: Yunan İllerinde Zavallı Esirlerimiz**, s.93-110-121.

⁵⁰⁵ Resul Köse, “*Millî Mücadelede Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin (Kızılay) Yardım Faaliyetleri Karşısında Yunanistan'ın Tutumu*”, **Taras Shevchenko 6th International Congress On Social Sciences**, 4-5 Nisan 2021, Kiev/Ukrayna, s. 1239-1243

Yunanistan'daki savaş esirlerinin durumu ile ilgili Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 20 Ekim 1921'de Uluslararası Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne başvurarak gereğinin yapılmasını talep etmişti. Cemiyet, durumun incelenmesi için hem Yunanistan'a hem de Anadolu'daki Türklere ait Yunan esirlerinin bulunduğu kamplara görevli göndermeye karar verdi. Yunanistan'daki Türklerin durumunun tespiti için, Paul Schatzmann görevlendirildi.⁵⁰⁶ İncelemelerden sonra esirlerin durumlarını bir rapor ile Cemiyete sunan Schatzmann, raporda durumun vahametini ifade etti. Bunun üzerine, yardım edilmesi için, Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Amerikan Kızılhaç'ına ve Genç Hristiyanlar Derneği'ne başvuruda bulundu. Genç Hristiyanlar Derneği, bu talep üzerine, yardım için para dağıtımında ve esirlerin mektuplarının ulaşımında görev almışlardır.⁵⁰⁷

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yardım ve Osmanlı esirlerine ulaşma çabaları, Yunanistan tarafından devamlı engelleniyordu. Cemiyetin girişimleri nihayetsiz kalmaktaydı. Uluslararası Cemiyetlerden istenen yardım sonucunda Yunanistan, şikayetlerin hepsini 30 Kasım 1922'ye kadar görmezden gelmiş; bu tarihten sonra ancak esirlerin ihtiyaçlarını karşılamaya başlamıştır. Türk- Yunan savaşının askeri safhasının bitmesinin ardından esir değişimleri için mücadeleye başlandı. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Uluslararası savaş hukuku gereği, Yunanistan'dan Türk esirlerin listelerini istemesine rağmen Yunanistan bu talebi uzun süre görmezden gelerek esir değişim sürecini de zora soktu. Yunanistan, tüm listelerin gönderilmesini gerçekleştirmiyor, gönderdiği listeleri ise eksik ve yanlış bilgiler ile Rumca yazıyordu. Salib-i Ahmer Cemiyetlerinin ortak yazışma dili Fransızca olduğundan bu davranışını da kasti bir şekilde gerçekleştirmekteydi. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bu duruma son vermek için Uluslararası Salib-i Ahmer Cemiyeti'nden durumun değerlendirilmesi ve sonuca ulaşması için gerekli olan adımların atılmasını talep etti. 1922 yılının ekim ve kasım aylarında da parça parça listeler gelmeye devam etti. Savaşın ardından yapılan barış görüşmelerinde 4 Aralık 1922'de tüm sivil ve askeri esirlerin değişimine karar verildi. Esir değişimi için bir komisyon kurulmasına karar verildi. Esir mübadelesi İzmir'in Urla sahil

⁵⁰⁶ Mesut Çapa, “*Millî Mücadele Yıllarında Anadolu'daki Yunan Savaş Esirlerini Ziyaret Eden Uluslararası İlk Kızılhaç Heyeti*”, **Atatürk Yolu**, II/6, Ankara, 1990, s.281.

⁵⁰⁷ E. Kaya, “*Millî Mücadele Dönemi'nde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Anadolu ve Yunanistan'daki Türk ve Yunan Esirlerine Yaptığı Yardımlar*”, s.484.

şeridinden ve İstanbul üzerinden gerçekleştirilmesine karar verildi. Mübadele ancak 17 Mart 1923'de başladı ve ilk gemiler 23-24 Mart 1923'de şehre geldi.⁵⁰⁸

Yunanistan, bu süreci de başlangıcından itibaren hep zorlaştırmaya devam etti. Esirlerin durumlarının iyileştirilmesi ve esirlerin iadesi ile ilgili Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin çabaları çok önemlidir. Cemiyet, tüm bu sancılı süreci, pes etmeden Türklerin durumunun iyileştirilmesi için Yunanistan'ın sürekli engellemelerine rağmen başarı ile yürütmüştür.

V- Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti (Yunan Kızılhaç'ı)

Cemiyet, 10 Haziran 1877'de Mavri Mira Cemiyeti'ne bağlı olarak Atina merkezli kurulmuş, 1878 yılında faaliyete geçmiştir. Cemiyetin temel amacı: hasta, yaralı, göçmen yoksulların; savaşta ve barışta tedavilerinin sağlanması ve ihtiyaçlarının temin edilmesidir. Bu amaç gerçekleştirilirken, kurulacak olan hastane ve dispanserlerde, hiçbir din ve millet ayrımı yapmadan, ihtiyaç sahibi olan herkese eşit bir şekilde davranılması temel hedef olarak belirlenmiştir. Cemiyet, Atina ve Selanik bankaları tarafından finanse edilmekle birlikte, işgal yıllarında, Yunanistan'ın Küçük Asya Seferi dolayısıyla Atina'da başlatılan “*Küçük Asya Kampanyası*” aracılığı ile toplanan yardımlarla da desteklenmiştir.⁵⁰⁹

Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti, ilk olarak 11 Ekim 1918'de İstanbul'a gelerek, oradan 20 Ocak 1919'da İzmir'e geçti. İzmir'e geldiğinde, beraberinde *Anfitrini Hastane Gemisi*'ni de getirdi.⁵¹⁰ Bu gemide, 12 doktor ve 15-20 adet hasta bakıcısı görevliydi. İlk olarak İzmir'e inen sağlıkçılar, Aya Haralambos Rum Hastanesi'ne yerleşmiş, daha sonra Ayayanni Mahallesi'nde kendisine ait bir şube ve şehir genelinde 3 dispanser kurmuştur.⁵¹¹ Geminin baş doktoru Conakasi isimli, iş birlikçi bir Yunandır.⁵¹² Gemideki sağlık ekibinden olan Giritli 2 genç, İzmir'de bulunan Celal Bey'e (Bayar) gemide Yunan komitecilerinin bulunduğunu ve çete faaliyetlerinin destekleneceğini söylemiştir.⁵¹³

⁵⁰⁸ R. Köse, “*Millî Mücadelede Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin (Kızılay) Yardım Faaliyetleri Karşısında Yunanistan'ın Tutumu*”, s. 1239.

⁵⁰⁹ Ali Güler, **Yakın Tarihimizde Pontus Rum Meselesi ve Rum Yunan Terör Örgütleri**, Ankara, 1984, s.36-37., Ayhan Sekili, **Millî Mücadele Dönemi'nde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri (1919-1922)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Turan), Ankara, 2019, s.69.

⁵¹⁰ BOA., DH.EUM.ECB. 37.10.5.

⁵¹¹ A. Sekili, **Millî Mücadele Dönemi'nde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri (1919-1922)**, s.74.

⁵¹² Türkmen Parlak, **İsgalden Kurtuluşa Yunan Ege'ye Nasıl Geldi? “İlk Günler”**, İzmir, 1982, s.316.

⁵¹³ C. Bayar, **Ben de Yazdım**, V, s.128-129.

İzmir'e gelen Yunan Kızılhaç Heyeti, İzmir'deki yoksullar ve göçmenler için yardım ettiğini iddia ederek İzmir-Yunanistan arasında gemiler aracılığı ile insani yardım adı altında askeri teçhizat taşımaktaydı.⁵¹⁴ Antifirini Sağlık Gemisi, başdoktoru Conakasi'nin bilgisi ile sürekli İzmir'e Yunan askerleri, silah ve teçhizat taşımakta ve bu mühimmatı İzmir'de açtıkları üç dispanserin deposunda saklamaktaydı.⁵¹⁵ Salib-i Ahmer ile birlikte "*Vatan Müessesesi*" isimli Yunan bir Heyet de İzmir ve çevresinde sözde yardım ziyaretleri yapıyor ancak gerçekte Rumları silahlandırarak bölgede karışıklıklar çıkartıyorlardı.⁵¹⁶ Yunan Kızılhaç'ı ile birlikte İtilaf Devletleri de bu katliam hazırlığına ortak olmaktaydılar. 18 Şubat 1919'da Yunan seyyar hastanelerinden bir tanesi de İngiliz limanına bağlanarak koruma altına alınmış ve o da yardım adı altında mühimmat taşımaktaydı.⁵¹⁷

Belgeler bize göstermektedir ki Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti, yardım faaliyetleri adı altında Yunanistan'ın çıkarlarına hizmet etmektedir. Yunan işgal yönetiminde, sansür başkanı olarak görev yapmış olan Mihail Rodas, anılarında Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin kimliğini yardımları bahane ederek saklamasını anlatmıştır. Rodas: Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin görünürde yardım sever ve ihtiyaç sahibi kişilerin hangi milletten olduklarına bakmaksızın yardım eden bir cemiyet olsa da işgalden önce İzmir'deki Rum hastanelerine tıbbi malzeme getirmek bahanesi ile silah ve bomba teçhizatı taşıdığını anlatmaktadır. Tıbbi malzeme taşıdığı için gümrükten arama yapılmadan geçme hakkı tanındığından bu hakkın suiistimal edilerek işgalci Yunan ordusuna hizmet etmiştir.⁵¹⁸ Tıbbi malzeme taşıma görevi olan Anfitrini Gemisi'nde ve onun dışındaki Yunan gemilerinde sağlık malzemeleri yerine harp subayları, çeşitli silahlar, bomba ve savaş teçhizatı İzmir'e taşınmaktaydı. Taşınan askeri malzemeler, Rum Hastanesi'nin deposunda saklanmaktaydı.⁵¹⁹ Rum Hastanesi, bir kışla kadar donanımlı hale gelmişti.

Heyetin İzmir'deki Başkanı ve Baş Doktoru Vasilaki Çunukas'tır.⁵²⁰ Yunan Kızılhaç'ı İzmir'de sağlık hizmetlerinde aktif rol oynamaktadır. Rumlara ait olan ve 1748

⁵¹⁴ BOA., DH.EUM.KMS., 52.2.7.

⁵¹⁵ T. Parlak, *İşgalden Kurtuluşa Yunan Ege'ye Nasıl Geldi? "İlk Günler"*, s.316.

⁵¹⁶ E. Dayı, *Nazilli Kongreleri (1919)*, s.19.

⁵¹⁷ Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluşa Yunan Ege'ye Nasıl Geldi? "İlk Günler"*, s.316.

⁵¹⁸ S. Özkes, *Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi*, s.35.

⁵¹⁹ BOA., DH. EUM. ECB., 37.10.5, BOA. DH.EUM.AYŞ., 8.105.7, BOA. DH. ŞFR., 624.69.1-6., Ali Agah Bey'in aldığı istihbarata göre, gemilerin silah ve mühimmat ile dolu olduğu bilgisi BOA. DH. ŞFR., 615.45.2.

⁵²⁰ A. Tantay, *İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetleri (1919-1922)*, s.71.

yılında kurulmuş olan şehirdeki en büyük hastane Rum Hastanesi ve Türk Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile ortak çalışan Kızılhaç, 1918-1920 yılları arasında yaklaşık 25.000 kişiyi tamamen ücretsiz tedavi etmiştir.⁵²¹ Temmuz 1919'dan itibaren cemiyet, belediye ve Hilal-i Ahmer ile iş birliği içerisinde çalışmıştır.⁵²² Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin kurmuş olduğu hastane ve tedavi merkezlerinde Rumlar ve Türkler aynı koridorlarda tedavi edilmekteydi. Rodas'ın hatıralarına göre; cemiyet, herkese karşı aynı politikayı yürütüyor ve tedavi konusunda herhangi bir ayrımcılık yapmıyordu.⁵²³

Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti ve Türk Hilal-i Ahmer Cemiyeti, İzmir'de hastalıkların artmasının ardından, çalışmalarına yoğunluk vermişlerdi. Her iki cemiyet, yoksullar için ücretsiz muayene ve salgın hastalıklar için mücadele savaşı başlattı.⁵²⁴ Yoksullar için çeşitli giysi yardımları, çocuklar için beslenme ihtiyaçları karşılandı.⁵²⁵ Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti Urla, Ayvalık, Manisa ve Aydın'da da hastane ve dispanserler açmıştır.⁵²⁶

Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin, işgal bölgelerinde tedavi etmiş olduğu hastaların kimlikleri ve sayıları şu şekildedir:⁵²⁷

Tarih	Rum	Türk	Musevi	Ermeni	Katolik
Haziran 1919	2.654 kişi	220 kişi	118 kişi	99 kişi	68 kişi
Eylül 1919	104.29 kişi	1041 kişi	308 kişi	1264 kişi	147 kişi
Haziran 1920	15.604 kişi	3.709 kişi	1.206 kişi	549 kişi	93 kişi
Eylül 1920	9.698 kişi	4.619 kişi	919 kişi	514 kişi	81 kişi

Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne 20 Ocak 1919'dan, 20 Haziran 1920'ye kadar; 158.172 Rum, 32.372 Türk, 12.898 Musevi, 4.771 Ermeni, 2.456 Katolik tedavi

⁵²¹ A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, s.64.

⁵²² E. Berber, Sancı Yıllar: İzmir 1918-1922, s.241.

⁵²³ S. Özkes, Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi, s.35.

⁵²⁴ BOA. DH. ŞFR., 613.57.3-5.

⁵²⁵ S. Özkes, Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi, s.35.

⁵²⁶ S. Özkes, Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi, s.35.

⁵²⁷ Ahenk, 20 Temmuz 1920, s.7372., Ahenk, 17 Ekim 1920., S.7446., A. Tantay, İşgalden Kurtuluşa İzmir'de Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetleri (1919-1922), s.71.

başvurusunda bulunarak hizmet aldı.⁵²⁸ 20 Haziran 1920'den 1 Şubat 1921 tarihine kadar; 66.103 Rum, 14.351 Türk, 5.330 Musevi, 3.134 Ermeni ve 911 Katolik tedavi edildi. Bu tedavilerde, 309,067 adet reçete yazıldı. Verilen süreç boyunca 4.015 adet hastalık tespiti yapılarak 313 tane ameliyat yapıldı.⁵²⁹

Tabloda verilen sayılardan da anlaşılacağı üzere, Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nde tedavi edilmek isteyenlerin çoğunluğu Rumlardan oluşmaktadır. Cemiyet, tedavide önceliğini Rumlardan yana kullanmıştır. Türklerin, 1920 yılından itibaren cemiyete olan başvurularının artması, İzmir'deki Türk hastanelerinin Yunan yönetimi tarafından işgal edilmesi ve faaliyetlerinin son bulmasından kaynaklanmaktadır. Cemiyet, işgal süresince İzmir'de çeşitli yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu faaliyetlerinde Rumların kayırılması gözlemlense de tüm halka yönelik yardım ve tedavi yapıldığı izlenimi yaratmak için Türk yönetimi ile iş birliği yapıldığı görülmektedir. İzmir'in işgalinden önce, Yunan işgalci askerlerine ve Rum komitecilerine yaptıkları yardımlardan ve yardım adı altında İzmir'e silah depolamasından anlaşılmaktadır ki; yardım faaliyetlerindeki asıl amaç, Türklerin, Yunanlar tarafından yardım gördüklerini kabullenmesi ve Yunan yönetimini benimsemesidir. Cemiyet, Yunanları iyi ve yardımsever göstermek amacı gütmüştür. İşgalden önce, işgalin hazırlığı ve direnişin engellenmesi için Rumların silahlandırılmasına yardım ettikten sonra, işgalin gerçekleşmesinin ardından Yunan yönetiminin devamlılığı için tavır değiştirerek ayrımcılık yapmadan yardım ettiğini göstermeye çalışmıştır.

Yunan işgal yönetimi, yukarıda da belirtildiği üzere, işgal alanının sağlığını korumak için İzmir'in sağlık sorunları ile özel olarak ilgilenmiştir. İzmir'de Yorgos Ksinopulos'un müdürlüğünde kurulan “*Toplum Sağlığı ve Yardım Müdürlüğü*” dairesi, “*Toplum Sağlığı Bölümü, Göçmenlerin İskanı Bölümü, Seferber Edildiği Halde Henüz Silah Altına Alınmayan Askerlere Yardım Bölümü, Hijyen, Sosyal Yardım Kurumları*” isimleri⁵³⁰ ile şubeler açarak, sağlığın her noktasında faaliyet yürütmeye çalışmışlardır. Yunan yönetiminin sağlık konusundaki hassasiyeti ve çalışmaları siyasi kaygılardan dolayıdır. İzmir'de yaygın olan salgın hastalıklar, hijyensizlik, göçmenlerin durumları ve çeşitli hastalıklar ile mücadele

⁵²⁸ Ahenk, 20 Temmuz 1920, s.7372.

⁵²⁹ S. Özkes, *Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi*, s.35.

⁵³⁰ Mehmet Karayaman, “*İşgal Atlındaki İzmir'de Yunanlıların Yürüttüğü Sağlık Propagandası*”, *Kuruluşun ve Kurtuluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyum Bildirileri, (16-18 Eylül 2012)*, Ankara,2015, s.105.

ederek, İzmir halkı için durumun iyileştirilmesi yönünde faaliyetler uygulanmıştır. Bu faaliyetlerinin ardındaki temel hedefleri, Avrupa Devletleri'ne karşı, Yunanistan'ın İzmir'deki tüm halk için sağlıklı ve yaşanabilir bir ortam yaratmayı başardığını göstermektir. Bu ortam yaratılırken; hiçbir millet ve din ayrımı yapılmadığı, tüm İzmir halkı için eşit mücadele edildiği kanıtlanmak istenmiştir. İşgale kadar yapacakları katliamlara aracı olarak kullandıkları sağlık faaliyetlerini işgalden sonra tamamen gönüllü ve ayırım yapmadan yürütüyormuş gibi gösterilmesi Yunan Yönetiminin samimiyetsizliğini göstermektedir. Yunan yönetiminin sağlık politikaları da İzmir'de kalıcı olabilmek için propaganda amaçlı olmuştur.

D- HAYIR KURUMLARI VE TOPLUMSAL ÖRGÜTLER

İzmir'de yaşanan göçler ve sağlık sorunları nedeniyle halkın büyük bir kısmı fakir düşmüştür. Yunan Yüksek Komiserliği, halkın bu durumunun ardından, göçmenlere ve fakirlere yemek dağıtımı için İzmir'de bir aşevi açmıştır. Burada, günde 1000'i Türklere, 1000'i Rumlara olmak üzere 2000 kişilik yemek dağıtılmıştır. 1919 senesinin bir haftası (1-7 Eylül) 26. 289 porsiyon yemek dağıtılmıştır.⁵³¹ Ancak bu aktarımın belgeli dayanağı Yunan kaynakları olduğundan taraflı olması muhtemeldir. Kadifekale sırtlarından şehir merkezine inemeyen Türklerin, Yunan aşevinden faydalanması da mümkün görünmemektedir.

Yunan hayır kurumları, Rum gençlerinin örgütlenmesi amacı ile hayır kurumu görünümünde kurulduğundan böyle bir eşit dağıtım söz konusu değildir. İzmir Türklerinden zor durumda olanlar, özellikle göç ederek İzmir'e gelen Türkler için Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığı ile mahalli yardımlar yapılmaktaydı. Yunan İşgal Kuvvetlerinin, İzmir'deki Türklere yönelik yardım etmediği gibi halkın dışarı çıkmasına, tarlalarına gitmesine engel olarak mahsullerini toplayamayan halkı açlığa mahkûm etmekteydiler.⁵³² Hilal-i Ahmer Cemiyeti, işgalin ardından İzmir Türklerinin çok zor durumda olduğunu bildirerek; muhtaç kişiler ve göçmenler için Mart 1920'de Dar'ül Muallimin öğretmenlerinden İhsan Şerif Bey'i görevlendirerek 5 ay boyunca İzmir'de yemek dağıtımı ve nakit para yardımı yapmıştır.⁵³³ Yunan İşgal Kuvvetlerinin oluşturduğu aşevi eşit bir şekilde muhtaçlara yemek dağıtımı

⁵³¹ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.330.

⁵³² **BOA. DH. HMS.4.5.1., BOA. DH. KMS.52.5.9.**

⁵³³ Cevriye Yıldırım, **Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti İzmir Merkezi'nin Kuruluş ve Faaliyetleri (1911-1945)**, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Karayaman) Uşak, 2013, s.176.

yapmış olsaydı muhtemelen İzmir Türklerinin durumu Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından içler acısı olarak değerlendirilmezdi.

I- Azınlıklara Ait Hayır Kurumları ve Toplumsal Örgütler

İzmir’de yaşayan azınlıklar, hayır kurumlarına oldukça önem vermişlerdir. Şehirde, zor durumda olan kadın, çocuk, göçmen herkes için yardım edebilmek amacı ile çeşitli hayır kurumları açılmıştır. Bu kurumların çoğunluğu azınlıklara aittir. İzmir’deki toplumsal örgüt kurma anlayışı da azınlıklar arasında oldukça yaygın ve etkindir. Kendi azınlıkları arasında bir birlik sağlayabilmek için, her millet kendine ait çeşitli meslek kollarında ve statülerde toplumsal örgütlenme yoluna gitmiştir.

1- Rumlara ait Hayır Kurumları ve Toplumsal Örgütler

Rumlar, İzmir’deki toplumsal örgütler ve hayır kurumları faaliyetlerinde en çok aktif olan millettir. Bunun sebebi oldukça açıktır; Rumlar arasında örgütlenme, Yunan yönetiminin Rumları desteklemesi ve herhangi bir kısıtlama getirmemesidir. İşgal süresince İzmir Rumlarına ait toplumsal örgütlerden isimlerine ulaşılabilen şunlardır⁵³⁴:

Örgütün İsmi	Kuruluş Yılı	Yöneticileri
Bakkallar Birliği	1919	K. Perras, H. Hristodules, Th. Mikropulos, F. Leonidas.
Memurların Yardımlaşma ve Kardeşlik Birliği	1919	Andr. Stamatidis, M. Konstantinidis, İ. İkar, S.Durvas, G. Skordellis, A.Velesi, D. Milonas, G. Papagadis, E. Periovalaris, S. Vurkalis, N. Sbuhoş, A. Aliberlis, A. Libusis.
Berberler Birliği	1912	M. Kostoyiannakis, G. Kuntis, P. Massalas, N. Korakakis, M. Vakalos, S. Lukidis, V. Halikiopulos, S. Konaris, D. Desipris
Kahve ve Bira Satıcıları Birliği	?	F. Stefanopulos, D. Dimopulos, I. Poseidon, K. Kritos

⁵³⁴ E. Berber, **İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, s.32-33.

Eczane Memurları Derneği	1919	Savvopulos, Psaradellis, Tabaoğlu, Passalis, Yosifopulos, Lorens, İ. Skalanvos, E. Angelidis
Yunan Tatlıcıları Birliği	1918	Gavriil, Zarbonis, Kastris, Ksenakis, Stratigos, Çinisizelis, Hristopulos.
Ticaret Memurları Birliği	?	Th Benanki, N. Vallis, N. Orestiadilis, S. İgglesis, L. Yeorgopulos, Th. Aronis.
Boyacılar Birliği	1919	K. N. Papamarkos, M. Argiropulos.
Ekmek İşçileri Birliği	1919	A. Prosotulos.
Yunan Yazarları Birliği	?	Angelomatis, Anastasiadis, Danilidisth, Kukuçakis, Minardos, Bekirais, Rumis.
Baro	?	Mih. Argiropulos, Depastis, Thallin
Yunan- Fransız Derneği	?	A. Fotiadis
Panionios Spor Kulübü	1890	D. Dallas, Haci Apostolos, İ. Sakellaridos, M. Grigoriadis, A. Eleadis.
Pelops Kulübü	1905	V. Duruoğlu, O. Sonnas, A. Elaforulos.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, işgal süresince İzmir'deki Rumlar, çeşitli sosyal gruplardan toplumsal örgütlenmeler oluşturmuşlardır. İşgal döneminde, Rumların, diğer azınlıklara ve Türklere göre daha fazla aktif görünmesinin sebebi, herhangi bir zorlama veya baskıya maruz kalmamalarıdır. Aynı zamanda, her alanda örgütlenen Rumlar, sosyal gruplarını da siyasi hedefleri için kullanmaktaydılar. Türklerin, herhangi bir direniş oluşturmamaları için, işgal süresince bir arada toplanmaları, dernek kurmaları, Yunan İşgal Kuvvetleri tarafından yasaklandığından, en çok faaliyet Rumların görülmektedir. Rumlar, çeşitli statü ve meslek gruplarında bir araya gelerek, kendi haklarını korumak ve birlik olmak bilincinde olmuşlar ve işgal süresince de bu haklarını gözetmişlerdir. Toplumsal örgütlenmeler, sosyal bir yönetimin olduğunun göstergesidir ancak bu örgütlenmelerin tek bir azınlık üzerinde yoğunlaşması, mevcut yönetimin taraflılığını göstermektedir.

İşgal döneminde, İzmir'de Rumlar tarafından kurulan bir diğer önemli örgüt “*Küçük Asya Savunma Örgütü*” dür. İzmirli Rumlar tarafından Ekim 1921'de gizli kurulmuştur. İşgal ordusu için çabalayarak, bölgede Yunanların kesin kalıcı olmasını sağlama amacı vardı. Örgütün ambleminde ateş üzerinde kanatlarını açmış Anka Kuşu vardı. En büyük hedefleri;

Rumların tekrar Türk hakimiyetine girmesini engellemektir.⁵³⁵ Örgütün görevleri; savaş halinde olan Yunan ordusu için 18-50 yaş arası gönüllü Rum askerler toplamak; Rumlara ait gayrimenkullerin %20'sine el koyarak gelirin orduya aktarımını sağlamak; kiliselerdeki değerleri eşyalara el konularak gelirlerinin orduya aktarılmasını sağlamak ve dernek ve cemaatler aracılığı ile orduya para toplamaktır.

İşgal İzmir'inde çeşitli azınlıklar tarafından, şehirdeki ırk ve din kardeşleri için, fakirler ve sayıları bir hayli fazla olan göçmenler için çeşitli hayır kurumları açılmıştır. Bu süreçte faaliyet halinde olan Rum hayır kurumlarının da sayısı oldukça fazladır.

İşgal döneminde İzmir'deki Rumlar tarafından kurulan ve faaliyet gösteren hayır kurumları şunlardır⁵³⁶:

Kurum Adı	Kuruluş Amacı ve Faaliyetleri	Bulunduğu Yer
Rum Ortodoks Cemaati Halkevi	Uygun fiyat politikası ile durumu olmayan kişilere her gün yemek dağıtmaktır.	Fasulye Mahallesinde Rum Ortodoks Cemaati'nin kendine ait bir binasında faaliyet göstermektedir.
Yardım Komiteleri	Kurulduğu semtlerdeki kadınlar tarafından mültecilere yardım etmek amacı ile kurulmuştur.	İzmir'in neredeyse tüm mahallelerinde şubesi vardır.
Fakirin Küçük Dostları	Zor durumda olan çocuklar için battaniye, yiyecek ve giysi dağıtımını amacı ile kurulmuştur.	Kurumun merkezi Cemaat Yetimhane Binası'ndadır.
Ulusal Yetimhane	Mülteci ve zor durumda olan çocukların bakımı ve eğitilmesi amacı ile kurulmuştur.	Önceleri bağımsız olan yetimhane 1920 yılının şubat ayından itibaren Yunan yönetiminin eline geçti.
Rum Yetimhanesi	1867 Yılında ücret beklemezsizin kimsesiz çocukların bakımı ve	Birkaç binası vardır.

⁵³⁵ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.342-364.

⁵³⁶ **A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921**, s. 157-161., E. Berber, **İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, s.37-39.

	eğitimi üstlenmek amacı ile kurulmuştur.	
Bayraklı Yetimhanesi	Ekim 1919'da Bakıma muhtaç Rum çocuklarına ücret talep etmeksizin bakmak ve eğitmek amacı ile kurulmuştur.	Bayraklı Tren İstasyonu yakınında deniz kenarındadır.
Çocuk Kliniği	Mayıs 1919'da kurulmuş ve ücretsiz tedavi, yiyecek dağıtımı gibi yardım faaliyetleri amacı taşımaktadır.	Fasulye Mahallesi'ndedir.
Din Kardeşliği (Evsevia)	Halka ahlaki ve kültürel değerlerin öğretilmesi ve fakir çocuklar için okul, ibadet yeri inşa etmek amacı ile kurulmuştur.	?

2- Ermenilere Ait Hayır Kurumları ve Toplumsal Örgütler

Ermeniler, şehirde azınlık nüfusu oluşturan ikinci kalabalık topluluktur. Yüzyıllardır İzmir'de Basmane bölgesinde yaşayan Ermenilere ait işgal döneminde aktif faaliyet gösteren yalnızca 4 adet hayır kurumu ve toplumsal örgüt vardı. Bunun sebebi; yakın bir zamanda tehcire⁵³⁷ uğramış olan Ermenilerin, Batı Anadolu'da bir hareketlilik halinde olmalarıydı. Bu hususta; İzmir'den giden ve İzmir'e gelen Ermeniler oldu. Bu süreçte Ermeniler arasında bir nüfus hareketliliği olduğundan var olan Ermeni derneklerinden faaliyetlerini durduranlar olduğu gibi İzmir'de kalan Ermeniler, tehcir ile gelenler için çeşitli yardım faaliyetleri başlatarak yeni dernekler oluşturdular. İzmir Ermenileri, kendi haklarını koruyabilmek ve ırkdaşları arasındaki bağılılığı sürdürebilmek amacı ile dernekler ve hayır kurumları oluşturdular. Bunların arasında yalnızca Ermenilere yönelik olanlar olmakla birlikte, şehir

⁵³⁷ Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan Ermenilerin, Türklere yönelik yaptıkları katliamlar ve çete faaliyetleri sebebi ile 1915 yılında Ermeniler, tehcire (geçici sevk ve iskân) tabii tutulmuşlardı. Tehcirden üç yıl sonra 18 Aralık 1918'de alınan bir kararla göç etmiş Ermenilerin geri dönmelerine izin verilmişti. Bu iznin ardından yaklaşık 300.000 Ermeni, geri dönmüşlerdi ve ülkenin çeşitli bölgelerine yerleştirilmişlerdi.

genelindeki yoksullara yardım etmek amacı ile kurulanlar da vardı. İşgal süresince İzmir’de aktif bir şekilde faaliyet halinde olan Ermeni cemiyetleri şunlardı⁵³⁸:

Aşkadakinyan Fakirleri Koruma Derneği	Şehirde yaşayan veya yolcu olan yoksullara ücretsiz tedavi ve ilaç temini amacı ile kuruldu.	1920 yılına kadar faaliyet gösteren dernek, Ermeni Kızılhaç Derneği kurulunca onunla birleşmiştir.
Ermeni Merkez Erkek Yetimhanesi	Yoksul çocukların eğitimi ve barınması amacı ile kuruldu.	?
Vorpahinam Kız Yetimhanesi	Tehcir ile gelen Ermeni kızların eğitimi ve yetiştirilmesi amacı ile kuruldu.	1919 yılında Alman Yetimhanesi ile birleşti. 1920 Yılında tekrar yalnızca Ermeni yönetimi altına girdi.
Ermeni Genç Erkekler Derneği	?	1914 yılında zararlı faaliyetleri sebebi ile kapatıldı.

3- Musevilere Ait Hayır Kurumları ve Toplumsal Örgütler

İzmir’de bulunan Yahudi nüfusunun büyük bir bölümü ticaret ile uğraşan zengin kesimdi. Yahudiler, yardım faaliyetlerinde dini kaygılar gütmüşlerdi. Kendi din kardeşlerinin yoksulluk yaşamaması ve yoksulluk sebebi ile dilencililiğe düşmemesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardı. Yardım derneklerinin arasında kadınlar tarafından kurulmuş olanlar da vardır. Buradan yola çıkarak; İzmir’deki Yahudi kadınlarının sosyal hayatta etkin rol oynadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. İzmir’deki Türkler ve azınlıklar, çocuklar için ayrıca önem göstermiş ve zor durumda olanlar için yardım eli uzatmışlardır. Yahudi kadınlar da fakir çocuklar ile ilgilenmek amacı ile bir dernek kurarak faaliyet halinde olmuşlardır. Yahudilerin yardım faaliyetlerindeki dini kayırma, kendi dinlerinden olmayanlar için de Kitab-ı Mukaddes’ten yapılacak olan okumaların dinlenmesi şartı ile yardım edilmesinden

⁵³⁸ A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921, s. 162-166.

anlaşılmaktadır. İşgal süresince İzmir'deki Yahudi hayır kurumları ve örgütleri şunlar olmuştur⁵³⁹:

Talmud Torah Kadınlar Komitesi	Fakir çocukların barınma giyinme ve beslenme ihtiyaçlarını gidermek amacı ile kuruldu.	?
Oyer Dahim (Musevi Kardeşlikler)	Derneğin kuruluş amacı dilencilik önlemektir. Yahudilerin dilencilik yapmasını engellemek için Yahudiler arasında para toplayarak bu durumu engellemek amacı ile kuruldu.	Yahudi Cemaat Merkezi civarında kuruldu
Marbiş Arumim	İhtiyaç sahibi insanlara Kitab-ı Mukaddes'ten okunan ayetlerin dinlenme şartı ile kıyafet yardımı yapmak amacı ile kuruldu.	?
Musevi Yetimhanesi	1830 yılında okula giden ve durumu olmayan çocuklar için kurulmuştur. Personeli Türk Hükümeti tarafından atanmaktadır.	Emine Sokağı'nda kuruldu.

II- Türklere Ait Hayır Kurumları ve Toplumsal Örgütler

İşgal dönemi boyunca İzmir'de Türklere ait uzun süre faaliyet halinde olan tek hayır kurumu Hilal-i Ahmer Cemiyeti olmuştur. Cemiyetin başkanı Eczacıbaşı Ferit Bey idi.⁵⁴⁰ Cemiyet, din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin herkese yardım etmiştir. Cemiyetin faaliyetleri tamamen sosyal yardım amaçlı olmuştur. Yoksul halka çeşitli ihtiyaçların ücretsiz temininde, göçmen ve yoksulların tedavi ve ilaçlarının ücretsiz temininde faaliyet yürütmüştür.⁵⁴¹

⁵³⁹ E. Berber, **İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, s.37-39., **A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921**, s. 166-168.

⁵⁴⁰ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.331-332.

⁵⁴¹ Safiye Kıranlar, **Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)**, Ankara, 2013, s.232-238.

Yunan Yönetimi de bu sayede açık kalmasına izin vermiştir. Sürekli denetim uygulandığından, herhangi bir direniş oluşturacağı tehlikesi olmamıştır.

İşgal dönemi İzmir’inde kesintili olarak faaliyet halinde olan sosyal yardım kurumlarından bir tanesi *Dar’ül Eytam (Yetimler Yurdu)* olmuştur. İşgal süresince her milletten öğrenci ve kimsesiz çocuklar için çalıştığı bilinmektedir. Hem yetimhane hem de okul görevi üstlenmiştir. Dar’ül Eytam’ın Müdürlüğü, Beyler Sokağı’nda bulunmaktadır.⁵⁴² Dar’ül Eytam, bağış yolu faaliyetlerini sürdürmüştür. Kurumun bağış toplama yönetimi; hayırseverler tarafından toplanan paralar, Marifet Matbaası tarafından satılmak üzere basılan imsakiyeler⁵⁴³, Milli Sinemada düzenlenen açık olan okullarda müsamere⁵⁴⁴ ve küçük çaplı halk konserleri⁵⁴⁵, çeşitli ilçelerde düzenlenen piyango ve oyun biletleri⁵⁴⁶, mahalli gazeteler aracılığı ile duyurusu yapılan ve hayırseverler tarafından bağışlanan malların satışı⁵⁴⁷ ile gerçekleşmektedir. Dar’ül Eytam Müdürlüğü, mahalli basında kendisine ayrılan bir bölümde, her gün ilanlar vermektedir. Bu ilanlarda, Türk hayırseverler tarafından bağışlanan çeşitli sebze, meyve, kıyafet, temel ihtiyaçların Dar’ül Eytam hayrına her gün sabah 09.00 ile 12.00 arasında Beyler Sokağı’nda bulunan Müdürlük’te satışlarının yapıldığı duyurulmaktadır.⁵⁴⁸ Türklerin yapmış olduğu bağış ve alış-verişler dışında Yunan Milli Bankası’nın da Temmuz 1920’de Dar’ül Eytam’a para yardımı yaptığı bilinmektedir⁵⁴⁹.

İzmir’deki Türklere ait olan, hakkında geniş bilgiler edindiğimiz cemiyetlerden bir tanesi; *Teşvik-i Maarif Cemiyeti*’dir. İşgalin ardından İzmir’de Türkler tarafından kurulan ve nizamnamesine ulaşabildiğimiz ilk toplumsal örgüttür. Cemiyet, Mart 1920’de kurulmuştur.⁵⁵⁰ Kuruluşunun ardından, *Ahenk* gazetesinde 8 maddelik tüzüğünü yayınlamıştır.⁵⁵¹ Üçüncü maddesi, Yunan Sansür Heyeti tarafından sansürlenmiştir. İlk maddesinde, derneğin, kuruluş amacının geri kalmış olan bu toplumun, uygar toplumlara yetiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Derneğin merkezi, Milli Kütüphane’dedir. Derneğin

⁵⁴² **Ahenk**, 25 Temmuz 1919, S.7135.

⁵⁴³ **Sada-yı Hak**, 1 Mayıs 1922, S.341.

⁵⁴⁴ **Ahenk**, 27 Eylül 1919, S.7183.

⁵⁴⁵ **Ahenk**, 23 Eylül 1920, S.7180.

⁵⁴⁶ **Ahenk**, 5 Ekim 1920, S.7193. **Ahenk**, 6 Ekim 1920, S.7194.

⁵⁴⁷ **Ahenk**, 4 Temmuz 1919, S.7116.

⁵⁴⁸ **Ahenk**, 3 Temmuz, 1919, S. 7116., **Ahenk**, 4 Temmuz 1919, S.7117., **Ahenk**, 1919., **Ahenk**, 1919., **Ahenk**, 1919., **Ahenk** 1922.

⁵⁴⁹ **Ahenk**, 26 Temmuz 1920, S.7137.

⁵⁵⁰ **Ahenk**, 12 Mayıs 1920.

⁵⁵¹ **Ahenk**, 12 Mayıs 1920.

giderlerinin, Milli Sinema'nın gelirlerinden karşılanması kararlaştırılmıştır. Türk eğitimini ilerletmek amacı ile kurulmuştur. Kurucuları arasında; Öğretmen Celal Bey, Eczacı Faik Bey, Tahir Bey, Avukat Sadık Bey, Doktor Esat Bey, Şahbender Şefik Bey, Yusuf Rıza Bey ve Tacir Selahattin Bey vardır. Derneğin en önemli amacı; önemli eserlerin İzmir'e getirilmesi ve İzmir'de basın çalışmalarının yapılmasıdır.⁵⁵²

Haklarında bilgi edilen bu cemiyet ve kurumların dışında, İşgal sırasında İzmir'de faaliyet halinde olan isimlerine ulaşabildiğimiz cemiyet ve kurumlar şunlardır⁵⁵³:

Osmanlı Sanayi Mektebi	Yetimhane niteliği taşıyan bir okuldur. Yetim çocuklara eğitim vermek ve barınmalarını sağlamak amacı ile kurulmuştur.	?
Muayenehane	Engellilere, yaşlılara, dullara ve kimsesiz çocuklara yardım amacı ile kurulmuştur. Muayenehanedir.	Mezarlıkbaşı'nda Keçeciler Karakolu civarındadır.
Osmanlı Çiftçiler Derneği	Ekim 1919'da İzmir şubesi açılmıştır. Tüm halka açıktır.	?
Arnavut Teavün Cemiyeti	23 Mayıs 1920'de, dernek merkezinin Bakırcıyan Pasajı'na taşındığı haberinden, işgal yıllarında faaliyet gösteren Türk toplumsal örgütlerinden olduğu anlaşılmaktadır.	Bakırcıyan Pasajı

⁵⁵² Ahenk, 12 Mayıs 1920., Zeki Arıkan, "İşgal Sırasında İzmir'de Kurulan Bir Dernek", *Atatürk Yolu*, I/3, Ankara, 1989, s.359-360., Zeki Arıkan, "Teşvik-i Maarif Cemiyeti İç Tüzüğü", *Atatürk Yolu*, I/7, Ankara, 1991, s. 404-407.

⁵⁵³ Ahenk, 14 Şubat 1922., Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, II, İstanbul, 1989, s.364-365., E. Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, s.335-392., *A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921*, s.169-171.

Muallimin Cemiyeti	Temmuz 1921’de İzmir’de faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Yönetimini Dar’ül Muallimat’tan kişiler yürütmektedir. 1921 Yılında Dar’ül Muallimat’ın hocası Savcı Efendi başkanıdır.	?
Cemaat-i İslamiye Heyeti	Eylül 1920’de faaliyet halinde olduğu bilinmektedir.	Çeşme’de ve Menemen’de iki ayrı merkez olarak faaliyet göstermektedir.
Avukatlar Cemiyeti	1920 yılında İzmir’de faaliyet halinde olduğu bilinmektedir. Başkanlığını Mehmet Elmas Bey yapmaktadır.	?
Türk- Amerikan Kulübü	1922 Şubat’ında kurulmuştur. Amacı; eğitimin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Kulüpte haftanın 5 günü erkeklere, 2 günü de kadınlara eğitim verilmesi kararlaştırıldı. Yabancı dil öğretimi, enstrüman çalmak, dikiş öğretmek gibi dersler üzerine bir eğitimi vardı. 1 Nisan 1920’de açılan kulübe, üyelik: erkekler için aylık 300 kuruş, kadınlar için 100 kuruşluk aidat ile gerçekleşmekteydi.	?
Türk Okulları İdman Birliği	1920 Kasım ayında İzmir’deki Türk okulu öğrencileri tarafından kurulmuş spor kulübüdür.	?

İzmir Kunduracı Esnaflı Cemiyeti	1920 Haziran ayında faaliyet halinde olduğu bilinmektedir.	?
-------------------------------------	---	---

İşgal dönemi boyunca, Rumlara ait hayır kurumu ve toplumsal örgütlerin sayılarının çok olmasına karşın, şehirde nüfus bakımından yoğunluğu oluşturan Türklere ait kurum ve örgütlerin az olmasının nedeni: Yunan yönetiminin politikalarıdır. Bu politikalar, yönetimin kalıcı olması ve bir tehlike ve zorluk ile karşılaşmamak için belirlenen politikalarlardır. Türkler tarafından herhangi bir direniş olmaması için, bir araya toplanmak ve dernekler kurmak yasaklanmıştı. Bu yasaklama ile birlikte, zaman zaman Türkler tarafından dernekler kurulmuş olsa da haklarındaki bilgilerin çok az olmasından yola çıkarak; bu derneklerin kısa ömürlü olduğu görülmektedir. Uzun ömürlü olan tek toplumsal örgüt Hilal-i Ahmer Cemiyeti, tek kurum Dar'ül Eytam'dır. Bunlar da yine Yunan yönetimi ve Sansür Heyeti tarafından sürekli denetlenmektedir. Tamamen sosyal koşulların iyileşmesi için çaba gösteren bu kurum ve cemiyet, Yunan yönetimi tarafından denetlense de görünürde desteklenmiş ve faaliyet halinde olmasına izin verilmiştir. İzmir'e yerleşmek amacı ile gelen Yunanlar, yönetime yönelik herhangi bir tehdit oluşturmayacak kurum ve kuruluşları denetim altında tutarak açık kalmasına izin verirken, kendi yönetimine karşı tehdit olabilecek her türlü kurum ve kuruluşu yasaklamışlardır.

E- İŞGAL İZMİR'İNDE DİNİ HAYAT

İzmir, Türk yurdu olarak, nüfusunun büyük çoğunluğu da Müslüman'dır.⁵⁵⁴ Bir ticaret kenti olan İzmir, stratejik konumu ve Osmanlı Devleti'nin azınlıklara vermiş olduğu ayrıcalıklar⁵⁵⁵ ile tercih edilen bir yerleşim yeri olmuştur. Müslümanların dışında Hristiyan dinine mensup mezheplerden (Ortodoks, Katolik, Protestan, Anglikan) ve Musevi inancına sahip Yahudilerden oluşan çok dinli bir yapıya sahiptir. İzmir'in işgal süresince, İslam

⁵⁵⁴ E. Dayı, **Nazilli Kongreleri (1919)**, s.15-16.

⁵⁵⁵ Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) ile Osmanlı Devleti'nde yaşayan Gayrimüslim halka yönelik vergilerde, sosyal ve hukuki olarak ayrıcalıklar tanınmıştır. Vergi konusunda Müslümanlar ile eşitlik, İltizam ve Cizye gibi Gayrimüslimlere özel olan vergilerin düzenlenmesi, azınlıklar için eskiden olan kısıtlamalar (devlet görevlendirilmeleri, askeri okullara kabul edilmeme, vergiye bağlı ticari kısıtlamalar) tekrardan düzenlenmiştir. Gayrimüslimlerin devlet içerisinde sosyal ve hukuki durumu tamamen değişme sürecine girmiştir. (Bkz. Halil İnalcık, "*Sened-i İttifak ve Gülhane-i Hatt-ı Hümayunu*", **Belleten**, XXVIII/112, Ankara, 1964.)

nüfusunu göç ettirme ve bastırma faaliyetleri yürüten Yunan İşgal Kuvvetleri ise Ortodoks Hristiyan inancına sahiplerdi.

İşgal yıllarında İzmir'deki dini hayat, Yunan idaresinin izin verdiği ölçüde devam etmiştir. Türk nefreti, Yunanların dini politikalarına da yansımıştır. İzmir'de Yunan idaresi boyunca halkın dini yaşayışlarının inceleneceği bu bölümde; İşgal Kuvvetleri'nin, Müslümanlara olan davranışlarından ve bu süre içerisinde toprak sahibi olan Müslümanların, farklı bir dine mensup olan işgalci bir yönetim tarafından ne denli dini faaliyetlerde bulunabildikleri, inançlarını ne kadar özgür bir ortamda yaşayabildikleri incelenmeye çalışılacağından özellikle Müslümanların dini hayatı üzerinde durulmuştur.

İzmir'deki Hristiyanlara ait Protestan, Ortodoks ve Anglikan Kiliseleri, Musevilere ait sinagoglar ve Müslümanlara ait camilerden önemli dini mimari yapılardan birçoğu Büyük Yangın (1922) sebebiyle günümüze ulaşamamıştır. İşgal döneminde İzmir'de var olan dini yapılardan isimlerine ulaşılabilenler şu şekildedir⁵⁵⁶:

Camii ve Mescitler	İzmir merkezinde bulunan; Hisar Camii, Şadırvanaltı Camii, Kestane Pazarı Camii, Kemeraltı Camii, Başdurak Camii, İki Çeşmelik Camii, Faik Paşa Camii, Hacı Mahmud Camii, Yalı Camii, Salepçioğlu Camii, Pazaryeri (Han Bey) Camii, Şeyh Camii, Hükümet Camii, Natırzade Camii, Fettah Camii, Çorakkapı Camii, Abdullah Efendi Camii, Hancı Hüseyin Camii, Ahmet Ağa Camii, Hacı Ahmet Camii, Karantina Camii, Güzelyalı Camii, Eşrefpaşa Camii, Akarcalı Camii, Kameriye Camii, Selimiye Camii, Piyaleoğlu Mescidi (Moralı Mescidi), Selatinoğlu Camii, Arap Camii, Hasta Camii, Dolaplıkuyu Camii, Aliaga'da bulunan Hatuniye ve Aliaga Camii, Foça'da bulunan; Kayalar ve Fatih Camii, Hafız Süleyman Mescidi, Selçuk'ta bulunan; İsabey Camii, Tire'de bulunan; Rum Mehmed Paşa, Doğanbey Camii, Kazanoğlu Camii, Tahtakale Camii, Lütfü Paşa Camii, Molla Arap Camii, Yalınayak Camii, Bergama'da bulunan; Kurşunlu Camii,
--------------------	---

⁵⁵⁶ E. Berber, **İzmir 1920: Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, s. 27., s.42., s.100., <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210571/tarihi-camiler.html> (Erişim Tarihi: 19.12.2022), **Ahenk, Köylü, Hakimiyet-i Milliye** gazetelerinin ilgili yıllardaki nüshalarından, İzmir'e dair haberlerde bulunan cami isimleri alınmıştır.

	Şadırvan Camii ve Parmaklı Mescit vardı. Bu camiler günümüzde hala varlığını koruyan camilerdir. Bunların dışında işgal yıllarında var olup Büyük Yangın'da (1922) yıkılan Camii ve Mescitler; Balıkpazarı/Balıkbaşı (Fazıl Ahmed Paşa) Camii, Bölükbaşı Mehmed Efendi Camii, Altıparmak Camii, Acemler Camii ve Arnavutoğlu Camii.
Kiliseler (Rum, Ermeni ve Batılı Devletlere ait kiliseler)	Rumlara ait: Aya⁵⁵⁷İoannis Thelogos Kilisesi, Aya Vukulos Kilisesi, Aya Analipsi Kilisesi, Aya Tria Kilisesi, Aya Paraskevi Kilisesi, Aya Anargi Kilisesi; Büyük Yangında kaybedilen Rum Kiliseleri: Aya Fotini Kilisesi, Aya Yorgi Kilisesi, Aya Dimitri Kilisesi, Aya Katerina Kilisesi, Aya Yanni Kilisesi, Aya Nikola Kilisesi, Aya Apostdos Kilisesi, Aya Konstantin İbadethanesi, Aya Markella Kilisesi, Saint Elie Kilisesi, Aya Haralambos Kilisesi, Aya Trifon Kilisesi, Aya Apostos Kilisesi günümüze ulaşamamıştır. Bunların dışında; Anglikan Epicigal Kilisesi, Saint John Avengelist Kilisesi, Katolik Santa Maria Kilisesi, Saint Jean Katedrali (yıkıldı), Saint John Dohm Katedrali, Notre Dame Lourdes Kilisesi, Saint Antonie Kilisesi, Saint Helen Kilisesi, Ortodoks Ermeni Saint Etienne Kilisesi, Aya Stefanos Kilisesi (aynı zamanda Ermeni Metropolithanesidir.), Aya Grigorios Kilisesi, Protestan Anglikan Kilisesi, Aya Pandon Kilisesi, Hollanda ve İskoç Kilisesi, Saint John Baptist Kilisesi, İtalyan Saint Polycarpe Kilisesi bilinmektedir.

⁵⁵⁷ Aya / Agia: Kutsal.

Sinagoglar ve Havralar	Hahamhane (Hahambaşı Sokağı'nda), Bet İsrail Havrası, Bet Hillel Sinagogu, Talmut Dora Yetimhanesi'nin içerisinde bulunan Sinagog, Vikur/Bikur Holim, Verahim, Talmud Hevra, Roh Aar, Porpinial, Kaal Kadoş Havrası, Portekiz Sinagogu, Tepebaşı Havrası, Sinyora Giveret Havrası bilinmektedir.
------------------------	--

Hristiyan Ortodoks dininin en yüksek kurumu olan Başpapazın görevli olduğu Rum Patrikhanesi 1814-1919 yılları arasında Rum terör cemiyeti olan Etnik-i Eterya Cemiyeti ile ortak çalışmalar yürüterek Türk birliğinin ve bağımsızlığının aleyhine faaliyetler yürüten siyasi bir organ olmuştur.⁵⁵⁸ Patrikhane'nin dışında, bölgelerden sorumlu Metropolithaneler vardır. İzmir bölgesinde Metropolithaneden sorumlu Metropolit, Hrisostomos Kalafatis idi.

Önceden Drama Metropoliti olan Hrisostomos, görevindeyken Yunan lehine ifadeleri ve faaliyetleri; Osmanlı Hükümeti'nden habersiz Kudüs ve Atina seyahatleri sebepleri ile tehlikeli olarak görülmüş ve hakkında soruşturma açılmıştı. Kanunsuz davranışları sebebi ile ayrılıkçı din adamı Hrisostomos, Miladi 1907 senesinde görevinden alındı.⁵⁵⁹ Daha sonra, İzmir Metropoliti Vasilyos'un vefatı üzerine, Rum Patrikhanesi'nin yoğun istek ve baskıları ile Miladi Nisan 1910'da Hrisostomos, İzmir Metropolitiği görevine atandı.⁵⁶⁰ Patrikhane'nin özellikle bu görev için Hrisostomos'u istemesi, İzmir ve çevresi ile ilgili yaptıkları planlarda bir din adamı değil; Yunan çıkarlarına hizmet edecek, işgal destekçisi olacak kişiliğe sahip olmasıydı. Hrisostomos, İzmir'de de ayrılıkçı ve Türk Devletinin birliğine aykırı davranışlarda bulunmaya devam etti. Göreve başladığında, İzmir halkı tarafından, daha önceden yaptığı faaliyetler bilindiğinden halkın Metropolite güveni yoktu. Sancak içerisinde bir karışıklığa sebep olmaması için İzmir Valisi Rahmi Bey⁵⁶¹, Polis

⁵⁵⁸ Selahattin Salısk, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eterya**, İstanbul, 1968, s.285.

⁵⁵⁹ **BOA, BEO.** 2991.224273.

⁵⁶⁰ **BOA, MV.**139.65.2., **BOA, DH. MUI.** 90.6.2-4.

⁵⁶¹ Metropolit, zararlı faaliyetlerine engel olduğu için İstanbul'dan müdahalede bulunarak Vali Rahmi Bey'e Rumları katlettiğine dair iftira atarak görevden alınmasını sağlamıştı. İzmir'e tekrar görevlendirilen Metropolit bu sefer de Türk milliyetçisi olan, bölücü faaliyetlere karşı duran Nurettin Paşa'yı da görevden aldırarak yerine kendisi gibi hain olan İzzet Bey'in Vali olmasını sağladı. (Celal Bayar, **Ben de Yazdım, V**, s.151-152.)

Müdüriyeti aracılığı ile Metropolitin İzmir’den gönderilmesini⁵⁶² sağladıysa da Mütarekenin ardından yine Rum Patrikhanesi’nin istekleri üzerine yeniden İzmir’e görevlendirildi.⁵⁶³

Tekrardan İzmir’e görevlendirilen Hrisostomos ile ilgili Yunan taraftarlığı ile bilinen *Köylü* gazetesi şu sözler ile haber yapmıştı:

*“İki yıldan beri İstanbul’da bulunan İzmir Metropolit Hrisostomos Efendi, dün öğle saatlerinde Bandırma yolu ile İzmir’e gelmiş ve birçok dostları ve hasrettaşları (hasretkeşleri) tarafından Basmane durağında parlak bir yolda karşılanmıştı. Hrisostomos Efendi’nin bundan böyle İslam ve Osmanlı Türkleri ile Osmanlı Rumlarını kardeş gibi geçindirecek yolları sağlayacağını ve artık iki vatandaş arasında Allah’ın fermanını dinleyerek toprak kardeşliği duygusunu uyandıracak hizmetlerde bulunacağını şüphesiz sayarız.”*⁵⁶⁴

Gazete kúpürlerinde temenni edilen barış ve kardeşlik yalnızca bu sayfalardaki istekler olarak kalacaktı.

Hrisostomos, İzmir’e geldiği günden itibaren Yunan işgaline kadar, işgalin gerçekleşmesi için çalışmış, işgal süresince ise bölgenin Rumlaştırılması ve temelli Yunan’a ait olması için yoğun çalışmalarda bulunmuştur. Metropolitin dini kimliği kara bir propaganda ve terör kimliği olmuştur. İşgal süresince İzmir’de görevine devam eden Metropolit, görevi boyunca Yunan çıkarları dahilinde çalışmalar yürütmüştür. İşgalden önce, yerli Rumların silahlandırılması, Yunan askerlerinin adalardan İzmir’e getirilmesi ve sivil olarak İzmir ve civarına yerleşmesi, Rum çetelerinin terör faaliyetlerinin desteklenmesi, İzmir ve çevresinin nüfus dengelerini bozmak için bölgeyi Rumlaştırma çalışmaları yürütmüştür.⁵⁶⁵

Metropolit ile birlikte, mahalle aralarında bulunan kilise papazlarının da Yunan sevdası ile işbirlikçi faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. İşgal günü yaşanan katliamlara, Göztepe-Kokaryalı’da (Güzelyalı) bulunan Papazın, *“Korkmayınız. Bir şey yok, evlerinize gidiniz. Yunan Hükümeti çok adil. Beraber onunla postallarına yavuz yapacak biz (?) Şimdi*

⁵⁶² İzmir’den İstanbul’a gitmiştir. **BOA.DH.İD.20.14, BOA.DH.EUM.3.Şb. 29.5.**

⁵⁶³ Bülent Atalay, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, Ankara, 2020, s.139.

⁵⁶⁴ **Köylü**, 2 Ocak 1919.

⁵⁶⁵ **BOA, DH.EUM.3.Şb. 27.47.01, BOA, DH.KMS. 52.5.691-5., İzmir’e Doğru**, 7 Aralık 1919., Bülent Atalay, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, s. 141-147.

Türkler yok. Yunan var. Rahat yapacağıs (?)”⁵⁶⁶ sözleri ile katliama karşı üzülen ve korkan Türkleri telkin (!) etmesi Rum din adamlarının da iş birlikçi olduğunu göstermektedir. Bu faaliyetlerin en büyük örneği Hrisostomos’un faaliyetleridir.

İşgalin ilk günü gerçek yüzünü hiç gizlemeden sergileyen Hrisostomos, dini kimliğini siyasi kimliği ile örtmüştür. İşgal günü, Rum kiliselerinde sevinç çanları çalmış, işgalci Yunan askerlerini Metropolit karşılamıştı. Metropolit ve beraberinde bulunan papazlar, İzmir’e çıkan askerleri görünce Yunan bayrağına sarılıp ağlayarak İncil’den “*Diriliş*” suresini okumuşlar ve çeşitli dualar eşliğinde okunmuş şarap ve ekmek ile Yunan işgalci askerlerini kutsamışlardı.⁵⁶⁷

İşgalin Metropolit Hrisostomos, 2 Haziran 1919’da Osmanlı Hükümeti’nin en yüksek dini yetkilisi olan Müftü Rahmetullah Efendi ile -birlikte çalışıyormuş gibi görünebilmek için- İzmir’deki çarşıları dolaşarak esnaf ziyareti gerçekleştirmişlerdi. Bu ziyarette, çarşı halkını sakinleştirmek üzere tavsiyelerde bulunuldu. Hrisostomos, büyük bir kahvehanenin önünde durarak, Müftü Efendi’nin yanına geçip bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında; bütün milletlerin kardeş olduğunu, barış içerisinde yaşanmasını gerektiğini ifade etti. Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriou’ da bu konuda “*Müslümanların fesi ile Yunan askerinin kalpağı, Avrupalıların şapkaları arasında bir fark yoktur.*” diyerek⁵⁶⁸ Metropolit Hrisostomos’un, işgal günü söylediği “*feslileri öldürün*”, “*Türk kanı içmenin intikam ateşlerinin göstergesi olacağını*”⁵⁶⁹ sözleri onun ikiyüzlülüğünün göstergesidir. İzmir’de barış ortamı oluşturmaya çalıştığı ifade edilse de işgal ile birlikte Türklere yönelik katliam hareketleri barışın yalnızca sözlerde kaldığını göstermektedir.

Aristis Stergiadis, Yüksek Komiserlik görevi süresince yerli Rumların taşkınlıklarına engel olmaya çalışmıştır. Metropolit Hrisostomos’un ise Rumları kışkırttığının farkındaydı. Metropolit’e haber göndererek politikadan uzak durması gerektiğini yalnızca kendi işleri ile ilgilenmesini telkin etmişse de Hrisostomos, görevde olduğu sürece dini kimliğini siyasi bir araç olarak kullanmıştır.⁵⁷⁰

⁵⁶⁶ **Ahenk**, 1 Şubat, 1926, S.9740.

⁵⁶⁷ T. Parlak, **İşgalden Kurtuluşa Yunan Ege’ye Nasıl Geldi? “İlk Günler”**, s.314.

⁵⁶⁸ Ö. Coşar, **İstiklal Savaşı**, 27 Mayıs 1919.

⁵⁶⁹ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMMZC)**, Devre I, Cilt 1, İçtima 1, 15.05.1920., s. 305-312. **TİH, Batı Cephesi II/I**, s.42.

⁵⁷⁰ B. Umar, **İzmir’de Yunanlıların Son Günleri**, s.247.

İşgal yıllarında İzmir’de faaliyet gösteren *Genç Hristiyanlar Cemiyeti* adı ile dini nitelikte görünen bir cemiyet kurulmuştu. Bu cemiyetin destekleyicisi de Metropolit Hrisostomos idi. Cemiyete üye olan Rum gençlerine silah eğitimi verdirerek, talimler yaptırmakta ve İzmir’in Rumlaştırılması, Türklerin yok edilmesi yönünde örgütlemekteydi. Bu cemiyet üyesi gençler, spor faaliyetleri ve din eğitimi adı altında Hrisostomos’un çevresinde toplanarak, siyasi faaliyetlere hazırlanmaktaydılar. Cemiyetin asıl amaçları 1920 yılının yılbaşı gecesinde İzmir genelinde Yunan bayrakları ile gösteriler yaparak Müslümanların evlerine ve dükkanlarına zarar vererek göstermişlerdi.⁵⁷¹

Yunan din görevlilerinin işgal ordusunun bir aracı olduğunun bir diğer örneği ise; Aralık 1919’da Nazilli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Balıkesir’e bildirdiğine göre Metropolit, İzmir’deki Müslümanlara yönelik yapılan katliamların fotoğrafları ile bir gösteri oluşturmuş ve Müslümanların cesetleri ile oluşturulan bu gösteri sinemalarda oynatılmıştır.⁵⁷² Rum çetecilerinin, Müslümanların canlarına ve mallarına yönelik yaptıkları terör faaliyetlerinde Patrikhane daima destekleyici olmuştur. Örnek bir olay olarak: 11 Şubat 1920’de Çeşme’de Rum çetelerinin Müslümanlara ait iş yerleri ve mallara zarar verdikleri ve Çeşme Metropolitinin de bu çetelerin içerisinde yer aldığı bildirilmiştir.⁵⁷³

İşgal süresince İzmir’deki Müslümanların en yüksek din görevlisi Mart 1919’da⁵⁷⁴ görevine başlayan Müftü Mehmet Rahmetullah (Çelebioğlu) Efendi idi. Rahmetullah Efendi, Yunan yönetimi altında dini faaliyetlerini yürütürken aynı zamanda Millî Mücadele taraftarı olmuş, vatansever bir karakterdir.⁵⁷⁵

İzmir Türkleri, işgal süresince dört Ramazan, dört Kurban Bayramı geçirmiştir. İşgalin ilk ayında, sıkıyönetimin olduğu İzmir’de Ramazan ayının gelmesi (31 Mayıs 1919) bu sefer sevinç ile değil buruk bir şekilde karşılanmıştır. Ramazan boyunca *Ahenk* gazetesi, imsakiye paylaşarak ve dini sohbetler yayınlarak halkı bilgilendirmiştir.⁵⁷⁶ Hükümetin,

⁵⁷¹ B. Atalay, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, s.149.

⁵⁷² *İzmir’e Doğru*, 20 Aralık 1919, S.11.

⁵⁷³ *İzmir’e Doğru*, 11 Şubat 1920, S.29.

⁵⁷⁴ *Hukuk-u Beşer*, 30 Mart 1919, S.135.

⁵⁷⁵ İzmir Müftüsü, işgal süresince cephe gerisinde Millî Mücadele’ye yönelik faaliyetlerinden dolayı 1926 senesinde ödüllendirilmiştir. (B.C.A MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ 195.337.14. EKÇ 232.) bkz. s.36-37.

⁵⁷⁶ *Ahenk*, 1 Haziran 1919 S.7091.

Türk memurların Ramazan ayı süresince çalışma saatlerinde düzenleme yapmıştır.⁵⁷⁷ Bu durum dini günlerin gözetilmesi ve kolaylık sağlanması yönünden halkın sosyal hayatı ile ilgili bilgiler vermektedir. Müslümanlar için özel olan ve Ramazan ayının içerisinde bulunan Kadir Gecesi'nin 1919 yılında da heyecan ile beklendiği görülmektedir. 27 Ramazan günü, Müftülüğün ilanı ile, sokağa çıkmanın serbest olduğu akşam ezanından sonra Kadir Gecesi sebebiyle tövbe ve dua için halk Hatuniye Camii'nde bir araya toplanmaya davet edilmiştir.⁵⁷⁸

30 Haziran-2 Temmuz 1919 günlerine denk gelen Ramazan Bayramı münasebetiyle 3 Temmuz günü gazetede bildirilen habere göre, 4 Temmuz günü Hükümet Konağı'nda Vali, sabah saat 09.00-10.00 arasında devlet görevlilerini ve resmi heyetleri; saat 11.00'e kadar ise İtilaf Devletleri'nin temsilcilerini bayram tebriği için makamına kabul edeceğini bildirmiştir. Urla Kaymakam Vekili Nikola, Osmanlı Hükümeti'ne çektiği telgraf ile, bayramın birinci günü bayramlaşmalarının yapıldığı ve Türk idareciler ile yapılan tebrik görüşmelerinde Osmanlı Hükümeti'nin yönetiminin de muhafazası hakkında teminatlar verildiğini, bu bayram ziyaretinde Rum din adamları ve Metropolitlerin de bulunduğunu bildirmiştir.⁵⁷⁹ Aynı yıl, Müftü Rahmetullah Efendi'nin Hükümete çektiği bayram tebrik telgrafında İzmir Ermeni Serpiskopusu⁵⁸⁰ Estephanos Efendi de tebriklerini iletmiştir⁵⁸¹.

Yunan General Leonidas Paraskevopoulos⁵⁸², 11 Temmuz 1919'da İzmir'e gelmiş ve Büyük Rum ibadethanesi olan Aya Fotini Kilisesi'nde Rumlara yönelik bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında, hitap ettiği Rumlara ve onlar aracılığı ile Müslümanlara seslenerek: *“Hak birliği, adalet, özgürlük ve din birliğinin simgesi olan mavi-beyaz (Yunan Bayrağının) altında birleşerek birlikte yaşayalım. Şimdiye dek sağlayamadığınız gönence⁵⁸³ kavuşacaksınız. Beni üzecek bir davranışta bulunmayacağınızı umuyorum. (Müslümanlara hitaben)⁵⁸⁴ “Bu kardeşlik ve barış seslenişinde dahi tehdit ile konuşan General, Yunan*

⁵⁷⁷ Ahenk, 1 Haziran 1919, S.7091.

⁵⁷⁸ Ahenk, 26 Haziran 1919, S. 7113.

⁵⁷⁹ Ahenk, 3 Temmuz 1919, S.7116.

⁵⁸⁰ Piskopos: Baş papaz.

⁵⁸¹ BOA. BEO. 4590. 344243.1., BOA, İ. DÜİT.13.30.1-2.

⁵⁸² Sevr Antlaşması'nın ardından İzmir Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı olacaktır.

⁵⁸³ Gönence: Refah, mutluluk.

⁵⁸⁴ Salahi R. Sonyel, *“Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu'da Uyguladığı Siyaset”*, s.65.

Bayrağı'nın İzmir'e barış getirmeyeceğinin çok iyi bir şekilde farkındaydı. Yunan İşgal Yönetimi, işgalci olarak bulunduğu İzmir'e kan ve nefretten başka bir şey getirmemiştir. Yunan askerleri, İzmir'e geldikleri yıl kent içerisinde gezerken "Şimdi ki fustanella⁵⁸⁵ İzmir'e geldi, Fes ortadan kalkacak, Türkün kanı akacak; Şimdi ki İzmir'i aldık, Ayasofya'ya uçalım; Camiler yerle bir edilecek ve onların üzerlerine haç dikilecek" şarkısını söylemekteydiler.⁵⁸⁶ Komutanların ve yöneticilerin halk önünde barışçıl konuşmalarının arkasında uyguladıkları siyaset ve politika, Yunan askerlerinin uygulamaları ve davranışları, sözlerinin aksine, gerçek Yunan davranışlarıydı.

Müslümanlar için kutsal Ramazan ayı, Kadir Gecesi, Ramazan Bayramı süreci 1919 yılı dönemin gazetelerinde⁵⁸⁷ incelenmiş ancak kutlama mesajları ve dini makaleler dışında, politikalara dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kurban Bayramı'nda ise gazete tatil sürecine girdiği için yine önemli bilgilere ulaşılamamıştır.⁵⁸⁸ İşgalin ikinci yılında ise gazetelerin halkın durumu ile ilgili daha fazla bilgi verdiği görülmektedir. 1920 senesinde, Ramazan ayı bir önceki yıla göre daha gözler önünde yaşanmıştır. Ramazan ayından bir önceki ay olan Şaban ayında gazete, dini makalelerine başlamıştır. Bu makalelerden, dikkat çeken; 18 Şaban 1338 (7 Mayıs 1920) günü yazılan, Osmanlı Devleti'nin dini politikaları ile ilgili olandır. Bu yazıda; adeta Yunan yönetimine karşı bir hatırlatma olarak, Osmanlı Devleti'nde çeşitli din ve mezheplere karşı hukuki ve ahlaki olarak edep dahilinde davranıldığı, saygılı olunduğu ifade edilmiştir.⁵⁸⁹

1920 senesinde Ramazan ayı coşku ile karşılanmıştır. Şaban ayının 28'inde, Müftü Rahmetullah Efendi, gazeteye ilan vererek, Ramazan ayının gelmesi ile birlikte hilalin görünmesinin ardından tüm Müslümanları tövbe dua etmek amacı ile Hatuniye Cami'sine davet etmiştir.⁵⁹⁰ Türklerin, şehir genelinde bir araya gelme, toplanma yasağı 1920 senesinden Sevr Antlaşması'nın imzalanmasına kadar dini günlerde hafifletilmiştir. Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı, 1920 yılında Ramazan ayı ve Ramazan Bayramı süresince tüm İslam dünyası için gece sabaha kadar dışarda olma serbestliği getirmiş ve yine Ramazan ayı

⁵⁸⁵ Yunan askerlerinin giydiği etekli kıyafet.

⁵⁸⁶ Salahi R. Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu'da Uyguladığı Siyaset", s.65.

⁵⁸⁷ **Ahenk**, 1 Haziran 1919, S.7091., **Ahenk**, 27 Haziran 1919, S.7114., **Ahenk**, 30 Haziran 1919, S.7116.

⁵⁸⁸ **Ahenk**, 3 Eylül 1919, S.7167.

⁵⁸⁹ **Ahenk**, 7 Mayıs 1920, S.7371.

⁵⁹⁰ **Ahenk**, 17 Mayıs 1920, S.7379.

süresince iftar saati geldiğinde, Ramazan toponun da Yunan Bataryası tarafından patlatılacağını ilan etmiştir.⁵⁹¹

Ramazan ayı dolayısıyla İzmir Valiliği de Osmanlı memurlarının çalışma saatlerini 12.00-18.00 olarak düzenleyerek kolaylık sağlamıştır.⁵⁹² Ramazan ayı boyunca bazı günler, İzmir Türk tiyatrolarında oyunlar sahnelenmiş ve halkın keyifli zaman geçirmesi sağlanmıştır.⁵⁹³ Beyler Sokağı'nda bulunan bir Marufi Dergâhında; Derviş Hafız'ın özel Kuran'ı Kerim okumaları, Faik Paşa Medresesi Hafızının, Şadırvanaltı Camii ve hastane civarında sohbetlerde bulunacağı gazetelerde duyurularak, halk bu sohbetlere davet edilmiştir.⁵⁹⁴ Ramazan ayının ardından gelen Şevval ayında da yine Müftü Efendi'nin dini toplantılar yapacağı duyurularak halk bu sohbetlere davet edilmiştir.⁵⁹⁵

1920 yılında Kurban Bayramı da Türkleri sosyal ve kültürel açıdan etkilemiştir. Bayram, pazar fiyatlarına yansımış ve bayram dolayısıyla çeşitli ihtiyaç ürünlerinde indirimler yapılarak ucuzluk yaşanmıştır.⁵⁹⁶ Bu indirimler, gazetelere de haber olmuştur. Kurban Bayramı'nda da gazeteler, dini makaleler ile bugünün Müslümanlar için öneminden bahsederek, bayram tebriğinde bulunmuşlardır. Kurban derileri ile ilgili halka Dar'ül Eytam'a bağışlanması yönünde taleplerde bulunmuşlardır.⁵⁹⁷

Ekim 1920'de İzmir Türklerinden kalabalık bir grup (yaklaşık 700 kişi), Müftü Rahmetullah Efendi'ye bir dilekçe yazarak; İzmir'de Müslümanların işleri ile ilgilenecek, herhangi bir sorunda başvurulabilecek bir İslam Heyeti kurulmasını talep etmişlerdi. Müftü Efendi, bu imzalı dilekçe ile birlikte bir mektup yazarak Yunan Yüksek Komiseri Stergiadis'e gönderdi. Yazdığı mektupta: *“İzmir ve çevresine ilişik olan barış kararlarının uygulanmasına girişildiği yönüyle genel İslam işleri ile uğraşacak bir cemaat kurulunun oluşturulması zorunluluğu bulunduğu dair eşraf ve ihtiyar kurullarıyla değişik mesleklere bağlı kentin saygıdeğer insanlarından ve aydınlarından birçoğunun imzalarını kapsayan ve bana verilen önergenin bir örneğini sunmak ve bu konuda sözlü görüş alışverişinde*

⁵⁹¹ Ahenk, 29 Mayıs 1919, S.7088.

⁵⁹² Ahenk, 19 Mayıs 1920, S. 7381.

⁵⁹³ Ahenk, 27 Mayıs 1920, S.7388., Ahenk, 30 Mayıs 1920, S.7390.

⁵⁹⁴ Ahenk, 2 Haziran 1920, S. 7393.

⁵⁹⁵ Ahenk, 17 Haziran 1920, S.7352.

⁵⁹⁶ Ahenk, 23 Ağustos 1920, S.7401.

⁵⁹⁷ Ahenk, 24 Ağustos 1920, S.7402.

bulunmak üzere yüce tarafınızdan bir görüşme gün ve saatinin lütfen saptanmasını ve bu nedenle üstün saygılarımın kabulünü rica ederim efendim” sözleri ile halkın İslam işleri ile ilgilenilmesi için özel bir komisyon kurulmasını talep ettiğini ifade etmişti. Mektup⁵⁹⁸ bir müftünün, İşgal Kuvvetleri Komutanı’na oldukça mahcup, saygılı ve korkulu bir dil ile yazılmış ve konu ile ilgili yüz yüze bir görüşme talebi ile bitirilmişti. Müftünün görüşme talebi, Stergiadis tarafından reddedilmiş, yirmi sekiz gün sonra Genel Sekreter Gunarakis ile Müftü Rahmetullah Efendi bir görüşme gerçekleştirmiş ve müftünün talebi reddedilmişti.

Yunan yönetiminden izin alındığı 1920 senesinde, İzmir’de Müftülük aracılığı ile toplanan bir İslam Heyeti olduğuna kaynaklardan ulaşılmıştır. İzmir’de bulunan Yunan Rehber G.N. Mihail tarafından hazırlanan kitapta; 1920 senesinde İzmir’de haftada bir Beyler Sokağı’nda bulunan Müftülük merkezinde düzenli olarak toplanan “*İzmir Müslüman Cemaati*” olduğunu belirtmekte ve bu cemaatin üyelerini; Avukat Sadık Bey, Tokadizade Şekip Bey, Başkatip Ahmet Bey, Müftüzade Halil Zeki Bey, Hüseyin Galip Bey, Menemenli Ömer Lütfü Bey olduğunu ifade etmektedir.⁵⁹⁹ Müftü Rahmetullah Efendi’nin aynı yıl bir cemiyet kurmak istemesi ve teklifin reddedilmesi, cemiyet üyelerinin isimlerinin G.N Mihail’in verdiği isimlerden farklı olması dikkate değerdir. 1920 senesinde İslam işleri ile ilgili bir kurulun var olduğu *Ahenk* gazetesinde de görülmektedir ancak isimler ve toplantı yeri farklılık göstermektedir. Bir cemiyet olduğuna dair; Müftü tarafından gazetede bir ilan verildiği, Öğretmen Hafız Ali Efendi, Hisar Camii İmamı Müderris Mustafa Efendi, Müderris Mustafa Nuri Efendi, Müderris Osman Efendi, Müderris Ahmet Hulusi Efendi, İlmiyeden Mahmud Efendi, İlmiyeden Hafız Saffet Efendi, İlmiyeden İbn Hazım Ferid Efendi’nin toplantıya davet edildiği tespit edilmiştir. Toplantı adresi olarak ise Şadırvan Cami’ye ait olan kütüphane verilmiştir.⁶⁰⁰ Kaynaklarda İslam Cemiyeti ile ilgili bilgiler olmakla beraber toplanma adresleri ve üyelerin isimlerinin farklı verilmesi, detay olmaması böyle bir cemiyetin var olduğu ancak yetkilerinin kısıtlı olduğu, uzun ömürlü olmadıkları veya henüz resmi olarak var olmadıkları sonucuna ulaşılabilir.

Sevr Antlaşması’nın imzalanmasına kadar İzmir’de eşit ve adaletli bir uygulama yürütüyormuş gibi görünmeye çalışan Yunan Yüksek Komiseri, böyle bir heyetin anlaşma

⁵⁹⁸ Kâmil Su, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, Ankara, 1981, s.48-49.

⁵⁹⁹ E. Berber, **İzmir 1920: Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, s.42-44.

⁶⁰⁰ **Ahenk**, 23 Ağustos 1920, S.7401.

öncesi oluşturulmaması ile aslında gerçek uygulamalarının gösterilmesi için Sevr'i beklediklerini açıkça ortaya koymaktadır. Sevr öncesinde bir İslam Heyeti'nin oluşturulması, propagandacı Yunan yönetiminin istedikleri gibi baskı uygulamayacaklarından ve bir nebze de olsun Müslümanlara zoraki serbestlik tanınacağından kabul edilmemiştir. Sevr Antlaşması'nın imzalanmasının ardından, Mart 1921'de bir *“İzmir Maarif-i İslamiye Komisyonu”* kurulmuştur ancak Komisyon üyeleri⁶⁰¹, Yüksek Komiser tarafından seçilmiş ve sebepleri bilinmemekle beraber üyeler, görevlerinden istifa ettiğinden Komisyon ölü olarak doğmuştur.

İzmir'de işgale tanıklık eden kişilerinden alınan ifadelere göre Yunan bando takımı her cuma günü Tilkilik Camii'nin önüne gelip halka *“kendilerini sevdirmek için”* saatlerce bando çalıyorlardı.⁶⁰² İşgal süresince Kemalpaşa'da yaşayan Mehmet Baloğlu'nun anlattıklarına göre ise buradaki işgalci askerler Türklerin dinine karışmıyor hatta hoşgörülü olduklarını kanıtlamak için devriye gezerken ezan okunduğunda kahvede oturan Türkleri camiye göndererek namaza teşvik etmeye çalışıyorlardı.⁶⁰³ Ancak bu ifadeler tanıklardan yalnızca birkaçının ifadesi ve yorumudur. Yunan askerlerinin cami önlerinde bando çalmaları bir sevgi gösterisi midir yoksa sabote midir? Türklerin kahvehanelerden kaldırılarak zorla camiye gönderilmesi namaza karşı hoşgörülü olduklarını kanıtlamak için midir yoksa Sevr öncesi tam baskı kuramamışken kin ile yapılan hareketler midir? Yorumu açık bir davranıştır. Sevr Antlaşması'nın imzalanmasının ardından uygulamalar değişmiş, tam anlamıyla tekli yönetim hâkim olmuş ve faaliyetler de bu doğrultuda devam etmiştir. Örneğin; Recep ayının 27'si (6 Nisan 1921) Regaip Kandili sebebiyle Kemeraltı esnafından Şark Ticarethanesi sahibi Ahmed Mansur Bey, kandil dolayısıyla dükkanına Türk bayrağı asmıştı. Yunan zabıtası sırf bu sebepten kandil gününde Ahmed Mansur Bey'i tutuklamıştı.⁶⁰⁴ Dini politikaları bakımından *“hoşgörülü”* ve *“kendisini sevdirmek”* amacı güttüğü bir yönetimin bu tutumu düşünülenin aksine, gerçek olan tutumdur.

⁶⁰¹ Tüccar Ömer Lütfi Bey, Süleyman Nüzhet Bey, Hacı Fehmi Paşa istifa etmişler, Komisyonun diğer üyesi olan Hacı Şerif Ali Bey ise İzmir'de bulunmadığından üyelikten düşmüştür. (K. Su, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, s.48-50.)

⁶⁰² P. Böke, **İzmir 1919-1922 Tanıklıklar**, s.129.

⁶⁰³ P. Böke, **İzmir 1919-1922 Tanıklıklar** s.137.

⁶⁰⁴ BOA, DH.İ.UM. 20.27.14.34.1.

Yunan yönetimi, ilk yıl işgalin vermiş olduğu heyecan ve Türkleri bir an önce bastırmak amacı ile dini politikalar açısından da sert olmuştur. Ancak bu “hoşgörü” maskesi yalnızca bir yıl sürmüştür. 1920 senesine gelindiğinde, Müslümanlar için özel olan dini günler gözetildiği yansıtılmıştı. Bu yıl içerisinde de Teravih namazının ardından biraz eğlenmek için kahvehanelere giden Türkler, yine Yunan Jandarmasının devriyeleri ile zorbalığa uğramaktaydı. 1920 yılının Ramazan ayında, bir Yunan askerinin öldürülmesinin üzerine, askerler kahvehanelere baskınlar yaparak Türkleri dayaktan geçirmişler ve sözde intikam almışlardı. Türklerin özel günleri olan bu günleri de doyasıya yaşatmamışlardı.⁶⁰⁵ Sevr Antlaşması’nın imzalanmasının ardından maskeye ihtiyaç duymayan Yunanlar, hiçbir kültürel ve dini kimliklere saygı duymamışlar ve en kutsal mekanlara dahi saldırılarda bulunmuşlardır.⁶⁰⁶ Özellikle işgalin son yılı olan 1922’de tecavüz ve zulümlerini iyice arttırmışlardı. 1922 yılının Ramazan Bayramı’ndan iki gün önce Rumlar, Hızırbeyli Köyü’nün halkını camiye toplayarak, silahlarını teslim etmeleri aksi halde köyü yakacaklarını söylemişlerdi. Aslında bu ifadeler tamamen bahaneydi. Çünkü, Mondros Mütarekesi, işgal ve Sevr Antlaşması ile köylünün elinde herhangi bir mücadele edecek teçhizat yoktu. Köylüden bir şey gelmeyince bayram sabahı köyü ateşe vererek harabeye çevirmişlerdi.⁶⁰⁷ İşgal öncesi İzmir Türklerinin eski neşeli bayramları⁶⁰⁸ bu süreç boyunca son bulmuştur. Müslümanlar, dini ritüel olarak bayram tebrikleşmeleri ve dini vazifelerini yerine getirmişlerse de işgal altında geçen sekiz bayram eksik ve buruk bayramlar olmuşlardır. İşgal günlerinin dini ve özel günlerini en açık bir şekilde Menemenli Mahmud Nejat ifade etmektedir:⁶⁰⁹

“Fakat esir milletler için ne din ve onun mukteziyatı vardır ne de bayram, seyrân. Onlar için daima ıstırap, daima işkence vardır.”

⁶⁰⁵ Ahenk, 8-9 Mart 1926, S.9771, S.9772.

⁶⁰⁶ 2 Nisan 1921’de Yunan askerleri Çorakkapı Camisinin duvarlarına haç işaretleri ve çeşitli resimler çizmişler ve yine 28 Nisan 1921’de Çorakkapı Camisine ateş etmişler ve ateş sonucunda cami ve minare hasar görmüştür. (BOA. DH.İ.UM.20.14.1-6.)

⁶⁰⁷ M. Turan, *Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi*, s.147-167.

⁶⁰⁸ Eski İzmir’de dini günler ile ilgili bkz. Naci Gündem, *Günler Boyunca Hatıralar*, İzmir, 2002, s.108.

⁶⁰⁹ Ahenk, 8-9 Mart 1926, S.9771, S.9772.

F- ULAŞIM

Bir ticaret merkezi olan İzmir’de ulaşım XIX. yüzyıldan itibaren gelişmiş; kara ve deniz yolu aracılığı ile birçok ulaşım aracı türemiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti bir ulaşım aracı olarak bisiklet ile tanışmıştır. Önceleri “şeytan arabası” diye tanımlanan bisiklet, zamanla kullanımı daha yaygın hale gelmiştir. İzmirli Levantenler yüzyılın ikinci yarısından itibaren İzmir’i de bisiklet ile tanıştırmışlardır. Daha çok Levantenlerin ve zengin ailelerin tercih ettiği bisiklet Türk gazeteciler ve sporcular arasında da yaygınlaşmıştır⁶¹⁰ ancak Cumhuriyet öncesi dönemlerde halkın bir ulaşım aracı olamamıştır. Deniz yolu ile kayıklar kullanılırken, kara yolu ile önceleri binek hayvanları ile yapılan ulaşım daha sonra yerini; raylı sistemler olan trenlere ve tramvaylara, otomobillere bırakmıştır.⁶¹¹

İşgal yıllarında da faaliyet halinde olan, İzmir-Aydın Demiryolu Hattı (610 km.) ve İzmir-Kasaba Demiryolu Hattı (710 km.) Türkiye’de ilk demiryolu hattı olarak XIX. yüzyılda yapılmıştır. İzmir-Alsancak arası faaliyete geçen hat; Şirinyer-Gaziemir, Gaziemir-Seydiköy, Gaziemir-Torbalı, Torbalı-Selçuk, Şirinyer-Buca, İzmir-Bornova, Bornova-Karşıyaka, Basmane-Karşıyaka, Torbalı-Tire-Ödemiş aralarında İzmir içinde ve kasabalar arasında karşılıklı olarak tren seferlerine başlamıştır. İzmir’den diğer vilayetlere ise üç kollu; İzmir-Aydın, İzmir-Salihli-Alaşehir-Uşak-Afyon ve İzmir-Manisa-Soma-Bandırma⁶¹² hatları faaliyettedir. Tramvaylar ise öncelikle Alsancak ve Konak arasında oluşturulmuş daha sonra Halkapınar, Kokaryalı’ya (Güzelyalı) ve Karşıyaka’ya kadar uzatılmıştır.⁶¹³

I. Dünya Savaşı’ndan Cumhuriyet yıllarına kadar demiryollarında hep aksaklıklar yaşanmıştır. Bu aksaklıklar; yakıt yetersizliği, hava koşulları, bakım ve onarım eksiklikleri kaynaklı olmuştur. Mütarekenin ardından ve işgal döneminde ise bu aksaklıklar, demiryollarına el koyan İtilaf Devletlerinin yönetim politikaları sebepleri ile olmuştur. İzmir ve Batı Anadolu, Yunan işgali ile birlikte demiryolları da Yunan askerlerinin eline geçmiştir. Yunanlar, tren yolu ulaşımını sık sık engelleyerek, yolcu nakliyatının önünü kesmişlerdir.

⁶¹⁰ Günver Güneş, (1850-1922) Osmanlı’dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir’e Gelişi, İzmir, 2012, 116-119.

⁶¹¹ Sadık Kurt, İzmir’de Kamusal Hizmetler (1850-1950), İzmir, 2012, 42-57.

⁶¹² S. Cerezci, 1919-1922 Yılları Arasında İzmir’de Gündelik Yaşam, s.107.

⁶¹³ S. Kurt, İzmir’de Kamusal Hizmetler (1850-1950), 48-55., S. Cerezci, 1919-1922 Yılları Arasında İzmir’de Gündelik Yaşam, s.107.

İzmir içerisinde ulaşımın engellendiği zamanlarda kazalara ulaşımı yalnızca cephelerdeki yaralı Yunan askerlerinin nakli için kullanılmasına izin verilmiştir.⁶¹⁴

1920 yılına ait ulaşılabilen demiryollarındaki istasyon görevlilerinin isimleri şu şekildedir⁶¹⁵:

Punta (Alsancak)	Ant. Kros
Köprü	Luis Piniol
Paradiso (Şirimnyer)	Emm. Raptopulos
Buca	Leonidas Angelos
Gaziemir	D. Evstratiadis
Cumaovası	İ.Pabidis
Develiköy	İ. Kailoğlu
Torbalı	L. Piniol
Arıkbaşı	G. Entonopulos
Çıplak	D. Kontopulos
Bayındır	D. Valavinis
Çatal	İ. Grantakis
Tire	G. Stamatopulos
Hacı Eles	G. Avlonitis
Ödemiş	Ant. Argilopulos
Karapınar	Palamaris
Ayasuluk (Selçuk)	Emm. Kapetanidis
Aziziye	D. Stayiis
Balatçık	K. Dimitriadis
Dermencik	Yeorgi Manusakis
Erbeyli	Palamiodus
Aydın	Ar. Zigomalas
Nazilli	F. Anastasios
Dinar	M. Knaussos

⁶¹⁴ İzmir'e Doğru, 30 Kasım 1919, S.5.

⁶¹⁵ E. Berber, İzmir 1920: Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü, s.13-15.

Görevli kişilerinin hepsinin Yunan olması dikkat çekicidir. I. Dünya Savaşı'ndan önce Ulaşım ağında çalışan görevlilerin Türk olması zorunluluğu olmasına rağmen, genellikle azınlıklar çalıştırılmış, Türklere yer verilmemiştir. I. Dünya Savaşı ile beraber Osmanlı Devleti demiryollarına el koyarak, çalıştırılmak üzere Türk demiryolcu yetiştirilmesi için okullar açmıştır. Ancak, Mütareke Döneminde, demiryollarına el koyan İtilaf Devletleri, yine Türkleri işten çıkartarak yabancıları görevlendirmiştir. İşten çıkartılan Türkler, kendi aralarında Şubat 1919'da "*İzmir Demiryolları İslam Memurini Teavün Cemiyeti*" isimli bir dernek kurarak, işsiz kalan memurlara iş bulma gibi sosyal yardımlaşma faaliyetlerinde bulunmaktaydılar. Dernek, demiryolları memurlarının tekrar kendi işlerine dönmesi için mücadele gerçekleştirmekte ancak İtilaf Devletleri, "*yer olmadığı*" gerekçesi ile talepleri geri çevirmekteydi.⁶¹⁶

İşgaller ile birlikte Türkler, demiryollarından tamamen tasfiye edilmişlerdir. İzmir'de demiryolu memurları Rumlardan seçilmiş ve görevli memurlar (Genel müdür, başmühendis, müdür yardımcısı, başkatip, baş muhasip, muhasip yardımcısı, veznedarlar, hareket memurları, sekreterler, makinistler), Yunan ordusunun lojistiğine destek amacı ile kullanılmışlardır.

İzmir Türkleri, işgal ile birlikte, çevre kazalara ve diğer vilayetlere doğru göç etmişlerdi. Bu göçlerini, acele bir şekilde bulabildikleri binek hayvanlar ile gerçekleştirmişlerdi. Türkler, eşyalarını binek hayvanlarına yükleyerek yaya ulaşım yolu ile İzmir'den gitmişlerdi. İşgal süresince İzmir'de kalan Türkler ise çoğunlukla gezip dolaşmıyor, kadınlar evlerinde duruyorlar, erkekler yalnızca ev ve işleri arasında yaya yolunu kullanarak gidip geliyorlardı. Bir işleri olduğunda ise acilen çıkıp, eksiklerini alıp dönmekteydiler.⁶¹⁷ Bu davranışlarının arkasında Yunan baskı ve korkusu yer almaktadır. Çünkü; şehir içerisinde tramvay ile yolculuk yapan Türklere, Yunan görevlileri ve Rumlar kötü davranmakta, tecavüz etmekteydiler.⁶¹⁸ Türklerin yolculukları da yine Yunan yönetiminin iznine tabi tutulmuştur. İzmir Yunan İşgal Kuvvetleri Komiserliği tarafından

⁶¹⁶ S. Kurt, *İzmir'de Kamusal Hizmetler (1850-1950)*, s.55.

⁶¹⁷ P. Böke, *İzmir 1919-1922 Tanıklıklar*, s.81-89.

⁶¹⁸ *Ahenk*, 18 Şubat, 1926, S.7304.

kazalara ulaşım için Mevki Komutanlığı'ndan seyahat izni alınması gerektiği bildirilmiştir. İzin belgeleri Çalgıcıbaşı'ndaki Haralambo Sokağı'ndaki bulunan Büyük Kız Okulu'na yerleşmiş olan Jandarma Komutanlığı tarafından verilmekteydi.⁶¹⁹ Yönetim, Türklerin hiçbir şekilde özgür bir biçimde dolanmasına izin vermiyor, mecburi olarak dışarı çıkanlara ise baskı ve zorba uyguluyorlardı. Bunların yanında, demiryolu istasyonlarına Yunan bayrakları çekilmiş, şehir içi ulaşım araçlarına Yunanca tarifeler basılarak⁶²⁰ Türkçenin unutturulması ve Yunancanın yaygınlaşması faaliyetlerine devam etmekteydiler. İşgal dönemi boyunca ulaşım demiryolları aracılığı ile devam etmekle birlikte, İzmir'den diğer vilayet ve sancaklara olan ulaşım yolları yalnızca Yunan askerlerinin nakil ve ikmali için kullanılıyorken, şehir içi tramvaylar ise yerli Rumlar ve diğer azınlıklar tarafından kullanılıyor, resmi bir kullanma yasağı olmamasına rağmen, uygulanan politikalardan dolayı Türkler faydalanamıyordu.

⁶¹⁹ Ahenk, 25 Mayıs 1919, S.7085.

⁶²⁰ B. Durgun, 1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de İktisadi Durum, s. 130-134.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞGAL ALTINDAKİ İZMİR SANCAĞI'NDA KÜLTÜREL HAYAT

İzmir, Aydın Vilayeti'ne bağlı bir sancak olmasına rağmen, sosyo-kültürel ve ekonomik hayat bakımından vilayet merkezi olmuş ve çoğu zaman tarihi bir hata olmasının yanında, vilayet olarak anılmıştır. İzmir, kültürel zenginliğini tarih öncesi dönemlerden itibaren hep korumuştur. Günümüzde hala varlığını koruyan birçok kültürel mekân (Celsus Kütüphanesi, Agora Antik Kenti, Bergama Antik Kenti) bunun kanıtı niteliğindedir. Kentin, çok kültürlü yapısı, bir ticaret merkezi olması kültürel hayatın canlılığını korumasında etken olmuştur. Eğitim, basın, tiyatro, sinema, spor müsabakaları gibi çeşitli sosyal ve kültürel etkinlikler hep varlığını korumuştur. I. Dünya Savaşı yıllarında da eski ihtişamını kaybetse de kültürel faaliyetler devam etmiştir. Yunan işgali ile birlikte eğitim, basın ve diğer kültürel etkinlikler yine aktif bir şekilde devam etmiştir ancak bu devamlılık çeşitli milletlerin, özellikle Türklerin ve azınlıkların faaliyetlerinin karşılaştırılmasında ne denli eşit olabilmiş ve işgal öncesi durumunu koruyabilmiştir? Yunan işgali ile birlikte kent içerisinde kültürel faaliyetlerde Türkler ne kadar özgür olabilmişlerdir? İşgal Kuvvetleri'nin kültür hayatındaki politikaları ne şekilde olmuştur? Bu soruların cevapları başlıklar altında incelenecek ve cevap bulunmaya çalışılacaktır.

A- EĞİTİM FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti'nde eğitimin bir devlet politikası olması ve eğitim-öğretim faaliyetlerine önem verilmesi ancak XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren gerçekleşebildi. Eğitim-Öğretim faaliyetlerinin ivme kazanabilmesi için Maarif-i Umumiye Nezareti (1857) kuruldu ve bu faaliyetler devlet eli altında resmileştirildi.

Osmanlı Devleti'nde eğitim, camilerin bünyesinde Sıbyan Mektepleri ve yine dini eğitim veren Medreseler aracılığıyla yapılmaktaydı. XVIII. yüzyılda gelişen dünya ile birlikte, geri kalmışlığın fark edilmesiyle batılı tarzda ilk modern okullar açıldı. Osmanlı'da eğitim kurumlarının modernleşmesi, ilmi ve fenni eğitimlerin olduğu okulların açılması ancak XIX. yüzyılda Tanzimat Fermanı'nın İlanından (3 Kasım 1839) sonra gerçekleşti. Yapılan yeniliklerin derine inememesi ve eğitimi iyileştirmeye yetmemesi üzerine Avrupa Devletleri'nin "*baskısıyla*" Osmanlı Devleti, bir yenilik daha yaparak Islahat Fermanı'nı (1856) ilan etti. Bu ferman, yenilikler ve var olan düzenin iyileştirilmesi için ilan edildi. Ancak; gayrimüslim halkın yararına düzenlemeler ile sınırlı kaldı. Islahat Fermanı'na göre;

Müslüman Türkler için var olan mektepler ile eğitime devam edileceği; gayrimüslim çocuklar için değişiklikler yapılacağı ilan edildi. Fermanın getirdiği yenilikler; gayrimüslim çocuklara askeri ve mülki okullara gidebilme, gayrimüslimlere kendilerine ait hususi okullar açabilme hakları verildi.⁶²¹ Bu hakların elde edilmesinin ardından İzmir’de azınlıklar, yoğun bir şekilde eğitim faaliyetlerine yöneldiler. Özellikle Rum okullarının sayısı oldukça arttı.

Türk okullarında da çeşitli yenilikler yapılmaktaydı. Sıbyan Mektepleri’nin devamı niteliğinde açılan Rüştîyeler, Tanzimat Dönemi’nde bugünkü ortaöğretim kademesine dönüştü. Bu okullarda; din, dil, coğrafya, muhasebe, fizik, fen bilimleri gibi çeşitli dersler okutulmaya başlandı. Rüştîyelere öğretmen yetiştirmek için öğretmen okulları açıldı.⁶²² İmparatorluk merkezi olan İstanbul’dan sonra diğer merkezi vilayetlerden Hüdavendigar ve Aydın Vilayetlerinde de eğitim faaliyetleri hareketlendi. İzmir, sosyal ve kültürel olarak her zaman gözde bir yerleşim yeri oldu. Etnik çeşitliliği, liman kenti olması, İmparatorluğun önemli ticari kentlerinden biri olması bu yerleşim yerinin kültür hayatına da önemli açıdan etki etti. İzmir Sancağı’nda eğitim-öğretimin dini eğitimin dışına çıkması ve modern okulların açılması XIX. yüzyılın sonlarında gerçekleşti.

XIX. yüzyılda, eğitimde yapılacak olan yenilikler, Maarif Nezareti tarafından 1869’da ilan edilen *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi* ile şekillendi. Nizamname’ye göre; Rüştîyelerin devamı niteliğinde harp okulu ve askeri mülkiye okullarına öğrencilerin yetiştirilmesi için ortaöğretim kademesinde *sultani* ve *idadi* adı ile yeni okullar oluşturulmasına karar verildi. Burada da çeşitli alanlarda eğitim alan öğrenciler, Mülkiyelere devam edebileceklerdi. Devam eden süreçte sultaniler açılmadı ve yedi senelik idadiler ortaöğretim okullarını oluşturdu.⁶²³ İdadiler, gayrimüslim öğrencileri de kabul ediyordu.⁶²⁴ İzmir’de de bu yönde, 23 Temmuz 1886’da Mekteb-i İdadi açıldı.⁶²⁵ II. Meşrutiyet’in ilanı (23 Temmuz 1908) ile birlikte eğitim veren tüm idadilerin, sultaniye dönüştürülmesine karar verildi.⁶²⁶ Avrupai tarzda ve aydın öğrenciler yetiştirebilmek için İmparatorluğun gelişmiş

⁶²¹ Sadiye Tutsak, **İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Tuncer Baykara), İzmir, 1996, s.9.

⁶²² Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, 2021, s.160-173.

⁶²³ Fatih Demirel, “II. Meşrutiyetten Sonra Osmanlı’da Orta Öğretim: Sultaniler”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXVII/2, Aralık 2012, s.339-342.

⁶²⁴ S. Tutsak, **İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, s.9-11.

⁶²⁵ E. Berber, **Rumeli’den İzmir’e Yitik Yaşamların İzinde**, s.7-9.

⁶²⁶ F. Demirel, “II. Meşrutiyetten Sonra Osmanlı’da Orta Öğretim: Sultaniler”, s.339-342.

bölgelerinde “*Mekteb-i Sultani*” denilen yeni okullar açıldı. İzmir Mekteb-i İdadi’si de “*İzmir Sultanisi*” olarak isim değiştirdi.⁶²⁷ Bu okul, modern anlamda İzmir’in en eski okulu olmasının yanında işgal yıllarında da Millî Mücadele’nin simgesi haline geldi.

Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasının ardından Osmanlı topraklarının işgali ile eğitim-öğretim faaliyetlerine de sık sık ara verilmişti.⁶²⁸ Mustafa Kemal öncülüğünde başlayan Millî Mücadele hareketi bir taraftan yeni bir ivme kazanırken, artık 23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı ve yeni Türkiye’nin resmi varlığı Ankara’da hayat buldu. Meclis, yeni bir Hükümet kurmanın zorunluluğu gereği; komisyonlar oluşturdu. Bu komisyonlardan bir tanesi de eğitim faaliyetlerinin programlanması ve yürütülmesi için oluşturulan Maarif Vekâleti’dir. Maarif Vekilliği’ne Dr. Rıza Nur Bey seçildi.⁶²⁹ İstanbul’da Maarif-i Umumiye Nezareti, 1920 yılından itibaren ise Ankara’da Maarif Vekaleti olmak üzere ülkede ikili eğitim teşkilatı ortaya çıktı.

İşgal altında bulunan vilayetlerde eğitim, işgalci devletlerin yönetim politikaları doğrultusunda gerçekleşti. İşgal boyunca, Türk okulları baskıya maruz kalarak sık sık eğitime ara vermek zorunda kaldılar. Türk öğretmenler, maaşlarını alamadılar ve yoksulluğa hatta açlığa maruz bırakıldılar.⁶³⁰ Bu dönemde Ankara Hükümeti ve vilayetlerde bulunan aydınlar, öğretmenlerin sorunlarına çözüm olabilmek için çeşitli yardım faaliyetleri⁶³¹ yürüttüler. Yunan işgali altında bulunan İzmir Sancağı’nda da durum içler acısıydı. İşgal Kuvvetleri, sancak içerisinde Türklere, kendi soydaşları olan Rumlara ve diğer azınlıklara karşı farklı politikalar gütmüştür. Bu bölümde işgal altındaki İzmir’de, yönetimin politikaları doğrultusunda milletlerin eğitim faaliyetleri ve okullar incelenecektir.

⁶²⁷ Ahenk, 18 Ekim 1910, S.3047.

⁶²⁸ Muhammed Sarı, “*Yeni Türk Devleti’nde İlk Maarif Vekaleti (Kuruluşu ve Çalışmaları 1920-1923)*”, *Atatürk Yolu*, S.54, Bahar 2013, s.170.

⁶²⁹ TBBMZC, Devre 1, Cilt 1, Ankara, s.202-203. (Millî Mücadele sürecinde Rıza Nur 1920 yılının aralık ayına kadar, 1920 Aralık’tan itibaren Hamdullah Suphi Bey görev almıştır. Kasım 1921’den Kasım 1922’ye kadar Mehmet Vehbi Bey görev almıştır.)

⁶³⁰ Yunan idaresi yalnızca iki ay maaş ödemiştir. Öğretmenlerin mağduriyetlerinin giderilmesi için herhangi bir girişimleri olmamıştır. Osmanlı Hükümeti ise öğretmenlerin mağduriyetlerinin, eğitim bütçesinin yetersizliği ve İzmir Türklerinin bu duruma çözüm olmayacaklarının farkındadır. 1920 yılında Hükümet, bu durumun giderilmesi için önlem almaya ve öğretmen maaşlarının Hükümetçe ödenmesine karar vermiştir. Arşiv belgelerindeki ödeneklere bakıldığında; 1920 ve 1922 yıllarında öğretmenlere ödeme yapıldığı görülmektedir. (BOA. MF. MKT. 1240. 76. 1-17., BOA. DH. UMVM. 44.93.1-4. İşgal süresince Yunan baskısı sebebiyle özellikle İstanbul olmak üzere farklı bölgelere göç etmek zorunda kalan İzmir öğretmenlerine de ödenmeyen maaşları, Hükümet tarafından ödenmiştir. (BOA. DH. UMVM. 166-11.1-17., BOA.DH. UMVM.44-106.1-15., BOA. DH. UMVM. 41.18.1., BOA. DH. UMVM. 41.10.1.)

⁶³¹ “Türklerin Eğitimi ve Türk Okulları” başlığında örneklendirildi.

I- Türklerin Eğitimi ve Türk Okulları

İzmir Osmanlı Maarif Müdürlüğü, Birinci Beyler Sokağı'ndaydı.⁶³² Meşrutiyet'in ilanından önce devlet okullarının dışında İzmir'de sekiz tane özel okul bulunmaktaydı. Bunlar; Menba-i Füyuzad⁶³³ (1913, İşkodralı Mahmut Nedim), Dar'ül İrfan ve Bedraka-i İrfan (Yusuf Rıza), Burhan'ül Maarif (1317, Beratlı Ethem), Dar'ül Edep (Yusuf Ziyaettin), Çırak Mektebi (1317, Sait Efendiler), Lisan ve Ticaret Mektebi (1319, Bıçakcızade Hakkı), Hadika-i Maarif (1321 Kadızade İbrahim Refik) okullarıdır.⁶³⁴ İttihat ve Terakki Dönemi'nde okullara müzik, resim, spor faaliyetleri gibi dersler eklenerek olumlu yenilikler yapıldı. Savaş yıllarında eğitime sık sık ara verildi. Savaşın ardından okullar tekrar eğitime başlamışlardı. Elektrik ilk olarak İttihat ve Terakki Mektebi'ne (Şimdiki Kız Lisesi) gelmişti. Eğitim kalitesi de iyi seviyededir. Fransızca eğitime önem veriliyor, spor ve müzik gibi faaliyetler aktif bir şekilde yürütülüyordu. Bu okul, Terakki İnas Mektebi (Kız) ve erkek olarak ikiye ayrılmaktaydı. İşgal döneminde Hilal Sultanisi olarak eğitime devam etti.⁶³⁵

Şubat 1919'da Maarif Müdürü Abdülatif Nevzat Bey idi. Mart ayında sancakta, Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa'nın akrabası olan Mahmut Ziya Bey'in göreve geleceği duyulmuştu.⁶³⁶ 27 Nisan 1919'da Mahmut Ziya Bey Maarif Müdürü olarak atandı. İşgalden önce göreve gelen Mahmut Ziya Bey, işgal süresince Müdür olarak göreve devam etti.⁶³⁷

Maarif Nezareti, işgalin öncesinde eğitimcilerin tamamına bir uyarı yaparak siyasetten uzak durulmasını tembihlemişti.⁶³⁸ Bu davranış, devletin resmî kurumlarının işgallerden haberdar olduğu ve öğretmenlerin yaşananlara tepkisiz kalmalarını sağlamak istediklerinin göstergesidir. İzmir'de işgalin gerçekleştiği 1918-1919 yıllarında eğitim-öğretim devam etti. İşgalin ardından Yunan idaresi kurulurken; devir-teslim işlemleri yapılmadan önce Türk okullarındaki eğitimcilerde herhangi bir değişiklik olmayacağı,

⁶³² B. Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s.132.

⁶³³ Bu okulda dini eğitime önem veriliyor, jimnastik ve müzik gibi dersler ise okutulmuyordu. (B. Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s.24.)

⁶³⁴ B. Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s.24.

⁶³⁵ H. Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s.7-16.

⁶³⁶ B. Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s.135.

⁶³⁷ 1920 yılında Mahmut Ziya Bey görevden alınmış, yerine Müdür Vekili Hüsnü Bey bakmıştır. 1921 yılında ise eğitim, Yunan Eğitim Müdürlüğü'ne bağlandığından Osmanlı Maarif Müdürlüğü görevi boş kalmıştır. (A. Sezgin, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu'da Eğitim Faaliyetleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaynar), Ankara, 2022, s.276.)

⁶³⁸ S. Tutsak, **İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, s.90.

görevli personelin eğitime devam edeceği taahhüt edildi. Ancak, idari teşkilatta değişiklik olabilecek okul sayısı oldukça azdı. İşgal Kuvvetleri, Türk okullarını işgal etmiş, açık olan okulların ise müfredatında değişiklikler yaparak, eğitimcilere Yunan idaresini benimsemeleri yönünde baskı yaparak asimilasyon politikalarını sürdürmüştür. Yunan idaresi kurulunca, Maarif Müdürü Mahmut Ziya Bey ve Nehari ve Hilal İdadisi Müdürleri İşgal Kuvvetlerince görüşmeye çağrıldılar. Görüşmede: “Okulunuzda Yunan hislerini incitecek kitaplar bulundurmaktan sakınız.” diye uyarılmışlardı.⁶³⁹

1919-1920 eğitim-öğretim döneminde de eğitim devam etti. 1919 yılının son aylarında gazetelerde çıkan yazılara bakıldığında; eğitime önem verilmesi gerektiği, özellikle birinci sınıfın eğitimde önemli rol oynadığı ile ilgili yazılar yer almıştır.⁶⁴⁰ Buradan çıkarılan sonuç; işgalci idarenin ilk aylarda henüz eğitime tesir edemediğidir. 1920 yılından itibaren; Yunan yönetiminin baskısı, Rumların taşkınlıkları, başka bölgelere gitmeye zorlanan öğretmenler sebebi ile öğretmensiz geçen dersler, maaşlarını alamayan öğretmenler, işgale uğrayan ve kapatılan okullara rağmen eğitim-öğretim devam etti.

Sevr Antlaşması’nın imzalanması ile (10 Ağustos 1920) İzmir’in idaresi Yunanlara bırakılınca eğitimde de bazı değişiklikler yaşandı. İzmir’de eğitim, Yunan Yüksek Komiserliği’ne bağlı Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlandı. Müdürlüğün emri ile işgal bölgelerinde bulunan tüm okullar Yunan Yüksek Komiserliği’ne bağlanarak eğitim dilinin Yunanca olmasına karar verildi. Dil ile birlikte tarih derslerinin eğitimi ve içeriği de değiştirildi. Milli duyguların ve Türklük bilincinin kaybolması amacıyla “*Malumat-ı Vataniye*” dersi müfredattan çıkarıldı. Komiserlik, okulları yönetimi bünyesinde topladı ve ilkokul öğretmenlerinin atamalarını ve yer değiştirmelerini yalnızca kendi kararına bağladı.⁶⁴¹ Yunan idaresi, sancak içerisindeki Türk okullarını çeşitli bahaneler ile kapatmakta, kapatılan okullar; Yunan Hastanesi, Rum Okulu, Askeri Kışla olarak kullanılmaktaydı.⁶⁴² Yunanlar, Türk okullarını kapatırken; medreselere dokunmuyor⁶⁴³ ve

⁶³⁹ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1919-1922**, s.408.

⁶⁴⁰ **Ahenk**, 5 Kasım 1919., S.7216, **Ahenk**, 9 Kasım 1919., S.7219, **Ahenk**, 20 Kasım 1919, S.7208.

⁶⁴¹ K. Su, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, s.33-35.

⁶⁴² **BOA. DH. İUM**.1911.1127.

⁶⁴³ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.428.

medrese eğitimini destekliyorlardı. Açık olan okullarda ise Yunanca zorunlu ders olarak eklenerek eğitim dili Yunanca yapıldı ve bu şekilde bir asimilasyon politikası izlendi.⁶⁴⁴

Artık Maarif Müdürlüğü'nün de özellikle gayrimüslimlere ait olan okullarda herhangi bir otoritesi kalmamıştı. Bunun en önemli örneği; 25 Ocak 1920'de İspanyol Nezlesi dolayısıyla eğitim ve öğretime 10 gün ara verilmişti.⁶⁴⁵ Gayrimüslimlere ait okullar eğitim ve öğretime bu süreçte de devam etti. Maarif Müdürü, bu durumda olabileceklerden okul müdürlerini sorumlu tutmakla yetinmiş ve bu azınlık okullarında herhangi bir yetki ve otoritesinin olmadığı kanıtlanmıştır.⁶⁴⁶ Maarif Müdürü Mahmut Ziya Bey, idarede kaldığı sürece Yunan istek ve amaçlarına katkı sağlayacak şekilde davrandı. İzmir'deki öğretmenleri İnas İdadisi'nde (Kız Okulu) toplayarak bir toplantı gerçekleştirmiş ve burada Yunan idaresini kabul ettiğini, öğretmenlerin de bu durumu kabul etmelerini ve bu şartla göreve devam edebileceklerini; kabul etmeyenlerin ise İzmir dışına gönderileceklerini belirtmiştir.⁶⁴⁷ Öğretmenler, mecburen kabul ederek göreve devam etmişler ancak görevleri süresince Mahmut Ziya Bey'in işgalci yönetim yanlısı tavırlarını eleştirmişlerdir. Mahmut Ziya Bey'in bu davranışları, İzmir'deki Türk öğretmenleri harekete geçirdi. Öğretmenler, Mahmut Ziya Bey'in Yunan yanlısı birisi olduğunu ve hem öğretmenlere yaptığı baskıları hem de kendisinin yaptığı usulsüzlükleri⁶⁴⁸ Hükümete şikâyet etmişler ve bu durumda kendisi ile birlikte çalışamayacaklarını bildirerek İzmir'deki eğitimin oldukça vahim bir durumda olduğunu, yardım edilmesini talep etmişlerdi.⁶⁴⁹

İnas ve Hilal İdadilerinin Edebiyat ve Fransızca Öğretmeni Hasan Vasfi Bey, şikayetlerini Fransa Temsilcisi Mösyö Laporte ile yaptığı bir mülakatta “kızgınlıkla” dile getirdi. Laporte, bu kızgınlığı Yüksek Komiser Stergiadis'e iletmış ve Stergiadis, öğretmenlerden bu durum ile ilgili rapor talep etmişti. Hilal İdadisi, Nehari İdadisi, Darülmualimin, Zükur Sultanisi, Darülmualimat ve İnas Sultanisi eğitimcileri aralarında

⁶⁴⁴ S. Cerezci, **1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de Gündelik Yaşam**, s.59.

⁶⁴⁵ **Ahenk**, 25 Ocak 1920, S.7279.

⁶⁴⁶ Ahmet Sezgin, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu'da Eğitim Faaliyetleri**, s.271-272.

⁶⁴⁷ **BOA. MF. MKT.** 1241.89.7.3,4,5.

⁶⁴⁸ Kendisi oturmak istediği için Emekli Zabıt Kenan Bey'i, Karşıyaka'da bulunan evinden uzaklaşması için eğitimi olmamasına rağmen Darülmualimat'ta görevlendirmesi ve evi bırakıp o bölgeye gittiğinde ise görevden alması, okulların parası ile tatillerde her gün kendisine yemek hazırlatması ve okulların paralarını şahsi harcamaları için kullanması, yaptığı yolsuzlukları fark eden ve gündeme getiren kişileri farklı bölgelere göndermesi, okulun mallarını satıp parasını kendisine alan kişilere yardım ve yataklık yapması ve diktatörlük faaliyetlerinde bulunması. (**BOA. MF. MKT.** 1241.89.1-29.)

⁶⁴⁹ **BOA. MF. MKT.** 1241.89.2-28.

imza toplayarak durumu 20 Ekim 1920’de Stergiadis’e bildirmişlerdi.⁶⁵⁰ Stergiadis, raporda belirtilen usulsüzlükler ile ilgili Mahmut Ziya Bey’i uyardı.⁶⁵¹ Elbette Mahmut Ziya Bey’in davranışları Yunan yönetimi tarafından destekleniyor, iş birliği halinde çalışıyorlardı. Türk öğretmenlerin şikayetleri sebebiyle, öğretmenler arasında bir hareketlilik ve isyan durumu oluşmaması için Yunan idaresi, gösteriş amacı ile bu uyarıyı yapmış olmalıdır.

Yunan Maarif İdaresi, yüksek, orta ve iptidai eğitimlerini Asar-ı Atika şubesine; Sıhhiye okullarını Umum-u Sıhhiye şubesine; Müftülük eğitimlerini Umum Kalemi’ne ve Evrak-ı Tahrikat kalemlerine ayırarak kontrol altına aldı. Türk Maarif Müdürlüğü’nün adı “*Mekatib-i İslamiye Maarif İdaresi*” olarak değiştirilerek Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği’ne bağlandı ve Müdürün resmi görevine son verildi. Bu süreçte Müdürün yerine Müdür Vekili Hüsnü Bey baktı.

Berber’den alınan bilgiye göre⁶⁵² 1920 senesinde eğitime devam edip etmediği kesin bilinmemekle beraber var olan Türk okulları şu şekildedir;

Erkek Okulları (Zühur Mektepler)	Kız Okulları (İnas Mektepler)
Sultani Lisesi; Vilayet Konağı civarında, Müdürü Ahmet Nuri Bey’dir. Kendisine bağlı Beyler Sokağı’nda bir ortaokul vardır ve Müdürü Ahmet Naili Bey’dir.	Kız Ortaokulu; Keçeciler’de bulunmaktadır. Müdüre Şevket Hanım’dır. 32 tane bayan öğretmeni ve 480 kayıtlı öğrencisi vardır.
Darülmuaallimin ⁶⁵³ ; 200 tane kayıtlı öğrencisi vardır.	Darülmuaallimat; Karşıyaka’da bulunmaktadır. Müdür Makbule Hanım’dır. 17 öğretmeni, 250 kayıtlı öğrencisi vardır.
Turan Numune Okulu; Beyler Sokağı’nda bulunmakta, 246 kayıtlı öğrencisi vardır.	Kız İlkokulu; Namazgah’ta bulunmakta ve Müdürü Hilmi Efendi’dir. 242 öğrencisi vardır.
Teshiliye; Tilkilik’te bulunmaktadır. 127 kayıtlı öğrencisi vardır.	Numune Okulu; Karşıyaka’da bulunmaktadır. 177 kayıtlı öğrencisi vardır.

⁶⁵⁰ BOA. MF. MKT. 1241.89.7.3,4,5.

⁶⁵¹ Ahmet Sezgin, *Millî Mücadele Döneminde Anadolu’da Eğitim Faaliyetleri*, s.276.

⁶⁵² E. Berber, *İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü*, s.26-44.

⁶⁵³ Günümüzde Karşıyaka İmam Hatip Ortaokulu olarak kullanılmaktadır.

Karşıyaka’da bir hazırlık okulunun varlığı belirtilmiştir, 123 kayıtlı öğrencisi vardır. İttihat ve Terakki Mektebi ⁶⁵⁴ (rehber bu okulu yazmamıştır.)	Kız İdadisi ve Terakki İnas Okulu ⁶⁵⁵ ; Beyler Sokağı’nda bulunmaktadır. 320 kayıtlı öğrencisi vardır.
Memduhiye Okulu; İkiçeşmelik’te bulunmaktadır. 216 kayıtlı öğrencisi vardır.	Tefeyyüz Okulu; Güzelyalı’da bulunmaktadır. 222 kayıtlı öğrencisi vardır.
Sahiliye; Karataş’ta bulunmaktadır. 52 kayıtlı öğrencisi vardır.	Gayret Kız Okulu; Eşrefpaşa’da bulunmaktadır. 193 kayıtlı öğrenci vardır.
Hilal İdadisi; Arapfırını’nda bulunmaktadır ve 450 kayıtlı öğrencisi vardır.	Tilkili, Arapfırını ve Karşıyaka’da üç ayrı anaokulu vardır.
Keçecilerde bir Sultani daha olduğu yazılmaktadır. Burada da 727 kayıtlı öğrenci vardır.	Selimiye Kız Okulu, 98 kayıtlı öğrencisi vardır.

Bu okulların dışında; Revzen-i İrfan (Yahudi Mahallesi’nde), Şems-i Muarra (İki Çeşmeler’de), Darülrifan (Başdurak’ta) Karantina Sanayi Mektebi, Darüleytam (Yetimler Okulu) olmak üzere özel okullar vardı.⁶⁵⁶

İşgal döneminde eğitime devam eden okullar; Darülmuallimin, Darülmuallimat, Hilal ve İnas (Kız) İdadileriydi.⁶⁵⁷ Eğitim-öğretim faaliyetlerine devam edebilen okullardan birisi de Mekteb-i Sultani’dir⁶⁵⁸. Bu okul, işgal yıllarında direnişin simgesi olmuştur. İşgalden önceki gün, Mekteb-i Sultani öğretmenlerinden Mustafa Necati, Miralay Süleyman Fethi Bey, Miralay Kazım Bey (Özalp), Moralızade Halit ve Nail Beyler, Ragıp Nurettin (Eğ) Bey, Gazeteci Hasan Tahsin, Mustafa Necati ve Vasıf (Çınar) Beyler ve Süleyman Ferit

⁶⁵⁴ Günümüzde İzmir Kız Lisesi’dir.

⁶⁵⁵ İzmir Kız İdadisi Yunanlar tarafından işgal edilerek hastane olarak kullanılmıştır. Okulun Müdürü Emine Yaşar Hanım, okul kapatılınca Terakki İnas Mektebi’nde müdür olarak göreve başlamıştır. İşgal sırasında kendisi İzmir’de milli müsamereler düzenleyerek milli bilinci ayakta tutmaya çalışmış, vatanperver faaliyetlerde bulunmuştur. (S. Tutsak, **İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, s.84.

⁶⁵⁶ E. Berber, **İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, s.42-44.

⁶⁵⁷ Darülmuallimin ise Yunan yönetiminin hastane yapmak istediği gerekçesi ile 1922 senesinde işgal edilmiştir. (Hükümete yazılan 25 Nisan 1922 tarihli belge. **BOA.DH. UMMV.69.62.08.10.**) Ahmet Sezgin, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu’da Eğitim Faaliyetleri**, s.289.)

⁶⁵⁸ . Bu okul günümüzde İzmir Atatürk Lisesi olarak eğitime devam etmektedir.

(Eczacıbaşı) Bey Sultani binasında toplanarak işgale karşı bir direniş yapılması gerektiği yönünde miting düzenlenmesine karar vermişlerdi.⁶⁵⁹ İşgale karşı direniş amacıyla yapılacak olan Maşatlık Mitingi'nin davetiyeleri Mektebi-i Sultani'nin öğretmen ve öğrencileri tarafından dağıtılmıştı. Yunan yönetimi idareyi ele alınca bu davranışlardan dolayı okulun öğrencilerini ve öğretmenlerini tutuklayarak diğer Türk gençlerine yapıldığı gibi Patris Gemisi'nin deposuna hapsedmiş ve okul binasını da işgal ederek Yunan bayrağı çekmişlerdi.⁶⁶⁰

İdare sağlandıktan sonra bina, bir süre daha Türk öğrencilerine bırakıldı. 1919-1920 döneminde eğitime devam etmiş; 1920-1921 eğitim-öğretim yılına da 13 Eylül 1920'de başlamış ancak devam edememiştir.⁶⁶¹ 1920'de Yunan yönetimi artık Sevr Antlaşması'nın imzalanması ile bölgede kalıcı olduğunu garantileyince tekrardan hedefini bu okula yöneltti.

Yunan Yüksek Komiserliği İslam İşleri Yetkilisi Ali Naipzade ile bir haber gönderilerek, binanın boşaltılmasına karar verildi. Öğretmen ve öğrenciler bu duruma karşı çıkmış ve eğitime devam etmişlerdir. 16 Kasım 1920'de öğretmenler, Müdür Süleyman Fehmi Bey ve Hilal Sultanisi Müdürü Mehmed Şevki Bey binada bir toplantı düzenleyerek duruma karşı üzüntülerini dile getirdiler. 17 Kasım 1920'de bu toplantıyı gerçekleştiren kişiler, şehrin ileri gelenlerinden Müftü Rahmetullah Efendi, *Ahenk* gazetesi Yazarı İbn Hazım Ferit, Yunan Yüksek Komiserliği'ne çağırıldılar. Toplantı düzenlendi ve toplantıyı Stergiadis'in adına Genel Sekreter Gunarakis yönetti. Toplantıda, Müftü Rahmetullah Efendi, bu okulun halkın malı olduğu, yapımında halkın kendi elleri ile taş taşıdığı, her milletten insanın bu okulda hakkı olduğu belirtilerek bir vakıf kurumu ve milletin malı olduğu ifade edildi ve işgale kesinlikle kimsenin razı olmayacağı bildirildi. Stergiadis, daha sonra, bu okulun vakıf okulu olmadığı, Osmanlı Hükümeti tarafından ödenek verildiği için bir devlet okulu olduğunu ifade ederek⁶⁶² bu savunma için de kendisince bir bahane buldu. Toplantıda, Türk öğretmenlerin maaş alamamaları da gündeme geldi ve maaşların ödenmemesi durumunda bir *Cemaat-i İslamiye* kurulması talep edildi. Taleplere karşı

⁶⁵⁹ Melih Tinal, “*Mekteb-i İdadi'den Günümüze İzmir Atatürk Lisesi*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.24, 2008, İzmir, s.128.

⁶⁶⁰ The Permanent Bureau of the Turkish Congress at Lausanne, **Greek Atrocities In The Vilayet Of Smyrna (May to July 1919)**, Lausanne, 1919, s.13.

⁶⁶¹ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1919**, s.414.

⁶⁶² A. Sezgin, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu'da Eğitim Faaliyetleri**, s.292.

herhangi bir değişiklik olmadı, cemiyet kurulmasına izin verilmemekle birlikte Genel Sekreter açık bir şekilde maaşların da ödenmeyeceğini belirtti. Tüm bu mücadelelere rağmen, Sultani binasının, 5 Aralık 1920’de Ali Naipzade’nin bildirisine karşı işgaline karar verildi. Bu bildiriye rağmen 6 Aralık’ta eğitime devam eden öğretmenlerden; Kenan Bey, İngilizce Öğretmen Yardımcısı Refik Bey, Fransızca Öğretmen Yardımcısı Hikmet Bey ve okula vekaleten müdürlük yapan Müdür Yardımcısı Kemal Bey tutuklanarak bir gün hapis edildiler. 7 Aralık 1920’de ise Sultani binası, resmen işgal edildi.⁶⁶³ İşgalin ardından eğitimleri yarıda kalan öğrenciler, Hilal İdadisi’nde eğitimlerine devam etmişlerdir.⁶⁶⁴

1921 yılında Yunan Eğitim Müdürlüğü’nün bir kalemi ve şubesi niteliğinde olan Mekatib-i İslamiye Maarif İdaresi’nin kadrosu; Müdür Vekili Hüsnü Bey, Müfettiş Mithat Bey, Kâtip Alaattin ve Hakkı Bey, Hademe Celal Ağa’dan oluşmaktaydı. 1920 yılında maaş alan memurlar paralarını Türk parası ile alıyorken; 1921 yılında verilen maaşlar Drahmi ile alındı.⁶⁶⁵ Müdürlük için görevlendirilecek memurlara Yunanca bilme şartı getirildi.⁶⁶⁶ Kalıcı olarak gelmeyi düşündükleri İzmir’de, artık tamamen kendi idari sistemlerini oluşturmakta ve Osmanlı’ya ait tüm oluşumları tedavülden kaldırmaktaydılar. Müdürlüğün adının değiştirilmesi, Yunan yönetiminin işgal süresince uyguladığı milli bilinci yok etme politikasının örneklerinden bir tanesidir. Milli düşünceyi, resmî kurumları, Türklük bilincini yok etmek ve Türkleri din kisvesi altında toplayarak yönetimleri altında tutmaya çalışmışlardır. Eğitim sistemini de dini duygular altında tutarak, Türkleri, İslam milleti adı altında toplamak ve kısıtlı bir şekilde Müslüman Türklerin kendi idarelerini kendilerinin sağlamasını hedeflemektir. Bu doğrultuda yapılan faaliyetlerden bir tanesi de Yunan Yüksek Komiserliği’nin Mart 1921’de İzmir Maarif-i İslamiye Komisyonu kurmasıdır. Stergiadis tarafından seçilen komisyon üyelerinden Ömer Lütfü Bey, Süleyman Nüzhet Bey ve Hacı Fehmi Paşa istifa ederken, Hacı Şerif Ali ise İzmir’de bulunmuyordu. Bu sebepler ile komisyon ölü olarak doğmuştu. 18 Şubat 1921’de okulların durumu ile ilgili bir kararname çıkarıldı.

⁶⁶³ K. Su, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, s.125-126.

⁶⁶⁴ **Ahenk**, 26 Aralık 1920.

⁶⁶⁵ 1921 yılında Yunan bölgelerde maaşların ödenmesi, ticaret ve gündelik yaşamda artık Yunan para birimi olan Drahmiyi mecbur tutmaya başlamışlardır. (**BOA. HR. HŞ.İŞO.216.40.1-8**).

⁶⁶⁶ K. Su, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, s.50.

Bu kararnameye göre⁶⁶⁷; Müslüman okullarının giderlerinin devlet tarafından karşılanamayacağı, görevli öğretmenlerin maaşlarının okulun bulunduğu köy ve mahalle halkından karşılanacağı; her köy ve mahallenin içerisinde bulunan Türk okulunun giderleri için her yıl belirli miktarda para ödeyeceği; ilçelerde bulunan eskiden var olan Eğitim Encümenlerinin varlıklarını devam ettireceği ve beşer üyeden oluşabilecekleri; en az bir okul bulunan köylerde de üçer kişilik heyetlerin oluşturulacağı ve her iki yılda bir halkın gösterdiği adayların İlçe Milli Eğitim tarafından belirleneceği; okulların, öğretmenlerin ve öğrencilerin tüm giderlerinin halktan karşılanacağı ve Eğitim Encümenlerinin bu gelir ve giderler ile ilgili tuttukları defterleri her yıl Komiserliğe bağlı Eğitim Bakanlığı'na teslim edeceği; geçici olarak, yerel destek ve düzen sağlanana kadar tüm eğitim kurumlarının "zoraki" giderlerinin Yunan idaresi tarafından karşılanacağı kararları alınmıştır.

Bu kararlar ile Yunan idaresinin Türk okullarının iç işlerine karışma hakkı verilmekte ama maddi yükümlülüğü ise okulların kendilerine ve bulundukları mahalle halkına yüklenmektedir. Yunan idaresi, Rum okullarının giderlerini karşılamakta, okulları hem Yüksek Komiserlik hem de Metropolitane aracılığı ile maddi ve manevi olarak desteklemekteydi. Türk okulları ise kendi kaderlerine bırakılmışlardı. Kararnamede belirtilen Eğitim Encümenleri, yine halk arasından seçilecek ama son kararı Yüksek Komiserliğe bağlı Eğitim Müdürlüğü verecekti. Böylelikle hem okulları kontrol altında tutabilecek hem de maddi olarak herhangi bir sorumluluğun altına girilmeyecekti. Öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi de yine halka bırakılmıştı. İşgal süresince açlığa maruz bırakılan öğretmenler, zaten halkın ve aydınların çabaları ile desteklenmeye çalışılıyordu.

Türk öğretmenler, maaşlarını 1920 yılının Ağustos (17 günlük) ve Eylül aylarında Yunan İdaresi tarafından alabildiler ancak yalnızca iki aylık bir ödeme yapıldı⁶⁶⁸. Türk okulları, öğretmen cemiyetleri, bütçe yardımı istemelerine rağmen reddediliyorlardı. Öğretmenler için yardım faaliyetleri düzenleniyor ve mağduriyetleri giderilmeye çalışılıyordu. Örneğin; Karşıyaka'daki Türk okulları halka rozet dağıtarak, Eşrefpaşa'daki Maarif-i İslamiye Komisyonu İkiçeşmelik Sineması'nda müsamereler düzenleyerek, Milli Sinemada kadınlar ve erkekler için sinema gösterimi yaparak, Karantina bölgesinde piyango

⁶⁶⁷ BOA. DH. UMVM. 69.62.005., K. Su, Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti, s.49-55.

⁶⁶⁸ "Öğretmenler maaşlarını alamıyorlar..." Ahenk, 14 Şubat 1920., E. Berber, Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922, s.408.

çekilişleri yapılarak öğretmenler için para toplanmaktaydı.⁶⁶⁹ Yunan yönetiminin haksız politikalarından dolayı Maarif Komisyonu istifa etti.

Şubat 1921’de, yönetim, Türk çocuklarının okullara dağıtımı ve okulların gider tespitini yapabilmek için okulların olduğu semtleri yedi bölgeye ayırmıştı⁶⁷⁰. Ancak; Mekteb-i Sultani’nin işgali ile birlikte 1921 yılında orta dereceli okullardan yalnızca Darülmuallimin, Darülmuallimat, Hilal ve İnas (Kız) İdadileri eğitime devam edebiliyorlardı.⁶⁷¹ Darülmuallimin ise 1922 yılının nisan ayında işgal edilmişti.⁶⁷² 1922 yılına gelindiğinde; artık müdahale edebilecek Türk okulu yok denecek kadar azdı. Yalnızca Hilal İdadisinde eğitimin devam ettiği kesin olarak bilinmektedir. Burada da eğitim ve müfredat Yunan taleplerine göre ilerlemektedir. 1922 yılında, Türk okullarını sindiren idare; artık Rum okulları ve Rumların eğitimi için yoğun bir şekilde çalışmaya başlamıştır.

1- İzmir Milli Kütüphane

İzmir’de; halkın eğitim ve kültür seviyesine hizmet etmek amacıyla gönüllü aydınlar, vakıflar ve imarethaneler tarafından kütüphaneler kurulmuştur. İzmir’deki önemli kütüphaneler olarak; Camii kütüphaneleri (Kemeraltı Camii Kütüphanesi, Şadırvan, Müftü, Hisar, Hacı Hüseyin, Saçmacı, Hatuniye, Ödemiş Yeni Camii, Ödemiş Beyzade, Ödemiş Hacı Şakir Efendi, Kuşadası Hacı İlyas Ağa, Tire Necip Paşa) bilinmektedir.⁶⁷³ Bu kütüphaneler, Camii yanlarında ve içlerinde kurulan odalarda olduğu için kapasiteleri azdır. Türklere ait kütüphanelerin Camiiler ile sınırlı kalmasının yanında azınlıklara ait kütüphanelerin sayısı giderek artmıştır. Azınlıklara ait kütüphanelerin fazlalığı, Osmanlı aydınlarını harekete geçirmiş ve 1895 yılında Hükümet Konağı bahçesinde resmi “*Kütüphane-i Osmani*” adı ile bir Osmanlı Kütüphanesi kurulmuştur.⁶⁷⁴ Sahibi Ömer Lütfü Efendi olarak imzalanmış ve kitapları, İzmir içerisinden ve İstanbul’dan sipariş ile temin edilmiştir. Bu kütüphanelerin dışında kitapçılar da vardır. Bunlardan isimlerine

⁶⁶⁹ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922**, s.425.

⁶⁷⁰ Namazgah; Mecidiye İnas, Teslihiye Zühur, Birinci Ana Mektepleri, Numune; Hadikatülenver, Terakki İnas Mektebi, Mahmudiye; İkinci Ana Mektepleri, Gayret Zükur ve İnas, Bozyaka; Bozyaka Mektebi, Süleymaniye İnas, Sahiliye Zühur Mektepleri, Karantina; Muhtelit ve Ana Mektepler, Teyefeyyüz; Muhtelif ve Ana Mektepler, Karşıyaka; Zükur, İnas Numune, İnas İptidai, Menba-i İrfan ve Ana Mektebi. (S. Tutsak, **İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, s.92.

⁶⁷¹ A. Sezgin, **Milli Mücadele Döneminde Anadolu’da Eğitim Faaliyetleri**, s.289.)

⁶⁷² Darülmuallimin ise Yunan yönetiminin hastane yapmak istediği gerekçesi ile 1922 senesinde işgal edilmiştir. (Hükümete yazılan 25 Nisan 1922 tarihli belge. **BOA.DH. UMMV.69.62.08.10.**)

⁶⁷³ Ahmet Gürlek, **100. Yılında İzmir Milli Kütüphane**, İzmir, 2012, s.36.

⁶⁷⁴ **Ahenk**, 25 Nisan 1895, S.18., Ahenk, 29 Nisan 1895., S.19.

ulaşılabilenler; Hükümet Caddesi'nde Hafız Ahmet Talat Bey'in, Konak ve Basmane arasında Arabacı Hafız Sabri'nin, Keşişyan Biraderlerin ve Odunpazarı'nda Mahmut Celalettin Bey'in kitabevleridir.⁶⁷⁵

İzmir'in ilk özel kütüphanesi ise Özel Darü'l Fünun Mektebi'nin Müdürü Giritli Ali Efendi tarafından 1897 yılında Kemeraltı'nda bulunan Yusuf Hanı'nda açıldı.⁶⁷⁶ II. Meşrutiyet Dönemi'nde kirasını ödeyemeyen Giritli Ali Efendi'nin kütüphanesi Beştepeler'e taşınmış ve uzak bir bölge olması sebebiyle kimsenin gitmemesine, kapanmasına sebep olmuştur. Yine bu dönemde Yusufoglu İşhanı'nda bir özel kütüphane daha açılmışsa da uzun ömürlü olmadı. Resmi olarak bir diğer önemli kütüphane; Mekteb-i Sultani'nin içerisinde bir Türk okuluna ait ilk kütüphane olarak açılmıştı. Kütüphane; okul yönetimi, öğretmen ve öğrencilerden toplanan paralar ile oluşturuldu.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kültürel alanda giriştiği yenilik hareketlerinden birisi de vilayet ve sancaklarda “*milli*” kurumlar oluşturmak ve kültür hazinesine sahip çıkmaktır. 1911 yılında gerçekleştirdikleri IV. Cemiyet Toplantısı'nda alınan karar ile 1912-1918 yılları arasında ülkenin pek çok bölgesinde Milli Kütüphaneler kuruldu. Bir taraftan; milliyetçilik akımının etkisi ile kentlerde halkın, eğitim, kültür ve spor faaliyetlerinde aktif olarak rol alması hedeflenen Türk Ocakları kuruldu. Bu örgütlerden birisi de 22 Mart 1912'de İzmir'de açılmış ve zengin bir kütüphane kurulması da hedeflenmişti.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin girişimleriyle kurulan Milli Kütüphanelerden bir tanesi de 6 Temmuz 1912'de İzmir'de Salepçioğlu'nda bulunan Hacı Ahmet Efendi'nin konağında açıldı.⁶⁷⁷ Kütüphane için vilayet genelinden maddi yardımlar toplandı. 19 Eylül 1913'te İzmir'e görevlendirilen Vali Rahmi Bey, kütüphanenin İttihat ve Terakki himayesinde olmasını benimsiyor ve sancağın gelişimi için önem gösteriyordu. Kütüphane için gelir sağlayacak bir de sinema⁶⁷⁸ kurulmasına karar verildi. Vali, her ikisi için yeni birer bina yapılması yönünde çalışmalara başladı. 14 Mayıs 1915'te bugünkü kütüphane ve sinema

⁶⁷⁵ B. Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s.25.

⁶⁷⁶ B. Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s.25., A. Gürlek, **100. Yılında İzmir Milli Kütüphane**, s.43.

⁶⁷⁷ **Ahenk**, 9 Nisan 1912., S.3795., **Ahenk**, 10 Nisan 1912, S. 3796.

⁶⁷⁸ Eğlence Hayatı bölümünde detayları verilmiştir. Bknz. s.172.

binasının olduğu yere Mimar Tahsin Sermet tarafından çizilen proje doğrultusunda temel atıldı.⁶⁷⁹

Kütüphane, savaşın sorumlusu olarak kabul edilen İttihat ve Terakki'nin bir kurumu olarak kabul edildiğinden 4 Şubat 1919'da Nurettin Paşa tarafından el konuldu. Mart 1919'da Nurettin Paşa'nın yerine atanan Vali İzzet Bey, kütüphane yönetim kurulunu değiştirerek yeni bir yön belirlemeye çalıştı.⁶⁸⁰

İzmir'in işgalinin ardından kütüphane, açık kaldı. İşgal yıllarında eğitimin durumundan dolayı hüznü duyan aydınlar ve ileri gelenler tarafından hem eğitime hem de Milli Kütüphane'ye sahip çıkmak amacıyla *Teşvik-i Maarif Cemiyeti* kurulmasına karar verildi.⁶⁸¹ Derneğin Nizamnamesi, *Ahenk* gazetesinde sekiz madde olarak yayınlandı⁶⁸². Yayınlanan bu sekiz maddelik Nizamnamenin ilk maddesinde, derneğin eğitim faaliyetlerine hizmet amacıyla kurulduğu, ikinci maddesinde artık adının "*Milli Kütüphane*" olmayacağı, "*İslam Kütüphanesi*" olarak değiştirildiği yazmaktadır. Nizamnamenin üçüncü maddesi gazetede sansüre uğradığından ulaşılamamıştır. Dördüncü maddesinde, kurucu heyetin yedi kişiden oluşacağı, şubelerde ise üç veya beş kişilik görevlilerin bulunacağı; beşinci maddesinde, kütüphane ve sinema gelirlerinin kullanılacağı ve kişilerin zorunlu aidata tabi tutulmayacağı, isteyenlerin de destek olabileceği yazılmıştır. Altıncı maddesinde, ilmi faaliyetlerine yer verilmiş; yedinci maddesinde, kurucuların isimleri (Doktor Esat, Muallim Celal, Şehbender Şefik, Nehami Sadık, Tacir Selahattin, Eczacı Faik, Muallim Rıza, Mahmut Tahiülmevlevi) verilmiş; sekizinci maddesinde ise gerekli temsilcilerin olmaması ve kapanması durumunda, ait olan malların -varsa- başlıca bir Cemaat-i İslamiye Heyetine, yoksa Hükümetin izni ile Müslümanların istifadesine bırakılmıştır. İşgal dönemi İzmir'inde Türkler, hep bir Cemaat-i İslamiye Heyeti kurulmasını arzulamışlardı. Kısıtlı bir yaşam içerisinde kendi haklarını savunabilecekleri, iç işlerinin yürütülebileceği bir heyetin kurulması isteği, İzmir'de Osmanlı Hükümeti'ne dair herhangi bir siyasi yetkinin kalmadığı ve halkın kendi içerisinde bir siyasi organ kurulması girişimlerini göstermektedir.

⁶⁷⁹ I. Dünya Savaşı yıllarında ağır işleyen inşaat, savaşın ardından İzmir'in işgal edilmesi ile birlikte geçici olarak durduruldu. (A. Gürlek, **100. Yılında İzmir Milli Kütüphane**, s.70-78.)

⁶⁸⁰ Günver Güneş, "*Mütareke ve İşgal Yıllarında İzmir Milli Kütüphanesi*", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XV/31, Aralık 2015, s.162-164.

⁶⁸¹ Zeki Arıkan, "*İşgal Sırasında İzmir'de Kurulan Bir Dernek*", **Atatürk Yolu Dergisi**, I/3, 1989, s.359.

⁶⁸² **Ahenk**, 12 Mayıs 1920, S.7385.

Bu Nizamnamenin dışında bir de Dernek iç tüzük olarak ayrıca kitapçık yayınlamıştır. Bu kitapçıkta derneğin amacını anlatan Birinci Madde toplam altı sayfa yazılmıştır. İkinci maddesinde, kütüphanenin adının değiştirilme nedeni açıklanmıştır.⁶⁸³

"1336 (1920) senesi evailinde heyet-i idareyi terhib etmiş olanlar cihan harbinin bu mübarek vatana taslit etmiş olduğu avakıbdan mütenebbih ve mülhem ve aynı zamanda da milli tabirinin yar ve ağyar indinde fenab bir tefsir ve telakkiye uğrayabileceğini dahi müdrik olarak Teşvik-i Maarif Cemiyeti unvanıyla bir cemiyet teşkilini ve Milli Kütüphane isminin İslam Kütüphanesi namına kalbini ve İzmir haricinde dahi kütüphaneler tesisi için cemiyetçe vilayet mülhakatında ve imkân müyesser olursa sair vilayetlerde şubeler küşadmı tasmim ederek icabına tevessül eylemişlerdir."

Böylelikle, Milli Kütüphane adı "*İslam Kütüphanesi*" ne çevrildi.⁶⁸⁴ Kütüphane'nin adının değiştirilmesi Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İzmir İl Başkanı ve *Müsavat* gazetesi sahibi Avukat Sadık tarafından teklif edilmişti.⁶⁸⁵ Celal Bey (Bayar) bu konuyu anılarında şu şekilde ifade ediyor:

*"Türk olmayan unsurlar bu teşebbüsten memnun olmuşlardı. Bazı hocalar, bunun meslek itibarını kuvvetlendireceğini sanmışlar, diğerleri ise ırk esasına dayanan duyguları zedelemeyen, burada söz sahibi olacaklarını ummuşlardı. Bu isim Yunanlıları sinirlendiriyormuş... Bu şekilde isim değiştirmekle Yunanlıların arzusuna bilerek veya bilmeyerek hizmet etmiş oluyorlardı. Yunanlılar ve her istilacı devlet, girdiği yerde Milli ve Türk kelimesini, onun benliğiyle beraber unutturmak isteniyordu."*⁶⁸⁶

Kütüphanenin isminin değiştirilmesi açıklanırken "*milli*" kelimesinin kötü algılanacağı belirtilmişti. Bu hem İşgal Kuvvetleri'nin tepkisinden hem de savaşın tüm yükünün yıkıldığı İttihat ve Terakki Dönemi'ne olan tepkiden olmalıdır. Derneğin kurucuları, bilerek veya bilmeyerek işgalcilerin istekleri doğrultusunda davranarak milli bilinci yok etmeye yönelik hareket etmişlerdir.

Milli Kütüphane, işgal süresince Millî Mücadele taraftarı Türklerin uğrak yeri oldu. Diğer Vilayetlerde çıkan Millî Mücadele taraftarı gazeteler Demiryolları İşçisi Safer (Dinç) Bey ve İtalyan Ustabaşı Natali Ventura aracılığıyla İtalyan Postanesi'ne ve oradan Milli

⁶⁸³ Zeki Arıkan, "*Teşvik-i Maarif Cemiyeti İç Tüzüğü*", *Atatürk Yolu Dergisi*, II/7, 1991, s.403-404.

⁶⁸⁴ BOA. DH.İ.UM.20.22.14.55.

⁶⁸⁵ G. Güneş, "*Mütareke ve İşgal Yıllarında İzmir Milli Kütüphanesi*", s.165.

⁶⁸⁶ C. Bayar, *Ben de Yazdım*, C.V, s.85-87.

Kütüphane Müdürü Celal Hoca'ya iletilerek sancak içerisinde yayılıyordu. Özellikle Balıkesir'de çıkan *İzmir'e Doğru* gazetesi getiriliyordu.⁶⁸⁷ Böylece, Türkler Millî Mücadele hareketinden haberdar oluyorlar, kurtuluşun geleceği heyecanı ile takip ediyorlardı. Kütüphane, işgal yıllarında Millî Mücadele taraftarları için bir “sığınak” olarak varlığını sürdürmüştür.

II- Rumların ve Diğer Azınlıkların Eğitimi ve Okulları

Osmanlı Devleti azınlık tebaası, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile elde ettikleri ayrıcalıklar ile imparatorluk topraklarında hızlı bir eğitim kurumları inşası sürecine girdiler. XIX. yüzyılın ikinci yarısında İzmir Sancağı'nda ve çevresinde Rumlar, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Ermeniler de kendilerine ait pek çok modern okul açtılar. Bu okullardan sayıca en çoğu Rumlara aitti. Azınlıklardan Rumların ardından en çok okula sahip olanlar Ermenilerdi. Ermeni tebaanın okul sayısının çok olmasının yanında çocuklar okula devam etmemekteydi. Ermeni aileler, çocuklarını temel bilgileri öğrenebilecekleri ilk eğitimlerini tamamlayacakları okullara gönderiyor, daha sonra okuldan alınan çocuğun ticari zekasını gelişmesi için bir tüccarın yanında işe göndermekteydiler.⁶⁸⁸

İzmir'de isimleri bilinen Ermenilere ait: Kız okulu (1883), Agios Mesropian Erkek Okulu, Agios Polikarpos Okulu, Agios İosif Koleji, Mikitoristanlar Okulu (1848) ve Propaganda Okulu (Muhtemelen Lazarist Rahipler Koleji Propaganda Okulu⁶⁸⁹); İtalyanlara ait: İtalyan Papazları Okulu (1880), Erkek Okulu. İngilizlere ait; İngiliz Ticaret Okulu (1872), Omirion Yüksek Kız Okulu (1881); Katoliklere ait: Sion Rahibelin Kız Okulu (1875), Sosyal Yardım Kız Okulu (1839), Sion Rahipleri Yüksek Ticaret Okulu (1904) ve Fransız Hastanesi Kız Okulu (1856) vardı. Ulusal Amerikan Kız Koleji (1877); Alyans Yahudi Okulu, Şirinyer Amerikan Okulu (Dr. Alexander Mac tarafından Basmane'de açılmıştır. 1913 yılında Şirinyer'e taşınmıştır.) bulunmaktaydı.

I. Dünya Savaşı yıllarında İzmir'de bulunan azınlıklara ait yabancı devlet okulları boşaltılarak; yerlerine Türk öğrenciler yerleştirilmişti. Savaştan mağlup ayrılan Osmanlı Devleti, 1918 yılının Kasım ayına gelindiğinde bu okulları tekrar yabancı devletlere iade ederek boşaltılması kararını aldı.⁶⁹⁰

⁶⁸⁷ Erkan Serçe, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İzmir’de Kütüphanecilik”, *Erdem*, VII/20, 1991, s. 750.

⁶⁸⁸ S. Tutsak, *İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, s.45.

⁶⁸⁹ Günümüzde İzmir Konak Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’dir.

⁶⁹⁰ E. Berber, *Rumeli’den İzmir’e Yitik Yaşamların İzinde* s.11.

Yunanistan'ın Batı Anadolu politikasınca, Rumlar hem Yunan Devleti hem de Metropolithanenin desteği ile bu bölgelerde okullar açmışlardır. Okullar, bir eğitim kurumu olmanın yanı sıra aynı zamanda siyasi bir oluşumun odağı olmuşlardır. Başlangıçta yalnızca eğitim amaçlı açılan okullar, işgalin ardından Rumlar, eğitimlerine çok önem vermişlerdir. Anadolu Rumları, bulundukları bölgedeki okullarda orta eğitimlerini aldıktan sonra Yunanistan'a giderek yüksek öğrenimlerini tamamlamaktaydılar. Türkler, savaşların vermiş olduğu yıkım ve özellikle askeri okullara önem verilmesi gereği diğer ilmi alanlara yönelememişken; Rumlar aldıkları eğitimlerden sonra tekrardan Anadolu'ya dönerek mesleklerini burada gerçekleştirmekteydiler.

İşgal Kuvvetlerinin, bölgede kalıcı olabilmek amacı ile politikalarını yoğunlaştırdığı kurumlardan birisi de eğitim kurumları olmuştur. İşgal bölgelerinde, eğitim kurumlarının bazılarını kapatarak, bazılarını ise kendileri için işlevsel hale getirmişlerdir.⁶⁹¹ İşgalin ardından Yüksek Komiserlik, okulları Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplamıştır.

1919 eğitim-öğretim yılında Rum okullarında öğretmen sıkıntısı yaşanmaktaydı. Bu konuda; Rum Öğretmen Okulu açılmasına karar verildi. Yunan Müfettiş Mihalis, bu durumdan Türkleri sorumlu tutmakta ve öğretmenlerin Türk yönetiminin politikaları gereği göç etmek zorunda kaldığını ifade etmekteydi.⁶⁹² Oysa ki bu iddianın aksine, Rumlar yoğun bir şekilde Batı Anadolu'ya göç etmekteydiler. Stergiadis'in talimatıyla okul, Yunanistan Eğitim Bakanlığı Danışmanı Yeorgokakis tarafından kuruldu. Okul, üç sınıftan oluşmakta ve erkek öğretmen yetiştirmeye yönelikti. Stergiadis'in amacı; İzmir'deki Rumların, eğitim için Yunanistan'a gitmesine gerek kalmaması ve halkın eğitiminin buradan yetişen öğretmenler tarafından yapılmasıydı. Daha önce Evangeliki Okulu'na bağlı Rum Erkek Öğretmen okulu vardı ancak savaş sebebiyle öğrencileri dağılmıştı. Yüksek Komiser Stergiadis de bu okulu tekrardan hayata geçirmek istiyordu. Yatılı olarak hizmet veren okul, Ekim 1919'da açılmıştır.⁶⁹³

Yunan Yönetimi dönem dönem Rum öğretmenlerin de maaşlarını ödemeyi ve zamlarını vermeyi geciktiriyordu ancak bu duruma Metropolithane müdahale ederek

⁶⁹¹ Müslime Güneş, “*Mütareke ve İşgal Döneminde Aydın Sancağı'nda Eğitim ve Eğitim Kurumları*”, **Kuvayı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri (6-8 Eylül 2009)**, Hazırlayan: Oktay Gökdemir, II. Kitap, İzmir, 2010, s.125-128.

⁶⁹² A. Sezgin, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu'da Eğitim Faaliyetleri**, s.314.

⁶⁹³ **Ahenk**, 14 Kasım 1919, S.7223.

Komiserlik ile toplantılar yapmakta ve bu soruna çözüm üretilmesi için çalışmalar yürütmekteydi.⁶⁹⁴ Hrisostomos, dini yetkilerinin ötesinde her alanda yönetime ve idareye hükmetmeyi başarıyordu. Hrisostomos'un tavsiyesi ile bir "*Halk Merkezi*" kurulması planlandı. Bu merkez, Stilianas Kollaros tarafından kurulmuştur. Kuruluş amacı; İzmir'de çeşitli mahallelerde gece okulları kurarak durumu olmayan kişilere ücretsiz kitap dağıtmak, konferans ve dersler aracılığıyla halkın eğitimini tamamlamak ve işçi örgütlerini merkezileştirmektir.⁶⁹⁵

Hrisostomos, Rum okulları ile bizzat kendisi ilgilenmiştir. Okul açılması ve var olan okulların gerekli ihtiyaçları için yardım kampanyaları düzenlemiştir. Yüksek Komiserlik, aldığı karara göre, İzmir'de Rum okullarının gelir ve giderlerini kontrol altında tutacak ancak yabancı okulların işleyişine karışmayacaktı.⁶⁹⁶

Yunan Rehberin anılarından⁶⁹⁷ 1920 İzmir'inde var olan Rum okulları şu şekildeydi; Evangeliki Okulu⁶⁹⁸ (1733), Küpecioğlu, Ri. Timios Prodromos Erkek Okulu, Agios Dimitrios Okulu (1860), Evangelistria Okulu (1879), Akkasoglios Okulu, Agios Trifonos Okulu (1896), Agios Nikolas Okulu, Agios İoannis Okulu, Agios İoannis Ligorla Okulu, Yukarı Mahalle Okulu, Agios Yeorgias Okulu, Mezarlık Okulu (1878), Agios Vukolos Okulu, Agios Annis Okulu, Mersinli Okulu, Bayraklı Okulu, Yetimhane, Kız Okulu (1830), Agios Dimitrios Okulu Yunanistan tarafından desteklenen devlet okullarıdır. Bunların dışında Anastasiadis, Aronis Okulu (Yunan-Fransız karışık), Yiannikis K. Deneme Lisesi (1904, Yunan-Alman karışık), Daldakis Okulu (1885), Zografos Okulu (1854), Nikomahis Kalligeis Okulu (1900), Th. Koçios Milli Lisesi (1913), Nestoridis (1905) ve Palladios Yurdu (1886) olmak üzere özel Rum okulları vardır. Bu okulların kuruluşları Osmanlı Hükümeti tarafından azınlıklara verilen hakların genişletilmesinden sonra faaliyete başlamışlardır. XIX. yüzyıldan sonra Rum okulları ve diğer azınlıklara ait okulların sayısında hızlı bir artış olmuştur. İşgal yıllarında ise İzmir'de çeşitli Rum Kız Okulları ve Jandarma Okulu açıldığı bilinmektedir.⁶⁹⁹

⁶⁹⁴ Y. Özmakas, *İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri*, s.66

⁶⁹⁵ E. Berber, *İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü*, s.29.

⁶⁹⁶ E. Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1919*, s.439.

⁶⁹⁷ E. Berber, *İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü*, s.29-32.

⁶⁹⁸ Günümüzde İzmir Namık Kemal Lisesi olarak eğitim -öğretime devam etmektedir.

⁶⁹⁹ S. Cerezci, *1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de Gündelik Yaşam* s.64.

İşgal yıllarında eğitim açısından yapılan en büyük girişim; İzmir’de bir Yunan üniversitesinin kurulmasıydı. Yunanistan, üniversite açma fikrini çok daha önce almıştı ancak İzmir hedeflerine ulaşınca bu düşüncüyü gerçekleştirebilmiştir. Başbakan Venizelos, işgal ile birlikte doğrudan bir üniversite açmayı düşündü. Bu karar, 1 Ağustos 1919 tarihinde Yunan Hükümeti tarafından alındı. Üniversitenin kurulma amacı; sınırları genişleyen Yunanistan’ın yüksek öğrenim ihtiyacının artması ve bu ihtiyaca karşılık verebilmektir. Üniversite için, Göttingen Üniversitesi’nden Konstantinos Karatheodoris görevlendirildi. Karatheodoris, Venizelos’a İzmir Yunan üniversitesi için Ziraat Fakültesi, Doğa ve Teknik Bilimler Fakültesi, Oryantal Irk Bilimi ve Dilleri Fakültesi, Kamu Yönetimi Fakültesi, Hazırlık Bölümü, Hijyen Enstitüsü, Ticari Çalışmalar Bölümü, İnşaat Danışmaları Bölümü, İslam Dini Yüksek Çalışmalar Bölümü bunlara bağlı alt birimlerden oluşmasını tavsiye etti.⁷⁰⁰ Kurulması planlanan bölümler, etnik çeşitliliği olan İzmir için her millete yönelik bölümlerdir. Müslüman Türkler için oluşturulan İslam Dini Çalışmaları bölümü müftü ve dini yargıç (kadı) yetiştirilmesi amaçlanan bölümdür. Kalıcı olmak amacı ile geldikleri İzmir’de Türklerin dini görevlilerini de kendi eğitim sistemi ile yetiştirmek ve propaganda faaliyetleri doğrultusunda yönlendirmeyi hedeflemiş olmalılardır.

Üniversite, Bahri Baba Parkı civarında eski İzmir Valisi Rahmi Bey tarafından eğitim amacıyla yapımına başlanan ancak savaş dolayısıyla yarım kalan iki inşaat, Yunan Hükümeti’nin maddi destekleri ile tamamlanması ve kullanılması planlanmıştır.⁷⁰¹

Fransa’da yaşayan Yunan iş adamı Stravros Yoannis Paladris, Venizelos ile anlaşma imzalayarak üniversite kurulup açılmasında kullanılmak üzere 4 taksitte 2.000.000 Frank; açıldıktan sonra ise 2 taksit olmak üzere yılda 250.000 Frank yardım yapacaktı. Karatheodoris’in Üniversite için sloganı “*Doğu’dan Yükselen Işık*”, “*Işık Doğu’dan Yükselir*” sözleriydi. Bu sözler, Yunanistan’ın işgal sınırlarını genişlettiği Anadolu topraklarına, İzmir’de kurulması planlanan üniversite ile Helenizm’in yayılması sloganıdır.⁷⁰²

Karatheodoris, 1920 yılının Nisan ayında Atina’ya gitti. Bu sürede Yunan Hükümeti “*İzmir’de Yunan Üniversitesi kurulması ve işlemesi*” hakkında yasa çıkararak bu planın

⁷⁰⁰ A. Sezgin, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu’da Eğitim Faaliyetleri**, s.332-335., E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1919**, s.440-441.

⁷⁰¹ A. Sezgin, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu’da Eğitim Faaliyetleri**, s.331.

⁷⁰² A. Sezgin, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu’da Eğitim Faaliyetleri**, s.332.

resmiyet kazanmasını sağladı. Yüksek Komiserliğin tanımlamasına göre üniversitenin eğitim dili Yunanca olacak, Türkçe veya diğer diller de kullanılabilir. Üniversitenin hizmet personellerinin maaşları idare tarafından belirlenecektir. Akademik personelin maaşı Atina Üniversitesi ile aynı olacaktır. Karatheodoris, Üniversite'nin arması olarak “*Doğu'nun Işığı*” sözlerini kullandı. Karatheodoris 27 Ekim 1920'de resmi olarak 4000 Drahmi maaş ile “*kurucu*” olarak atandı. 1921 yılı boyunca Karatheodoris'in önerisi ile yurtdışından birçok öğretim elemanı getirildi ve kadroya alındı. Üniversite için çok büyük bir kütüphane oluşturulmaya çalışıldı. Bizzat Karatheodoris bu görevi üstlendi.

Üniversitenin mobilyaları Berlin'in mobilya mağazalarından satın alındı. Sağlık Enstitüsü için laboratuvar malzemeleri getirildi. Ziraat Fakültesi için 4 adet gelişmiş pulluk alındı. Yüksek Komiserlik, Üniversite için bugünkü Bahri Baba Parkı'nda yer alan (İzmir Kız Lisesi) Vali Rahmi Bey'in okul olması için hazırlık yaptığı inşaat uygun görüldü. Bu doğrultuda teknik kadro oluşturuldu. 1920-1921 yılında başlayan çalışmalar 1921 yılının sonunda 1922 eğitim ve öğretim yılının başında eğitime başlaması planlandı. Türk ordusunun zaferi ile eğitime başlayamadı. Rektör Karatheodoris 8 Eylül 1922'de Naksos Femisi ile Atina'ya giderken, arşivin, kütüphanenin ve laboratuvarın büyük bir kısmını da yanında götürdü.⁷⁰³

Rum eğitiminin düzenlenmesi için 23-25 Nisan 1921'de Eğitim Dairesi Başkanı ve Yüksek Komiser'in onayı ile Agios Fotinis Merkez Kız Okulunda⁷⁰⁴ I. İzmir Eğitim Kongresi yapıldı. Kongreye Müfettiş Mihalidis başkanlık etmiştir. Bu kongrede; okullara okul müzeleri kurulması, bölgenin tarihi ve coğrafi özelliklerinin her okul tarafından çalışılması, her okulda en az bir öğretmenin zanaat, resim, hat alanında yetiştirilmesi, müzik ve jimnastik eğitimine önem verilmesi, okul kütüphanelerinin kurulması, anadilin ilk dört yıl boyunca ders olarak okutulması, çocuk hukuku dersleri verilmesi ve anaokullarının özellikle yabancı dilde konuşulan mahallelerde yoğun bir şekilde açılması kararları alınmıştır.

⁷⁰³ E. Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1919**, s.446-450.

⁷⁰⁴ Bu okulun adı herhangi bir kaynaktan geçmemektedir. Yunan işgal ordusu, Mekteb-i Sultani binasını 7 Aralık 1920'de işgal ettiğinde bu binayı Rum Kız Okuluna çevirmiştir. Muhtemelen bahsedilen okul Sultani binasına açılan Rum Merkez Kız Okuludur. Bu okul günümüzde İzmir Atatürk Lisesi olarak eğitim-öğretime devam etmektedir.

Kongrenin genel olarak içeriği; eğitim sistemi, öğrencilerin, öğretmenlerin ve okulların iyileştirilmesine yönelik olmuştur.⁷⁰⁵

Yunan İdaresi'nin işgal yılları boyunca okullara yaptığı harcamalar⁷⁰⁶;

Yıllar	RUM	ERMENİ	YAHUDİ	MÜSLÜMAN
1919-1920	532.134.	-	-	-
1920-1921	1.322.553	1440	-	1.845.598
1921-1922	1.086.44	4560	19.280	3600

Ahmet Sezgin'den naklen aldığımız bu tablo, Yunan resmi kaynakları tarafından verilmiştir. Bu kaynaklar doğrultusunda yapılan harcamalara bakıldığında; Rum okulları için çok yüksek miktarlarda yatırım yapıldığı görülmektedir. Bu durumun aksine Müslüman Türklere yapılan destek ise ilk yıl daha önce de belirtildiği üzere eğitimde etkin olamamışlardır. İkinci yıl yapılan maddi destek miktarı dolaylı yoldan yapılmıştır. Okulların vahim durumu, öğretmenlerin maaş alamaması, öğrencilerin ve okulların tüm maddi giderlerinin halk tarafından karşılanacağı kararlarının ilanı bir önceki bölümde belgeler doğrultusunda anlatılmıştır. Böylelikle, yapılan harcama, Türklere yönelik olmamalıdır. Yunan idaresi, Türk okullarının mimarisini Yunan mimarisine benzetmekte, okulları işgal ederek kendi kullanımına açmaktadır. Yapılan harcama Türk okullarına yapılmış gibi görünse de işgal edilerek Rumların kullanımına açılan Türk okullarına yapılmış olmalıdır.

B- BASIN VE HABERLEŞME

İzmir'de XIX. ve XX. yüzyılın başlarında basın hayatı oldukça canlıydı. Türklere ait, Ahenk ve Vilayet Matbaası'ndan başka faaliyet gösteren matbaa bulunmuyordu. Türkçe baskı yapmayan matbaa bulunmamasına karşın; Rumca, Fransızca, Ermenice ve İbranice baskılar yapan matbaalar vardı. Meşrutiyet'in İlanı (1908) ile birlikte Türk ve azınlık matbaalarının sayısında hızlı bir artış görüldü. Bilge Umar, 1914 yılında İzmir'de 34 tane basımevi olduğunu belirtmekte ancak isimleri verilmemektedir.⁷⁰⁷ Bunun yanında, Erkan Serçe'den alınan bilgiye göre; 1908-1917 yılları arasında İzmir'de faaliyet gösteren

⁷⁰⁵ A. Sezgin, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu'da Eğitim Faaliyetleri**, s.327-328.

⁷⁰⁶ A. Sezgin, **Millî Mücadele Döneminde Anadolu'da Eğitim Faaliyetleri**, s.282.

⁷⁰⁷ B. Umar, **Kuruluşta Kurtuluşta İzmir**, s.20.

matbaalar⁷⁰⁸; Ahenk, İttihat⁷⁰⁹, Keşişyan⁷¹⁰, Köylü⁷¹¹, Selanik, Şems, Şems-i Tab İdarehanesi, Şemu, Türk, Vilayet⁷¹², Tatikyan, Pol Vidori, Maviyan, İzmir, Mizan'ül Hukuk⁷¹³, Çapkın⁷¹⁴, Frankolar ve Mamuryan Matbaalarıdır. Meşrutiyet'in yarattığı özgürlük ortamı çok uzun sürmedi. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile beraber 1914 yılından 11 Haziran 1918 tarihine kadar basına sansür uygulandı. Savaşın bitiminin ardından da sansür ortamı Mütareke'nin getirmiş olduğu şartlar doğrultusunda devam etti. Şubat 1919'da yayımlanan kararname ile Tevfik Paşa Hükümeti; her türlü kâğıt, gazete, mecmua basımının sansür kurulu veya askeri yönetimin iznine tabi tutuldu. İzin alınmadan yayın yapmak yasaklandı.⁷¹⁵

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından İzmir'de Türkçe basında *Ahenk*, *Anadolu*, *Duygu* ve *Köylü* gazeteleri yayın hayatına devam ediyordu. Mütareke Dönemi'nden işgale kadar birbirinden bağımsız olmak üzere, Müttefik Kuvvetler ve Osmanlı Hükümeti Sansür Kurulu Vilayet merkezlerinde basına sansürü sürdürmüşlerdir.⁷¹⁶

Mütareke'nin ardından Rum gazeteler, Yunan işgali için ortam hazırlıyor ve Rumları, Türklere karşı kışkırtıcı yazılar ile tüm İzmir, İstanbul, Trakya ve Trabzon'un Yunanistan'a verileceğini yazıyordu.⁷¹⁷ Metropolit Hrisostomos, *Duygu* ve *Anadolu* gazetelerinin sahibi ve yazarı Haydar Rüştü'ye (Öktem) haber göndererek:

“Türkçe gazeteler ile Rumca gazeteler mensup oldukları milletleri yekdiğeri aleyhine mütemadiyen tahrik ve işzap ediyorlar. Asırlardan beri birlikte yaşayan bu milletler, herhangi devletin idaresine tevdi edilseler yine beraberce yaşamağa mecburdurlar, beyhude yere neden yekdiğere düşman mevkiine konuluyorlar. Ben bizim gazeteleri topladım,

⁷⁰⁸Erkan Serçe, **İzmir'de Kitapçılık (1839-1928)**, İzmir, 2002, s.57-58.

⁷⁰⁹ İttihat Matbaası; 27 Mart 1910'dan itibaren İttihat ve Terakki'nin *İttihat* gazetesini yayınlıyordu. Gazete, 1911 yılında Haydar Rüştü'nün (Öktem) yönetimine geçince “*Anadolu*” adını aldı. Buna bağlı olarak matbaa da adını “*Anadolu*” olarak değiştirdi.

⁷¹⁰ Keşişyan Matbaası; *Edep Yahu* (1908-1909), *Gave*, *İttihat* ve *11 Temmuz* Gazeteleri (1908), *Osmanlı Terakki-i Ziraat* (1894-1895), *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi* (1907-1908), *Hıfzu's-Sıhha* (1908), *Haftalık Musavver Emel* (1909), *İmtiyaz* (1909), *Hıyaban* (1914), *Mehasin* (1915) ve *Muallim* (1916-1918) mecmuaları basılmaktaydı.

⁷¹¹⁷¹¹ Köylü Matbaası; *Köylü*, *Feryat*, *Alsancak* Gazeteleri basılmaktaydı.

⁷¹² Vilayet Matbaası; *Osmanlı* gazetesi (1910), *Teşhir* gazetesi (1912).

⁷¹³ Mizanü'l Hukuk Matbaası; diğer matbaalara göre oldukça gelişmişti. Avrupa'dan pek çok modern alet getirmişti.

⁷¹⁴ Çapkın Matbaası; yemiş çarşısında bulunuyordu. Daha çok kartpostal, davetiye gibi basit kağıtların basımını yapıyor, kitap basmıyordu.

⁷¹⁵ E. Serçe, **İzmir'de Kitapçılık (1928-1939)**, s.59.

⁷¹⁶ Efdal Sevinçli, **İzmir Basın Tarihi (Gazeteler, Dergiler)**, İzmir, 2019, s.152.

⁷¹⁷ B. Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s.147.

hepsine fena halde çıktım. Bundan böyle Türk kardaşları (!) aleyhine katiyyen bir satır yazı bile yazamayacaklardır. Sizin gazeteleriniz de bu suretle hareket eylemeleri icap eder.” demiştir.

Haydar Rüştü, bu kardeş canlısı sözlerin altında bir sebep olduğunu anlamış ve gazeteden diğer yazarlar ile görüşmüştür. Gazeteden Talat Bey, cevaben:

“Vallahi usta, bu herifler suret-i haktan görünerek bizi susturmak dolayısıyla milleti uyuşturmak istiyorlar, inanma. Sen yazmazsan ben yine yazar çizerim.” sözlerini söylemiş ve milliyetçi yazılarına devam etmiştir.⁷¹⁸

Mihail Rodas⁷¹⁹ anılarında, işgalden önce İzmir gazetecileri arasında bir barış ortamı sağlanmaya çalışıldığını şu sözlerle ifade etmiştir:

*“İki unsur arasında sulhperverane iştirak-i hayat fikirlerini iltizam etmek üzere bir gazeteciler arasında biz (Türk Rum Cemiyeti) tesis etmiş idik. Köylü gazetesi idarehanesinde akd edilen ilk içtimada umumi esaslar vaaz edilmiş, nihayet Türk gazetecileri birkaç gün sonra cevap vereceklerini söylemişlerdir. Fakat, Haydar Rüştü Bey, Nurettin Paşa tarafından aldığı ilham ve gördüğü tahrik üzerine muhalefet etmiş ve bu suretle (Türk Rum Matbuat Cemiyeti) nin teessüsü tahakkuk edememişti.”*⁷²⁰

Türk-Rum Matbuat Cemiyeti, birkaç defaya mahsus *Köylü* gazetesinin binasında toplanmış ve her iki milletin basınında da herhangi bir kışkırtıcı yazı yazılmaması gerektiği konuşulmuştur.⁷²¹

I. Dünya Savaşı’nın sıkıntıları, Osmanlı Hükümeti’nin baskısı ve Mütarekenin ardından İşgal Kuvvetleri’nin sansürü ile kesintiye uğrayan basın, Yunan işgalinin ardından durma noktasına geldi. *Duygu* ve *Anadolu* gazetelerinin basıldığı İttihat Matbaası İzmir’in işgal günü yerli Rumlar tarafından yerle bir edildi.⁷²²

İşgal süresince İzmir’de faaliyet gösteren Türklere ait matbaalar⁷²³:

Matbaalar	Açıklamalar
-----------	-------------

⁷¹⁸ H. Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s.47.

⁷¹⁹ Yunan Matbuat Kalemî Müdürü.

⁷²⁰ Özkes, **Mihail Rodas’ın Anıları ve Önemi**, s.31., H. Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s.46.

⁷²¹ Özkes, **Mihail Rodas’ın Anıları ve Önemi**, s.30, H. Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s.50

⁷²² Haydar Rüştü, *Anadolu* gazetesini 19 Aralık 1920’den itibaren Antalya’da yayınlamaya devam etti. (E. Serçe, **İzmir’de Kitapçılık (1928-1939)**, s.60-61.)

⁷²³ E. Serçe, **İzmir’de Kitapçılık (1928-1939)**, s.60-65.

Sada-yı Hak Matbaası	Beyler Sokağı'nda bulunuyor ve Mehmet Sırrı tarafından yönetiliyordu. Le Levant, Edebi, Mizahi Kahkaha isimleri ile 1922 yılında yayınlar verdi.
Şark Matbaası	Şark isimli bir gazete basılıyordu. Halil Zeki tarafından yayınlanan gazete Eylül 1919'da faaliyet halindeydi. Yunan işgal kuvvetleri gazetede çıkan bir makale sebebiyle Halil Zeki'yi tutuklayarak Atina'ya gönderdiler. 1920 yılının şubat ayında tekrar İzmir'e gelen Halil Zeki Bey gazetesini yayınlamaya devam etti.
Marifet Matbaası	İkinci Beyler Sokağı'nda bulunmakta ve Fazıl Bey tarafından kurulmuştur. Kuruluş tarihi 1922 olarak bilinse de bu matbaada 1918 tarihinde kitap basılmış olması kuruluşunun 1918 olabileceği fikrini doğurur. İşgal döneminde de bu matbaada dergi basıldığı bilindiğinden ⁷²⁴ aktif olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.
Ahenk Matbaası	1894'ten beri <i>Ahenk</i> gazetesinin basıldığı matbaadır. İşgal döneminde de aktiftir.
Köylü Matbaası	İşgal günü Yunan ordusu tarafından yağmalanmış ve kullanılamaz hale getirilmiştir. İşgalin ardından tutum değiştiren yöneticileri sebebiyle Yunan İşgal Kuvvetleri tarafından onararak işgal süresince faaliyet halinde olmuştur.

⁷²⁴ İzmir Tıp Mecmuası, 01.03.1920., İzmir Tıp Mecmuası, 01.06.1920.

İzmir’de askeri ve mülki idarecilerin tasfiye edilerek yönetimin Yunan İşgal Kuvvetlerine geçmesi, basını da etkilemiştir. İşgal döneminde yayım hayatına devam eden gazeteler, İşgal Kuvvetleri’nin izin verdiği ölçüde yazılar yazabilmiş, objektif olamamışlardır. İşgal Kuvvetleri’nin onaylamadığı hiçbir yazı yayımlanmamış, onaylanmayan yazılar sansür edilmiştir.

Azınlıklara ait; Mihail Nikolaidi, Tatikyan, Markoplo, Vitori Kardeşler, Nikolaki Davroni, Amaltiya, İspirans, Ustat, Hayım Skura, Nikola Damyonas, İzmirni, Davroni Kardeşler, Liğonidi, La Reform, Empersiyal, Mamuryan, Timoni Matbaaları çalışmaktaydı.⁷²⁵

İşgalin ardından Yunan Kuvvetleri ile Müttefik Sansür Heyeti arasındaki sürtüşmelerden dolayı Yunanlar bir “*Matbuat Kalemi*” kurmuşlardır. Matbuat Kalemi, Türkçe gazetelere resmi bildiriler gönderiyor ve yayımlanmasını sağlıyordu. Matbuat Kalemi Müdürlüğü için İşgal Kuvvetleri, Mihail Rodas’a teklif götürdü. Mihail Rodas, kurulacak heyetin mahiyetini anladıktan sonra Yüksek Komiserlik ile bu heyetin yönetim politikaları hakkında anlaşmaya vardı. Bu anlaşmaya göre; gazetelerin müttefikler ve siyasi temsilciler aleyhine yazı yazılmasına müsaade edilmeyeceği, savaş ile ilgili Yunan aleyhtarı bilgilerin verilmeyeceğine, Yunan yönetimi altındaki çeşitli unsurların izzetlerini milli hislerini zedeleyecek yazılara yer verilmeyeceğine, Türk Hükümeti ile iş birliği içerisinde olunacağına, incitecek herhangi bir yazının olmayacağı ve komiserin siyasi icraatlarına yer verileceği temin edildi.⁷²⁶

Basının yanında, Mütareke ile birlikte haberleşmeye de sansür uygulanmaktaydı. İşgal Kuvvetleri öncelikle postanelere sansür uyguladığından, haberleşmeler telgraf ile yapılmaya başlandıysa da⁷²⁷ Yunan işgali ile birlikte telgraflar da sansür edilmesine karar verilmiştir.⁷²⁸ Telgraflara gelen sansürden dolayı Hükümetten gelen şifreli telgraflar İzmir’e

⁷²⁵ B. Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s.16.

⁷²⁶ S. Özkes, **Mihail Rodas’ın Anıları ve Önemi**, s.104.

⁷²⁷ BOA. DH. ŞFR.613.56.1-3.

⁷²⁸ BOA.DH.KMS.52.2.47.1.

kabul edilmiyor,⁷²⁹ Hükümet bu sansürün en azından resmi haberleşmelerde kaldırılması için teşebbüslerde bulunduysa da Yunan İşgal Yönetimi tarafından kabul edilmiyordu.⁷³⁰

İşgal döneminde, sansürden dolayı Matbuat Heyeti'ne şikâyet içeren geri dönüşler olmuştu. Bu durum karşısında Yüksek Komiser Stergiadis, Mütareke süresince Türkçe ve Yunanca yeni gazetelerin çıkacağına, İngiliz, Fransız, Ermeni, Yahudi, İtalyan gazetelerindeki sansür için, sansür idaresinden ve burada bulunan temsilciliklerden izin alınacağına dair kararlar aldı. Stergiadis, yeni kararlarını 10 Aralık 1919'da Fransa, İtalya, İngiltere ve Amerika temsilciliklerine bildirdi.⁷³¹ Yönetim, İtilaf Devletleri'nin eli ile geldiği İzmir'de onları sinirlendirecek herhangi bir adım atmamaya özen gösteriyordu.

Sansür Heyeti, Yunan zulmüne karşı yapılan haberlere zorla tekzip yayınlanmaktaydı.⁷³² Yunanlar, Rum çetelerin ve Yunan askerlerinin Türklere yapmış oldukları kötü muamele haberlerini İzmir Türk basınında tekzip vererek yalanlıyorlardı. İstanbul, Ankara ve Anadolu gazetelerinde çıkan Yunanların yapmış oldukları katliam ve yağma hareketleri “*hayal*” olduğu belirtilerek İzmir'deki Türk gazetelerde tekzip yayınlanıyordu. Yayınlanacak her gazetenin bir nüshasının Matbuat Kalemî'ne verilmesi zorunluluğu vardı. Anadolu gazetelerinin tüm işgal bölgelerine getirilmesi ve okunması yasaklandı. Bu gazetelerin işgal sahalarına getirilmesi durumunda yakalanan kişilerin Divan-ı Harp'lerde yargılanmasına karar verildi.⁷³³ Yunan Jandarması devriyelerinde veya aldığı istihbarat haberlerine göre şüphelendikleri Türklerin evlerinde ve dükkanlarında Anadolu basınına ait gazetelerini şiddet eşliğinde arıyorlar ve bulamasa bile kişileri nezarete atıp sabaha kadar işkence ediyorlardı.⁷³⁴ İzmir'deki vatansever aydınlar, Anadolu gazetelerinin ve Balıkesir'de yayımlanan *İzmir'e Doğru* gazetesinin⁷³⁵ nüshalarına, yüksek miktarlar

⁷²⁹ BOA.ŞD.1172.11.01-02.)

⁷³⁰ BOA.DH.KMS.55.3.37.03-10.

⁷³¹ S. Özkes, *Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi*, s.159.

⁷³² Zeki Arıkan, “*İşgal Dönemi İzmir Basını*”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5, Ankara, 1988, s.148.

⁷³³ *İslahat* 6 Haziran 1922., S. 1095., *Şark* 7 Haziran 1922, S.246., *Şark* 20 Temmuz 1922, S.289., *Hakimiyet-i Milliye* 25 Mayıs 1922, S.516.

⁷³⁴ *Ahenk*, 25 Ocak 1926, S.9134.

⁷³⁵ Gazete, Kuva-yı Milliye hareketini takip etmek ve tüm dünyaya duyurmak amacıyla, Mustafa Necati Bey, Vasıf (Çınar) Bey ve Esat (Çınar) Bey tarafından Balıkesir'de çıkarılmıştır. Gazete, “*Millî Mücadele'nin Hizmetindedir ve Onun Sözcüsüdür*” sloganı ile yayın yapmıştır. 16 Kasım 1919- 27 Haziran 1920 tarihleri arasında 74 sayı olarak çıkmış ve Balıkesir'in İşgali (30 Haziran 1920) ile yayın hayatına son vermiştir. (*İzmir'e Doğru*, 16 Kasım 1919., *İzmir'e Doğru*, 27 Haziran 1920, S.74.)

ödeyerek gizli bir şekilde İzmir'e getirip temin ediyorlar ve Millî Mücadele hareketinden haberdar oluyorlardı.⁷³⁶

Yunan yönetiminin Anadolu basınına karşı bu kadar tepkili davranmasının sebebi, Türklerin, Millî Mücadele hareketinden ve Yunan hezimetlerinden haberdar olmamasıdır. Kuva-yı Milliye'nin başarılarından haberdar olan Türklerin, direnişe geçmeleri, istihbarat faaliyetlerinde bulunmalarından korkmuş ve kendileri de korku ve baskı ile Yunan yönetimini benimsetmeye çalışmıştır. Bunun yanında, İzmir Rumlarının da Yunan hezimetlerinden haberdar olmaması hususunda özen göstermiştir. İzmir'de her şey çok normal ve kalıcı bir şekilde Yunan yönetiminin sağlanacağı imajı çizilmeye çalışılmıştır.

İzmir'de İşgal döneminde kesintili bir şekilde yayımlanmaya devam eden Türk gazeteleri; *Ahenk*, *Müsavat*, *Islahat*, *Sada-yı Hak*, *Medeniyet*, *Köylü* ve *Şark* gazeteleridir.

Ahenk gazetesi; 21 Şubat 1894 tarihinde İmtiyaz Sahibi Necati Bey olarak yayın vermeye başladı. Necati Bey döneminde haftada dört gün (cumartesi, çarşamba, pazartesi ve cuma) yayımlanırken, İsmail Sadıki Efendi döneminde pazar günleri hariç her gün yayımlandı. Gazete, sürekli kapanıyor ve tekrar açılıyordu. Sık sık kapanmasına ve sansüre uğramasına rağmen, sahibi değişerek tekrardan yayın hayatına girmeyi başarıyordu.⁷³⁷ Bu dönemde de devamlı olarak Yunan İşgal Kuvvetleri tarafından sansüre uğramıştır. Gazete genel olarak yayınlarındaki tutumları ile orta bir yol izlemektedir.⁷³⁸ İşgal döneminde cumartesi hariç her gün çıkarılan gazetenin elde olan nüshalarından tespit edilebildiği kadarı ile 1920 yılının ocak ayına kadar imtiyaz sahibi Ali Nazmi Bey, 1920 yılının şubat ayından kurtuluşa kadar imtiyaz sahibi Cevriye İsmail, Başyazar ise Mahmud Şevki Bey olmuştur.⁷³⁹ Beyler Sokağı'nda bulunan kendilerine ait bir yazıhaneleri ve *Ahenk* Matbaası vardır. Gazetenin 1919-1922 yılları arasında incelenen nüshalarının neredeyse her iki günde bir sansüre rastlanmıştır. Gazete, işgal günü dahi yayımlanmaya devam etmiştir. Sansür, henüz işgalin 10. gününde başlamıştır.⁷⁴⁰ Sansürün başladığı 25 Mayıs'a kadar, gazete Yunanların İzmir işgaline "Güzel İzmir'in karanlık günleri", "Baş açık bağır açık feryatlar" isimleri ile

⁷³⁶ Kazım Özalp, *Millî Mücadele (1919-1922)*, Ankara, 2020, s.71.

⁷³⁷ A. Gürlek, *100. Yılında İzmir Milli Kütüphane*, s.21.

⁷³⁸ Z. Arıkan, *"İşgal Dönemi İzmir Basını"*, s.145.

⁷³⁹ *Ahenk*, Mayıs 1919, *Ahenk*, Şubat 1920., *Ahenk*, Mayıs 1920, Eylül 1922. Gazetenin 1919-1922 yılları arasında elde olan nüshalar APİKAM'ın internet arşivi üzerinden İzmir Milli Kütüphane Gazeteler Fonu'ndan A508-1 ve A508-2 kataloğundan incelendi.

⁷⁴⁰ *Ahenk*, 25 Mayıs 1919, S.7085.

şiiirler yazarak İzmir'in işgaline karşı üzüntülerini ifade ediyor, İşgal Kuvvetleri'nin, Türklere yönelik vahşi tavrılarından bahsediyordu.⁷⁴¹ Haziran ve temmuz aylarında çok görülmemekle beraber Ağustos 1919'dan itibaren sansürün oldukça sıklaştığı görülmektedir.⁷⁴² Özellikle 1922 yılında gazetenin uğradığı sansür o kadar artmıştır ki neredeyse her günkü nüshada mutlaka bir bölüm sansür edilmiştir.⁷⁴³

Müsavat gazetesi; İlk olarak Şubat 1912'de yayımlanmış, kısa sürede kapatılmıştır. Ekim 1918'de İmtiyaz Sahibi Avukat Mehmed Sadık ve Sorumlu Müdürü Mehmed Emin Bey olmak üzere sabah gazetesi olarak çıkarılmıştır. Ekim 1918'den 30 Temmuz 1919'a kadar yayımlanmıştır.⁷⁴⁴ İşgal döneminde İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdürü Mehmed Emin Bey'dir. 30 Temmuz 1919'da kapatılmasının ardından 12 Ekim 1920'de tekrar yayın vermeye başlamış ancak ne kadar daha devam edebilmiş tespit edilememiştir. İtilafçı bir tutum sergileyen gazete, İttihat düşmanı ve İttihatçılara karşı çok sert eleştirilerde bulunmuştur.⁷⁴⁵ *Müsavat* da işgal döneminde diğer Türk gazeteleri gibi yayın verdiği süre boyunca sansüre uğramıştır.⁷⁴⁶

Islahat gazetesi; 10 Kasım 1918'de yayımlanmaya başlamış ancak eksikleri tamamlaması aralık ayını bulmuştur. Her gün yayımlanmakta ve İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı Avukat Sabitzade Emin Süreyya Bey'dir. Kurtuluşa kadar yayıma devam etmiş ve 1183 sayı çıkarmıştır. İşgale karşı İttihat karşıtı bir tutum içerisindeyken; işgalin ardından Yunan çıkarlarının savunucusu olmuştur. Kurucusu olan Emin Süreyya Bey, Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin İzmir Yönetim Kurulu Üyesi'dir. Bu da gazetenin tutumunun anlaşılması için oldukça önemli bir meseledir.

Yunan askerleri İzmir'e çıktığında, Emin Süreyya Bey, gazetesinin başyazısında "*Bu felaketleri çoktan hak ettiğimizi, yaşadıklarımızın ittilahçıların politikasının bir sonucu olduğunu*" yazıyor ve Yunan işgalinin "*hak edilmiş*" bir durum olduğunu belirtiyordu.

⁷⁴¹ **Ahenk**, 17 Mayıs 1919, S.7079., **Ahenk**, 18 Mayıs 1919, S.7080., **Ahenk**, 21 Mayıs 1919, S.7082.

⁷⁴² **Ahenk**, 14 Ağustos 1919, S.7151., **Ahenk** 15 Ağustos 1919, S.7152., **Ahenk**, 18 Ağustos 1919, S.7154., **Ahenk**, 28 Ağustos 1919, S.7162. **Ahenk**, 1 Eylül 1919., S.7164, **Ahenk** 25 Eylül 1919.

⁷⁴³ **Ahenk**, 12 Haziran 1922, S.7101., **Ahenk**, 14 Haziran 1919, S.7102., **Ahenk** 15 Haziran 1919, S.7103., **Ahenk**, 18 Haziran 1919, S.7106., **Ahenk**, 22 Haziran 1919, S.7109., **Ahenk** 23 Haziran 1919, S.7110. (Bu yıl içerisinde neredeyse her gün sansür olduğundan yalnızca örnek olması amacıyla haziran ayından elde bulunan nüshalardan günler yazılmıştır.)

⁷⁴⁴ **Müsavat**, 5 Aralık 1918, S.26., **Müsavat**, 30 Temmuz 1919, S.250.

⁷⁴⁵ **Müsavat**, 29 Temmuz 1919, S.249., Z. Arıkan, "İşgal Dönemi İzmir Basını", s.147-153.

⁷⁴⁶ **Müsavat**, 2 Temmuz 1919, S.226., **Müsavat**, 6 Temmuz 1919, S.227., **Müsavat** 25 Temmuz 1919, S.232., **Müsavat** 29 Temmuz 1919, S.249., **Müsavat**, 30 Temmuz 1919, S.250.

Islahat gazetesi, Fransızca gazetelerden *La Reforme*'un tam olarak Türkçe karşılığıdır. La Reforme'nin sahibi Avukat Nikolaki Çürükçüoğlu ile Emin Süreyya Bey, iş birliği içerisinde. Bu ikili, İzmir'de Türklerin Rumlar ve Yunanlar ile birlikte yaşamaları gerektiğini vurgulamaktadır. Daha sonra *Müsavat* gazetesinin Sahibi Mehmed Sadık da bu birliğe katılmış ve bu üçlü "*Türk-Rum Gazeteciler Cemiyeti*" kurulması için çaba göstermişler, başarılı olamamışlardır.⁷⁴⁷ Gazetenin yazıhanesi Frenk Caddesi'nde Allioti binasında bulunmaktadır.⁷⁴⁸ Bu işbirlikçi gazete 8 Eylül 1922'ye kadar yayımlanmış ve kurtuluş ile birlikte yayın hayatına son vermiştir. İşgal döneminde aktif bir şekilde yayımlanan bu gazete Türk basını olsa bile tutumu ile Rum basını niteliğindedir.

Sada-yı Hak gazetesi; 24 Mayıs 1919'da İkinci Beyler Sokağı'nda bulunan yazıhanesinde İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı Mehmet Sırrı (Sanlı) Bey tarafından yayımlanmaya başladı. Gazete, yayın ilkesi olarak "*Hakkın Sesi/Halkın Sesi olmakla Mübahat/Daim edeceksin, işte budur bizce mükafat*", "*Her gün sabahları neşr olunur, fikri müstakil, vicdanı hür, Türk'e dost olanın dostu, Türk gazetesidir*"⁷⁴⁹ sözleri ile basılmaktadır. Bu net tutumunu gösteren yazının yanında, gazete işgal süresince sessiz kalarak siyasi söylemlerden uzak durma tutumunu izlemiştir. Gazetede, Yunan çıkarlarını savunan bir söylem, yazı olmamakla beraber Millî Mücadele taraftarlığına dair bir söylem, yazı da yoktur. Tarafsız bir tutum içerisinde olmuştur.⁷⁵⁰ Bunun yanında her üç nüshasından birisinde mutlaka sansür vardır.⁷⁵¹

Gazete genel olarak Rum gazetelerinden alınan haberler, Avrupa'dan ve Dünyadan haberler, İzmir ile ilgili genel haberler vermiştir. Gazetenin Sahibi Mehmet Sırrı Bey, Rum Gazeteci Nikos Nikolaidis'in yanında *Kosmos* gazetesinde çalışmıştır. Daha sonra samimi arkadaşı olan Levanten Mişel Kamber ile Fransızca *Le Levant* gazetesini çıkarmış ve Fransız Konsolosluğu'nun *L'Echo de France* gazetesinde Sorumlu Müdür olarak çalışmıştır. Kurtuluşun ardından Haydar Rüştü Öktem ve diğer gazeteciler tarafından oldukça eleştirilmiştir. Eleştirilerin en büyük sebebi, Rum gazetesi *Kosmos*'da çalışması ve sessiz

⁷⁴⁷ E. Sevinçli, *İzmir Basın Tarihi (Gazeteler, Dergiler)*, s.161., H. Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, s.48-57.

⁷⁴⁸ E. Berber, *İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü*, s.36.

⁷⁴⁹ *Sada-yı Hak*, 24 Nisan 1920. (Gazetenin 1921-1924 yılları arasındaki APİKAM'da bulunan nüshalarının tamamı bu yazı ile basılmıştır.)

⁷⁵⁰ E. Sevinçli, *İzmir Basın Tarihi (Gazeteler, Dergiler)*, s.163.

⁷⁵¹ APİKAM, İzmir Milli Kütüphane Gazeteler Fonu, *Sada-yı Hak*, 23 Nisan 1921, 17 Nisan 1923.

kalmasıdır. Haydar Rüştü, kendisini, “Yunan uşağı” olarak tanımlamıştır.⁷⁵² Kurtuluşun ardından gazeteciliğe devam eden Mehmet Sırrı Bey, ölümüne kadar İzmir’in basın tarihi açısından önemli rol oynamıştır.

Medeniyet gazetesi; 1910 yılında Bekir Behlül Bey tarafından yayımlanmıştır.⁷⁵³ Yayın hayatına ne kadar devam ettiği bilinmemekle birlikte, işgal döneminde Müdürü Bekir Behlül Bey ve Müftüzade Halil Zeki Bey tarafından tekrar yayımlanmaya başlamıştır⁷⁵⁴. İtalyan rehber, bu gazete için; “*Türk milliyetçisi ve bir süre önce, belli başlı İtalyan yandaşı bir gazeteydi. Müdürü Zeki Bey, şimdi cömert mali desteğimizi aldığı için tekrar İtalyan yandaşlığına dönüş yaptı.*” demiştir.⁷⁵⁵ İtalyan desteğini alması, Yunan çıkarlarının karşıtı olduğunu göstermektedir ancak hakkında fazla bilgi yoktur.

Köylü gazetesi; II. Meşrutiyet’ten sonra yayımlanmaya başlamıştır. Sahibi İsmail Sıtkı Bey’dir.⁷⁵⁶ İşgal döneminde ise İmtiyaz Sahibi Osmanlı Aydın Mebusu İsmail Sıtkı, Sorumlu Müdürü Mehmet Refet Bey olmuştur. Gazete, “*Her gün sabahları çıkar, her şeyden yazar, esnaf, köylü, işçi ve kardaşların iyiliğine çalışır, ahali dostu Türk gazetesidir.*” sloganı ile çıkarılmaktadır. İzmir’in işgaline kadar Türk çıkarları doğrultusunda yayın verdiği için sık sık kapatılmaktayken; Nisan 1919’dan itibaren tutumunu tamamen değiştirerek Yunan taraftarı olmuştur. Anadolu halkının durumunun vahimliğinin sebebini Kuva-yı Milliye Hareketi’ne atıyor, işgalci güçlere karşı herhangi bir elestride bulunmuyordu. Kuva-yı Milliye’ye düşmanlık yapmanın Türk gençlerinin bir vefa borcu olduğunu savunuyordu. İngilizleri “*baba dost*” olarak gören ve Millî Mücadele taraftarlarını “*Moskofçuluk*” ve “*Moskof iş birliği ile vatani parçalama*” ile suçlamaktaydı.⁷⁵⁷

Gazetenin yazıhanesi ve matbaası işgal günü Yunan Kuvvetleri tarafından basılıp yağmalanmıştır. Daha sonra tutum ve taraf değiştiren Mehmet Refet’e taraftarı olduğu işgalciler maddi olarak sahip çıkacaklarını açıklamışlardı. Yunanlar, tutumundan dolayı, işgal günü tahrip edilen basımevinin tamiri ve basımevi ve Mehmet Refet’in evinin önüne koruma temin etmişlerdi.⁷⁵⁸

⁷⁵²E. Sevinçli, *İzmir Basın Tarihi (Gazeteler, Dergiler)*, s.163.

⁷⁵³A. Gürlek, *100. Yılında İzmir Milli Kütüphane*, s.22.

⁷⁵⁴E. Berber, *İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü*, s.33.

⁷⁵⁵M. Çelebi, “*İtalyan Arşiv Belgelerinde İşgal Dönemi İzmir Basını*”, s.58-62.

⁷⁵⁶A. Gürlek, *100. Yılında İzmir Milli Kütüphane*, s.22.

⁷⁵⁷Zeki Arıkan, “*Köylü Gazetesi ve İşgal*”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 1, Ankara, 1988, s.189-194.

⁷⁵⁸E. Sevinçli, *İzmir Basın Tarihi (Gazeteler, Dergiler)*, s.161.

Köylü, Müsavat ve Islahat gazeteleri, iş birlikçi olduklarından, İzmir halkı tarafından protesto ediliyor ve satın alınmıyordu. Bu sebeple, işgal süresince bu gazetelerin satışları oldukça düşmüştü.⁷⁵⁹ İş birliği içerisinde olup, Yunan çıkarlarını savunan gazeteler, Yunan Kuvvetleri tarafından desteklenmekteydi. Bu sebeple satışlardaki kayıplar, gazeteleri etkilememiş olmalı ki yayınları İzmir'in kurtuluşuna kadar sürmüştür.

Şark gazetesi; Halil Zeki Bey tarafından Eylül 1919'da çıkarıldı. Gazetenin Yazı Müdürü, Hüsnü Osman Bey, Sorumlu Müdür ise Kenan Bey'di. Gazete, Beyler Sokağı'nda bulunan Milli Kütüphane'nin karşısında bir büroda haftalık olarak çıkarılmaktaydı. Gazetenin, 16 Ekim 1919'da çıkaran sayısında, Panislamizm düşüncesi ve Bolşevik düşünceler ile makale yayınladığı iddiası ile 17 Ekim sabahı Yunan jandarması gazetede geniş bir arama yaparak sorumluları tutuklamışlardır Mihail Rodas tarafından bu durum tehlikeli bulunmuştu. Gazete yayımlanmadan, birer nüshası Sansür Heyeti'ne teslim ediliyordu. Sansür Heyeti'nden Brunetti, herhangi bir cezaya gerek olmadığını savunarak diğer mercilere de danışmak gerektiğini savundu. Mihail Rodas, yazıyı Stergiadis'e götürdüğünde, yazının yayımlanması durumunda, Zeki Bey'in ve Gazete Sorumlu Müdürü Kenan Bey'in ve Muhabir Doktor Yunus Fehmi Bey'in yargılanmasına karar verildi.⁷⁶⁰ Divan-ı Harp'te görülen davada; Zeki Bey'e Atina'da bir yıl hapis cezası ve 2000 Drahmi para cezası, Kenan Bey'e ise altı ay hapis ve 300 Drahmi para cezası verildi. Bu karar, Sansürün görevine müdahale ve yanlış bir karar olduğu gerekçesi ile konsolosluklar tarafından protesto edildi. Uluslararası Sansür Heyeti, bu durumun protesto edilmesinin sebeplerini:

“Yunan ordusunun emniyet ve selameti için, asayiş-i umumi ve muntaka-yı meşguledeki Türk ve Hıristiyan ahalinin emniyeti için, mağlup olan düşmanın mütareke devamınca muzaffer müttefikleri izrar edemeyecek ve müstakbel şerait-i sulhiyeye karşı gelemeyecek bir vaziyette bulundurulması için” olarak açıklamıştır.⁷⁶¹ Venizelos, uluslararası imaj sarsıntısı olacağı düşüncesi ile tutukluların serbest bırakılması talep etti. 8 Aralık

⁷⁵⁹E. Sevinçli, **İzmir Basın Tarihi (Gazeteler, Dergiler)**, s.149.

⁷⁶⁰ Gazetenin ilgili nüshasına ulaşılamadı. Muhtemelen işgal döneminde toplatılmış veya yangından sonra günümüze ulaşmamıştır.

⁷⁶¹ S. Özkes, **Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi**, s.198.

1919'da İzmir'e bildirildi. 23 Aralık 1919'da Zeki Bey ve arkadaşları serbest bırakıldılar. Kapatılan *Şark* gazetesi, Zeki Bey tarafından Ocak 1920'de tekrar yayınlanmaya başladı.⁷⁶²

Türlklere ait yayımlanan gazetelerin dışında azınlıklardan Rumlara, Ermenilere, Fransızlara ve Musevilere ait gazeteler de İzmir'de yayımlanmaya devam etmekteydi.

İşgal Döneminde yayımlanan Rumlara ait gazeteler;

Gazeteler	Açıklamalar
<i>Amalthia/Ameltea</i>	1838 yılında kurulmuş en eski Rum gazetesidir. Yunan milliyetçisi bir tutum izlemektedir. Frenk Caddesi'nde bulunan Esagian Pasajı'nda yazıhanesi vardır. Müdürleri Sokratis Solomonidis ve Yeorgios İperidis'tir.
<i>Estia (Odak)</i>	1910 yılında kurulmuş, akşam gazetesidir. Yeorgios Sokağı'nda yazıhanesi vardır. Müdürü; Andreas Stamatiadis'tir. Yunan Yüksek Komiserliği'nden para yardımı almaktadır. Milliyetçi ve demokrasi taraftarıdır.
<i>Tharros (Cesaret)</i>	1913 yılında kurulmuş, akşam gazetesidir. Frenk Caddesi'nde Esagisan Pasajı'nda yazıhanesi vardır. Müdürleri; Spiros ve Hristos Solomonidis'tir. Türk düşmanı tutum sergileyen bir gazetedir.
<i>Tilegrafos/Telegrafos (Telgraf)</i>	1911 yılında kurulmuş akşam gazetesidir. Tenekidis Pasajı'nda

⁷⁶²Y. Özmakas, **İyonya'da Son Akşam: Yüksek Komiser Stergiadis'in İzmir Günleri**, s.65. Yavuz Özmakas'ın Ömer Faruk Huyugüzel'den (1928'e kadar İzmir'de Çıkmış Türkçe Kitap ve Süreli Yayınlar Kataloğu, İzmir, 1996.) aldığı 1920'de gazetenin tekrar yayımlandığı bilgisi sorgulandığında; APIKAM'da gazetenin ikinci çıkışında 28.03.1922'den itibaren 296 sayının nüshaları bulunmaktadır. 28.03.1922'deki nüshasında gazetenin sayısı 1052 olarak verilmektedir. Cumartesi hariç her gün çıkarıldığı bilindiğinden, ilk sayısını 1921 yılında yayımladığına ulaşılmaktadır. 1920 ile 1921 arasında tekrar ara verilmiş olması da muhtemeldir.

	yazıhanesi vardır. Müdürü Theodoros İperidis'tir. Yunan Yüksek Komiserliği'nden para yardımı almaktadır. Panhelenik milliyetçiliği benimsemiş bir gazetedir.
<i>Patris (Baba, Baba Yurdu, Vatan)</i>	1919 yılında kurulmuş sabah gazetesidir. Gül Sokağı'nda yazıhaneleri bulunmaktadır. Müdürleri; L. Kokkinidis ve D. Lignadis'tir. Smirnios: 1909 yılında kurulmuş, pazar günleri yayımlanan mizah gazetesidir. Müdürü D. Lignadis'tir. <i>Patris</i> gazetesinin yazıhanelerini kullanmaktadır. Müdürleri de aynı kişidir.
<i>Kosmos (Dünya)</i>	1909 yılında kurulmuş, sabah gazetesidir. İşgal yıllarında dördüncü dönemidir. Müdürleri; N. Nikolaidis ve N. Laskaris'tir. Frenk Caddesi'nde yazıhaneleri bulunmaktadır.
<i>Kopanos (Sarsmak,sarsıntı)</i>	1908 yılında kurulmuş, pazar günleri yayımlanan mizah gazetesidir. Müdürü Yeorgios Anastasiadis'tir.

Rumca gazeteler; İzmir'in işgal yıldönümünü "*milli bayram*" olarak anıldığı ve büyük kutlamalar yapıldığını yazıyordu.⁷⁶³ Yunan gazetecileri, Batı Anadolu'daki savaş ile ilgili İzmir'de hayali haberler yapmaktaydı. General Metaksas, savaş muhabirlerine sansür uygulamıştı. Haberlere göre; 12 Temmuz 1921'de Türk kuvvetleri dağıtılmakta ve hatta Mustafa Kemal alıkonulmaktaydı. (Kütahya-Eskişehir Muharebelerinin yaşandığı süreç) *Estia* gazetesi "*Mustafa Kemali aldık.*" diye yalan haberler yapmaktaydı.⁷⁶⁴ Bu haberlerin

⁷⁶³ **Saday-ı Hak**, 16 Mayıs 1921, S.306.

⁷⁶⁴ S. Özkes, **Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi**, s.353.

sebebi, yenilgilerden halkın haberdar olmaması, herhangi bir şüphe duyulmaması içindir. Savaşın seyrine dair gerçekçi haberler kesinlikle İzmir basınında yer almıyor, Rum gazeteleri genellikle yalan haberler yapıyor veya dünyadan, genel haberlerden bahsediyordu.

Yunan ordusunun başarıları ile ilgili gerçek olmayan haberler ile Rumları sevindirmeye ve Türkleri kontrol altında tutmaya çalışıyorlardı. Ordunun savaşlarda sürekli galip geldiği haberleri İzmir’de yayılıyordu. Hatta öyle ki 1921 yılı içerisinde, İzmir’deki Rum ve azınlıklar arasında Mustafa Kemal Paşa’nın esir edildiği haberi yayılmış ve tüm bu azınlıklar sevinç ve coşku ile esir düşmüş Mustafa Kemal’i görmek için sabırsızlanarak Basmane Garı’na koşmuşlardı. Bu yalan haber, sevinçle bekleyen Rum ve azınlıkların, trenlerden yaralı ve ölü Yunan askerlerinin indirilmesi ile adeta şoka uğramışlardı.⁷⁶⁵ Bu durum, Türkler arasında komik bir anı olarak anılmaktaydı. Ancak, aslında İzmir’deki basın ve haberleşmenin Rumlar açısından gerçek dışı ve Millî Mücadele hareketinin olumsuz ilerlediğine dair yürütülmekteydi.

Ordunun zafer kazanması hedeflenirken bir yandan da işgal bölgelerindeki Rumların, zafer halini alması ve orduya moral verilmesi amaçları ile Küçük Asya Ordu Komutanlığı ve bağlı bulunduğu birlikler, işgal süresince kendi bünyelerinde gazete çıkardılar. Bu gazetelerden İzmir’de yayımlananlar;⁷⁶⁶

Gazeteler	Açıklamalar
<i>Sinadelfos (arkadaş)</i>	Küçük Asya Ordusu Komutanlığı Karargâhın 2. Şubesini görevlendirerek Mart 1922’de İzmir’de Sinadelfos ismi ile bir gazete çıkarılmasına karar verdi. Bu gazetede askerin moralinin yükseltilmesi amacı ile “ <i>askerin desteklenmesi</i> ” bölümü olması ve bu bölümde Yunan askerinin iyi durumda olduğu, Yunan gücünün yerinde olduğuna dair haberler yapılmasına karar verildi. Gazetenin bu bölümü askerin olduğu yerlere gönderilecek ve cepheye ulaştırılacaktı. Böylelikle Yunan ordusu yenilgi rehabetine

⁷⁶⁵ Ahenk, 22 Ocak 1926, S.9132.

⁷⁶⁶ E. Berber, **Bir İzmir Kâbusu: Mütareke ve İşgal Dönemi Yazıları**, s.149.152.

	kapılmayacak ve güçlü olma psikolojisi ile savaşımaya devam edecekti. Bu görevin başına da İlias Per. Vutieridis getirildi. Bu gazete İzmir Göztepe’de bulunan Ordu Matbaası’nda basılıyordu. Gazete ilk sayısını 31 Mart 1922’de son sayısını ise 28 Ağustos 1922’de verdi. Toplamda 126 sayı çıkardı.
<i>Amina (savunma)</i>	Yunan Öğretmen Tonis Zanos tarafından Nisan 1922’de çıkarılmaya başlandı. Türk Ordusunun zaferine kadar çıkarıldı.
<i>Pana (çocuk bezi)</i>	Gaziemir’deki Yunan Askeri Hastanesinin “Eğlence ve Dinlenme Merkezince” çıkarılmaya başlandı. Bilinen tek nüshası 27 Haziran 1922 tarihine aittir.

İşgal Döneminde yayımlanan Ermeni Gazeteleri;

Gazeteler	Açıklamalar
<i>Arevelian Mamul/Arveliam Mamun (Aravel Gazete)</i>	1879 yılında kurulmuştur. Mamurian Matbaası’nda basılmaktadır. Müdürü; H. Mamurian’dır. İtalyan arşivlerinde; “ <i>Milliyetçi bir gazete ve İtilaf Devletleri’nin yakını</i> ” olduğu yazmaktadır. ⁷⁶⁷
<i>Orizon (Ufuk)</i>	Müdürü Vaham Vardizvanian’dır. Kiçikian Matbaası’nda basılmaktadır. Yunanlardan maddi destek almaktadır. Yunan çıkarlarını savunan ve Türklere karşı olumsuz bir tutum alan gazetedir.

⁷⁶⁷ Mevlüt Çelebi, “İtalyan Arşiv Belgelerinde İşgal Dönemi’nde İzmir Basını”, **Kuva-yi Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Sempozyum Bildirileri 6-8 Eylül 2009**, İzmir, 2010, s.55-71.

<i>Evdomadiea (Haftalık)</i>	Haftalık olarak çıkartılan edebi bir gazetedir. Müdürü M. Partikian'dır. Mamurian Matbaası'nda basılmaktadır.
<i>Mimos (Mimoza)</i>	Haftalık olarak çıkartılan mizah gazetesidir. Tatikian Matbaası'nda basılmaktadır. Müdürü; A. Kirinian ve İ. Kesikyan'dır.
<i>Zaveot (Karagöz)</i>	Haftalık olarak çıkarılmaktadır. Müdürü; Serikyan'dır.
<i>Iravunk</i>	"Politik yönü olmayan bir gazetedir." ⁷⁶⁸

İşgal Döneminde yayımlanan Fransız Gazeteleri;

Gazeteler	Açıklamalar
<i>La Reforme/ Reform (Yenilik)</i>	1868 yılında kurulmuş sabah gazetesidir. Müdürü Rum Avukat Nik. Çürükçüoğlu'dur. Frenk Caddesi'nde Allioti Ticarethanesi'nde bulunan yazıhaneleri vardır.
<i>La Liberte (Özgürlük)</i>	1919 yılında kurulmuş sabah gazetesidir. Müdürü L. Ksanthakis'tir. Yunan Yüksek Komiserliği'nden para yardımı almaktadır.
<i>L' Indipendant/ Evdepondon (Bağımsız/Bağımsızlık)</i>	1919 yılında kurulmuş, öğleden sonra çıkartılan gazetedir. Müdür Çürükçüoğlu'dur. Frenk Caddesi'nde bulunan Allioti Ticarethanesi'ndeki yazıhaneyi kullanmaktadır. Yunan Komiserliği'nin kapatılması taraftarı oldukları bir gazetedir.
<i>Le Levant (Yükseliş)</i>	1919 yılında kurulmuş sabah gazetesidir. Müdürü; Yunan Komiserliği ile ilişki içerisinde olan Sırrı Bey ve başyazarı ise M. Kamberoğlu'dur. Frenk Caddesi'nde

⁷⁶⁸ M. Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İşgal Dönemi'nde İzmir Basını", s.55-71.

	yazıhaneleri vardır. Fransız Sedası: Trassa Sokağı'nda yazıhaneleri bulunmaktadır. Başyazarı K. Fleri'dir.
<i>L'Echo de France (Fransa'nın Yankısı)</i>	Fransız Konsoloslugu'nun resmi yayın organıdır. Müdürü Flery iken sonradan Filippucci ve Prof. Joubert olmuştur.

İşgal Döneminde yayımlanan Musevi Gazeteleri;

Gazeteler	Açıklamalar
<i>O Nuvelist/Nuvelliste</i>	1888 yılında kurulmuştur. Haftada beş kere yayımlanır. Müdürü Lakovos Alekrandi'dir. Facoğlu Hanı'nda yazıhaneleri bulunmaktadır. Yunan çıkarlarını savunan ve Türklere karşı olumsuz bir tutum alan gazetedir.
<i>Masseret</i>	1896 yılında kurulmuştur. Haftada iki kere yayımlanmaktadır. Hastane Yolu'nda yazıhaneleri bulunmaktadır. Müdürü Rabno Kurient'tir.
<i>Sicialom/Salom</i>	1909 yılında kurulmuştur. Haftada beş defa çıkarılmaktadır. Müdürü İosif Romano'dur. Yunan çıkarlarını savunan ve Türklere karşı olumsuz bir tutum alan gazetedir. Yunan taraftarıdır, Museviler tarafından dahi desteklenmemiştir. ⁷⁶⁹
<i>Boz De Smirne</i>	1912 yılında kurulmuş haftada bir kez yayımlanmaktadır. Müdürü Behor Hana'dır. Spondi Pasajı'nda yazıhaneleri bulunmaktadır. Yahudi milliyetçisi bir tutum izlemektedir.

⁷⁶⁹ M. Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İşgal Dönemi'nde İzmir Basını", s. 58.

Sansür Memuru Mihail Rodas, Stergiadis'in Türkler hakkındaki sansür politikalarını onun şu sözleri açıklamaktadır:

*“Türk öyle bir hayvandır ki muttasıl incitirsek ayaklanır. Halbuki onu tehlikesiz bir hale sokmak için morfin vermelidir.”*⁷⁷⁰

Stergiadis'in bu sözleri basına yönelik politikalarının açıklayıcısıdır. Uygulanan sansürü, halkı uyandırmamak ve Anadolu'dan habersiz bırakarak Yunan yönetimine mecbur kılmak, İzmir'de kalıcı olacaklarına ikna etmek ve günlük hayata adapte etmek hedeflenmiştir. İşgalden önce *Duygu* gazetesi Yazarı Talat Bey'in Yunan gazetecilerinin tavırları ile ilgili sözleri⁷⁷¹ de bunları kanıtlar niteliktedir. İzmir Türklerinin Kuva-yı Milliye'den habersiz bırakılması, herhangi bir ayaklanma olmaması içindir. 9 Mayıs 1921'de İşgal yönetimi yayınladığı bir beyanname ile Yunan yönetiminde bulunan her yerde gazetelere sansür konulduğunu açıkladı.⁷⁷²

Yunan sansürü, yalnızca Anadolu basınına yönelik değildi. Aynı zamanda diğer milletlerin ve Atina'da çıkan Yunan gazetelerinin de İzmir'e girmesi yasaklanmıştı. Türk-Yunan Savaşı'nın seyri Yunan aleyhine ilerliyor ve Atina'daki gazeteler, *“Anadolu'nun Yunana mezar olacağına dair”* yazılar yayınlamaktaydılar. Bu gazetelerin İzmir'e girmesi kesinle yasaklanmış ve gelenler ise elden toplatılıp yok edilmiştir.⁷⁷³ Yunan yönetimi, İzmir'de sağlamayı düşündüğü idareyi sağlayamayacağının farkındadır. Bu sebeple baskı, zor ve İzmir halkının tecrit ile yönetim kurmaya çalışmaktadır. Halkın, savaştan ve Anadolu Harekatı'na dair muhaliflerin eleştirilerinden haberdar olmaması için her iki tarafın basınına da sansür uygulamaktadır. Yalnızca İzmir'de yerel gazetelerin yayınlanmasına izin veriyor, onu da çok sıkı bir şekilde sansürden geçirdiğinden halkı yine bihaber bırakarak *“her şey yolunda”* imajı yaratmaya çalışıyordu. Yunan idaresi, İzmir'de bulunduğu sürece, Rum halkı ile birlikte kendisini de *“uyutmayı”* başarmış ve yaklaşan mağlubiyeti görememiştir.

İzmir Türkleri, işgal altında yaşanan olayları İstanbul basınına ve Anadolu Millî Mücadele Harekatı yöneticilerine bildirmek, İzmir'e girmesi yasak olan Anadolu gazetelerini

⁷⁷⁰S. Özkes, **Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi**, s.104.

⁷⁷¹“Vallahi usta, bu herifler suret-i haktan görünerek bizi susturmak dolayısıyla milleti uyuşturmak istiyorlar, inanma. Sen yazmazsan ben yine yazar çizerim.” H. Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s.47.

⁷⁷²**Sadayı Hak**, 9 Mayıs 1921, S.301.

⁷⁷³**İzmir'e Doğru**, 7 Ocak 1920, S.16.

temin etmek, istihbaratları Batı Cephesi'ne bildirmek, Yunanların eline düşen Türklerin kurtarılmasını sağlamak, yapılan mezalimlerin sesini duyurmak, Millî Mücadele için maddi destek toplamak ve bu harekete katılım için teşvik faaliyetleri yürütmek amaçları ile Yunan İşgal Komutanlığı'ndan gizli örgütler kuruldu. Bu amaçlar uğrunda kişiler ve örgütler nezdinde çalışmalar yürütüldü. Bu örgütler oldukça az kişilerden oluşmaktaydı. Yunan Jandarması bazen alınan istihbarata göre bazen de durduk yere masum köylüyü Mustafa Kemal'e yardım toplamak ve haber almak bahanesi ile dövüyor ve eziyet ediyorlardı.⁷⁷⁴

Ali Reis Mahallesi Muhtarı Ali Rıza Bey'in hatıralarına göre, Söke'de İstihbarat Merkezi olduğu ve başında olan İbrahim Necip Bey'in, Anadolu'dan ve Millî Mücadele'den haberleri Muhtar Ali Rıza Bey'e ilettiği; onun da bu haberleri halka yayma görevini üstlenmiştir. İnönü Muharebeleri zamanında kazanılan zaferi yine Söke'den gelen gizli telgraflar ile öğrenmiş ve bu telgrafları halk arasında kopyalatıp dağıtarak sevincini paylaşmıştır. Yine beraberindeki Türkler ile birlikte Anadolu gazetelerini gizli bir şekilde diğer vilayet ve sancaklardan temin ederek haberdar olmuşlardır. Ali Rıza Bey, Yunan jandarmasının devriyelerinde, şüpheler üzerine tutuklu bulunmuş ve işkenceler sonucu hasta olmuştur.⁷⁷⁵ Buna rağmen, istihbarat faaliyetlerine devam ederek işgal altında bulunan İzmir'de kendi gücü çevresinde Türk Kurtuluş Savaşı için mücadele etmiştir.

İzmir'de Ankara Hükümeti'nin lehine casusluk yapanlardan birisi "*İngiliz Kemal*" adı ile tanınan Ahmet Esat (Tomruk) Bey'di. İzmir'de casusluk yaptığını bildiğimiz diğer iki isim Tahir (Bor) Bey ve Kasım (Bahar) Bey de İzmir'de koyun satımı bahanesi ile Yunanlardan seyahat izni alarak istihbarat faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Direnişçi yeraltı örgütü kurarak İzmir'de faaliyet yürüttüler. Bu örgütün bir ismi de Avukat Bekir Behlül Bey diğer önemli ismi ise Mustafa Kâmil (Dursun) Bey'di. Direnişçi yeraltı örgütünü Mustafa Kâmil Bey'in kurduğu muhtemeldir. İzmir ve civarından bilgi toplayıp İstanbul'a sızdırıyordu.⁷⁷⁶

M. Kâmil (Dursun)'un anlattığına göre bu grupların çalışma alanları; Avukat Bekir Behlül Bey'in idaresindeki grup, önceleri Şadırvan altındaki Esir Han'ın içerisindeki yazıhanede iken daha sonra Türkiye Palamutçuları Anonim Şirketi tarafından tutulan bir odada yürütüldü. Fescizade Selim ve Ziya Beylerin idaresindeki grup Bakırcıyan

⁷⁷⁴ Ahenk, 11 Mart 1926, S.9774., "*İşgal dönemi hatıraları*" Ahenk, 16 Mart 1926, S.9778,

⁷⁷⁵ Ahenk, 25 Ocak 1926, S.9134.

⁷⁷⁶ B. Umar, *Kurtuluştan Kuruluşa İzmir*, s.256.

Ferhanesi'nde bulunan mağazalarında, Jandarmadan Mümin Bey'in idaresindeki grup; Kemeraltı'ndaki Hacı Hasan Han'da bulunan Ekmekçibaş Kahvehanesinde yürütülmekteydi. Bu grupların çalışmalarını yürütüp toplandıkları bazı yerler de Çakaloğlu Hanı'nda Hacı Hüseyin ve Hafı Ali kardeşlerin dükkanında bir araya gelerek toplantılar yapıyorlardı. Bazı geceler de mensubu olan kişilerin evlerinde de toplanılıyordu. İzmir'de bulunan vatansever gruplar, ellerinden geldiği kadar yardımlar toplayarak orduya destek sağlıyorlardı. Özellikle Bekir Behlül Bey'in öncü olduğu grup, limanlarda gözlem yaparak düşman kuvvetlerinin ve askeri malzemenin bilgisini topluyor ve istihbarat faaliyetlerine destek oluyorlardı.⁷⁷⁷

C- EĞLENCE HAYATI VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Kültür denildiğinde; akla yalnızca dil ve edebiyat gelmez. Bir millete ait, dans, müzik, sanat, bir toplumun yaşam tarzı, bireylerin hayatına şekil veren her türlü maddi ve manevi öğeler kültürdür. Aynı kültürün içerisinde bulunan kişiler de kültürün izlerini taşırlar. Kültür, bireyleri aşarak, topluma, şekil, yön ve kişilik verir. Eğlence hayatı da toplumun günlük yaşamını yansıtmaktadır. Halkın, geçimlerini sağladıkları işlerinin dışında ilgilendikleri alanlar, zamanlarını geçirdikleri yerler eğlence hayatı olmuştur. Eğlence hayatı, toplumun yaşam tarzıdır ve kültür ile iç içedir.⁷⁷⁸ Bir bölgede, kültürel faaliyetler ve toplumun yaşam tarzı, halkın hem kendi kültürünün yansıması hem de içerisinde bulunduğu durumun ifade edilmesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle sinema, tiyatro ve spor gibi faaliyetler, bir milletin siyasi açıdan milliyetçi duygular ile hareket ettikleri ve kültür alanında savaş verdikleri alanlar olmuştur. Geçmişten günümüze, bu faaliyetler hem toplumun kendi içerisinde hem de milletlerarası alanlarda güç gösterisinin sergilendiği, milletlerin kendilerini kanıtladıkları ve içerisinde bulunulan durumun ifade edilmesi ve toplumların, yönetime karşı eleştirilerinin yansıması olmuştur. Özellikle sahneler ve beyaz perdeler, yönetimin halka karşı bir araç olarak kullandığı ya da halkın yönetime karşı kendisini ifade ederek, sanatı eleştiri olarak kullandığı alanlar olmuştur. Spor faaliyetlerinde ise çeşitli spor dallarında sahalar, eğlencenin yanında milletlerarası bir mücadele sahası olmuştur. İzmir'de de halkın günlük hayatını geçirdiği eğlence alanlarının yanında kültürel faaliyetler I. Meşrutiyet Dönemi'nden günümüze kadar oldukça etkin bir şekilde devam etmiştir. İşgal sürecinde

⁷⁷⁷ M. Kâmil Dursun, **İzmir Hatıraları**, s.105-115.

⁷⁷⁸ M. Kaplan, **Kültür ve Dil**, s.29-30.

kültürel faaliyetler Türkler nezdinde baskı olduğundan amacının dışına çıkmış ve yalnızca halkın zaman geçirdiği yerler olarak kalmıştır. Bu bölümde, sanat ve sporun işgal süreci içerisinde nasıl devam ettiği, Türklerin baskı altındaki kısıtlı faaliyetleri ve buna karşın Rumların ve azınlıkların, propaganda savaşları incelenmiştir.

İzmir'deki eğlence hayatı; sinema, tiyatro, kahvehane, birahane, gazino, meyhane, deniz banyoları, hamamlar, dans salonları ve dans okullarında geçmekteydi. Kafeler, gazinolar, oteller gibi birçok eğlence merkezi Rumların ve Levantenlerin tekelindeydi.⁷⁷⁹ Henüz şehirde elektrik yokken, büyük otellerin ve eğlence merkezlerinin kendilerine ait jeneratörleri vardı. Kordon, geceleri hep ışıklar içindeydi. Kordon'da bulunan, 1909 yılında Kraemer Kardeşler tarafından açılan *Pathe Tiyatrosu*'nun (*Pathe Frere*) jeneratörleri hep ışıklarının yanmasını sağlıyordu.⁷⁸⁰ İzmir'in sahil şeridi oldukça ihtişamlıydı.

Rumlara ait olan *Cafe de Paris*, gazinoların "*en gözdesiydi.*" Bahçesinde özellikle yazları eğlenceler düzenleniyor, günde iki saat sinema gösterimi yapılıyor ve gündüzleri nargile keyifleri yapılıyordu.⁷⁸¹ Rıhtımda bulunan *Hotel de la Commune*'nin alt katında *Cafe Neon* isimli bir mekân vardı. Burada da yurtdışından getirilen sanatçı kadınlar sahne alıyor, danslar ediliyor ve çeşitli eğlenceler düzenleniyordu.⁷⁸²

Sporting Club, Alsancak rıhtımının en ihtişamlı binalarındandı. İki katlı olan bu binada iki ayrı blok olup, sağ bloğunun yanında yazlık bir bahçesi bulunuyordu. Arkasındaki bölümde ise bir tiyatro vardı. İşgalden önce, Türkler de buraya geliyorlar, eğleniyorlardı. Vali Rahmi Bey'in girişimleri ile tiyatro bölümünde kadınlara ait gösteriler yapılmaya başlanmıştı. Böylelikle İzmir kadınlarının sosyalleşebilecekleri özel bir alanları olmuştu.⁷⁸³ İşgalin ardından ise Kadifekale eteklerine sığınan Türkler, Alsancak bölgesine

⁷⁷⁹ İzmir'deki genelevlerin işletmecileri çoğunlukla Rumlardı. Kordon bölgesi civarında oldukça fazla genelev vardı. Birinci Dünya Savaşı döneminde İzmir Valisi Rahmi Bey, genelevleri bir bölgede toplama kararı aldı. Kemer bölgesinde yeni bir mahalle kurularak burada işletilmesine izin verdi. Burada bulunan genelevlerde Türk patronlar çoğunlukta idi. Daha sonra bu mahalleye rağbet gösterilmeye başlanınca Rumlar da işletmelerini bu civara taşıdılar. (T. Parlak, *İşgalden Kurtuluşa 1: Yunan Ege'ye Nasıl Geldi? İlk Günler*, s.155.) İşgalden önce Vali Rahmi Bey tarafından böyle bir bölge oluşturulduğu ifade edilmektedir. Amerikan Heyetlerinin raporlarında ise işgalin ardından Yunan yönetiminin "kırmızı ışık" denilen genelev işletmecilerinin olduğu dağınık bölgeyi şehrin uzak bir bölgesine taşıyarak düzenlediği ifade edilmektedir. (*A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921.*)

⁷⁸⁰ B. Umar, *İzmir'de Yunanların Son Günleri*, s.35.

⁷⁸¹ T. Parlak, *İşgalden Kurtuluşa 1: Yunan Ege'ye Nasıl Geldi? İlk Günler*, s.155.

⁷⁸² Lütfü Dağtaş, *İzmir Gazinoları (1800'lerden 1970'lere)*, İzmir, 2004, s.16.

⁷⁸³ M. Kâmil Dursun, *İzmir Hatıraları*, s.69.

yaklaşamıyorlardı. Sporting Club, işgalin ardından Yunan askerleri ve İtilaf Devletleri'nin temsilcileri için bir eğlence mekânı olmuştur.

İzmir'de var olan eğlence mekanları genellikle erkekler tarafından kullanılmaktaydı. Sinemalar, en çok çocukların vakit geçirdikleri yer olmakla beraber onların ardından erkekler ve son olarak da kadınlar yoğunluktaydı. Sinema dışında çocukların oyunlar oynayıp eğlenebilecekleri alanların olmaması, sokakların ve boş alanların çocuklar tarafından kullanılmasına yol açmaktaydı.⁷⁸⁴

Kahvehane, birahane ve meyhanelere gelenek ve kültürün gereği olarak, kadınlar ve çocuklar neredeyse hiç gitmemekte, sadece erkekler buralarda zaman geçirmekteydi. Dans salonları ise kadınlar ve erkekler tarafından ortak ilgi noktasıydı. Bu okullar, kadın erkek ayrımı gözetmeksizin herkese açıktı. Başlangıçta yalnızca haftada iki gün kadın-erkek karışık olan kurslarda, Yunan Yönetimi'nin aldığı bir karar ile bu sınırlama kaldırılarak, katılım her gün karışık hale getirildi. Askerler ve subaylar da bu kurslara gitmekte ancak onlar belirli saatlerde gidebilmekteydi. Bu faaliyetler Yunan askerleri ve azınlıklar çevresinde gerçekleşmekteydi. Türk kadınları; Şirinyer, Kadifekale ve Halkapınar'da dere kenarında çamaşır yıkama günleri yapıyorlar ve bu günlerde hem çamaşırlarını yıkıyorlar hem de civarda piknik yapıyorlardı.⁷⁸⁵

Alsancak'ta bugünkü plajların, o zamanki adı ile *Deniz Banyoları* vardı. Deniz kenarlarına kurulan merdivenler ile denizde yıkanma imkanları vardı. Bu deniz banyoları da bölgede yaşayan Rumlar, Levantenler ve diğer azınlıklar tarafından kullanılmaktaydı. Türkler tarafından kullanılmamakla birlikte "*Türk yönetiminin tesiri*" ile kadın erkek ayrı olarak kuruluyor ve yine ayrı bölgelerde giriliyordu. Türkler, hamamları tercih ediyorlardı. Yunan işgali süresince Türk hamamları aktifti. Bazı günler ve saatlerde erkeklere açık olan hamamlar geri kalan belirli saatlerde kadınlara özeldi. Kadınlar, hamamlara gidiyorlar ve orada sohbet eşliğinde yemek yiyor, yıkanıyorlardı. İşgal süresince Türk kadınının hamam eğlencesi de devam etti. Evlenecek olan genç kızlar bu dönemde de hamama getiriliyor ve eğlence düzenleniyordu. İşgal döneminde toplanmanın yasak olması, hamamlar ve diğer

⁷⁸⁴ A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921, s.103.

⁷⁸⁵ A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921, s.109.

sosyal alanlarda saat sınırlaması ve sürekli Yunan jandarması tarafından kontrol altında tutulmasına sebep olmuştur.⁷⁸⁶

Şehirde oldukça fazla aktif kahvehane vardı. Kahvehaneler tek bir etnik gruba özel olmamakla beraber bulundukları bölgede yoğunlukta olan nüfus tarafından tercih edilmekteydi. Her kahvehane, görünürde her milletten insana açıktı. Ancak, tercih kişilerin kendi milletlerine yönelikti. Çoğunlukla halk, kendi milletinden olan kişilere ait kahvehaneleri tercih ediyordu. Buralar özellikle erkekler tarafından kullanılan yeme-içme faaliyetlerinin yürütüldüğü, müziğin ve masa oyunlarının da olduğu eğlence mekanlarıydı.

Halka açık olan kahvehanelerin dışında, işgalden önce sosyal etkinlikler amacı ile kurulmuş ancak işgal sürecinde Türklere karşı faaliyetlerde bulunan, özel kişilere ait olan sosyal kulüpler de vardı. Bu kulüplerin çoğunluğu Rumlara, daha sonra diğer azınlıklara aitti. Türklerin kulüp ve dernek gibi örgütlenmelerine izin verilmiyor, girişimleri kısa ömürlü olarak sonuçlanıyordu. Rumlara ait dernekler, eğlence ve kültür hayatını da yönlendirmekteydi. Rumlara ait olan *Genç Hristiyanlar Derneği* eğlence sektörünün de idaresinde aktif rol oynamaktaydı. Örneğin; 1920 yılının yaz aylarında Develiköy’de erkekler için yaz kampı açılarak burada *Genç Hristiyanlar Derneği* tarafından 5 ay boyunca 200 kadar erkek çocuk çeşitli alanlarda dersler görmüş ve eğlence faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Dernek, kızların da katılabileceği çeşitli aktiviteler düzenlemekte ve bu hususta dans, sinema, müzik faaliyetlerine yönlendirmeler yapmaktaydı.⁷⁸⁷ Bu dernek, sosyal aktiviteler adı altında Rum gençlerinin bir arada tutulması ve örgütlenmesini hedeflemiştir.

Rumlar, kültür ve sanat faaliyetlerini de *Helenizm*’i yaymak ve bu ideolojinin yerleşmesini sağlamak amacı ile bir araç olarak kullanıyorlardı. Bunun yanında; işgalin ardından yayımlanan bildiri ile Türklerin bir araya gelmeleri, toplanmaları ve örgütlenmeleri yasaklanmıştı. Türklerin sosyal yaşamları sınırlandırılmıştı. Sanat ve eğlence hayatını kültürel ve siyasi bir propaganda yönetimi olarak kullanmak Yunan yönetiminin de politikası oldu.

Mütareke ve işgal döneminin şahidi olan, Bezmi Nusret Kaygusuz, anılarında İzmir’in eğlence ve gece hayatına dair Türkler ve azınlıklar arasındaki eğlence hayatı farkını şu sözler ile ifade etmektedir:

⁷⁸⁶ A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921, s.109.

⁷⁸⁷ A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921, s.97-118.

“Müslümanlarla Hristiyanları ayıran sınır çizgisi üzerinde oturanlar mesafenin azlığından yararlanarak, bazı geceler İzmir’in en tanınmış semti olan Kordon’a giderlerdi. Kordon’da fazla görünen şeyler, uzun bir sahil, onun çevresinde sıralanan Kramer, Posidon, Kloraidis, Kafe Korso ve benzeri gazinolarla sinemaların ışıkları ve gezintiye çıkan Rum dilberleriydi. Vapurla İzmir’den geçen bir yolcu, elektrik ışıklarını karşıdan görünce, burada refah ve saadetin kaynaştığını zannederdi. Heyhat ki, o refah ve saadet yalnız Hristiyanlara özgüydü. Onlar aralarında özel eğlenceler düzenlerlerdi. Onların ebedi toplantı yerleri, hatta avcılığa ait kulüpleri bile vardı. Evleri çokluk havagazı ile aydınlatılırdı. Türk evlerindeyse, beş numaralı gaz lambası yanar, ışıktan çok, çevreye petrol kokuları saçardı.”⁷⁸⁸

Bu sözler ile İzmir’de Türklerin ve azınlıkların yaşamları arasındaki sosyal yaşam farkını net bir şekilde görebiliriz. İşgal öncesinde Türklerin cephelerde verdiği mücadelenin getirdiği fakirliği karşısında ticaret ile uğraşan azınlıkların zenginlikleri ve Kordon boyunca yerleşmiş olan Rumların, Levantenlerin yatırımları ile ışıklar içerisinde yaşayan azınlıklar vardı. İşgalin ardından bu yaşam olduğu gibi devam etmek ile birlikte Yunan yönetiminin baskıları ile Türklerin sosyal hakları ve buna bağlı olarak hayatları da olabildiğince kısıtlanmıştı.

I- Sinema ve Tiyatro Faaliyetleri

Meşrutiyet Dönemi’nden itibaren ivme kazanan tiyatro hayatı, I. Dünya Savaşı’nın getirmiş olduğu olumsuzluklarla birlikte eski canlılığını yitirmiş ancak azalmasına rağmen yine de devam etmişti. Kordon’da *Ferah Sineması*, *Olimpia*, *Pallas Sineması*, *Cafe de Paris* *Cine de* (Rum) *Pantheon* (Rum), *Parision* (Rum), İtalyan uyruklu Garoni’nin işlettiği *Pathe Sineması*.⁷⁸⁹, *Odeon Tiyatrosu*, *Key Sineması* ve *İzmir Tiyatrosu* (*Smyrne de Thertra*) (Amerikan), *Karşıyaka Kulüp Sineması*, Catherine Sokağı’nda *Finix* (Rum), Evangelistra Sokağı’nda *Melis* (Rum) ve *Astir* (Rum) tiyatroları bulunmaktaydı. Bunların dışında; Fransız Konsoloslugu’nun bitişiğinde *Yeni Tiyatro* ismi ile *Paris Opera Binası*’na oldukça benzer bir tiyatro binası kuruldu. Rumlar, Batı’dan aldıkları operayı kendi dillerine uyarlayarak burada gösteri yapıyorlardı.

⁷⁸⁸ B. Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s.115.

⁷⁸⁹ N. Taçalan, **Ege’de Kurtuluş Savaşı Başlarken Hasan Tahsin**, s.11.

Levantenlerin ve azınlıkların sinemaları dışında Irgat Pazarı'nda bir *Osmanlı Sinematografhanesi* vardı. Bunun dışında, İzmir Milli Kütüphane'nin kurucuları⁷⁹⁰, 1913 yılında, kütüphanenin gelişimi ve giderleri için kütüphanenin bahçesine bir sinema inşa etmeyi düşünmüşlerdi. Başlangıçta, imkansızlıklardan dolayı çevreden alınan borçlar ile Birinci Beyler Sokağı'nda "*Elhamra Sineması*" ismi ile ahşap bir salon kuruldu. 1913 yılında tamamlandığı düşünülen sinemada, kütüphanenin giderleri ve zaman zaman hayır işleri için filmler gösterilmeye başlandı. İşgal döneminde de eğitim giderleri, yetim çocukların bakımı, Dar'ül Eytam ve Hilal-i Ahmer için hayır amaçlı kullanıldı.⁷⁹¹

İzmir'in işgalinin ardından sancak genelinde yürütülen sıkıyönetim ve sansür anlayışı kültürel faaliyetlerde de kendisini gösterdi. Sansür Heyeti, yayınladığı bir emir ile tiyatroların ilanlarına da sansür uygulanacağını bildirdi:

*"İzmir Beynelmilel Sansür Heyetinden: Beynelmilel Sansür Heyeti, tiyatro ve sair ilanlar gibi avam tarafından okunacak olan her nev'neşriyatın gazete neşriyatı misillü Beynelmilel Sansür Heyeti'nin nazar-ı tedkik ve tasvibine arz edilmek icap ettiğini gazete ve matbaa sahiplerinin nazar-ı ıttılaina vaz eder."*⁷⁹²

Yunan yönetimi, sinema ve tiyatronun siyasi gücünü bildiğinden, sansür bu alanları da boş bırakmamıştır. Sürekli olarak kontrol altında tutularak, halkın herhangi bir eleştiri, şikâyet, milliyetçi duygular barındıran oyunlar oynatılmasına izin verilmemiştir.

İzmir'de Türk Sahnesi Müdürlüğü görevini Behçet Sırrı Bey yürütüyordu. Behçet Sırrı Bey Kumpanyası adı ile *Milli Kütüphane Sinema Tiyatrosu*'nda aktif bir şekilde oyunlar gösterilmekteydi. Adına Aralık 1918'de rastlanan Kumpanya, kendisine Türk Sahnesi de demektedir. Önceleri Milli Kütüphane Sinema Tiyatrosu'nda gösteride bulunurken; daha sonra Irgat Pazarı'nda bulunan Osmanlı Sineması'nda haftada dört gün erkeklere, iki gün kadınlara olmak üzere oyunlarını sergiledi. İşgal ile birlikte tiyatro bir süre oyunlara ara verdi. Baskı durumunun etkisi ile 1919 yılında Behçet Sırrı Bey de İzmir dışına gitti. 1920

⁷⁹⁰ Hizmet gazetesi sahibi Kadızade İbrahim Refik, İttihat ve Terakki'nin Genel Sekreteri Talat (Muşkara), Duyun-ı Umumiye Başmüdürü Besim Bey, Donanma Cemiyeti Müdürü Ziya Bey, Dar'ülmualiminin Müdürü Rahmi Bey, Hazine Davevekili İbrahim Ethem Bey (Postacıoğlu), Temettuat Memuru Bekir Selami Bey, Nehari İdadisi Müdürü İlyas Basri Bey, Dar'ül İrfan Müdürü Ali Refet Bey, Öğretmen Mehmet Celal (Saygun) Bey, Eytam Müdürü Abidin Bey, Osmanzade Hamdi Bey (Aksoy), Maksutzade Ethem Bey ve Sezai (Söker) Bey. (<http://www.izmirmillikutuphane.com/kutuphanemiz-tarihcesi>)

⁷⁹¹ A. Gürlek, **100. Yılında İzmir Milli Kütüphane**, s.69-83.

⁷⁹² **Ahenk**, 28 Eylül 1919, S.7184.

yılıının ilk aylarına kadar Sancak'tan uzakta olan Behçet Sırrı Bey'in İzmir'e dönmesi ile birlikte K. Kemal ve Nuri (Genç) Beylerin öncülüğünde Türk tiyatrolarının tekrar faaliyet göstermesi için çalışmalar yapıldı.⁷⁹³

Behçet Sırrı Bey'in İzmir'e dönmesi ile birlikte 1920 yılının mayıs ayından itibaren Keçeciler 'de *Türk Sahnesi* adı ile oyunlar oynatıldı. Türk Sahnesi, zaman zaman *İstikbâl-i Osmanî* unvanını da kullandı. 14 Mayıs 1921'den itibaren ise Behçet Sırrı Bey'in Kumpanyasının ismi *İslam Tiyatrosu* olarak kullanılmaya başlandı.⁷⁹⁴ 1921 yılının temmuz ayından itibaren isminin tekrar *Türk Sahnesi Heyet-i Temsiliyesi* olarak kullanılması, *İslam Tiyatrosu* adının Türklük bilincini yok etmek için İşgal Kuvvetlerinin zoru ile kullanıldığını düşündürmektedir. Bu dönemde tiyatro faaliyetleri zorlukla toplanan Türklerin drama gösterileri dışında özellikle Rumlar ve dışarıdan gelen Fransız sanatçıların ve operacılarının elindeydi.⁷⁹⁵

Türkler ise işgal yıllarında çok aktif olmasa da tiyatro faaliyetlerine devam ettiler. Bunlardan gazetelere yansıyanlardan; Gümrükçü Cevdet Bey başkanlığında *Sahne-i Bedâyi*, *Dershane-i İbret Kumpanyası* ve 1919 yılında ekim ve aralık aylarında Milli Kütüphane'de *Agop Şahinyan Efendi Kumpanyası* müsamereler düzenleyerek oyunlarına devam etmiştir. Agop Şahinyan Efendi, 1916-1919 yılları arasında İzmir Türk Kumpanyalarından Heveskaran Heyeti Temsiliyesi Kumpanyası'nın başına 1919 Nisan'da geçmiş⁷⁹⁶ ve kendi adına oluşturduğu kumpanya ile oyunlar sergilemiştir. 1920 yılının mart ayında da Milli Kütüphane'de oynandığı bilinen *İtimat yahut Emel ve Rikkat*, *Aman Kaçalım* oyunlarının da bu kumpanya tarafından düzenlendiği muhtemeldir.⁷⁹⁷ *Agop Şahinyan Kumpanyası*'nda Ekim ve Aralık 1919'da geliri Dar'üleytam ve Hilâl-i Ahmer'e gönderilmek üzere düzenlenen müsamerelerde, *İki Ahbap Çavuşlar*, *Fedakâr Aşık*, *Sefahat*, *Gençlere İbret* ve *Balıkçı Kız* oyunlarını oynatılmıştı.⁷⁹⁸

Kurucusu K. Kemal Bey olan *Şark Dram Komedi Kumpanyası*, Zeki Bey'in sahne müdürlüğünü yaptığı İzmir'deki temsilciliğini Ocak 1922'de kurmuş ve özellikle

⁷⁹³ Özlem Nemutlu, **II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İzmir'de Tiyatro**, İzmir, 2011, s.98-99.

⁷⁹⁴ **Sada-yı Hak**, 14 Mayıs 1921, S.306.

⁷⁹⁵ Özlem Nemutlu, **II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İzmir'de Tiyatro**, s.98-99.

⁷⁹⁶ **Ahenk**, 4 Nisan 1919, S.7044.

⁷⁹⁷ **Ahenk**, 28 Mart 1920, S.7338.

⁷⁹⁸ **Ahenk**, 14 Ekim 1919, S.7197., **Ahenk** 11 Aralık 1919, S.7245.

Mezarlıkbaşı'nda bulunan *Ferah Tiyatrosu*'nda, İzmir'e gelen Madam Peruz, Matmazel Margarit, Siranuş gibi dönemin önemli tiyatro oyuncularını ile çalışmıştır.⁷⁹⁹ K. Kemal'in kumpanyasında gösterilen oyunlar⁸⁰⁰; *Taç Hırsızı* ve *Kadın Kalbi*, *Fazilet Mağlup Olur Mu* yahut *Türkmenler*, *Gaip Kardeşler*, *Polin Düğünü*, *Şeytan*, *Aile*, *Herman Lu* yahut *Kanlı Bıçak*, *Afrika* yahut *Siyah Peçeli Kadın*, *Pakdamen*, *İki Gaip Kardeşler*, *Sadık Meyhaneci*, *Beyoğlu Hayatı*, *Rüyada*, *Zeybekler*, *Nasrettin Hoca*, *Bindirek Batakhanesi*, *Baykuş*, *Kara Bela*, *Canlı Karagöz Gösterisi*, *Tahammül*, *Mirasın Şehadete Tesiri*, *Vicdan Azabı*, *Baba Himmet* yahut *Deli* oyunlarıdır.

İşgal Döneminde K. Kemal Bey ve Behçet Sırrı Bey ile birlikte çalışan ve *Halk Temaşa Sahnesi*'ni kuran önemli isimlerden birisi de Nurettin (Genç) Bey'dir. Nurettin Bey, işgal süresince diğer kumpanyalarda oyunlar oynamış, kendi kumpanyasında çok aktif olamamıştır.⁸⁰¹

Sinemalarda genellikle 17.30'da ilk seans yapılmakta, filmler ortalama 1-1,5 saat sürmekteydi. 1919-1920 yıllarında aynı filmler devamlı oynatılmaktaydı. 1921 yılında ise sinema çeşitliliği artmıştı. Sinema programına göre dram, komedi ve belgesel türlerinden filmler arka arkaya gösterilmekteydi.⁸⁰²

İşgal süresince gazetelerden isimlerine ulaşılabilen tiyatro oyunlarından,⁸⁰³ *Milli Sinema Tiyatrosu*'nda gösterilen oyunlar: *Alüfteler Kulübü* yahut *Mirasın Tesiri*, *Şark Tiyatrosu Türk Sahnesi*'nde; *İki Gaip/Garip Kardeşler*, *Kurnaz Çocuk* yahut *Şeytan Tuzağı*, *Muhataralı Orman*, *Anadolu Köy Düğünü*, *Namus*, *Mithat Paşa'nın Hakimlere Hitabı*, *İhanet* yahut *Bir Kızın Sadakati*, *Korkunç Otel* ve *Sahte Dilenci*, *Otello* ve *Sakallı Gelin*, *Pakdamen*, *Krispi/Kerispi*, *Siyah Perde*, *Paris Paçavracıları*, *Zevcine İhanet*, *İki Kadın Bir Yılan*, *Aile Harabiyeti*, *Şaşılar/Şaşıtlar*, *Bitmiş Nazıyla Bakmak Lazım*, *Aşkın Uğruna Pederini Feda Eden Kız*, *Talihsiz Kız*, *Makus Talih*, *Azab-ı Vicdan*, *Macerayı Aşk*, *Hassas*

⁷⁹⁹ Ö. Nemutlu, *II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İzmir'de Tiyatro*, s. 101.

⁸⁰⁰ *Ahenk*, 5 Ocak 1922, S.7818., *Ahenk*, 13 Ocak 1922, S.7825., *Ahenk*, 20 Şubat 1922., S.7857. *Ahenk*, 15 Mayıs 1922, S.7926. *Ahenk*, 19 Mayıs 1922, S.7930., *Ahenk* 13 Haziran 1922, S.7951., *Ahenk*, 13 Temmuz 1922, S.7376.

⁸⁰¹ Ö. Nemutlu, *II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İzmir'de Tiyatro*, s.103.

⁸⁰² *A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921*, s.110-115.

⁸⁰³ *Ahenk*, 28 Haziran 1920, S.7353., *Ahenk*, 30 Mayıs 1920, S.7390., *Ahenk*, 1 Haziran 1920, S.7392., *Ahenk*, 9 Haziran 1920, S.7399, *Ahenk*, 9 Haziran 1920, S.7339., *Ahenk*, 12 Mayıs 1922, S.7375., *Ahenk*, 11 Haziran 1920, S.7341., *Ahenk*, 15 Haziran 1920, S.7344., *Ahenk*, 27 Haziran 1920, S.7352., *Ahenk*, 12 Temmuz 1920, S.7364., *Ahenk*, 31 Ağustos 1920, S.8017., *Ahenk*, 22 Mayıs 1922, S.7931., *Ahenk*, 25 Mayıs 1922, s.7934., *Ahenk*, 8 Haziran 1922, S.7946.

Kalp, Meşhur Alem Bekri Mustafa, Kanlı Nigar Batakhanesi, Zavallı Çocuk, Paris Paçavracıları, Şam Hayatı Cani Cezasız Kalmaz, Hasrettin Hoca, Derse Devam Edelim, Şerlok Holmes yahut Kraliçe Mary İstovarat'ın Danteleri, Zavallı Avcı yahut Müthiş İftira, Falcı Karı, Ali Kumandan, Namusun Kadercisi Yahut Mezardan Bir İşaret, Leziz-i Aşk Yahut Türkmenler, Şeytan, Madam du Kalanat yahut Kanje Tarihinde Kanlı Bir Yaprak, Zavallı Necdet'tir.

İşgal döneminde aktif bir şekilde tiyatro faaliyetlerine devam eden Rumlar, tiyatro toplulukları ile bu faaliyetlerini örgütlemişlerdi. Rum tiyatroları 1920 yılında *Atina Tiyatro Yazarları Derneği*'nin İzmir'de şubesinin kurulmasının ardından İzmir Rum tiyatrocuları, bu cemiyet altında toplandılar. İzmir *Aristofanis Tiyatroseverler Cemiyeti* ve *Rum Tiyatro Severler Cemiyeti*, yardım kuruluşu niteliğinde faaliyet göstermekteydi. Okullara ve yoksullara yardım etmek amacı ile oyunlar düzenliyor ve gelirlerini Rum göçmen ve fakirler için hayır amacı ile kullanıyordu.

Bunların yanında; *Yunan Tiyatro Birliği, Yunan Milli Sahne Kumpanyası* da bilinen Yunan kumpanyalarındandı. *Yunan Tiyatro Birliği* bu dönemde, *Karamazov Kardeşler, Sefiller, Kamelyalı Kadın, Müfettiş ve Venedik Taciri* gibi önemli oyunları da İzmir'de gösteriye sundu. Bunların yanında *Karantina Amatör Sanatçı Okulu* da halka tiyatro gösterilerinde bulunmaktaydı. İşgal döneminde Fransız Kumpanyaları İzmir'e sık sık gelmekteydi. *Fransız Dram Kumpanyası, Papayannnu Kumpanyası, Fransız Komedi ve Operet Kumpanyası, Sporting Kulüp*'te komedi ve dram türlerinde sahneler almışlardı. 1922 yılında *İtalyan Operet Kumpanyası* ve *Kafkas Operet Kumpanyası* yine İzmir'de sahne almışlardı.⁸⁰⁴

Bu dönemde Yunanistan'dan işgal bölgesine gelen gezici tiyatro grupları vardı. Bu tiyatroculara, gazete aracılığı ile seyahat izin belgesi verilerek askerin moralinin yükseltilmesi hedeflendi. İşgal bölgelerinde ve cephede milli güç, vatanseverlik gibi konularda piyesler oynatarak askerin ve Rum halkın moralinin yüksek tutulması hedeflendi.⁸⁰⁵

Tiyatro, tarih boyunca toplumu etkileyen en önemli sanat dallarından birisi olmuştur. Sanat, tüm dünyada, toplumun yönetime karşı eleştiri olarak kullandığı bir iletişim alanı oldu.

⁸⁰⁴ Ö. Nemutlu, **II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İzmir'de Tiyatro**, s.105.

⁸⁰⁵ E. Berber, **Bir İzmir Kâbusu: Mütareke ve İşgal Dönemi Yazıları**, s.149.

Sanat ve özellikle sinema ve tiyatro, toplumun içerisinde bulunduğu durumun bir yansıması olduğundan toplumun aynası görevini üstlenmiştir. İşgal döneminde de Yunanlar bu etkili silahı kendileri propaganda amaçlı kullanırken; Türklerin kullanmaması için sansür uygulamışlardır. Türk sahnelerinde toplumun içerisinde bulunduğu durumdan bir haber komedi ve dram oyunları oynatılmaktaydı. Yunan İşgal Kuvvetleri ise ordunun ve Rumların milliyetçi duygularını beslemek, ordunun moralini yüksek tutmak amacı ile tiyatroyu da siperlerinde “ek bir silah” olarak kullanmışlardır.

II- Spor Faaliyetleri

Modern sporlar, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde ilk defa İzmir’de başlamıştı. Modern sporlardan ilki 1861 yılında başlatılan at yarışları olmuş ve onu takiben 1877 yılında futbol, 1892 atletizm yarışları ve yine 1890’ların başında yüzme yarışları başlamıştı. Bu sporları ilk önce İzmir’in ticaret insanları olan Levantenler başlatmıştı. Devam eden yıllarda Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Türkler de bu faaliyetlere katıldılar.

İzmir’de spor hayatında Rumlar en çok faaliyet gösteren gruptu. İzmir’de Rumlar izcilik ile oldukça ilgilenmekteydiler. Rumların izciliğe çok fazla ilgi göstermesinin sebebi, faaliyetlerinin denetlenmesinin zor olmasından kaynaklanması muhtemeldir. İzci teşkilatları, İzmir’in merkez ilçelerinde örgütlenmekte ancak sporlarını dağlık bölgelerde yapmaktaydılar. Bu ortamda Osmanlı jandarması tarafından denetlenmesi ve yapılan toplantılarda neler olduğunun tespiti oldukça zordur. Bu konuda Hükümetten İzmir jandarmasına gönderilen bir emir ile İzmir’deki Rum izcilerin zararlı faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mülki idarelerin ve jandarmanın sıkı denetim uygulaması emri verilmişse de İzmir’in işgalinin ardından Rum izciler de diledikleri gibi davranmaya devam etmişlerdir.⁸⁰⁶ İşgal yıllarında İzmir’de, ortalama 1500 civarı Rum izci vardı. Bu izciler, İzmir’in çeşitli bölgelerinde (Karataş, Buca, Bornova, Urla, Çeşme) örgütlenerek 34 tane izci takımı kurmuşlardı.⁸⁰⁷

Rum izciler, her zaman siyasi faaliyetlerde baş rol oynamışlardır. Rumlara ait spor faaliyetlerinde bulunan cemiyetler, aslında işgal ve Helenizm için hizmet veren oluşumlar olmuşlardır. Örneğin, Ağustos 1921’de Karşıyaka’da yapılan üzüm sergisine katılan Tozkoparanoglu Macit Nazmi Bey, orada İzicilerden Oymak Beyi olanın tasvip edilmeyecek

⁸⁰⁶ Şifreli telgraf. **BOA. DH. ŞFR.** 615.34.1.

⁸⁰⁷ E. Berber, **Sancılı Yıllar: 1918-1922**, s.340-341.

hareketleri üzerine uyarıda bulunmak istediğinde Oymak Beyi'nin izcileri göstererek kendisine: “*Bunlar muazzam Yunan ordusunun müstakbel kahramanlarıdır. Onlar ki seni medeniyetle isal edeceklerdir. Binaenaleyh, onlara hayatını medyunsuzunuz.*” dediğini anlatmaktadır.⁸⁰⁸ Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, Rum izci takımları, Yunan ordusunun bir kolu olarak faaliyet göstermekte ve onlar da diğer cemiyet üyeleri ve yerli Rumlarda olduğu gibi başına buyruk, uygunsuz davranışlarda bulunarak Türkleri rencide etmekteydiler.

Kültürel faaliyetler özellikle de spor alanlarında örgütlenerek milliyetçi ve ayrılıkçı tavırlarda bulunan Rumlar, rahat hareket alanları edinebilmek ve her alanda öncü olabilmek amacı ile çeşitli dernek, örgüt ve takımlar kurmuşlardır. Bu doğrultuda, diğer sporlarda da Rumlar önde geliyordu. Rumlara ait İzmir *Panionios Jimnastik Cemiyeti*’nin binası hem bir spor salonu hem de konferans, konser ve sergi salonu olarak kullanılıyordu. Anadolu Rumları arasında sporun yaygınlaşması ve sevilmesi için oldukça çaba gösteren bu Cemiyet, *Panionia Spor Müsabakaları* düzenleyerek (1896-1921) atletizm, yüzme, jimnastik gibi birçok spor dalında Rum gençlerinin gelişmesini sağlamıştı. I. Dünya Savaşı’ndan önce kurulup, birçoğu işgal döneminde de faaliyetlerine devam eden, Rumlara ait olduğu bilinen; *Kürek Kulübü*, *İzmir At Yarışları Birliği*, *Kayıkçılar Birliği*, *Flarmoni Cemiyeti*, *İzmir Müzik Okulu*, *İzmir Kilise Müziği Cemiyeti*, *Rum Mandolin Orkestrası*, *Thespis Cemiyeti*, *Karşıyaka Jimnastik ve Müzik Cemiyeti*, *Kopanos ve Aias Spor Cemiyetleri*, *Pantinonion*, *Kulübü*, *Pelops Jimnastik Cemiyeti*, *Thisefs Jimnastik Cemiyeti*, *Ermis Jimnastik Kulübü*, *Menemen Filarmoni Cemiyeti*, *Apollon ve Panios Takımları*, *Müzik Cemiyeti*, *Urla Müzik Kulübü*⁸⁰⁹ İzmir’de aktif bir şekilde spor faaliyetleri yürütmüştür. Müzik kulüpleri kendilerine bağlı sporcular yetiştirmek amacı ile spor faaliyetlerinde de aktif rol oynamışlardır.

Bahar ve yaz aylarında atletizm, kış aylarında ise futbol müsabakaları gerçekleşmekteydi. Futbol karşılaşmaları çeşitli etnik gruplar arasında ve Kordon’da bulunan gemiciler ve kulüpler arasında yapılmaktaydı. İzmir, deniz sporları yönünden de oldukça zengin bir konuma sahipti. İşgal altındaki sancakta yüzme sporu da devamlılık göstermişti. Sancakta, kulüpler ve kişiler arası yüzme yarışları düzenleniyordu. İşgal döneminin son

⁸⁰⁸ Gazeteye yazdığı anılardan. **Ahenk**, 31 Ocak 1926, S.9739.

⁸⁰⁹ Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, **İkinci Meşrutiyet’ten Millî Mücadele’ye Anadolu’da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan), Ankara, 2017, s.135-145.

yüzme yarışları, *Pelops Kulübü* tarafından düzenlenen 31 Temmuz-7 Ağustos 1922 tarihleri arasında Karataş İskelesi'nde gerçekleşen yarışlardı. Bu yarışlara, *Apollon* ve *Panionios* takımlarının yarışmacıları katılmış ve *Apollon Takımı*'nin yarışmacısı kazanmıştı.⁸¹⁰

1919-1922 yılları arasında İzmir'de atletizm sporu göz ardı edilmişti. Bu dönemde önemli atletizm kulüpleri arasında; Rumlara ait olan *Apollon* ve *Pantionion Kulüpleri*, Ermenilere ait; birisi şehir merkezinde, birisi Karşıyaka'da birisi de Karataş'ta olmak üzere üç tane kulüp vardı. *Apollon Kulübü*'nün faaliyet gösterdiği alan kendi kiralamış olduğu boş bir saha ve yönetim için kiralanmış bir oda iken; *Pantionion Kulübü*, Rum Ortodoks Cemaati tarafından bağışlanmış bir binayı kullanıyordu. Rum Ortodoks Cemaati'nin işgal süresince uyguladığı siyaset, Rum takımlarının desteklenmesinin sebebini açıklamaktadır. Bu takımlar da Rum cemaatleri tarafından desteklenerek, Türklere karşı baskın olma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Buna karşın; Türklere ait ise aktif bir atletizm kulübü olmamıştır.⁸¹¹

Osmanlı'nın ilk resmi futbol takımı ise Levanten La Fontaine, Whithall ve Giraud aileleri tarafından "*Bornova Rugby ve Futbol Takımı*" adı ile 1894 yılında İzmir'de kuruldu.⁸¹² İngilizlerin ardından Rumlar da İzmir'de futbol takımı kurup güçlü hale geldiler. İzmir'de Rumlara ait; *Pelops*, kendisine ait bir stadı olan (Alsancak Stadı) *Panionios Rum Futbol Takımı* (1898), önceleri bir müzik cemiyeti olarak kurulan ve konserler veren, Metropolit Hrisostomos'un da kurucu liderlerinden olduğu, resmi adı *Apollon Jimnastik Cemiyeti Apollon Rum Takımı* (1891)⁸¹³ vardı. *Apollon Rum Takımı*, zaman zaman edebiyat ve çeşitli spor alanlarına da yönelmiştir. *Apollania Müsabakaları* 'nı organize etmiştir. Futbol takımını ise 1910 yılında "gamalı haç sembolü ile" kurmuştur. Takımın marşı, Yunanistan'a karşı bol övgüler ve Yunan milliyetçiliği içeren şu sözlerden oluşmaktadır⁸¹⁴:

"Güzelliğin Tanrısı defne taçlı Apollon

Medeniyet ve ahlak senden doğar (x2)

Apollon Apollon Apollon tüm Yunanların gururu!

Parlak rengimiz maviyi yüceltiyor, bayrağımızın haçını da temsil ediyorsun

⁸¹⁰ G. Güneş, 1850-1922 Osmanlı'dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir'e Gelişi, s.80.

⁸¹¹ A Survey Of Some Social Conditions In Smyrna, Asia Minor May 1921, s.77., G. Güneş, 1850-1922 Osmanlı'dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir'e Gelişi, s.63-64.

⁸¹² G. Güneş, 1850-1922 Osmanlı'dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir'e Gelişi, 37.

⁸¹³ E. Berber, Rumeli'den İzmir'e Yitik Yaşamların İzinde, s.11.

⁸¹⁴ Çağla D. Tağmat, "İki Vatanlı Bir Rum Futbol Kulübü: Apollon Smyrnis (1891-2017)", AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi, 64, Ankara, Bahar 2019, s. 344-347.

*Devlerin takımı Apollon, çelikten bedenleri
ve korkusuz yürekleri olan kahraman çocukların var senin
Apollon Apollon Apollon tüm Yunanların gururu!*

Parlak rengimiz maviyi yüceltiyor, bayrağımızın haçını da temsil ediyorsun”

İzmir’de, İtalyan “*Garibaldi Takımı*” ve Ermenilere ait; “*Apetyan*” ve “*Vartenyan*” takımları da vardı. İtalyanlara ait takımın oyuncuları İzmir’in işgalinin ardından faaliyetlerine ara vermek durumunda kalmışlardı. Takım, sebebini şu sözlerle açıklamaktadır:

*“Yunanlıların işgali esnasında hiçbir suçumuz, günahımız olmadığı halde taşlarla kovalandığımız sahamıza bizi, milliyetimizi tahkir edenleri sokmamalıyız.”*⁸¹⁵

Takımın, Yunan askerleri tarafından İzmir’den “*kovalanmasının*” sebebi, İzmir için Yunan ve İtalyan çıkarlarının ortak olması ve aralarında siyasi bir mücadele olmasındandır.

İzmir’deki ilk Türk futbol takımını ise Karşıyakalı gençler *Kaf Sin Kaf/ Karşıyaka Mümarese-i Bedeniye Kulübü* adı ile 1912 yılında kurdular. Bunu 1914 yılında *Altay Kulübü/ Altay İdman Yurdu* izledi⁸¹⁶. Altay Kulübünün kurucuları arasında Türk Ocağı’ndan Mustafa Necati ve Vasıf (Çınar) Beyler de vardı. I. Dünya Savaşı yıllarında İzmir’in en başarılı Türk Futbol Takımı *Altay Spor Kulübü*’ydü. 1915-1916 ve 1916-1917 yıllarında lig şampiyonu olmuştu. 1918 yılında Mütareke ile İzmir’e gelen işgal kuvvetleri gemicileri de İzmir’deki spor faaliyetlerine katılmışlardı. Kendi aralarında kurdukları takımlar ile Türkler ile karşı karşıya gelerek maçlar yaptılar. Savaş yıllarında, İzmir’deki İsveç Savaş Gemisi’nin gemicilerinin kurdukları takımın oyuncularıyla Altay Kulübü aralarında bir maç yaptılar. Uzun yıllardır galibiyeti elinde tutan Altay Kulübü oyuncuları, ilk yarıda 12 gol yiyince sahayı terk ederek maçı protesto etmişlerdi.⁸¹⁷

Yunan işgali ile beraber bu iki Türk takımının oyuncuları da dağıldı. İşgal yıllarında da İzmir’de spor faaliyetleri eskisi kadar hareketli olmasa da devam etti. 1920 yılında, İzmir futbolcularının durumu *Spor Alemi* mecmuası muhabirlerinin ifadeleri ile: “...*Futbol ligine Türklerin kabul olunmaması için çalışılmış ve muvaffak da olunmuştur. Türkler, lige iştirak*

⁸¹⁵ Fehim Kuruloğlu, “*Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı*”, **ÇTTAD**, XVIII Özel Sayı, Ankara, 2018, s.302.

⁸¹⁶ Kulüp Nizamnamesi için bkz. Fehim Kuruloğlu, “*İzmir Spor Tarihi İçin Yeni Bir Belge: İzmir İdman Yurdu Nizamnamesi*”, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Aralık 2021, s.202-213.

⁸¹⁷ G. Güneş, **1850-1922 Osmanlı’dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir’e Gelişi**, s.108.

edemedikleri gibi, İzmir namına çıkan takımlara da Türkler iştirak ettirilmemektedir. Bununla beraber ecnebler daima çalışmaktadır. İzmir'in şimdilik iki kulübü vardır. İzmir İdman Yurdu ve Karşıyaka Terbiye-i Bedeniye Yurdu ve ikisi de Rum ve Ermenilerin baskıları sonucu İzmir liginin dışında kalmıştır.” İzmir'deki Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Stergiadis, Türk Kulüplerinin kapatılması kararını vererek Türkleri spordan uzaklaştırmaya çalıştı.⁸¹⁸ 1919 yılının sonbahar aylarında *Kaf Sin Kaf* ve *Altay* takımlarından geriye kalan oyuncular ile orta dereceli Türk okullarının öğrencileri, İzmir Sultanisi'nin oyuncuları tarafından bir *İzmir İdman Yurdu Kulübü* kuruldu. Bu takımın, Vasıf (Çınar) ve Necati Beylerin kurduğu *Altay İdman Yurdu*'nun işgal günlerinde Yunan baskısı sebebiyle *İdman Yurdu* olarak anılmakta olan aynı takım olduğu da ifade edilmektedir.⁸¹⁹ *Spor Alemi* mecmuası: “*Harpten evvel Altay namını taşıyan kıymetli bir kulüp birçok azasını feda ettiğinden maatteessüf kapanmış ve yerini İdman Yurdu isminde diğer bir kulüp teşkil etmişse de bu da hasımları bulunan Hristiyan takımlarıyla çarpışacak bir kuvvete yükselememişti*” sözleri ile bu takımın yeni bir takım olduğunu ifade etmektedir.⁸²⁰ Yönetim kurulunda Hilal Sultanisi'nden Mustafa Bey, İzmir Sultanisi'nden Nevzat Bey, Darülmualimin' den Fuat Bey ve seçtikleri iki kişilik üyeler, Şark gazetesi Sahibi Halil Zeki Bey'in ve Tüccar Hacı Hüseyin Bey'in başkanlığında toplanmışlardı.⁸²¹

Bu kulübün renkleri başlangıçta kırmızı-yeşil iken, İzmir'deki *Apollon Kulübü*'nün renklerinin Yunanistan'ın ulusal renkleri olan mavi-beyaz olmasına karşılık *İdman Yurdu Kulübü* de renklerini kırmızı-beyaz olarak değiştirdi. Forması kırmızının üzerine beyaz bir şerit geçişi ile tasarlandı.⁸²² Bu değişim, işgal altındaki bir bölgede, kısıtlamalar dahilinde sosyal faaliyet içerisinde olmaya çalışan Türklerin, işgalci kuvvetlere karşı gösterdiği bir mücadele temsidir.

İşgal dönemi boyunca *İdman Yurdu Kulübü*, spor faaliyetlerine kısıtlı da olsa devam etti. Zaman zaman Rum takımları ile *İdman Yurdu* arasında karşılıklı maçlar yapıldı. *İdman Yurdu Kulübü*'nün oyuncu kadrosu: “*Kırsakal Muzaffer, Suphi, Kaleci Mustafa (Balöz), Zım Zım Osman, Fevzi, Mamoko Saim (Seymener), Hoca Mehmet, Sakızlı Neşet, Muammer,*

⁸¹⁸ G. Güneş, **1850-1922 Osmanlı'dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir'e Gelişi**, s.111.

⁸¹⁹ N. Gündem, **Günler Boyunca Hatıralar**, s.36.

⁸²⁰ F. Kuruloğlu, “*İzmir Spor Tarihi İçin Yeni Bir Belge: İzmir İdman Yurdu Nizamnamesi*”, s.204.

⁸²¹ G. Güneş, **1850-1922 Osmanlı'dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir'e Gelişi**, s.111.

⁸²² F. Kuruloğlu, “*Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı*”, s.305.

*Mazlum, Hafız, Mümtaz, Sivrisinek Baha, Dede Kemal, İmanım Celal, Bacak Mithat, Kolokir Hüseyin, Hasan Yanık ve Adnan (Menderes)*⁸²³ isimlerinden oluşmaktaydı.⁸²⁴ İdman Yurdu, Kordon'da demirlenen İtilaf Devletleri'nin gemilerindeki denizcilerle de maçlar yapıyordu.

İtilaf Devletleri'nin gemicileri, “*spora düşkün olduklarından*” sıklıkla gemilerinden inerek İzmir sahalarında spor yapıyor ve özellikle futbol oynuyorlardı. Alsancak Sahası ve Halk Sahası'nda yerli Rumlar ve Rum Futbol Takımları ile maçlar düzenliyorlar, Türklerle de maç yapmak istiyorlardı. Mütareke ve işgal döneminde Türkler, Rum baskısı sebebiyle Alsancak civarına gidemediğinden bu karşılaşmalara katılamıyorlardı. Türkler, Kara Fatma Dağı civarında⁸²⁵ bir düzlükte maç yapıyorlardı.⁸²⁶ Bu alan, gençler tarafından taşları temizlenmiş düz bir tarlaydı. Tarlaya, saha alanı için beyaz çizgiler çizilmiş ve halk bu çizgilerin etrafından maçları seyrediyordu.⁸²⁷ Bu durumu Naci Gündem şöyle anlatıyor:

*“Yalnız o azgınlık senelerinde tabii aşağılara yani Alsancak taraflarına inemeyen bizler Karafatma Dağı'nın mütevazı düzlüğünde ki vaktiyle kiremit ocakları bulunduğu için kârhane, sonradan talebe çayırı ve şimdi de İzmirspor sahası diye anılan bu yerde maçlarımızı tertiplerdik. O zaman etrafı duvarla çevrilmiş ve temiz bir tesviye görmüş toprak saha nerde? Hele oturma yerleri açıkta duran iki kale direğinden ve nizami çizgilerden başka bir şey yoktu. Gelip geçenlerde Allah rızası için göze batan taşları toplayıp temizlemekteydiler. İşte bu şartlar altında gelen halk maçları çizginin dışında seyreder ve arada bir oyuncuların ayağından kaçan topları toplamak suretiyle yardımda bulunurdu.”*⁸²⁸

Naci Gündem, bu sahada İdman Yurdu ile İngiliz, Fransız ve İtalyanlar ile futbol maçları yapıldığını, maç yapılacağı zamanlarda saha kenarlarına bu devletlerin bayraklarının asıldığını söylemektedir. İngilizler ile yapılan bir maçta, Türkler galip olunca, seyirci olan halk çok sevinmişti. Bu sevincin sebebini, işgalci bir millete karşı kazanılmış başarı olarak açıklamaktadır.

⁸²³ Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Başbakanı (1950-1960) olan Aydın doğumlu Adnan Menderes de işgal döneminde İzmir'de bulunmuş ve İdman Yurdu Futbol Kulübünde oynamıştı. (Mehmet Soysal, Abdullah Tok, **İzmir'de Türk Spor Kulüplerinin Kısa Kuruluş Tarihçeleri, İzmir Spor Tarihi**, Ankara, 2019, s.39.)

⁸²⁴ G. Güneş, **1850-1922 Osmanlı'dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir'e Gelişi**, s.109.

⁸²⁵ Bugünkü Karabağlar Belediyesi sınırları içerisinde.

⁸²⁶ Bu maç yapılan alan daha sonra Talebe Çayırı Sahası şimdi ise İzmirspor'un stadı ve spor tesisleri olarak kullanılmaktadır.

⁸²⁷ N. Gündem, **Günler Boyunca Hatıralar**, s.36.

⁸²⁸ N. Gündem, **Günler Boyunca Hatıralar**, s.36.

İşgalin ardından Haziran 1919'da İstanbul'da yaşanan büyük yangının afetzedeleri için gelir toplamak amacıyla yardım maçları yapılmıştı ve hem Apollon Kulübü hem de İdman Yurdu turnuvalara katılarak bir yarış içerisine girmişlerdi. Apollon Kulübü'nün bu turnuvalara katılması ve İstanbul halkı için yardım toplaması siyasi bir hamleydi. 1920 yılından itibaren özellikle Rum ve Türk takımları arasındaki mücadeleler siyasi hırsların oyunlarına dönüşmüştü. Türklere uygulanan baskılar, spor faaliyetlerine de yansımaktaydı. İdman Yurdu ve Karşıyaka Spor Kulüpleri, işgal döneminde İzmir ligi müsabakalarına kabul edilmemişlerdi.⁸²⁹

1920 senesinde Beden Eğitimi Öğretmeni Mehmet Nuri Bey'in öncülüğünde Hilal Sultanisi, Mekteb-i Sultani ve Fransız Sacre Couer Mektebi aralarında bir "*Türk Mekteplileri İdman Birliği*" adı ile spor kulübü kurmuşlar ancak uzun ömürlü olmamıştır. Türk okullarının dışında Rum, Fransız ve Amerikan okulları öğrencileri sporla oldukça ilgileniyor ve devletleri tarafından maddi olarak destekleniyorlardı. 1841 yılında İngiltere'de Hristiyan gençlerin durumlarının iyileştirilmesi amacı ile kurulan ancak daha sonra Hristiyan inancını yaymak, misyoner faaliyetleri amaçları ile yardım götürme bahanesi ile dünyanın birçok bölgesine yayılan ve 1819 yılından itibaren Osmanlı topraklarına gelen Genç Hristiyan Erkekler Derneği ve Genç Hristiyan Kadınlar Derneği, Amerikan Koleji ve Amerikan Konsoloslugu spor faaliyetlerinin en aktif kurumlarıydı. 1921 yılında, İtilaf Devletlerinin gemicileri ile yapılan karşılaşmaların yanında artık Rum takımları olan Apollon, Pelops ve Evangelidis gibi okul takımlarıyla da maçlar yapılmaya başlandı. Bu maçlar, "dostluk maçı" gibi görünse de oldukça sert ve şiddetli geçmesinden hakem bulmakta zorlanılıyordu. Bu karşılaşmalardan birisinde maç o kadar şiddetli geçmişti ki Türk futbolcularından Hoca Mehmed rakibinden aldığı darbe sonucunda nefessiz kalmış ve neredeyse ölüm ile karşılaşmıştı.⁸³⁰

1921 yılının nisan ayında Fransız gemisinin mürettebatı ile İdman Yurdu arasında maç yapıldı. Bu maçı 3-0 İdman Yurdu oyuncuları kazanmıştı.⁸³¹ Aynı yıl içerisinde İngiliz gemicileri ile yapılan maçı da 2-0 skor olmak üzere İdman Yurdu oyuncuları kazanmıştı. İşgal altındaki İzmir'de Türk sporcuların, işgalcilere karşı galibiyet elde etmesi halkta büyük

⁸²⁹ F. Kuruloğlu, "*Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı*", s.304.

⁸³⁰ F. Kuruloğlu, "*Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı*", s.304-306.

⁸³¹ **Sada-yı Hak**, 25 Nisan 1921, S.333.

sevinç uyandırıyor. 29 Nisan 1921 gününde bu kez de İtalyan gemiciler ile İdman Yurdu arasında maç yapıldı. Bu maçı da 4-1 skor ile İdman Yurdu oyuncuları kazandı. Bu maçlar, İdman Yurdu'nun üstünkörü çizgilerle oluşturduğu amatör sahada gerçekleşiyordu. Türk sporcuların mağlup ettiği İtalyan ve Fransız gemiciler kendi aralarında bir takım kurarak tekrar Türkler ile karşı karşıya geldiler. Bu karşılaşma 6 Mayıs 1921 tarihinde gerçekleşti. Turnuva misali olan bu karşılaşmada işgal güçleri yine mağlup oldular.⁸³²

İzmirli Muallim Nuri Bey'in çalışmaları ile Beyler Sokağı'nda 1922 yılında "*Türk Spor Birliği*" adı ile bir teşkilat kuruldu. Bu teşkilatın amacı; çalışmaları ile İzmir'deki spor faaliyetlerinin düzenlenmesiydi. Bu teşkilat, kulüpler kurulmasında ve faaliyet yürütülmesinde öncülük edecekti. 1922 yılında da işgal kuvvetleri gemicileri ile İdman Yurdu arasında maçlar devam etti. İtalyan gemiciler ile yapılan karşılaşmada İdman Yurdu 1-0 galibiyet aldı. Aynı yıl İngilizler ile yapılan maç oldukça şiddetli geçmişti. Bu maçı ise İngilizler 2-0 galibiyet ile bitirdiler.⁸³³

İzmir'in işgal yılları süresince en güçlü futbol takımı *Apollon*'du. Apollon Futbol Kulübü'nün İzmir'de üç tane stadı vardı. Bunlardan ilki Bella Vista'da (Şimdiki Ali Çetinkaya Bulvarı), ikincisi Yunan Yetimhanesi civarında, üçüncüsü ise Aya Trifon Mahallesi'ndeydi (Şimdiki Kültür Park civarı). İşgal yılları boyunca ligde şampiyonluk rüzgarları estiren Apollon Kulübü, 1922 yılında geçirdiği kaza sonucunda 11 sporcusunu kaybetti. İşgal döneminin son lig şampiyonluğunu da Apollon Kulübü kazandı. Türk kuvvetlerinin İzmir'e girmesinden sonra Yunan işgalinin sona ermesinin ardından diğer takımların oyuncuları gibi Apollon'un oyuncuları da Atina'ya döndü.⁸³⁴

Spor Alemi mecmuası, bu gidişi: "*Yunan işgalinin burada tesirlerine hidemat etmiş olduğu Rum ve Ermeni spor kulüpleri son mağlubiyetleri üzerine ebediyen söndüler. Azaları da güzel İzmir'imizden defolup gittiler. Artık saha bizim, vesait bizim. Yalnız muntazam bir spor teşkilatının vücut bulması elzemdir. İzmir Türk sporculuğunun Yunan işgal*

⁸³² G. Güneş, **1850-1922 Osmanlı'dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir'e Gelişi**, s.112-113.

⁸³³ G. Güneş, **1850-1922 Osmanlı'dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir'e Gelişi**, s.112-113.

⁸³⁴ Takım 1923 yılında tüm oyuncuları ile birlikte Yunanistan'a dönerek *Apollon Smyrni* adı ile 2017 yılına kadar aktif bir şekilde spor hayatına devam etmiştir. 1930 yılında Altay Spor Kulübü'nün yurtdışı turlarında, bir dostluk maçı düzenlenmiş ve bu iki eski tanıdık takım karşılaşmışlar 5-1 Apollon Smyrni'nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır. (Çağla D. Tağmat, "*İki Vatanlı Bir Rum Futbol Kulübü: Apollon Smyrnis (1891-2017)*"), s.351., B. Umar, **İzmir'de Yunanların Son Günleri**, s.260-264., E. Berber, **Sancılı Yıllar: 1918-1922**, s.335. G. Güneş, **1850-1922 Osmanlı'dan Cumhuriyete Modern Sporların İzmir'e Gelişi**, s.92-96.

meşumundan almış olduğu darbeyi tamir etmek ve tekrar kulüplerimizin tesis etmesine biraz zaman lazımdır.”⁸³⁵ sözleri ile açıklıyordu.

Spor faaliyetleri her ne kadar eğlence amaçlı olsa da hem işgal döneminde hem de günümüzde milletler arası güç gösterisinin yapıldığı bir alan olmuştur. Devletler, sahaları, savaş meydanlarının yanında ayrıca bir mücadele alanı olarak görmüşlerdir. İşgal döneminde de yapılan her bir skor, kazanılan her “kupa”, kazanılan her bir müsabaka Türk halkının kalbinde bir umut ışığı olmuştur. İşgal dönemi boyunca baskı ve dışlamalara maruz kalmış Türk sporcular, imkansızlıklar içerisinde mücadele vermişlerdi. İşgalden kurtuluşun ardından “rahatlama” dönemi yaşayacak olan sporcular, yeni dönemi sevinç ve heyecan ile beklemekteydi.

⁸³⁵ F. Kuruloğlu, “Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı”, s.310.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan mütareke ve antlaşmalarla, İtilaf Devletleri kaybeden devletlerin yok olmasını hedeflemiştir. Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Mondros Mütarekesi de bu doğrultuda, askeri, ekonomik, psikolojik, siyasi ve sosyal olarak Osmanlı Devleti'nin yok olması ve toprak bütünlüğünün sona ermesine yol açacak nitelikteydi. Mütarekenin imzalanmasının ardından, Osmanlı toprakları Müttefik Devletler tarafından paylaşarak işgal edilmek istendi. Bu paylaşım Paris Barış Konferansı'nda gerçekleşti. Paris Barış Konferansı'nda, bir barış programı uygulanması ve devletler arası antlaşmaların yapılması hedeflenmişti. Bu konferans, kazanan devletlerin, kaybeden devletleri aralarında paylaştığı ve kaybeden devletlerin askeri, sosyal ve siyasi olarak yok edildiği bir konferans oldu. Dünyanın sınırları yeniden çizilmesi amaçlandı. Osmanlı Devleti de bu konferans ve takip eden konferanslarda alınan kararlar ve nihayetindeki Sevr Antlaşması ile parçalanarak İtilaf Devletleri tarafından paylaşılmak istendi.

Yunanistan da XIX. yüzyıldan itibaren alevlenen Batı Anadolu hedefleri ile savaşa İtilaf Devletleri'nin tarafında girmişti. Savaşı kazanan tarafta olan Yunanistan, doğrudan hedefine yöneldi. Paris Barış Konferansı'nda, kendisi için özellikle İzmir ve Batı Anadolu topraklarını istedi. Bu doğrultuda, savaş öncesi Yunanistan'a verilen sözler tutuldu ve 6 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın İzmir'i işgaline karar verildi. Yapılan bu araştırmada, Yunanistan'ın Batı Anadolu ve İzmir hedefleri için I. Dünya Savaşı'nın öncesi ve sonrasında gerçekleştirmiş olduğu propaganda savaşı doğrultusunda İzmir'in işgal edilmesinin ardından bölgede kurduğu yönetimin, askeri, siyasi ve idari politikaları ile sosyo-kültürel hayata etki etmesi incelenmiştir.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesinin ardından İzmir Türkleri için karanlık dönem başladı. İşgalin ilk gününden itibaren Yunan askerleri ve Rum çeteler, Türklere yönelik katliam hareketlerine başladılar. Türkler tarafından işgale karşı silahlı bir direniş olduğunu belirten Yunanlar, tüm katliamları için 15 Mayıs 1919 günü atılan bir tek kurşunu maske olarak kullanmışlardır ancak tüm dünya bilmektedir ki Mondros Mütarekesi'nin ardından silah ve cephanenin toplanması gerçeği ile Türk kuvvetlerinin ve Türk halkının getirildiği durum, herhangi bir mukavemet ortamının kesinlikle olamayacağıdır. İşgalin gerçekleşmesinin ardından Yunan Yüksek Komiser Aristidis Stergiadis bünyesinde siyasi bir otorite sağlanmaya çalışılmıştır.

Yunanistan'ın işgal için yıllardır ortam hazırlamaktaydı. İzmir'in işgali için en temel iddiaları olan sözde Rumların nüfus yoğunluğu meselesi incelenmiştir. Araştırma sonucunda; İzmir ve civarı planlı bir şekilde Rumlaştırıldığı, artan Rum nüfusunun sosyal, kültürel ve siyasi yapılanmalar aracılığı ile Rumların örgütlediği sonucuna ulaşılmıştır. Örgütlenme aşamasında, sıhhi yardım bahaneleri ve Batılı Devletlerin destekleri ile Rumlar, Yunanistan tarafından silahlandırılmışlardır. Silahlı Rum çetelerinin oluşturduğu asayişsizlik ile İzmir'de Rum zulmüne dayanamayan Türkler, civar şehirlere ve köylere doğru göç etmeye başlamışlardır. İşgalin ardından yaşanan katliamlar da göçlerin devam etmesine sebep olmuştur. İzmir Türklerinin güvenlik nedeni ile çevre sancak ve vilayetlere göç etmesinin yanında İzmir'de planlı bir şekilde Rum nüfusunun arttırılması sonucuna ulaşılmıştır. Yunan İşgal Kuvvetleri, kalıcı olmak için geldikleri İzmir'de Türklere yönelik askeri, siyasi ve idari faaliyetleri ile baskı, zorlama ve katliama devam etmişlerdir.

İzmir, bir ticaret ve liman şehri olması özelliğinden dolayı, Türklerin, Levantenlerin ve azınlıkların bir arada sosyal ve kültürel hayatta aktif bir şekilde var oldukları bir merkez olmuştur. İşgal sürecinde ise, sosyal ve kültürel hayatın işleyişi, Yunan yönetiminin Batılı Devletlere karşı iyi görünme çabasının altında, gerçeği yansıtmayan politikaları ve uygulamaları ile devam etmiştir. Sevr Antlaşması'nın imzalanmasına kadar cinayetlerin devam etmesinin yanında sosyal ve kültürel faaliyetlerde Yunanlar, Ankara Hükümeti'nin reddettiği; İstanbul Hükümeti'nin imzaladığı Sevr Antlaşması ile bölgenin kendilerine bırakılmasının ardından gerçek yüzlerini göstermeye başlamışlardır.

Sağlık faaliyetleri, yoksulluk ve göç sebebi ile İzmir'de kalan doktorlar aracılığı ile yürütülmeye çalışılmış ancak Yunan İşgal Kuvvetleri'nin Türk hastanelerini işgal etmesi ile devamlılık sağlanamamıştır. Ulaşım, Yunan İşgal Kuvvetleri'nin keyfiyetine bırakılmıştır. Eğitim, Türk okullarının kapatılması, öğretmenlerin maaş alamaması ve son olarak Yunancanın eğitim dili olarak ilan edilmesinin ardından verimli bir şekilde sürdürülememiştir. Dini hayat, milli bilincin canlanmaması için baskı ile görünürde devam etmiştir. İzmir Türkleri, coşku ile kutladıkları bayramlara ve özel günlere hasret kalmıştır. Sosyal ve kültürel boyuttaki tüm alanlar Yunan İşgal Kuvvetleri'nin baskıcı tavırları ile devam etmiştir.

Her zaman sosyal ve kültürel canlılığın devam ettiği İzmir'de, artık hayat daha açık bir şekilde Rumların ve diğer azınlıkların lehinde devam etmekteydi. Türklerin; dini, milli

ve kültürel duyguları sindirilmeye çalışılıyor, kültürel anlamda manipülasyona maruz kalıyorlardı.

Milli bilincin yok edilmesi için Türk adı geçen her şey, İslam adı ile değiştiriliyor ve Türklüğün unutulması, Yunan yönetimine girilmesi benimsetilmeye çalışılıyordu. Basına yönelik uygulanan sansür, özgürlüğe vurulmuş en önemli darbelerden bir tanesidir. İşgal döneminde yayımlanan gazetelerden elimizde en fazla sayısı bulunan *Ahenk* gazetesi incelendiğinde; birçok yazının sansüre uğradığından, gazetenin sayfalarının boş bir şekilde çıkarıldığı görülmektedir. Güvenlik, tamamen Yunan jandarmasının keyfi işleyişi ve Yunan İşgal Kuvvetleri'nin baskısı ile devam etmiştir.

Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921) ile Yunan askerlerinin Eskişehir-Afyon sınırlarına doğru çekilmesi ile Yunan ordusu yenilgiye uğramıştı. Yunan askerlerinin 1919-1922 yılları arasında Batı Anadolu'daki askeri durumları işgal bölgelerine de yansımıştır. İşgal bölgelerindeki basına sansür uygulayarak savaş meydanında yaşadıkları başarısızlardan haberdar olunmasını engellemeye çalışmışlardır. Gerçeklerin aksine; Anadolu'da ilerledikleri ve artık bölgede temelli kalacakları imajı yaratılmaya çalışılmıştır. Bir yandan Türklere yönelik idari, siyasi, sosyal ve kültürel baskı da arttırılmıştır.

Araştırma sonuçları göstermektedir ki; Yunan yönetimi, kalıcı olmak amacı ile işgal ettikleri İzmir'de, askeri ve idari alanlardaki politikalarını Batılı Devletlere karşı iyi görünebilmek ve bölgenin temelli kendilerine bırakılması amacı ile belirlemişlerdir. İdari uygulamada Türk ve Yunan yönetiminin ortak bir şekilde sağlandığı, Türk yöneticilerin ve memurların görevlerine devam ettikleri gösterilmeye çalışılmıştır. İdarede Türk yöneticilerinin herhangi bir yetkisinin bulunmaması, memurların görevlerinde en alt kademelerde çalıştırılması ve sosyal baskı uygulayarak görevlerinden istifa etmeye zorlanmışlardır. Askeri uygulamada da Türk-Yunan ortak yönetiminde sözde güvenliğin sağlandığı, kâğıt üzerinde yapılan Yunan jandarması ve Osmanlı polisi ortak iş birliği anlaşması ile ortak yönetimin uygulandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Sözde ikili uygulamanın Osmanlı polis veya jandarmasının silahsız bir şekilde dahil olduğu göz önüne alındığında yalnızca gösterişte kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Sevr Antlaşması'nın imzalanmasının ardından yönetime dair herhangi bir mukavemet, fikri bir karşı çıkma dahi olmaması için Türkler her zaman bastırılmışlardır. Hükümet Konağı tamamen işgal edilerek, idarede Türk yönetimi tasfiye edilmiştir. Ağır

şartlar altında yaşayan Türklerin, Mondros Mütarekesi ve işgal bildirisi ile silahsızlanmış ve herhangi bir mukavemet gösterecek durumları yoktur. Buna rağmen, Yunan askerleri, Türklerin fikri birliğini engellemek amacı ile toplu yaşam alanlarına kısıtlamalar getirmiştir. Türklerle yönelik isyan yalanları ile cinayetlerine ve terör faaliyetlerine devam etmişlerdir. İdari ve siyasi politikaları sosyal ve kültürel hayata doğrudan baskı olarak etki etmiştir.

Yunanlar, Türk yurdu olan İzmir’de Yunancayı resmi dil ilan etmişlerdir. Türk’e ait olan her şey unutturulmaya ve yok edilmeye çalışılmıştır. Bir taraftan devam eden kurtuluş mücadelesi ile tedirgin olan Yunanlar, İzmir Türklerinin Millî Mücadele harekâtından haberdar olmamaları için ellerinden gelenleri yapmışlardır. İzmir’i terk etmeyen Türkler ise bu karanlık dönemin biteceği günü sabır ile beklemişlerdir. Nihayet 9 Eylül 1922’de Türk askerlerinin İzmir’e girmesi ile İzmir tekrar özgürlüğüne kavuşmuştur. Yunanların, işgal dönemi boyunca sergilediği saldırgan tavırlarını, İzmir’den kaçış sürecinde de tüm çıplaklığı ile göz önüne sermiş, şehirde yağma faaliyetleri göstermişlerdir. Yunanlar, işgalci olarak kaldıkları sürede uyguladıkları askeri, siyasi, idari ve psikolojik baskıcı politikalar ile İzmir’i büyük bir sosyal ve kültürel çöküntüye mahrum bırakmışlardır. Yunanistan her ne kadar kabul etmese de Batı Anadolu’da Türk mezalimi gerçekleştirmiştir. İşgalden, kurtuluşa kadar yaşanan tüm yağma, cinayet ve Türklerle yönelik baskılar, Yunanistan’ın tarih boyunca kara lekesi olarak kalacaktır.

BELGELER

BELGELER

B.1: Müttefik Kuvvetler adına Amiral Calthorpe tarafından, 14 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edileceğine dair Osmanlı Devleti Dahiliye Nezaretine verilen nota. **(BOA. DH.İ.UM. EK.51.72.1.)**

B.2: Müttefik Kuvvetler adına Amiral Calthorpe tarafından, 14 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edileceğine dair Osmanlı Devleti Dahiliye Nezaretine verilen nota. **(BOA. DH.İ.UM. EK.51.72.2.)**

B.3: Dahiliye Nezareti Erkan-ı Harbiye arşivlerinde bulunan, Fransızca hazırlanmış grafik ile 1917 yılı Aydın Vilayeti'nin nüfus oranı **(BOA.DH.KMS.52.4.16)**

B.4: İzmir Emniyet Müdürlüğünden 17 Mart 1920'de Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğüne gönderilen, İzmir İşgal Kuvvetleri Komiseri Stergiadis (Esteryadis) ile İzmir Polis Müdürü Zeki Bey arasında anlaşma yapıldığı ve bundan sonra Yunan jandarması ve Osmanlı polisinin ortak bir program oluşturulmasında anlaşmaya vardığı bilgisi. **(BOA. DH. EUM.AYŞ.35.49.1)**

B.5: İzmir Emniyet Müdürlüğü'nden, Dahiliye Nezaretine çekilen 17 Mayıs 1922 tarihli telgraf: Yunanlıların işgal ettikleri yerlerdeki Müslüman halka zorla "Türk devletine geri dönmekten nefret ettikleri" şeklinde yayımlanan haberlerin protesto edilmesi talebi. **(BOA.DH.İ.UM. EK.123.68.1.)**

B.6: İzmir Emniyet Müdürlüğünden, Dahiliye Nezaretine çekilen 17 Mayıs 1922 tarihli telgraf: Yunanlıların işgal ettikleri yerlerdeki Müslüman halka zorla "Türk devletine geri dönmekten nefret ettikleri" şeklinde yayımlanan haberlerin protesto edilmesi talebi. **(BOA.DH.İ.UM. EK.123.68.2.)**

B.7: Aydın Vali Vekilinden, Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Mart 1922 tarihli telgraf: İzmir Kışlası'nın kapısı üzerinde bulunan kazınmış tuğra ile Ayyıldız ve kışlanın inşa tarihini gösteren levhanın Yunanlılar tarafından alçı ile kapatıldığı. **(DH.İ.UM.20.22.14.55.2)**

B.8: İzmir Kazası'ndan, Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Nisan 1921 tarihli telgraf: İzmir'de Kemeraltı Caddesi'nde bulunan Şark Ticarethanesi sahiplerinden Ahmed Mansur Bey'in Regaib gecesi münasebetiyle dükkanına Osmanlı bayrağı astığı için Yunan zabıtası tarafından tevkif edildiği **(BOA.DH.İ.UM.20.27.14.34.2)**

B.9: İzmir Kazası'ndan, Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Nisan 1921 tarihli telgraf: İzmir'de Basmahane'de vaki Çorakkapı Camii'ne Yunan askeri tarafından ateş edildiği, cami ve minarenin hasar gördüğü **(BOA.DH.İ.UM.20.27.14.62.02)**

B.10: İzmir Kazası'ndan, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğüne gönderilen 30 Haziran 1919 tarihli rapor: İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline dair Emniyet Müfettişliği Komiser Muavini Hulusi tarafından tanzim edilen rapor **(BOA.DH.EUM.MEM.109.29.1.)**

B.11: İzmir Valiliğinden, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsusa Müdürlüğüne gönderilen 6 Ağustos 1919 tarihli telgraf: İzmir'deki Posta ve Telgrafhanenin Yunanlılar tarafından işgal edildiği. **(DH.KMS.52.3.81.2)**

B.12: İzmir Valiliğinden, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsusa Müdürlüğüne gönderilen 8 Ağustos 1919 tarihli telgraf: Yunan Başvekili Venizelos'un propaganda amacıyla ahaliye para dağıttığının tespit edildiği. **(BOA.DH.KMS.54.35.1.)**

B.13: İzmir Kazasından, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsusa Müdürlüğüne gönderilen 19 Haziran 1919 tarihli telgraf: İzmir'de Yunanlıların yeniden sansür koyduğu. **(DH.KMS.52.2.47.1)**

B.14: İzmir Kazası'ndan, Hariciye Nezaretine gönderilen 1 Ağustos 1922 tarihli telgraf: Anadolu'nun batı havalisinde idare-i muhtare (özerk idare) ilan edilmesi. **(DH.KMS.62.33.3.)**

B.15: İzmir'den Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyasetine gönderilen raporlardan İzmir Fecayii başlıklı kitapçıktan oluşturulan 9 Ağustos 1919 tarihli Yunan mezalimine dair örnekler. Rumlar tarafından gözleri oyularak işkence edilmiş Türkler. **(BOA.DH.KMS.52.4.1.12)**

B.16: İzmir'de yaşanan katliamlara dair Erkan-ı Harbiyenin oluşturduğu raporlar kitapçığının kapağı **(BOA.DH.KMS.52.4.1.)**

B.17: İzmir'de Türklere yönelik yapılan katliamları gösterir karikatür "İzmir Fecayii" **(BOA.DH.KMS.52.4.1.12.)**

B.18: Erkan-ı Harbiye raporlarında Rumlar tarafından vahşi bir şekilde şehit edilmiş, yaşları; 20-30 ve 50 olan bir ailenin fotoğrafı. **(DH.KMS.52.4.01.12)**

B.19: Erkan-ı Harbiye raporlarında Rum vahşetlerine örneklerden Abdullah oğlu Aziz'in naaşı. **(DH.KMS.52.4.1.12)**

- B.20:** **B.20** İzmir Jandarma Alay Kumandanlığından, işgal günü yaşanan vahim olaylara şahitlik eden bir kişinin ifadelerine dair 30 Mayıs 1919'da Dahiliye Nezaretine bildirilen rapor. **(BOA.DH.EUM.4.3.1)**
- B.21:** Amiral Calthope tarafından İzmir'in işgal edileceği notasının verildiği haberleri. *Havadis-i Vilayet*, **Ahenk**, 15 Mayıs 1919.
- B.22:** İzmir'in işgal edilmesi üzerine yayımlanan emirler. *Emr-i Yevm*, **Ahenk**, 17 Mayıs 1919.
- B.23:** İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafıru'nun Beyannamesi, (sağ alt) **Ahenk**, 18 Mayıs 1919.
- B.24:** İzmir'in işgal günü yaşananlar, *İzmir Fecayii*, **İrade-i Milliye**, 19 Ekim 1919.
- B.25:** *İzmir Muhtacinini Unutmayınız*, **Açık Söz**, 19 Aralık 1919.
- B.26:** İzmir'de Yunan yönetiminin faaliyetleri. *Türk Memurlarını Azl Ediyorlar*, **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Ağustos 1922.
- B.27:** Mağaza ve dükkanlarda Türkçe levhaların kaldırılması. *Muhtıra*, **Müsavat**, 2 Temmuz 1919.
- B.28:** Amiral Bristol'ün İzmir'e gelmesi. *Amiral Bristol* (soldan son başlık), **Müsavat**, 8 Temmuz 1919.
- B.29:** Türk basını üzerindeki Yunan sansürüne bir örnek, **Müsavat**, 2 Temmuz 1919.
- B.30:** *Ahenk* gazetesinden tiyatro ilanlarına bir örnek. *Havadis-i Vilayet*, **Ahenk**, 30 Mayıs 1920.
- B.31:** İzmir Sansür Heyeti'nden tiyatro ilanlarına da sansür uygulanacağı bildirisi. **Ahenk**, 28 Eylül 1920.
- B.32:** İzmir Sansür Heyeti'nden tiyatro ilanlarına da sansür uygulanacağı bildirisi. **Ahenk**, 28 Eylül 1920.
- B.33:** İşgal döneminde İzmir'de bulunan Türk doktorlar tarafından yayımlanan dergi, **İzmir Tıp Mecmuası**, 1 Haziran 1920.

H.M.S. "IRON DUKE."

14th May 1919.

No. 5505.

Your Excellency,

I have to inform you that it has been decided by the Governments of the Allies that under clause 7 of the Armistice with Turkey the forts and fixed defences of Smyrna and its approaches are to be occupied by the forces of the Allies, and I have been instructed to arrange for this to be done forthwith.

2.- The above decision has been communicated to the Ottoman Government.

3.- The occupation will take place this afternoon, 14th May, and I request that you will give necessary instructions for the forts to be handed over on the arrival of the Allied detachments which will be sent.

4.- In order to provide for the security of the Consulates in the event of any disquiet in the city a small guard under the command of an officer will be sent to each of the Allied Consulates this afternoon.

VICE ADMIRAL
BRITISH COMMANDER-IN-CHIEF.

His Excellency
the Vali of Smyrna.

OSMANLI ARSIVI		
DH.İ.UM.EK		
51	72	3

DH.İ.UM.EK.00051.00072.003

B.1 Müttefik Kuvvetler adına Amiral Calthorpe tarafından, 14 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edileceğine dair Osmanlı Devleti Dahiliye Nezareti'ne verilen nota. (BOA. DH.İ.UM. EK.51.72.1.)

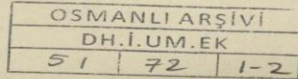
Sheet....2

or unrest in Smyrna and the surrounding district.
I therefore most earnestly impress upon you the
absolute necessity of using all means at your command
to maintain calm.

The telegraph office will be occupied early
to-morrow morning by a British Naval detachment in
order that no one may be able to send news of an
alarmist nature into the interior. This will not
prevent official Turkish telegrams being sent if
handed to the Censor.

6.- I trust that the presence of the powerful
Allied Fleet which is now lying in the harbour may
exercise a restraining influence.

VICE ADMIRAL
BRITISH COMMANDER-IN-CHIEF.

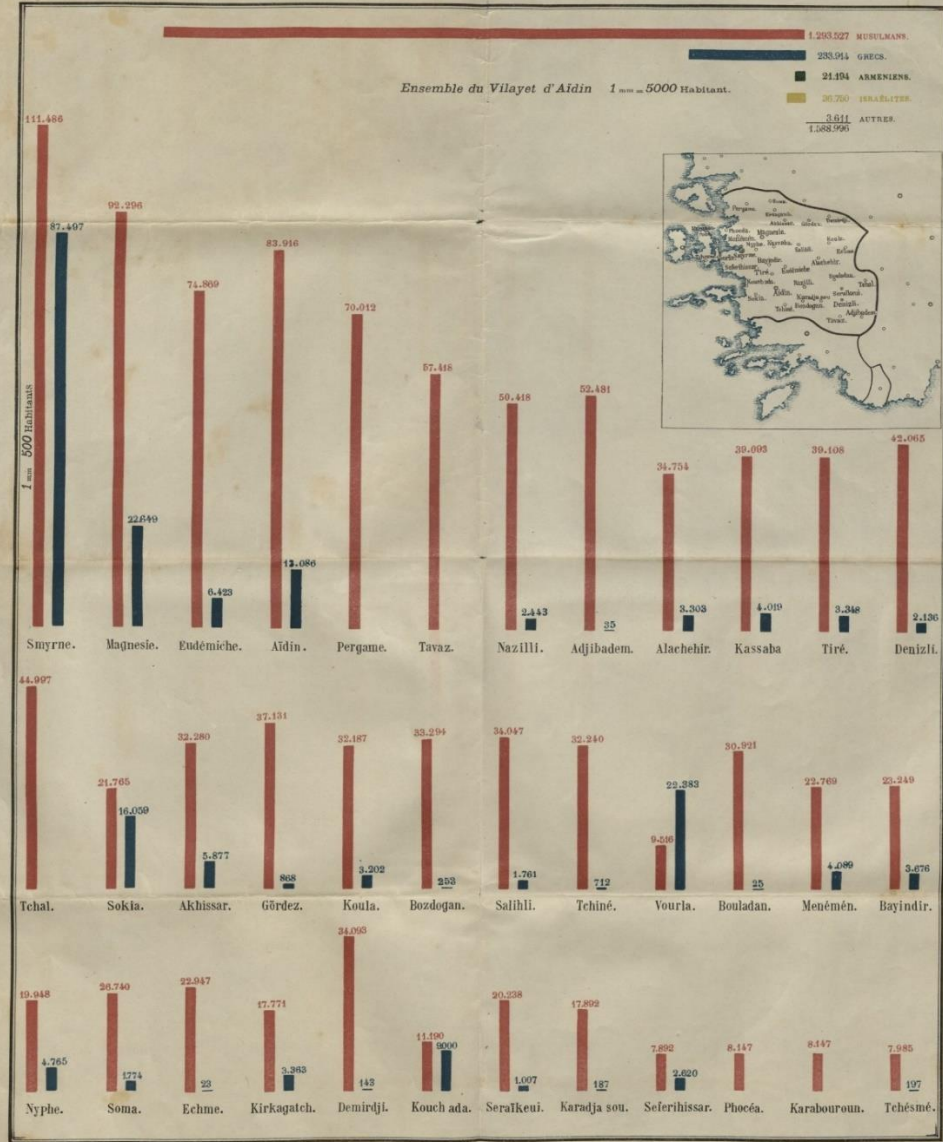

DH.İ.UM.EK.00051.00072.001

B.2 Müttefik Kuvvetler adına Amiral Calthorpe tarafından, 14 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edileceğine dair Osmanlı Devleti Dahiliye Nezareti'ne verilen nota. (BOA. DH.İ.UM. EK.51.72.2.)

Graphique comparatif de la population du Vilayet d'Aidin par Caza.

Statistique 1917.

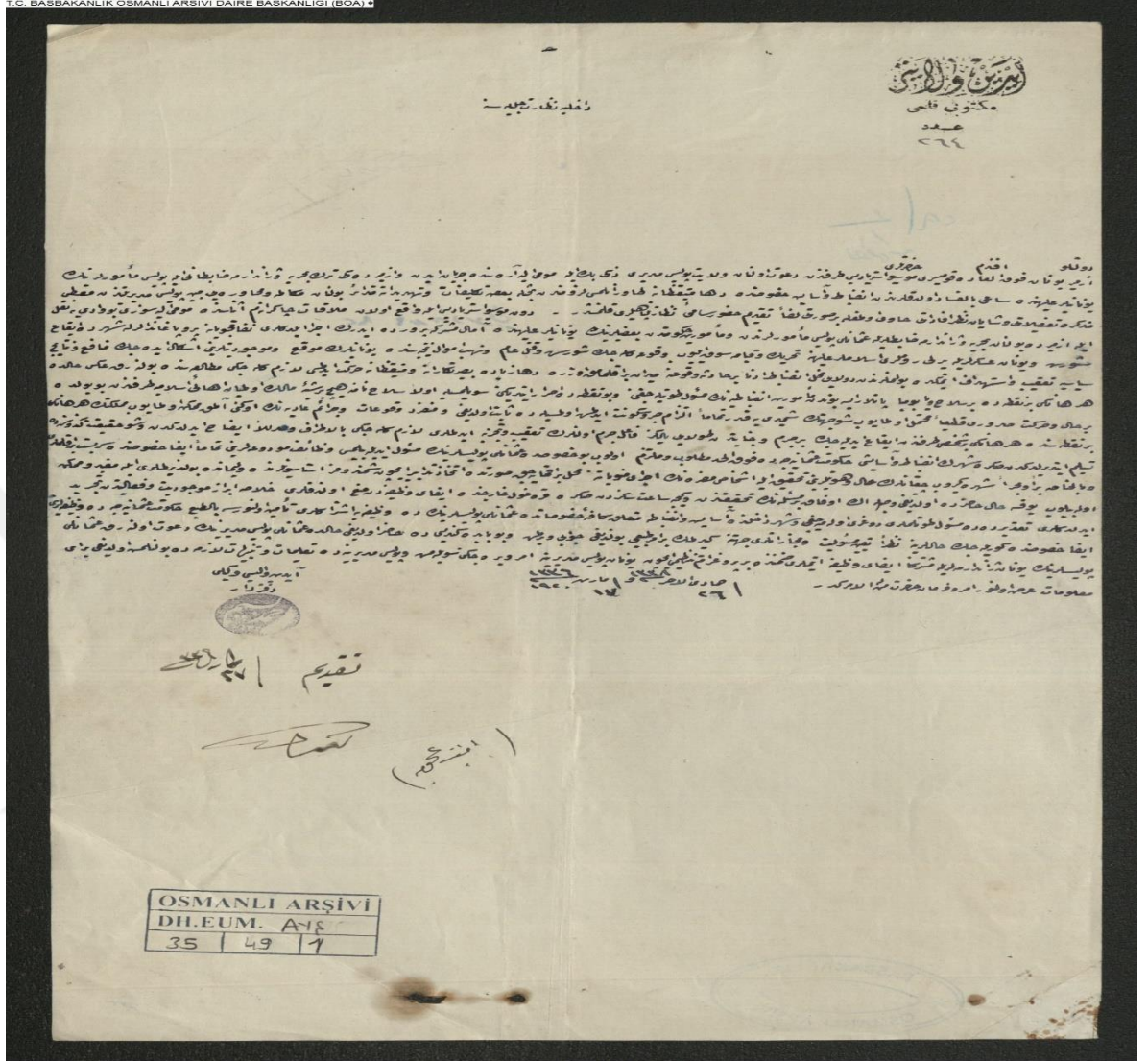

DH. KMS 52.4/1

16

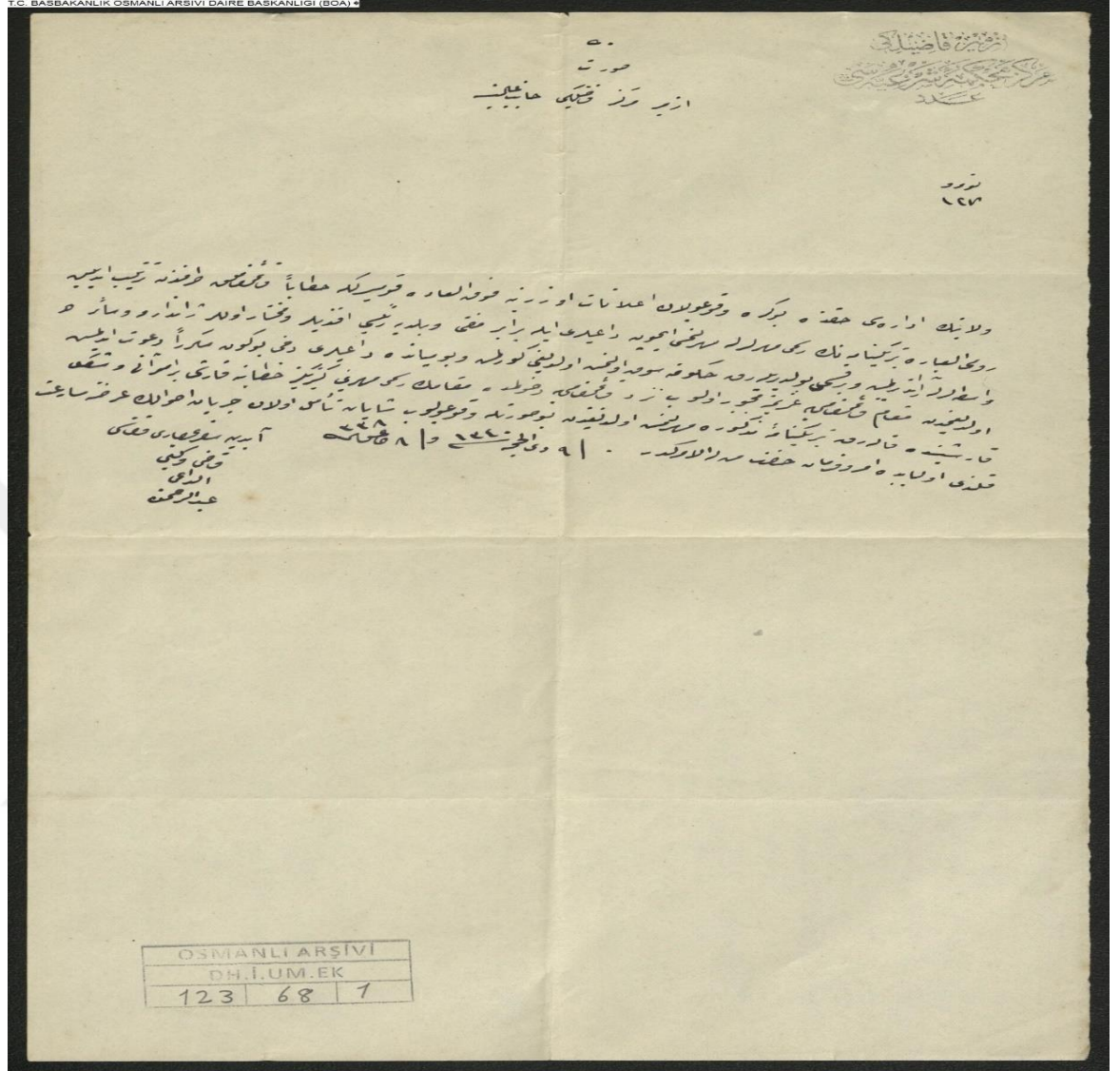
DH.KMS.00052.4.00001.016

B.4. Dahiliye Nezareti Erkan-ı Harbiye arşivlerinde bulunan, Fransızca hazırlanmış grafik ile 1917 yılı Aydın Vilayeti'nin nüfus oranı (BOA.DH.KMS.52.4.16)

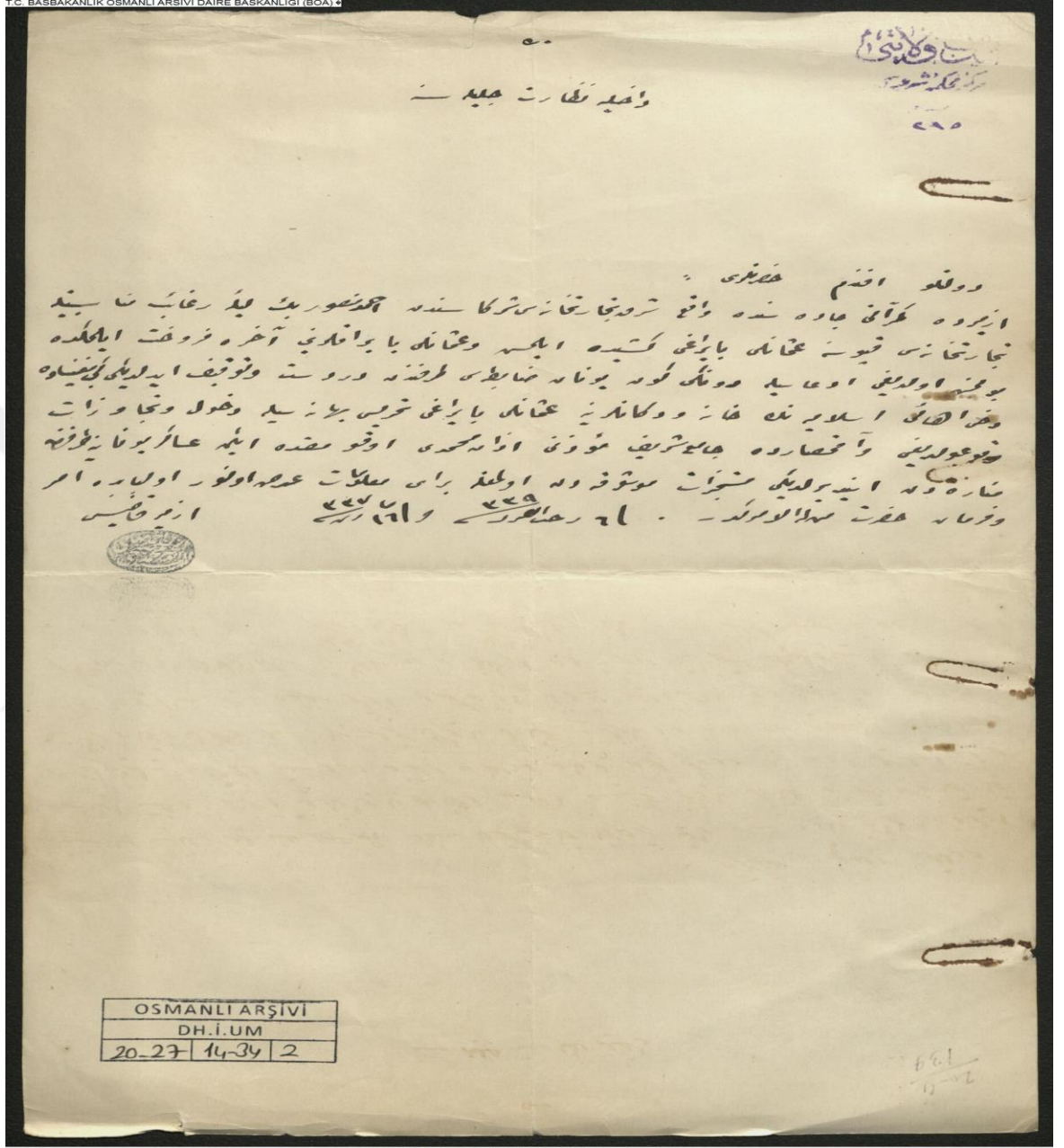
DH.EUM.AYŞ.00035.00049.001

B.5. İzmir Emniyet Müdürlüğü'nden 17 Mart 1920'de Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'ne gönderilen, İzmir İşgal Kuvvetleri Komiseri Stergiadis (Esteryadis) ile İzmir Polis Müdürü Zeki Bey arasında anlaşma yapıldığı ve bundan sonra Yunan Jandarması ve Osmanlı Polisinin ortak bir program oluşturulmasında anlaşmaya varıldığı bilgisi. (BOA. DH. EUM.AYŞ.35.49.1)

DH.İ.UM.EK.00123.00068.001

B.6 İzmir Emniyet Müdürlüğü'nden, Dahiliye Nezareti'ne çekilen 17 Mayıs 1922 tarihli telgraf: Yunanlıların işgal ettikleri yerlerdeki Müslüman halka zorla "Türk devletine geri dönmekten nefret ettikleri" şeklinde yayımlanan haberlerin protesto edilmesi talebi. (BOA.DH.İ.UM. EK.123.68.1.)

DH.İ.UM.00020.27.00014.34.002

B.8 İzmir Kazası'ndan, Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 6 Nisan 1921 tarihli telgraf: İzmir'de Kemeraltı Caddesi'nde bulunan Şark ticarethanesi sahiplerinden Ahmed Mansur Bey'in Regaib gecesi münasebetiyle dükkanına Osmanlı bayrağı astığı için Yunan zabıtası tarafından tevkif edildiği (BOA.DH.İ.UM.20.27.14.34.2)

اوراق نوحروسی		قلم نوحروسی		داخلیه نظارتی		دوسیه نوحروسی		قارتون نوحروسی	
۵۵۲		۵۵۲		اعلیت ۶. و میه مدیریتی					
عمر	مرد	تاریخ	خلاصه :	تاریخ تسوید	تاریخ تفتیش	تاریخ - فوق			
				۹	۱۱				

ازین بنفشه قریباً نصف ۵۰ شش تاریخیه

ایرینیه قرا

۸۱۴

۸۸۷

۱۱

ند عیانه نفاذ

یوبایج

برگه ده

ایرینیه قریباً نصف ۵۰ شش تاریخیه

ایرینیه قرا

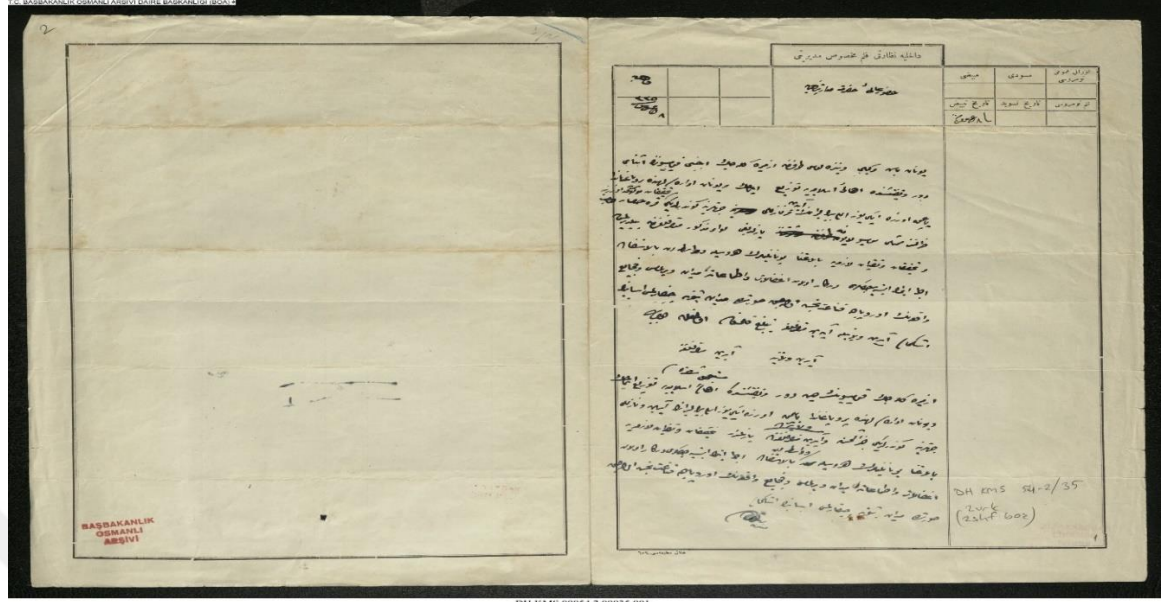
۲۲۶۸

OSMANLI ARŞIVI

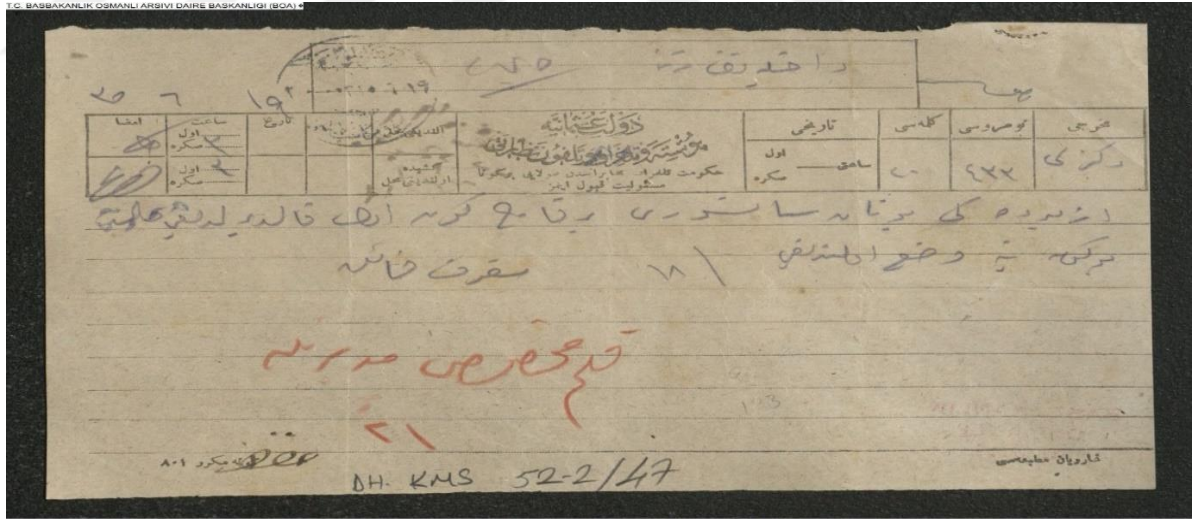
DİLEUM. MEM

109 29

B.10 İzmir Kazası’ndan, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü’ne gönderilen 30 Haziran 1919 tarihli rapor: İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaline dair Emniyet Müfettişliği Komiser Muavini Hulusi tarafından tanzim edilen rapor (BOA.DH.EUM.MEM.109.29.1.)

B.12 İzmir Valiliği'nden, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsusa Müdürlüğü'ne gönderilen 8 Ağustos 1919 tarihli telgraf: Yunan Başvekili Venizelos'un propaganda amacıyla ahaliye para dağıttığının tespit edildiği. (BOA.DH.KMS.54.35.1.)

B.13 İzmir Kazasından, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsusa Müdürlüğü'ne gönderilen 19 Haziran 1919 tarihli telgraf: İzmir'de Yunanlıların yeniden sansür koyduğu. (DH.KMS.52.2.47.1)

۴۱

روملار طرفندن کوزلری چیقاریلان و سونکو ایله شهید ایدیلن

طوباش اوغلی اسماعیل

اسحق کلبا اوغلی ابراهیم

BAŞBAKANLIK
OSMANLI
ARŞİVİ

ازمیر فجایی

۲۶

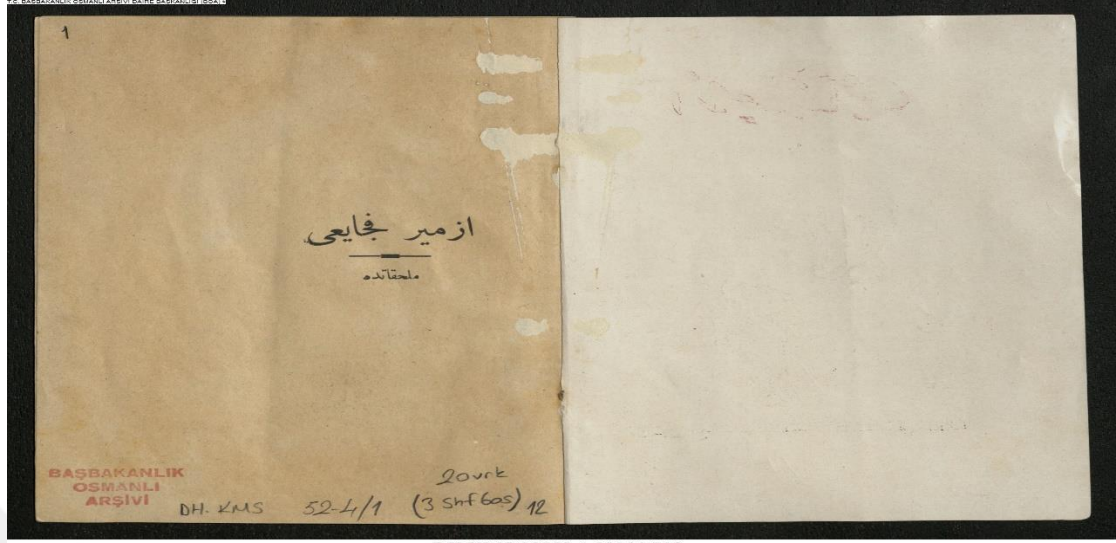
ایتمکده در . یونان قوتلرینک برغمه دن چکیلدنکرینک
ایرتسی کونی مدللیدن دیکیلی به درت بیک کیشیک بر قوت
چیقارلش یوقوت اوچ قولدن شهره هجوم ایتشدیر .
دیکیلی به حقیققلری زمان نچاردن فائق ، تلفراف مدیری
محمد عاصم ، دیون عمومیه مأموری علی ومخدومی خلیل
افدیلرله ارنارود صادق اغا و برچوق اهلای مسلمه بی
بر صورت فجیعه ده قتل و اعدام و برغمه به قدر امتداد
ایدن ساحده کان [قیرقلر ، صغانچی ، ساز کوی ،
قالارغه ، چام کوی ، الاحجار ، تکی ، سندل] قریه لریله
حاجی ابراهیم ، بکاش حسین اغا و حاجی رضائک چقنلکری
کاملأ احراق ایتشیلر و اهلایسنی بشیکده کی چو حقلره
وارنجیه قدر سونکودن کیرمشلردر .

شهره تقریلرنده مرکز قضا و ماحقات اهلایسنی صومعه
فراره نشبت ایتشیلر فقط قاجامیوب کیرو قالانلر کاملأ
اولدیریشلردر .

شهره کیررکن شمال و شمال جنوبی قسمنه آتش
ویرمشلردر . یونین صکره قنق و تورانی ناچه لری
استقامتده ایرویلرله کذر کاخده بولنان (قاشقچی ، دونداری)
قریه لری قسمأ احراق و اهلایسنی قتل ایتدیلر .
(زانغاسده چور ارجقه) بولنان اعشاراتیاری ده داخل
اولدییی حالده بتون مملکت و کویلرده کی ده پو ، مغازه ،

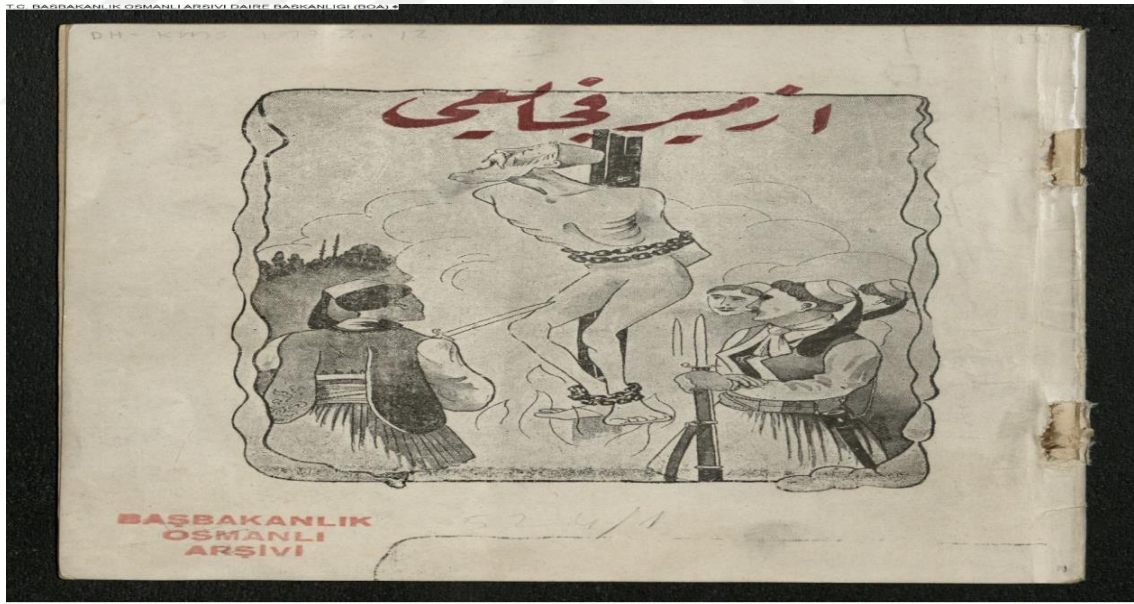
DH.KMS.00052.4.00001.012

B.15 İzmir'den Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyaseti'ne gönderilen raporlardan İzmir Fecayii başlıklı kitapçıktan oluşturulan 9 Ağustos 1919 tarihli Yunan mezalimine dair örnekler. Rumlar tarafından gözleri oyularak işkence edilmiş Türkler. (BOA.DH.KMS.52.4.1.12)

DH.KMS.00052.4.00001.012

B.16 İzmir’de yaşanan katliamlara dair Erkan-ı Harbiye’nin oluşturduğu raporlar kitapçığının kapağı (BOA.DH.KMS.52.4.1.)

DH.KMS.00052.4.00001.012

B.17 İzmir’de Türklere yönelik yapılan katliamları gösterir karikatür “İzmir Fecayii” (BOA.DH.KMS.52.4.1.12.)

10

روملر طرفندن و شهانه بر صورتده شهید ایدین بر عااله

۲۰
باشنده خدیجه
دویمک قیزی۳۰
باشنده یوسف
خدیجه انزوجه۷۰
باشنده حسین
خدیجه پیریBAŞBAKANLIK
OSMANLI
ARŞİVİ

ازمیر نجابی

۱۸

ارتق دها ایبری به کیمکه جسارت ایدمدم. قومشوه
اسحق اقدیده آولوسنده مقتول دوشمشدی. تکرار
اوه دوندم. برمدت مسوکره قصه جوارنده کی حیقتک
بانچه مده چالیشان خدمتجم طودوری کلدی. آغلاهورق
احمدک قتل ایدیلدیکی، صغیرلرده یونانیلر طرفندن
آلدیغی آکلاندی. ۱۸ هزاران چهارشنبه کونسه قدر
سوقاغه حیقمام. اوکون آسایش تأسس ایتدی،
ازمیردن انکلیز، فرانسه، مئملری کلدی دبدیلر. برآز
جسارت آلازق حیقمد. حکومه کتدم. یونانقرلری
نوبت بکلورلردی. اجیری سوقادیلر. اوراده قائمقام
کال بکک وژاندارمهلرک قتل ایدیلدیکی اوکره ندیم.
تکرار اویمه دوندیکم زمان. محله مزک اسلام قبرستانی
جهننده عربلرله اسلام مقتوللرینک کتیریلرک دفن
ایدیلدیکی کوردیم. محله مزده کی جنازه لر اولدیغی کی
دورریور، کیمسه دوه جسارت ایدمهوردی. کیدوب
مئلره وفعه یی آکلاندیم ودفن ایچین مساعده آلدیم.
اوکون اونلریده دفن ایتدک. بونلر: کریدی قصاب
ابراهیمک اوغلی ۱۰ یاشنده عنان، درت کریدی قادیق،
وقومشو اسحق اقدیدین عبارت ایدی.
۱۹ هزاران برشنبه کونی هجرتیه قرار ویردک.
آلایلدیکمیز اشیامیزی آلدق. قومشولرله حالالاشدق.

DH.KMS.00052.4.00001.012

B.18 Erkan-ı Harbiye raporlarında Rumlar tarafından vahşi bir şekilde şehit edilmiş, yaşları; 20-30 ve 50 olan bir ailenin fotoğrafı. **(DH.KMS.52.4.01.12)**

روم وحشتلرینه قربان اولان
عبدالله اوغلی عزیز

BAŞBAKANLIK
OSMANLI
ARŞİVİ

اوغراتلیدی . اودرجه ده که ، اعشار امیریه آتبارلرینه
وارنجیه قدر تعرض و تجاوزدن احتراز ایدیلدی . . .
یونان قوتلرینک مقیاسیه مواصلتورندن صکرا بوتجاوز
ونعدی سیاستنه کرمی ویریلدی . پرکین و غرض
بروضع غضوبانه آله رقی برقم مسلمانلرک فساری حیراً
وقهراً پیرتلیدی . . . اسلام قادیشلرینه مع المهدید ازدواج
تکلیفلی یاییلدی . . .

شایان غبطه برحربان ایله نمادی ایدوب کیدن آسایشه
رغمآ بتون قضایه شامل اولوق اوزره اداره عرفیه
اعلان وکافه قرای مسلمده موجود بالجمله اسلحه
ضبط وصادره اولندی . روملردن هیچ برسک ایشه
یارار هیچ برسلاخه ایلشیمه دیکی حالده اسلام کویلرندن
طوبلانیلوب اکثریسی میخانلی قریه سنده ده بو ایدیلن
سلاحار بااسلی ، قولدره . فیلوجلوسا روم کویلری
اهالیسه توزیع ایدیلدی .

شهرک مدخل جادهلرینه مقرزله اقامه ایدیلرک
حیفتلرکندن ، باغندن ، ترلاندن وکوندن کلوب کیدن
بوتون مسلمانلرک اوزورلی بالتجری ، طرناق چاقیسه
قیرنه بولندیسه کاملاً ضبط اولوندی .

درلو بهانهلر بعض بدخواه برلی روملرک تحریک
وتشویقه برقم مسلمانلرک توقیف وفساً دیوان حربه

DH.KMS.00052.4.00001.012

B.19 Erkan-ı Harbiye raporlarında Rum vahşetlerine örneklerden Abdullah oğlu Aziz'in naası. (DH.KMS.52.4.1.12)

B.21 Amiral Calthope tarafından İzmir'in işgal edileceği notasının verildiği haberleri.

Havadis-i Vilayet, Ahenk, 15 Mayıs 1335 (1919)

B.22 İzmir'in işgal edilmesi üzerine yayımlanan emirler. *Emr-i Yevm, Ahenk, 17*

Mayıs 1335 (1919)

[illegible]

226

ازمير فجايعی

ازمير فجايعه داتر وسمی راپورلردن بمضيلری :

مقتضیاً ژاندارمه طاہور قوماندانی بیکباشی محمد فهمی بکدن
۱۸ - ۵ - ۱۹ تاریخ و ۲ : ۲۶۳۳ نومرو ایله درسمادت عموم
ژاندارمه قوماندانی کمال بیکه وارد اولان راپورلردن مستخرجیدر :

ازميرک صورت اشغال والیوم وضیق حقیقه بوراده بیکه بکری
جرح ایدر بیک چوق شایعه لر دوران ایتمکده ، افکار عمومیه ده
مدعش بر غلیان او یاندیرمکده در . چیقان شایعه لر آره سنده الک
ژاندارمه مستقریت اولانلری بروجه زیر عرض اولونور :

ازميرک اشغال ایدن اقدام . آمیرالی غالتروپ ازميرک کلدرک حکومت
ازميرک یونان عسکری طرفدن اشغال ایدیله جکئی بانوطه بیلدیرمیش
و دول اتلافیه ملک ازميرده موجود سفارش حربیه سندن چیقارهلری
بکری بکری کسکک برده مهرزه ایله قونسلوسخانه لرین تحت تأمین
آلبدن واستحکام و قلعه لری تسلیم ایتدکدن صوکره نقلیه کیرلری
ایچنده یونان یونان عسکرلری قوردونه اخراجیه باشلانیش : اشغالی
کوردن اهالی اسلامیه عظیم برکتله حالتده نچم ایدرک پروتستو
و نایملر یا عسکرلر ده روملر یلرلردن دوچار هجوم اوله رق ایچیه
مهم مقداره تلفات ویرمخلردور .

جکومت قوناهنی اشغال ایدن یونانلر ، والی ودها بر جوق ذواتی
حبس ایتملر و عسکری اوتل تخریب و بر جوق مفاظه و دکانلری
یاغما و اهالی اسلامیه تحقیر و بالخاصه هدرات اسلامیه بی عرض
ایدلش ، لیلر بیرتیلش ، هرکسک کوکسینه مجبوری « وده نیزه لوس
ده توراسیونی » یونان باندیره و روزهلری طاقیلش بولده راست کان
اسلاملر یونان عسکری قاقته کبرن اهالی خرساتیایه ملک دلائله
صویرلش تورک مطبعه لری تخریب اولونیش و الحاصل یونان وروملره

B.24 İzmir'in işgal günü yaşananlar, *İzmir Fecayii*, İrade-i Milliye, 19 Ekim
1919.

﴿ آچیق سوز ﴾

ازمیر محتاجیننی اونوتماییکز

اونوتماییکز ، اونوتماییکز ، ای محترم خلق ! . . قسطنی اهلایسی ازمیر محتاجیننی
اونوتماییکز . بونانلیلرک ظلم و غدریله بوردسز ، بواسر قالان بیچاره قارده شلرکزی اونوتماییکز
اورنهانی قیش ، صوغوق ، هاشی بهالی . بر چوق وطن قارداشلرکزی وارکه البسه سز ،
یهجکسز قاش ، آج ، عربان صوغوقده تیریل تیریل یتیریور . دوکیور ، آجلقدن اولیور .
بونلری اونوتماییکز . دشمنک ظلمنه ، غدرینه اوشرامش اولان بو بیچاره لری اونوتماییکز .
زنکین ، فقیر هیکنز ، الکزدن کلدیکی قادار یاردیم ایدیکنز . ازمیر محتاجیننی اونوتماییکز .
برر غروش بیله یاردیمده بولونورسه کز یوز بیکارجه ، میلونلرجه غروش ایدور . الکزدده کندن
اوجکزدده کندن کولکزدن نه قویارسه آپیروب طویلا بیکز . امنیب اشدیکز . اعتماد ایتدیکز .
ذوا به وریکیر ، البسه ، باره ، ییهجک نه وره بیایرسه کز وریکیز . یالکیز ازمیر محتاجیننی
اونوتماییکز مسلمانلر ! مغدور ، مظلوم دین قارده شلرکزی بو طار زمانده اونوتماییکز .
بیکارجه دین قارداشکیز جان جکیش-بیور . امداده قوشوکنز . بیکارجه تورک آج . بی علاج
قالش الکزی سزه آجش ، سزدن یاردیم بکیور ، بو ملتداشلرکزی امدادینه قوشوکنز
ویریکنز بو بیچاره لره . . نه ویررسه کز وریکیز . ویریکنز . تاکه مسلمانانق ، تورکک
سفیل اولماسون پریشان اولماسون ازمیر محتاجیننک یاردیمنه قوشوکنز حیبتلی محترم قسطنی
اهلایسی ازمیر محتاجیننی اونوتماییکز ، اونوتماییکز .

B.25 İzmir Muhtacini Unutmayınız, Açık Söz, 19 Aralık 1919.

B.26 İzmir'de Yunan yönetiminin faaliyetleri. *Türk Memurlarını Azl Ediyorlar*, Hakimiyet-i Milliye, 1 Ağustos 1922.

ص ۱۰۰ دیر

تاریخ قلمی: ۱۳۳۷

برقی سنه

هر ایلد ایشا: هر بر اییون سنه لکی ۲۰۰

آله آیه ۲۰۰ غرضه

املاکات اییون ایلاره نایه

اداره خانه سی: کر آتده اککیم باشی خاندنه

نوسرو: ۲۷

مُصَوِّفَات

صاحب انیاز: محمد امین

صالی - نوسرو: ۲۲۸

۱۰ نوالهت ۳۳۷

۸ نوز سنه ۳۳۵

فرهنگ کافه امودی اییون صاحب انیاز

مراجعت ایدیلدیر

کونی کیش نیشلر اوز غرضه

صباحری نشر اولور بوی، سیاسی عثمانی غرضه سی

تشراف آدره سی: ازمیر مساوات

و تم ایلد برار نورنجیلرک دعا صیده آکک

سأه لری بله منع ایدم بیکدر . بناء علی

فرتمز ملک و الهیزه رنجه اولی اوزده

تکن سرت بر اشکار اوکی آتی شرق

اکتله پایشه چدر . بالکر الهیزه بر

نصوده بزه معاونت ایلدیر . شوله کک

ایشه ایلدیک فرغله اعلان اولان آکک

ترغی:

فرغله کک بهر قیسی ۲۲,۲۰۰

خاس آکک ۲۲,۲۰

ایکتنی نوع مار ۱۷,۲۰

آره آککک ۱۵

اهلیردن ویا ایدرز، هر هانک فرغیک

بو منداردن زاده آکک حاندینی کوردر

اسنی . آدرمن ایلدیرمه یلدرمک لقتده

بولونستر . بولریمه نصیر ایلد برار قانوغ

منظم جزا دی اولدیندن مدعی مومیک

تدده شیکده بولریم . ایلدیک ترغی

بر لاج کون شادی نشر ایدم چکر .

خلافت و وصایت

دوکی نیشدن مایه

خلافت اقطاعه او نراسه شعله ناله

هشکل آله جی کسدر بیه من . وصال عالم

اسلامده شکل و ماهیت اعتباریه ایلک

حادث اولش بروفه عظیم اولدایی

جهتک مسلمانلرک برفرض ادا به نصل

نشیب ایدم چکری، لوزم لایا استحصا

موالهی اسیمال کی فروش متناهی بی

ادایه بویوده نوسل ایلد چکری حقد

برغی دین من . احتیاجک بوفرض

ین لسانین اعمال ایلدیرک لسیا نسبا

بر طراه آیلیر ! ومنصب خلافت آراق

موقع احترازی یالکیز ندر غده محافظه

ایفر . احتیاجک قوی و جار بر صورتده

ولی همد ایدیلان بیعت مومیه

نقط حضرت الیکر (دع) حقدنک

نس بیه بلاشاره اولدایی بیعت ایلانام

ایلدایی جهتک صرف نظری اولان

پوسورت بیوتک هیچ بر نیت تطبیقایی

بولدر . شو حالد بیوت خلافت نس

من اعلیقه و بیعت مومیه به منحصر

قالی .

نص من الخلافه ایلد حلیفه مک شرائط

خلافتی جامع ردائی کندی و لی عهد

نیین ایچی دیکدر . اول اوچ عصردن

بری درت ویا بشر مستنا اولق اوزده

بیون خلافت بویوده ثابت اولدیر .

ولی همد ایدیلان بیعت مومیه

خلقای عاب اولان متوکل علی الله

سلطان سلیبی استخلاف ایشیه یقی

سلطان سلیبی ولی عهد نسب ایدکدن

مکره کندی خلافتدن عزل بیک

موریتیه ثابت اولدایی کی آر غرضه بیعت

غروب ایلده ثابت اولدیر . یعنی خلافت

عثمانیه هرایی طریق بیوتکده استحصا

ایلدیر .

شوا یضا حادین اکلانلرک خلافتک

سلطنت عثمانیه من انتالی اولار ارکان

و غناه بر استقلال جامع سلطنت

اسلامیک موجود اولسنه ، کانیاً

بوسلطانک ریشنه عامه مسلمینک بیعت

ایسته ، نوقدد . خالیکه بولای شرعی

حالا تحقیق ایشیرمک ممکن دکدر .

خلافت حقدن و ردیکمرا یضاحات

§ فیصله قلمی متضمن اوا

معاهد نامه احکامته فارشو پروت

مقامنده تلق ایلک اوزده بر چوقا

جنرالری استغفا ایشلدر .

آمرال بریتولک سباحتی

آمرال فریق الساده نوبیری آت

(بریتول) چابری قره کز ساطنه برجو

ایرا ایشلدر . طرزون ، کیرسون و

برجو بحری ذابت ایلدیر . آت

چابری هر طرفه کال ذاکت قبول ایلد

والهیک احتیاجی تحقین ایشدر . آت

شراب اولان مساکک انشایی اییون آت

انشا شکر کتیرک مبارکی طلب ایلدیر

والیت هر دول شعیلا کوسرک آت

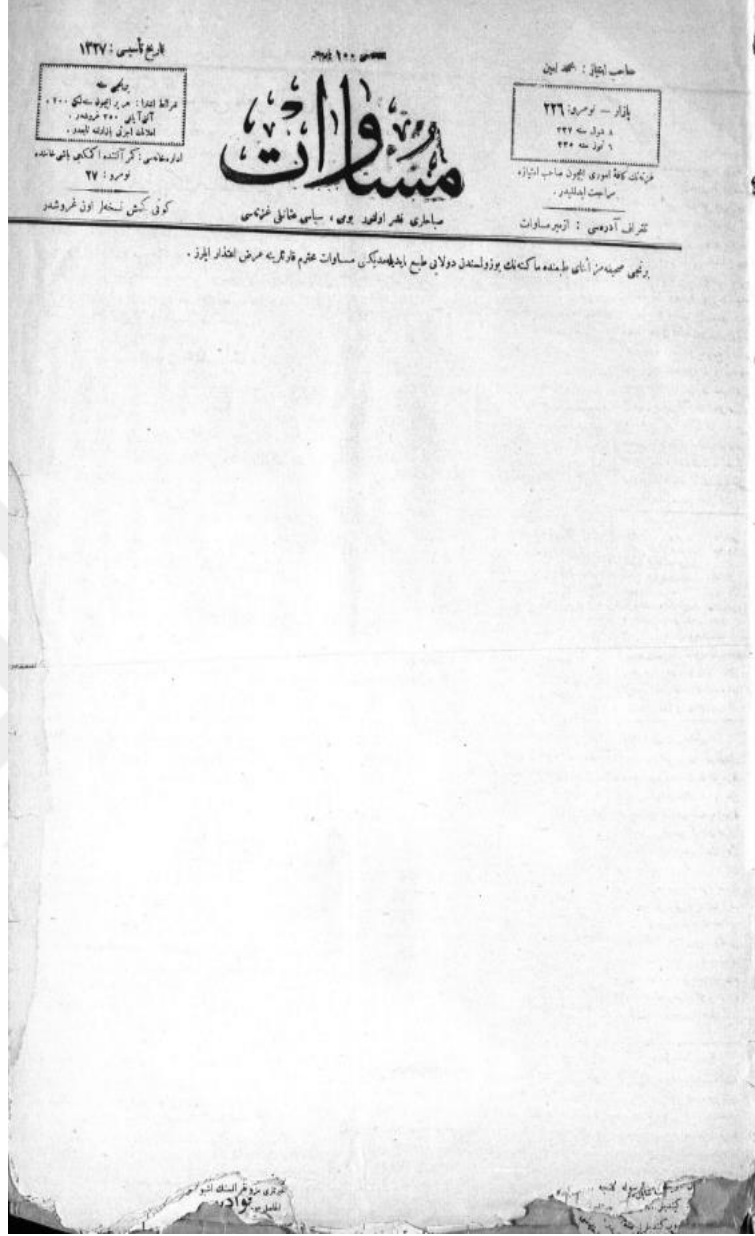
بولریم و کتیرک ستمل ایشلدر و ترمو

تدرد بولریم کتیرک ایلد غایره بولر

و بو خندم ایلدن فریاده منون قاجار

ملاده بیان ایشلدر .

B.28 Amiral Bristol'un İzmir'e gelmesi. Amiral Bristol (soldan son başlık),
Müsavat, 8 Temmuz 1335(1919)

B.29 Türk basını üzerindeki Yunan sansürüne bir örnek, **Müsavat**, 2 Temmuz 1335 (1919)

ازمیر اخراجات وادخالات

١ — صفات القوسك لطيف

[illegible]

۳ — ایوان واسفیلو حقه کی
بالله احکانه متاجر طرفه
المتشرطه متاجر عابده تحلی

ی مسموع دگلد. احکام علوده

و توفیق مباحه القدره .
 و ه — بدل ایجاب که زمان تأویس
 می بیند که آن اعتباراً از حق سکر
 خلقت قدم موخر قبول امتناع
 می خورد و سائر امور رسیه تعلیل
 او را پس چون نظر قدم بدل
 کتب در توفیق اشک می خورد .
 و کجاء افلاس نامیدن امتناع در

هـ - هـ سیه اولور ایله اولسون
سز قالار ب کیم تحت تصرفه بوتال
ایندیم آج اولان سکین و بو سکنر
ایله آتاردن دیلدی کی مدت ایشلو
بولش اولتی شرطیله بحقر تحلیف
بیلیر، کذاک اراب صنعت و اشیاؤدن
اولطریق صنعت و تجارت ملوک ایدمیک

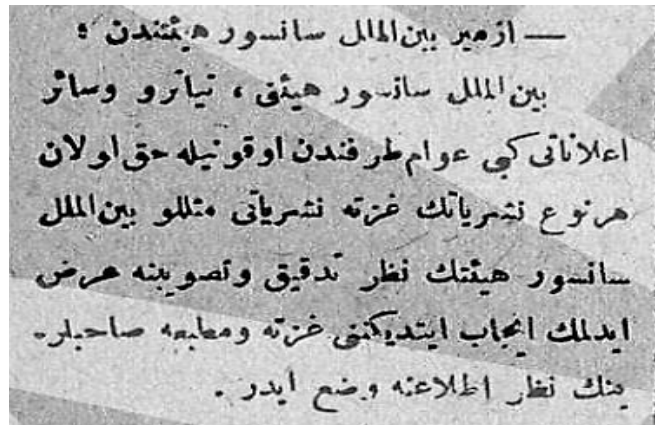
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۶ - بر مسکنه مناسبت اولان

ملك تحت تصرفه ايجالون حالي وبيكر
 افسر بولدني حاليه مسكن اوليك منصرفي
 ايجالون ختام بولش اولوق وايكي مسكن
 دوست و موقع اعبارله عاقلست بولمقي
 افسرله او ملكي بحقي تحايه ابتدا بريميلير.
 حالي رعايتكاهك منصرفي وبيكر

B.31 İzmir Sansür Heyeti'nden tiyatro ilanlarına da sansür uygulanacağı bildirisi. Ahenk, 28 Eylül 1336 (1920)

B.32 İzmir Sansür Heyeti'nden tiyatro ilanlarına da sansür uygulanacağı bildirisi. Ahenk, 28 Eylül 1336 (1920)

B.34 İzmir Tıp Mecmuası, 1 Mart 1336 (1920)

FOTOĞRAFLAR ve RESİMLER

DH.KMS.00052.4.00001.011

F.1 İzmir’de işgal günü Yunan askerleri tarafından şehit edilen Miralay Süleyman Fethi Bey (BOA.DH.KMS.52.4.1.11)

F.2 İzmir Valisi (Sakallı) Nurettin Paşa

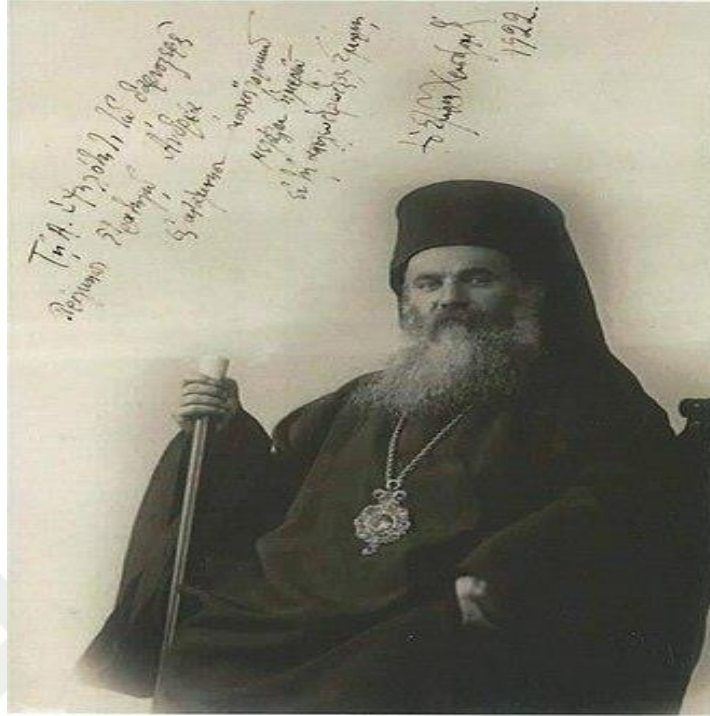
F.3 Nasiha Heyeti İzmir'de (Nisan 1919)

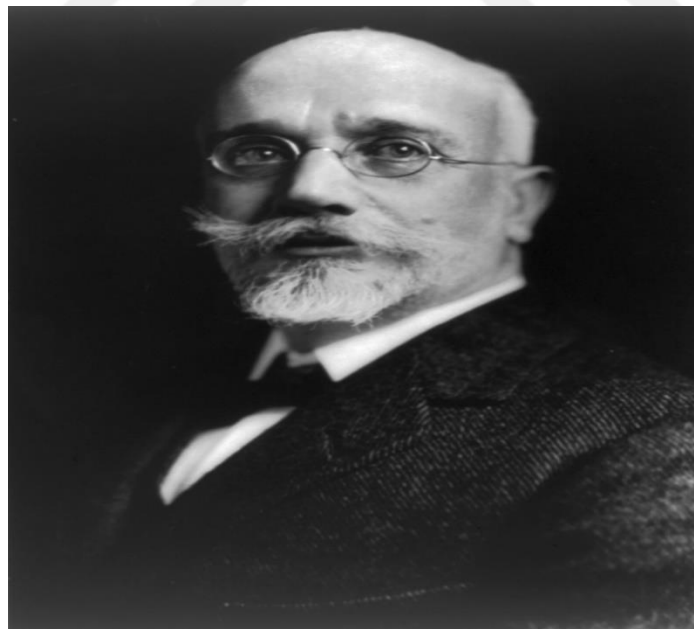
F.4 İşgal günü Türk cesetleri ile dolu Kordon, 15 Mayıs 1919.

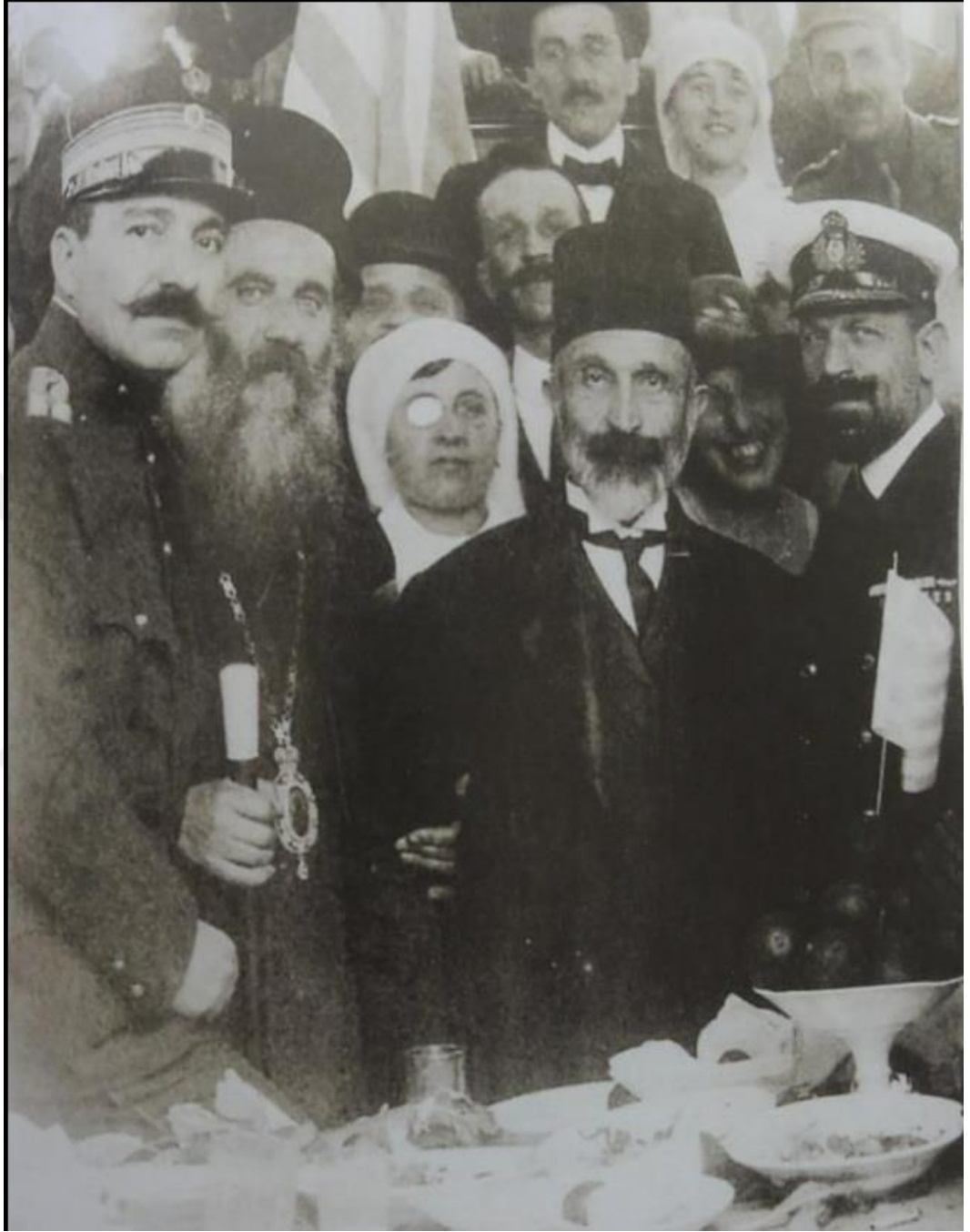
F.5 Elllerinde Yunan bayrakları ve çiçekler ile işgalci Yunan askerlerini bekleyen Rum kızları, 15 Mayıs 1919.

F.6 Metropolit Hrisostomos Kalafatis

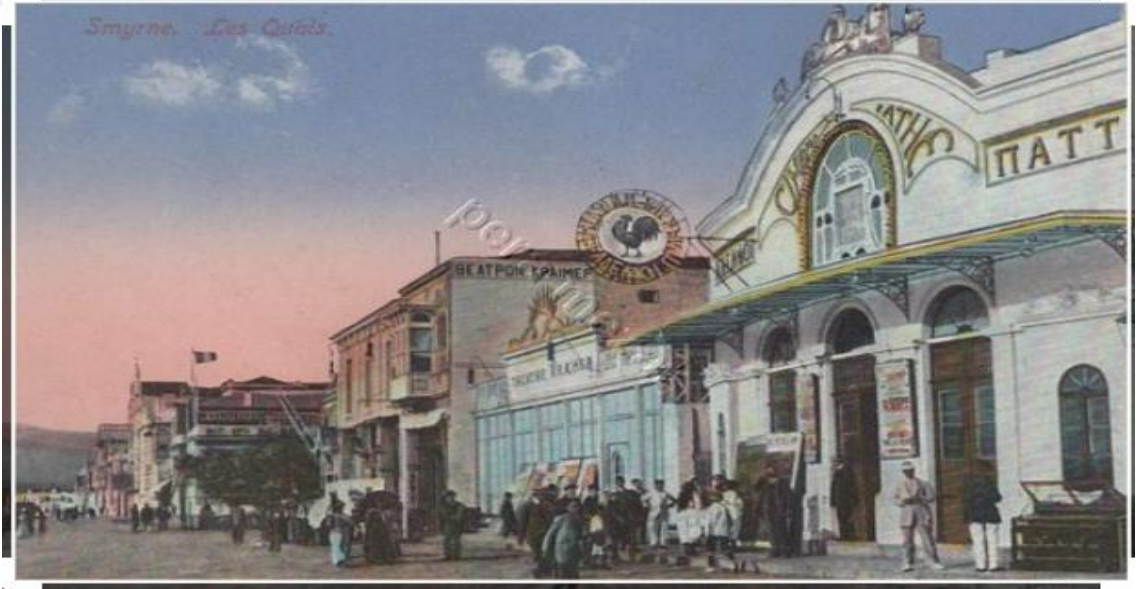
F.7 Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos

F.8 İşgal dönemi İzmir Valisi Ahmed İzzet Paşa (Kambur) Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı, Yüksek Komiser Stergiadis ve Türklere yönelik katliamları destekleyen Metropolit Hrisostomos ile beraber, işgal yılları.

F.9 Heyecan içerisinde Yunan işgal gemilerini bekleyen Rumlar ve diğer azınlıklar, 15 Mayıs 1919.

F.10 Kordon'da bulunan Pathe Sineması'nın bir görünümü.

F.11 20. yüzyıl başlarında bir posta bulunda İzmir Pathe Sineması

F.12 20. Yüzyıl başlarında Sporting Club (en sağdaki bina) ve tren raylarının görünümü.

F.13 Sporting Club'ın renkli gösterimi

F.14 Büyük Yangın sonrası Sporting Club ve Fransız Konsolosluğu'nun durumu, 1922.

F.15 İzmir’de ulaşım

F.16 İzmir’de raylı ulaşım ve Fransız Konsolosluğu, 1922.

F.17 İzmir Tiyatrosu, işgal yılları. (Fotoğrafın üzerine İzmir, Yunanistan olarak not düşülmüş.)

F.18 İşgal Kuvvetleri'nin Ketsetzidika'da (Keçeciler) bulunan Polis Karakolu olarak kullandıkları binanın günümüzdeki görünümü.

F.19 İşgal kuvvetleri İzmir Limanı'nda, 15 Mayıs 1919.

F.20 Rum Kız Okulu ve öğretmenleri, işgal yılları

F.21 Evangelik Rum Okulu Öğretmenleri

F.22 İzmir Sultanisi'nin günümüzdeki görünümü

F.23 İzmir İttihat ve Terakki İnas Kız Mektebi'nin bugünkü görünümü

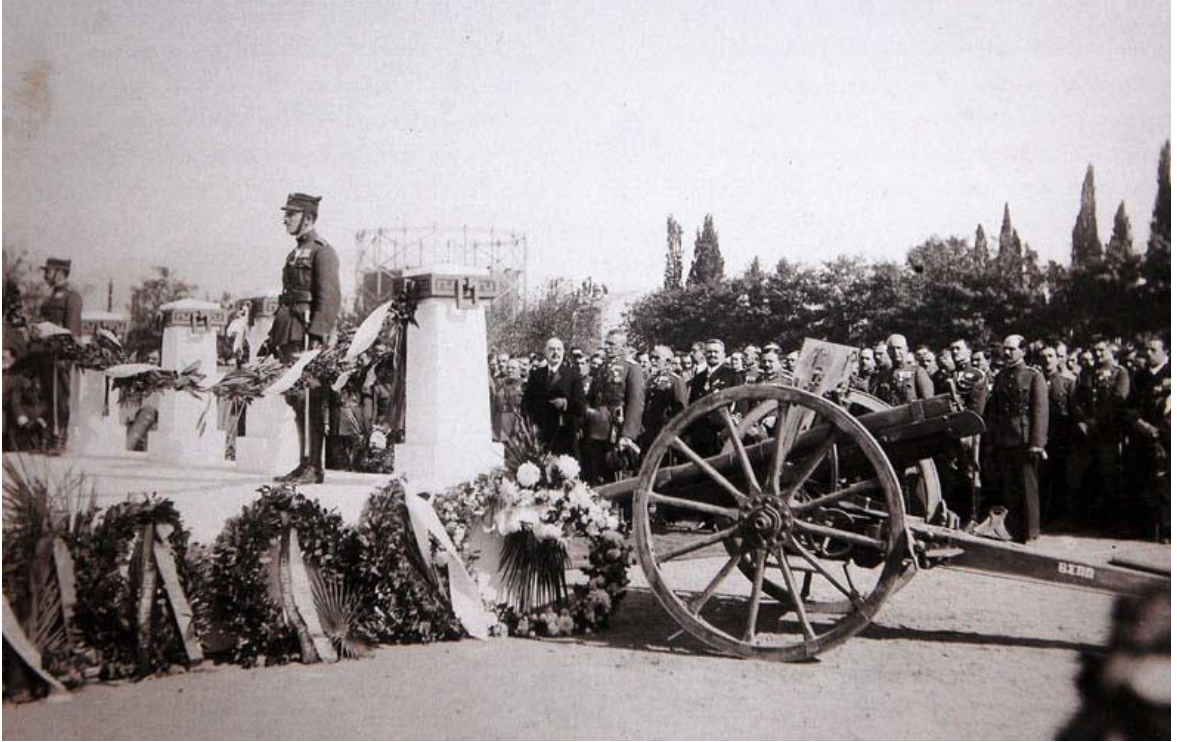
F.24 İşgal günlerinden bir İzmir manzarası, Türk bayraklarının da asılı olmasından Sevr Antlaşması'ndan önce olduğu düşünülmektedir.

F.25 Çankaya ilçesinde bulunan Mezarlıkbaşı Mahallesi'nde "İrgat Pazarı" olarak adlandırılan eski çarşının Büyük Yangın (1922) öncesi görüntüsü. En sağda görülen karakol, 1913 yılında Belediye Başkanı Rahmi Bey tarafından yaptırılmıştır. Sağdaki yakındaki cami, Hisar Camii; uzaktaki Şadırvan Camii'dir.

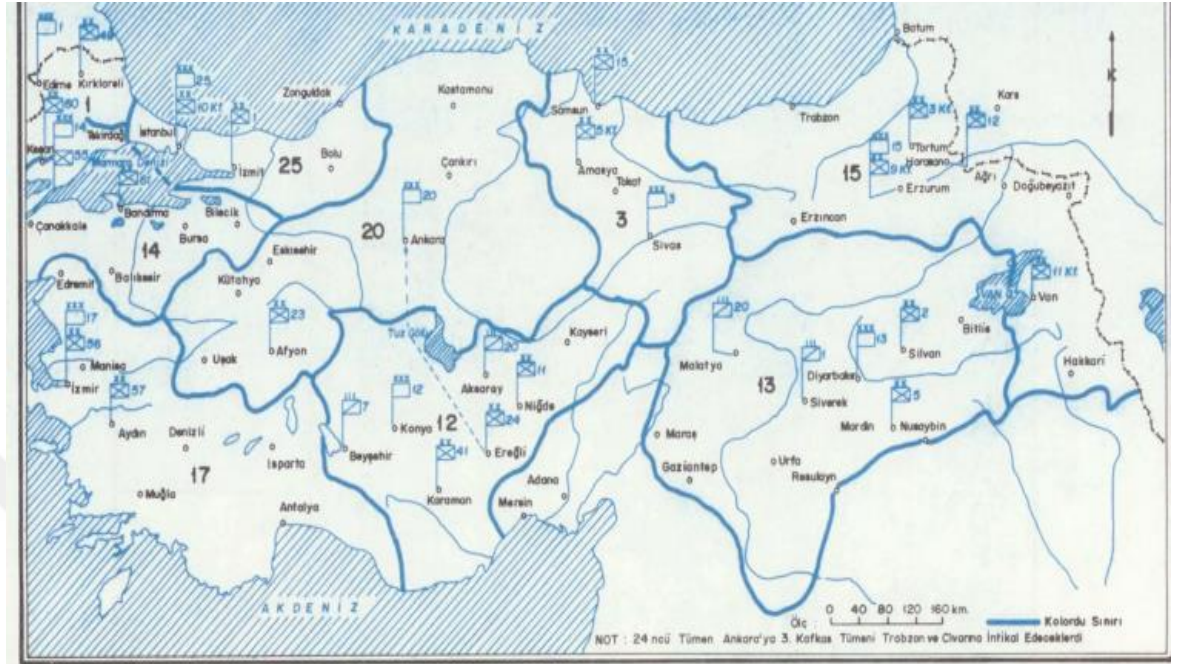

F.26 Solda Aya Fotini Ortodoks kilisesi, ortada eski Evangeliki Okulu ve sağda Agios Yorgios (Aziz George) Kilisesi ile İzmir sahilinin 1922 öncesi bir görünümü.

F.27 Sakarya Savaşı'nda hayatını kaybeden Yunan askerler için 1921 sonbaharında Panionios Stadı'nda yapılan bir anma töreni. Ortada Yunan Yüksek Komiseri Aristidis Stergiadis ve Yunan Ordusu Başkomutanı General Anastasios Papoulas vardır.

HARİTALAR ve TABLOLAR

H. 1 14 Mayıs 1919'da Türk Ordusunun Durumu

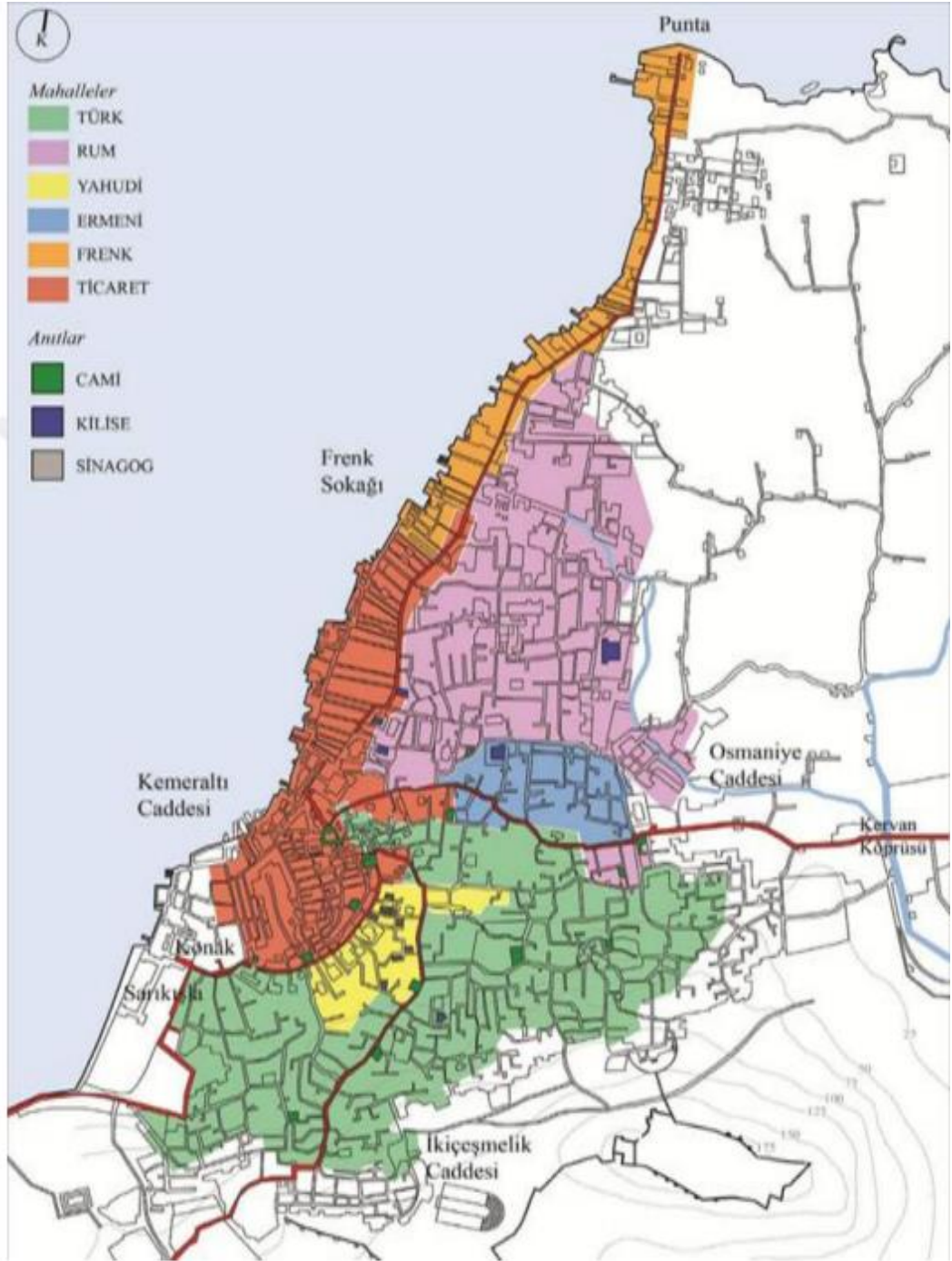
H.2 57. Tümenin konuşlanışı, 1919

H.3 14 Mayıs 1919'da İzmir'deki XVII. Kolordunun Durumu

H.4 Yunan 1. Tümeninin, İzmir çıkarmasından önce bindirme limanlarında toplanması

H.5 İzmir nüfusunun semtlere göre yerleşim bölgelerini gösteren harita

H.6 Aydın Vilayet'i merkezi olan İzmir Sancağı'nı gösteren harita

KAZA	NÜFUS					
	İSLAM	MUSEVİ	ERMENİ	RUM	DİĞER	TOPLAM
İZMİR	102599	24574	11900	94787	2754	236614
ÖDEMİŞ	74869	31	1738	6423	-	83061
TİRE	39108	1912	-	3348	99	44467
BAYINDIR	23249	11	275	3676	-	27211
BERGAMA	70012	773	1011	-	-	71796
ÇEŞME	7985	197	-	-	-	8182
MENEMEN	22769	428	140	4089	51	27477
FOÇATEYN	8147	69	-	-	-	8216
NİF	19948	29	21	4765	242	25005
URLA	9516	431	40	22383	-	32370
KARABURUN	8784	-	-	-	-	8784
SEFERİHİSAR	7892	-	11	2620	-	10523
KUŞADASI	11190	145	79	9000	-	20414
TOPLAM	406068	28600	1521	151091	3146	604120

Tablo 1. 1917 Yılı Başında İzmir Sancağı ve Kazalarının Nüfusu. (Erkan Serçe, Ankara, 1996, s.167.)